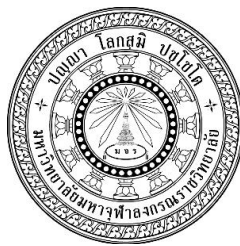

การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการระงับอาปัตตาดิกรณ์ของคณะสงฆ์ไทย
AN ANALYTICAL STUDY OF ĀPATTĀDHĪKARAN SOLUTION
PROCESS OF THAI SANGHA

พระมหาธวัชชัย ธมฺมรํสี (สุวรรณผา)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการสอบวัดคุณสมบัติ
รายวิชาสัมมนาพระไตรปิฎก
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

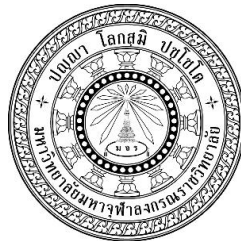

การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการรับอับัตตาอิกรรม
ของคณะสงฆ์ไทย

พระมหาธวัชชัย ธมฺมวโรสี (สุวรรณผา)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการสอบวัดคุณสมบัติ
รายวิชาศึกษาพัฒนาการเฉพาะเรื่องในทางพระพุทธศาสนา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**An Analytical Study of Āpattādhikaran Solution
Process of Thai Sangha**

Phramaha Tawatchai Dhammarangsi (Suwanpha)

A Thematic PaPer Concerning the Qualifying Examination in the
Specified in Selected Topics in Development of Buddhism Submitted in Partial
Fullfilment of the Requirement for the Award
of the Degree of Doctor of Philosophy

(Buddhist Studies)

Graduate School

Mahachulalongkorntajavidyalaya University

Bangkok, Thailand

C.E. 2014

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อสารนิพนธ์ : ศึกษาวิเคราะห์กระบวนการระงับอาบัติตาทิกรณของคณะสงฆ์ไทย

ผู้วิจัย : พระมหาวัชชัย ฐมฺวรฺสี (สุวรรณผา)

ปริญญา : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

: พระครูสุธีคัมภีรญาณ วิ., ดร.ป.ธ.๖, พธ.บ., M.A., Ph.D. (Pali & Bud.)

วันเสร็จสมบูรณ์ : ๕ / กุมภาพันธ์ / ๒๕๕๘

บทคัดย่อ

สารนิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษากระบวนการระงับอธิกรณในพระวินัยปิฎก และเพื่อศึกษาวิเคราะห์กระบวนการระงับอาบัติตาทิกรณของคณะสงฆ์ไทย

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการระงับอธิกรณในพระวินัยปิฎก มี ๔ ประเภท คือ กระบวนการวิวาทาทิกรณ ได้แก่วิธีการระงับอธิกรณในที่พร้อมหน้าเป็นคณะ พร้อมหน้าวัตถุและพร้อมหน้าธรรม, กระบวนการระงับอนุวาทาทิกรณ ได้แก่วิธีการระงับในที่พร้อมหน้า วิธีระงับโดยยกเอาสติขึ้นเป็นหลัก วิธีระงับโดยยกประโยชน์แก่ภิกษุที่หายเป็นบ้า และวิธีระงับโดยตัดสินลงโทษแก่ผู้กระทำผิดเมื่อสงฆ์พิจารณาตามหลักฐานพยาน, กระบวนการระงับอาบัติตาทิกรณ ได้แก่ วิธีระงับในที่พร้อมหน้าบุคคล พร้อมหน้าวัตถุ และพร้อมหน้าธรรม, วิธีระงับโดยปรับอาบัติ และวิธีระงับโดยการที่ทั้ง ๒ ฝ่ายประนีประนอม, กระบวนการระงับกัจจาทิกรณ คือตามหน้าที่หรือความเป็นกรณีกัจจาทิกรณแห่งสงฆ์

กระบวนการระงับอาบัติตาทิกรณของคณะสงฆ์ไทย สรุปได้ว่าทั้ง ๒ วิธีมีโครงสร้างรูปแบบ และกระบวนการ ที่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนดังมีรายละเอียด ดังนี้ รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหามติกรณที่เกิดขึ้นและสงฆ์จะต้องชำระหรือดำเนินการแก้ไขให้สงบระงับ ส่วนกฏนิคหกรรมหมายถึง ระเบียบปฏิบัติตามระบบกระบวนการยุติธรรมของศาลเพื่อใช้ลงโทษแก่พระภิกษุผู้กระทำผิดละเมิดพระธรรมวินัย มีการตรากฎหมายและวิธีการดำเนินการทางกฎหมายขึ้นมาเพื่อให้พระธรรมวินัยมีอำนาจในการบังคับและลงโทษแก่ผู้กระทำผิด ซึ่งมีพัฒนาการมาตั้งแต่ครั้งสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน และที่มีปรากฏเป็นระเบียบชัดเจนที่สุดคือในสมัยรัชกาลที่๘ เรียกว่า ประมวลวิธีพิจารณาอธิกรณและเปลี่ยนมาเป็นกฏนิคหกรรมในสมัยปัจจุบัน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบการแก้ไขปัญหามติกรณ คือรูปแบบการพิจารณาคดีตามระบอบการปกครองของรัฐสภามติกรณ อธิกรณสมถวิธีเพื่อระงับอาบัติตาทิกรณใช้อำนาจที่มาจากสงฆ์ซึ่งถือเป็นอำนาจของพระธรรมวินัยถือเป็นอำนาจสิทธิขาดห้ามหรือพินห้ามโต้แย้ง หรือคัดค้าน ส่วนกฏนิคหกรรมใช้อำนาจที่มาจากรัฐตามเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ให้อำนาจกับบุคคลและคณะบุคคลโดยมีมหาเถรสมาคมเป็นผู้ใช้อำนาจสูงสุด ซึ่งทั้ง ๒ รูปแบบมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดคือ อธิกรณสมถะใช้อำนาจผ่านทางสงฆ์ ส่วนกฏนิคหกรรมใช้อำนาจผ่านทางบุคคลผู้ดำรง

ตำแหน่งทางการปกครองในฐานะเป็นเจ้าพนักงานของรัฐ ลงโทษตามลักษณะของความผิดที่เกิดจากการละเมิดพระธรรมวินัย ซึ่งมีโทษตั้งแต่หนักสุดจนถึงโทษเบา เป็นการลงโทษที่มุ่งให้ผู้ลงโทษได้สำนึกหรือถ้าเป็นโทษร้ายแรงก็ให้พ้นจากความเป็นภิกษุ อธิกรณ์สมณะมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างไปจากกฏนิคหกรรมมาก ส่วนความเหมือนกันก็คือทั้ง ๒ รูปแบบมีวัตถุประสงค์ในการแก้ไขปัญหาพระธรรมวินัยด้วยการขจัดคนไม่ดีออกจากศาสนาและรักษาคนดีให้สามารถดำรงอยู่ในพระศาสนาได้อย่างผาสุก

Thematic Paper Title	:	An Analytical Study of Āpattādhikarana Solution Process of Thai Sangha
Researcher	:	Phramaha Tawanchai Dhammalangsy (Suwannapa)
Degree	:	Doctor of Philosophy (Buddhist Studies)
Thematic Paper Supervisor Committees		
	:	Phrakhru Sudhikhambhirayana, Pali VI. B.A, M.A. (Ling.), M.A., Ph.D.(Pali & Bud.)
Date of Completion	:	5 / February/ 2515

Abstract

The main purposes of this thematic paper were to study an Āpattādhikarana-judgment process in Vinaya Pitaka and to analyze an Āpattādhikarana-judgment process of Thai Sangha.

A result of this study was found that Adhikarana was a matter or a lawsuit in the Sangha. The Āpattādhikarana-judgment process in Vinaya Pitaka was divided into four types: (1) Vivādādhikarana—judgment in front of a person and material, (2) Anuvādādhikarana—judgment in three ways, including the judgment in front of all related persons, the judgment with warning for Aranhant, the judgment with stopping a lawsuit for a mad monk, and the judgment with the considered evidence and witness, (3) The Āpattādhikarana-judgment—the judgment in front of a person and material, and (4) Kiccādhikarana—duties of Sangha, strictly done according to the Buddhist law.

The Āpattādhikarana-judgment process of Thai Sangha was found that the judiciary in the regional system called a charge a ‘lawsuit’. In Buddhist law, it was called ‘Adhikarana’ with the use of Nigaha-kamma to punish the law-transgressing monk. This was a duty of the ecclesiastical officers who enjoyed the administrative positions like an abbot who had never destroyed the original law. It was necessary to punish such a monk in the judgment process. Here, Phravinayadhara and Phradhammadhara were responsible for three levels of judgment: the Court of Justice, the Court of Appeals, and the Supreme Court to punish a monk, a serious offender with Pārājika by driving him out of the Order. Sometimes, Nigaha-kamma was light to take the offender out of the Order. However, it was found that he did not accept such Nigaha-kamma as mentioned in the judgment. According to the section 24, if he transgressed Buddhist law

continuously, did not register the temple allowance, traveled from place to place, the judge ordered him to quite from the monkhood as mentioned in the Thai Ecclesiastical Council's announcement. A monk who transgressed Sanghādhisesa had to be punished with taking Parivāsa-kamma. Finally, a monk who had light offence had to represent his transgression of Buddhist law in order to grow more carefulness and mindfulness.

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์นี้ เสร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความอนุเคราะห์จาก พระครูสุธีคัมภีรญาณ, ดร. อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ได้ให้ความกรุณาแนะนำเพิ่มเติมและชี้แนะให้แก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ เพื่อให้เนื้อหาสาระและรูปแบบของสารนิพนธ์มีความถูกต้องสมบูรณ์จนสำเร็จเรียบร้อยด้วยดี

ขอขอบคุณประธานกรรมการและกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ด้วยความเมตตา อนุเคราะห์ให้คำชี้แนะตรวจสอบความสมบูรณ์สารนิพนธ์จบลงได้ด้วยดียิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณเพื่อนสหธรรมิกทุก ๆ รูปทุกท่านที่ให้งำลังใจในการทำงานสารนิพนธ์ในครั้งนี้

หากปรากฏความดีงาม หรือประโยชน์ใด ๆ ที่พึงเกิดมีอยู่ในสารนิพนธ์นี้ ผู้ศึกษาวิจัย ขอยกขึ้นบูชาสักการะแด่พระคุณของบิดามารดา และครูอาจารย์ทุกท่าน ด้วยความเคารพเป็นอย่างสูง

พระมหาวัชชัย ฐมฺมรํสี (สุวรรณผา)

วันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๕
๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๑
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๑
บทที่ ๒ กระบวนการระงับอธิกรณ์ในพระวินัยปิฎก	
๒.๑ ความหมาย	๑๒
๒.๒ ความเป็นมา	๑๓
๒.๓ ประเภทของอธิกรณ์	๑๕
๒.๔ กระบวนการระงับอธิกรณ์	๑๗
๒.๔.๑ การระงับวิวาทาธิกรณ์	๑๘
๒.๔.๒ การระงับอนุวาทาธิกรณ์	๒๔
๒.๔.๓ การระงับอาปัตตาทิกรณ์	๒๘
๒.๔.๔ การระงับกัจจาทิกรณ์	๓๓
๒.๕ สรุป	๔๖
บทที่ ๓ วิเคราะห์กระบวนการระงับอาปัตตาทิกรณ์ของคณะสงฆ์ไทย	
๓.๑ กฎนิคหกรรมคณะสงฆ์ไทย	๕๕
๓.๑.๑ บริบทแนวคิดเกี่ยวข้องกับรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหา	๕๕

๓.๑.๒	บริบทแนวคิดเกี่ยวข้องกับรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหา โดยกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม	๖๔
๓.๒	วิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาอาบัติตติกรรมโดย กฏนิคหกรรมของคณะสงฆ์ไทย	๘๘
๓.๒.๑	ลักษณะสำคัญของกฎของนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม	๘๘
๓.๒.๒	ปัญหาแลอุปสรรคของการใช้กฎของนิคหกรรมของ มหาเถรสมาคม	๙๙
๓.๓	วิเคราะห์กระบวนการระงับอาบัติตติกรรมของคณะสงฆ์ไทย	๙๔
๓.๓.๑	กำเนิดและพัฒนาการ	๙๔
๓.๓.๒	รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหา	๙๙
๓.๓.๓	ปัจจัยและอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและกระบวนการ แก้ไขปัญหา	๑๐๑
๓.๓.๔	เรื่องปัญหา (อิทธิกรรม)	๑๐๖
๓.๔	สรุป	๑๐๗
บทที่ ๔	สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	
๔.๑	สรุปผลการศึกษา	๑๑๐
๔.๒	ข้อเสนอแนะ	๑๑๕
บรรณานุกรม		๑๑๖
ประวัติผู้วิจัย		๑๒๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจาก พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักโดยใช้ระบบคำย่อ ดังต่อไปนี้

การใช้หมายเลขอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาบาลี จะแจ้งเล่ม / ข้อที่ / หน้า หลังคำย่อ ชื่อคัมภีร์ ตัวอย่างเช่น ที.ปา. (บาลี) ๒๕/๒๑/๗๒. หมายความว่า การอ้างอิงนั้นระบุถึง สุตตันตปิฎก ที่มกนิกาย ปาฎิกวรรคปาลี ฉบับภาษาบาลี พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๒๑ หน้าที่ ๗๒.

การใช้หมายเลขอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาไทย จะระบุ เล่ม / ข้อที่ / หน้า / หลังคำย่อ ชื่อคัมภีร์ ตัวอย่างเช่น ที.ม. (ไทย) ๒๕/๒๑ /๗๒. หมายความว่า ระบุถึง สุตตันตปิฎก ที่มกนิกาย มหาวรรค ฉบับภาษาไทย พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๒๑ หน้าที่ ๗๒.

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ภิกขุณี.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	ภิกขุณีวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.จ.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	จูฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	ปริวารวรรคปาลี	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ที่มกนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(บาลี) =	สุตตันตปิฎก	ที่มกนิกาย	ปาฎิกวรรคปาลี	(ภาษาบาลี)
ที.ปา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ที่มกนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปัญญาสร์ก	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความขัดแย้งถือได้ว่าเป็นธรรมชาติหรือธรรมดาของมนุษย์และสังคม ที่นักวิชาการส่วนใหญ่ มีความเห็นว่าเป็น สิ่ง หรือภาวะจำเป็นที่มนุษย์ซึ่งอยู่ด้วยกันในสังคมในลักษณะเป็น สัตว์สังคม (Social Animals) ไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงได้ สังคมสงฆ์ในปัจจุบันก็เช่นเดียวกัน บางครั้งที่กำลังเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งในหลาย ๆ ด้านซึ่งจำเป็นต้องมีการเลือกใช้วิธีการ จัดการกับความขัดแย้งที่เหมาะสมต่อสถานการณ์นั้น ๆ จึงจะสามารถคลายความขัดแย้งลงได้ ปัจจุบันการปกครองคณะสงฆ์จึงถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญเพราะถ้ามีระบบปกครองดีศาสนาก็มี ความเจริญมั่นคงการปกครองหรือการบริหารที่ดีนั้นจะต้องมีรูปแบบและวิธีการจัดการหรือมี แนวคิดซึ่งขึ้นอยู่กับการแบ่งงานมอบอำนาจกระจายงานให้ผู้อยู่ฝ่ายบริหารระดับต่าง ๆ การอยู่ ร่วมกันในสังคมจำเป็นต้องมีกฎระเบียบสำหรับประพฤติปฏิบัติร่วมกัน สังคมพระสงฆ์ก็มีพระ ธรรมวินัยเป็นหลักแห่งการปฏิบัติร่วมกัน หากมีผู้กระทำผิดก็มีวิธีระงับ ซึ่งเรียกว่าอภิรณสมถะ วิธีระงับอภิรณสมถะซึ่งเป็นข้อกำหนดที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้เพื่อเป็นหลักการและแนวทาง ในการระงับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์นับตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ซึ่งพระสงฆ์ในยุคต่อมาต่าง ยึดถือปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ด้วยดีเสมอมา อภิรณสมถะหรือวิธีระงับอภิรณสมถะนั้นมีถึง ๗ ประการ พระพุทธเจ้าจะใช้วิธีไหนระงับอภิรณสมถะแบบใดก็ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นโดยมาก พระพุทธองค์จะเริ่มต้นด้วยการประชุมสงฆ์แล้วสอบถามความจริงจากคู่อริที่ก่อให้เกิดขึ้นใน ยุคแรก ๆ ทรงมีพุทธานุญาตให้สงฆ์ปรับโทษแก่พระภิกษุผู้กระทำความผิดตามสมควรแก่โทษ เรียกว่าการปรับอาบัติซึ่งเป็นวิธีการที่ทรงใช้เพื่อเป็นการแก้ปัญหาละเมิดหรือกระทำ ความผิดต่อพระธรรมวินัยซึ่งจะมีบทลงโทษที่หนักบ้างเบาบ้างตามแต่ลักษณะของความผิดที่ เกิดขึ้นอย่างไรก็ตามเราจะพบว่าสังคมของพระสงฆ์นั้นไม่ได้มีแค่ปัญหาการต้องอาบัติเท่านั้น หากแต่ยังมีปัญหาอื่น ๆ อีกด้วยเช่นปัญหาการทะเลาะวิวาทปัญหาการฟ้องร้องใส่ความกันด้วย เรื่องอาบัติเป็นต้นซึ่งปัญหาเหล่านั้นเรียกว่า“อภิรณ”

อภิรณหมายถึงเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วจะต้องจัดต้องทำ^๑ในคณะสงฆ์มีเหตุผลเพื่อ ๑) ทำเรื่องที่ดีควรทำให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย ๒) เพื่อสร้างความยุติธรรมให้กับสังคมทั้งในด้าน

^๑พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓๖๒-๓๖๓.

การไต่สวนและการลงโทษให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของพระวินัยที่ว่าต้องการลงโทษคนผิดและรักษาคนดีในการบัญญัติพระวินัยนั้นทรงเล็งเห็นประโยชน์ที่จะให้เกิดกับปัจเจกชนและสังคมอยู่ ๓ ระดับคือ (๑) มุ่งประโยชน์แก่สังคม (สังฆะ) (๒) มุ่งประโยชน์แก่บุคคล (๓) มุ่งประโยชน์แก่พระสังฆกรรมอันเป็นกฎเกณฑ์ของธรรมชาติของโลกและชีวิต วิถีระงับอธิกรณ์ (อธิกรณ์สมณะ) ซึ่งเป็นหลักการตัดสินลงโทษผู้กระทำผิดในพระธรรมวินัยที่ปรากฏในวินัยปิฎกนั้น ถือว่าเป็นกระบวนการตัดสินการกระทำความผิดของคณะสงฆ์ที่แสดงให้เห็นรูปแบบแห่งระบอบประชาธิปไตยนับแต่สมัยพุทธกาลอย่างไรก็ตามการตัดสินลงโทษพระสงฆ์ผู้กระทำผิดในยุคปัจจุบันนี้ ความผิดบางอย่างนอกจากเป็นการละเมิดพระธรรมวินัยแล้ว ยังเป็นความผิดกฎหมายบ้านเมืองอีกด้วย เพราะพระสงฆ์ไทยต้องประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและอยู่ภายใต้การควบคุมของประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม เมื่อยุคสมัยได้เปลี่ยนแปลงไปการปกครองคณะสงฆ์ก็มีการอนุวัตรตามไปด้วย คณะสงฆ์ในสมัยปัจจุบันจำเป็นที่จะต้องอาศัยอำนาจรัฐในการออกกฎหมายมาใช้บังคับและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในคณะสงฆ์โดยถือว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นหลักการที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาต

ในการลงโทษพระภิกษุผู้ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยขั้นร้ายแรงหากปล่อยไว้ย่อมจะนำความเสื่อมเสียมาสู่วงการคณะสงฆ์ได้ดังนั้นจำเป็นจะต้องพึ่งอำนาจรัฐทั้งนี้ก็เพื่อที่จะทำให้พระธรรมวินัยมีความศักดิ์สิทธิ์^๒ ว่าด้วยการลงนิคหกรรมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕^๓ เพราะประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นกฎหมายที่บัญญัติบังคับใช้กับทุกคนในประเทศไทยไม่ว่าคนนั้นจะเป็นคฤหัสถ์หรือบรรพชิตก็ตาม เมื่อผู้ใดกระทำความผิดกฎหมาย ผู้นั้นจะต้องรับโทษตามกฎหมาย หากไม่ได้กระทำความผิดตามกฎหมายดังกล่าวก็ไม่ต้องรับโทษ

ในประเทศไทย กระบวนการยุติธรรมในพระวินัยปิฎกเริ่มตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมานอกจากพระวินัยจะมีบัญญัติในพระวินัยปิฎกของฝ่ายพุทธจักรแล้ว ฝ่ายอาณาจักรก็ได้จารึกไว้ดังที่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึก (หลักที่ ๑) พ่อขุนรามคำแหงมหาราช และศิลาจารึก (หลักที่ ๓๘) พระยาเลอไทยมีบัญญัติกฎหมายพระสงฆ์ในกฎหมายตราสามดวง ศาลธรรมการ จนกระทั่งสมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมื่อมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ จึงเริ่มมีการบัญญัติมากขึ้นดังเช่นในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) และต่อมามีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงบทบัญญัติเป็นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ โดยได้แต่งตั้งองค์กร

^๒พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูรธรรมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๖๖.

^๓พระราชบัญญัติคณะสงฆ์, ประกาศในราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ ๗๘ ตอนที่ ๑๑๕ ลงวันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๕.

ตามฝ่ายอาณาจักร ซึ่งประกอบด้วย สังฆสภา หรือสภาของพระสงฆ์โดยมีตัวแทนจากพระสงฆ์ ทำหน้าที่ในการตรากฎหมายมาใช้และมีสังฆมนตรีเป็นฝ่ายบริหารและมีพระวินัยธร เพื่อทำหน้าที่พิจารณาคดีที่พระสงฆ์ได้กระทำละเมิด พระธรรมวินัย ซึ่งเป็นการลอกเลียนแบบฝ่ายปกครองหรือฝ่ายอาณาจักร ซึ่งต่อมาจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไม่เห็นด้วยเพราะเห็นว่าฝ่ายศาสนจักรไม่ควรเลียนแบบฝ่ายอาณาจักร การมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรฝ่ายบริหารทำหน้าที่ใช้อำนาจทั้งสามอำนาจน่าจะเกิดความรวดเร็ว และมีความเป็นเอกภาพ^๕ การบัญญัติกฎหมายของทุกสังคมมีการนำเอาหลักทางศีลธรรมทางศาสนา ตลอดจนจารีตประเพณี และวัฒนธรรมของแต่ละสังคมเข้ามาเป็นส่วนประกอบที่สำคัญด้วย ประมวลกฎหมายอาญา และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาล้วนพัฒนาขึ้นมาจากศีลธรรมขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี ศาสนา และกฎเกณฑ์ข้อบังคับ ตามลำดับ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อธำรงความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของสมาชิกในสังคม ทั้งเพื่อให้การอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นเป็นไปโดยราบรื่น สนองความต้องการของภาคส่วนต่าง ๆ อย่างเหมาะสม

พระวินัยถือว่าเป็นกฎหมายอย่างหนึ่งที่จุดมุ่งหมายเพื่อให้สมาชิกสามารถที่จะเข้าถึงธรรม นอกจากนั้นเมื่อมีพระธรรมและพระวินัยแล้วในกฎเกณฑ์ของสงฆ์ก็จะต้องมีระเบียบวิธีการหรือรูปแบบและกระบวนการในการแก้ไขปัญหาอันเกิดจากการละเมิดพระธรรมวินัยกฎระเบียบสังคมการธำรงความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของสมาชิกในสังคมสงฆ์ในเรื่อง อาบัติตาริกรรมเป็นอาบัติ ๕ กองได้แก่ ปาราชิกสังฆาติเสส ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และการต้องอาบัติ ๗ กองได้แก่ ปาราชิก สังฆาติเสส ฤกษ์จจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และทูปภาสิต เหล่านี้เรียกรวมว่าลหุกาบัติและครุกาบัติ อันภิกษุต้องแล้วจำจะต้องปลดเปลื้องกระบวนการระงับอาบัติตาริกรรมที่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ให้ดำเนินการเป็นไปด้วยดี เรื่องที่เกี่ยวกับการต้องอาบัติและถูกปรับอาบัติตามที่ตนกระทำที่ท่านจัดเป็นอธิกรรมนั้นก็เพราะว่า เป็นเรื่องที่จะต้องระงับด้วยการแก้ไขปลดเปลื้องภิกษุผู้ต้องอาบัตินั้นออกจากอาบัติที่ต้องด้วยวิธีการปลงอาบัติหรือการอยู่กรรมตามที่ท่านกำหนดไว้ ดังกล่าวเป็นการละเมิดพระธรรมวินัย เพื่อลดปัญหาพระสงฆ์ผู้กระทำผิดในยุคปัจจุบันถือเป็นการลดการกระทำผิดความผิดกฎหมายบ้านเมืองอีกด้วย การระงับได้ด้วยสมณะ ๓ ประการ คือ

๑) สัมมุขานินัย ระงับต่อหน้า คือ อธิกรรมที่เกิดขึ้นมีพระสงฆ์เข้าประชุมวินิจฉัยครบองค์สงฆ์ คู่วิวาทกันยอมรับความเห็นของที่ประชุม ยอมหยุดจะไม่วิวาทกันอีกต่อไป การระงับด้วยสัมมุขานินัยนี้มีสี่ ลักษณะ คือ ระงับพร้อมหน้าสงฆ์ ระงับพร้อมหน้าธรรม ระงับพร้อมหน้าวินัย และระงับพร้อมหน้าบุคคล

^๕พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูรธมฺมจิตโต), ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐๙.

๒) ปฏิญญาตถะณะ กระทำตามรับ ได้แก่ภิกษุรูปหนึ่งต้องอาบัติแล้ว มีผู้โจทก์ท้วงขึ้นเมื่อคณะสงฆ์เข้าประชุมกันวินิจฉัยภิกษุผู้เป็นจำเลยยอมรับอย่างไร ก็ปรับอาบัติตามที่ยอมรับนั้นหรือการปลงอาบัติก็จัดเป็นปฏิญญาตถะณะเหมือนกัน

๓) ดิณวัตถารกะ การระงับอธิกรณ์ไว้ด้วยการประนีประนอมกันไว้ทั้ง ๒ ฝ่าย โดยไม่ต้องชำระสะสางหาความกันเหมือนการกลบของไว้ด้วยหญ้า เป็นวิธีระงับอาบัติที่ใช้ในเมื่อจะระงับลหุกาบัติ ซึ่งเกี่ยวกับภิกษุจำนวนมาก ต่างคนก็ประพฤติน่าไม่เหมาะสม และโจทก์กันขัดตอดกันไปมา เป็นเรื่องที่น่างุนงงซับซ้อน เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดทะเลาะวิวาทกันไม่หยุดไม่หย่อน ทั้งสองฝ่ายจะไม่มีฝ่ายใดยอม เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็มีแต่จะทำให้อธิกรณ์แรงขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้นจึงต้องระงับเสียด้วยดิณวัตถารกะ แบบกลบเกลื่อนของเนาไว้ด้วยหญ้า ตัวอธิกรณ์ยกเลิกทิ้งเสีย ทั้งสองฝ่ายจะไม่สวาทความหลังของกันและกัน ความยุติธรรมทางพุทธศาสนารัตตสินผู้กระทำผิดบางกรณีไม่ได้นำมาใช้ให้เกิดความยุติธรรมในสังคมสงฆ์ปัจจุบัน สมควรมีการวิจัยเพื่อจะได้นำผลการวิจัยมาประกอบการพิจารณาปรับปรุงหลักการลงโทษพระสงฆ์ผู้กระทำความผิดที่เหมาะสมและยุติธรรม การศึกษาครั้งนี้มีเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์เพื่อนำไปบูรณาการกับประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากฎหมายทางบ้านเมืองปัจจุบัน มีกระบวนการระงับอาปัตตาทิกรณ์ของคณะสงฆ์ไทย ในการลงโทษที่เหมาะสมและยุติธรรมแก่พระสงฆ์ผู้กระทำผิดที่ไม่สมควรแก่การลาสิกขาด้วยกระบวนการระงับอาปัตตาทิกรณ์ของคณะสงฆ์ไทย ซึ่งเป็นสาระสำคัญที่ควรศึกษาอย่างยิ่ง^๕

ดังนั้นความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาได้ศึกษาหลักการลงโทษพระสงฆ์ผู้กระทำความผิดที่เหมาะสมและยุติธรรมมีกระบวนการระงับอาปัตตาทิกรณ์ของคณะสงฆ์ไทยให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีก็จะบรรลุผลคือการปกครองสังคมสงฆ์มีความเรียบร้อย มีความสามัคคี ภิกษุอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และเป็นการป้องกันปัญหาต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบันและในอนาคต ทำให้เกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้นกับผู้ที่เลื่อมใสเพื่อความมั่นคงกับพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่ศึกษาเรื่องกระบวนการระงับอาปัตตาทิกรณ์ของคณะสงฆ์ไทยว่าวิธีการระงับอธิกรณ์ในพระวินัยปิฎกเป็นอย่างไร และกระบวนการระงับอาปัตตาทิกรณ์ของคณะสงฆ์ไทยมีวิธีการอย่างไรบ้างได้นำมาบูรณาการปกครองคณะสงฆ์ไทยกฎระเบียบสังคมในปัจจุบัน

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษากระบวนการระงับอธิกรณ์ในพระวินัยปิฎก

๒.๒ เพื่อศึกษาวิเคราะห์กระบวนการระงับอาปัตตาทิกรณ์ของคณะสงฆ์ไทย

^๕พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๒๕.

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

ด้านเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกรวมทั้งคัมภีร์อื่น ๆ ทางพระพุทธศาสนา และด้านเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ด้านเนื้อหา ที่นำมาศึกษาวิเคราะห์เฉพาะในเรื่องการระงับอธิกรณ์ในพระวินัยปิฎก กระบวนการระงับอาบัติอธิกรณ์ของคณะสงฆ์ไทย และกฎระเบียบคำสั่งของมหาเถรสมาคม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

กระบวนการ หมายถึง ขั้นตอนการระงับปัญหาอาบัติอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ให้ดำเนินการเป็นไปด้วยดี

อธิกรณ์ หมายถึง ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์ ซึ่งระบุไว้ ๔ อย่าง คือ วิวาทิกรณ์ อนุวาทิกรณ์ อาบัติอธิกรณ์ กิจจาธิกรณ์

อาบัติอธิกรณ์ หมายถึง อาบัติ ๕ กอง ได้แก่ ปาราชิก สังฆาทิเสส ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และการต้องอาบัติ ๗ กอง ได้แก่ ปาราชิก สังฆาทิเสส ฤกษ์จัจย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏและทุกภาสิต เหล่านี้เรียกรวมว่าลหุอาบัติและครุอาบัติ อันภิกษุต้องแล้วจำจะต้องปลดเปลื้อง

คณะสงฆ์ไทย หมายถึง พระสงฆ์ในประเทศไทยที่อยู่ใต้การปกครองตามกฎระเบียบคำสั่งของมหาเถรสมาคม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม ๒๕๓๕

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการปกครองและความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการปกครองนั้นมิใช่เป็นจุดหมายในตัวแต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อเพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษาหรือเพื่อเป็นหลักประกันแห่งการศึกษาก็ถือเป็นคติไว้ว่าการปกครองที่มีขึ้นเป็นเรื่องของการศึกษาทั้งสิ้นคือถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษาก็ต้องปกครองด้วยอำนาจเมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปฏิบัติในเชิงที่ขัดแย้งกันก็เกิดปัญหาเริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจทำให้ยังต้องใช้อำนาจใช้อำนาจและเน้นการ

ลงโทษมากขึ้นเป็นลำดับไม่ใช่เป็นการปกครองแบบสร้างคนดีแต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลวนั่นเอง^๖

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในผลงานเรื่อง นิติศาสตร์เชิงพุทธ เกี่ยวกับระบบของการอยู่ร่วมกันในสังคมสงฆ์ว่า เกิดจากการที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบพระธรรมแล้วใช้พระธรรมเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างสังคมหรือชุมชนทางพระพุทธศาสนาขึ้นซึ่งระบบของสงฆ์ได้อาศัยพระวินัยเป็นเสมือนหนึ่งเส้นด้ายในการร้อยรัดขัดเกลาพฤติกรรมของสังคมสงฆ์ให้เกิดการเรียนรู้พระธรรมและพระวินัยก็เป็นเสมือนหนึ่งระบบการศึกษาที่จะทำให้สมาชิกในสังคมสามารถที่จะควบคุมหรือปรับพฤติกรรมเพื่อที่จะสามารถเรียนรู้และก้าวไปสู่เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาได้ซึ่งในการบัญญัติพระวินัยถือว่าเป็นกฎหมายอย่างหนึ่งที่จุดมุ่งหมายเพื่อให้สมาชิกสามารถที่จะเข้าถึงธรรม นอกจากนั้นเมื่อมีพระธรรมและพระวินัยแล้วในกฎเกณฑ์ของสงฆ์ก็ต้องมีระเบียบวิธีการหรือรูปแบบและกระบวนการในการแก้ไขปัญหาอันเกิดจากการละเมิดพระธรรมวินัยนั้นด้วยทั้งนี้ก็เพื่อที่จะเป็นการแก้ไขปัญหาและกำจัดคนที่ไม่ดีออกไปจากหมู่ ซึ่งรูปแบบและกระบวนการดังกล่าวเรียกว่า อธิกรณสมณะซึ่งเป็นรูปแบบที่ทรงกำหนดขึ้นเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาขณะสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมและพระวินัย^๗

พระธรรมวรนายก (โอภาส นิลุตฺตเมธิ) เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมาได้กล่าวว่า พระพุทธศาสนาถือว่าสูงสุดซึ่งอยู่ในสถาบันชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์และนโยบายคณะสงฆ์ภายใต้รัฐธรรมนูญว่า “ให้พระภิกษุสามเณรได้รับการศึกษาและปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัยกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของบ้านเมืองเพื่อการดำรงสมณธรรมปฏิบัติสมณกิจให้เกิดการพัฒนาการมั่นคงถาวรและเรียบร้อยดีงามแห่งพระพุทธศาสนาทั้งเพื่ออำนวยประโยชน์สุขแก่ประชาชนและสังคมสืบต่อไปจนไม่มีเวลาว่างเหลือไว้ให้ทำความเสื่อมเสียตลอดจนถึงสถาบันสงฆ์และประเทศชาติโดยให้พระอุปัชฌาย์และเจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้ปกครองคณะสงฆ์ทุกชั้นมีจิตสำนึกรับผิดชอบควบคุมสอดส่องดูแลและส่งเสริมโดยถือหลักเป้าหมาย ๕ ข้อ คือ

- (๑) เพื่อเสริมสร้างสัมพันธภาพ
- (๒) เพื่อรับทราบปัญหาข้อขัดแย้ง
- (๓) เพื่อขอร้องให้ช่วยกันทำงานตามอำนาจหน้าที่
- (๔) เพื่อติดตามมาชี้แจงเพิ่มเติมและดูงานตามที่ตั้ง

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๕๕-๕๖.

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๒๕.

(๕) เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะนำไปแก้ไขปรับปรุงกิจการคณะสงฆ์ให้ดีขึ้น^๔

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวว่า อาบัติตาทิกรรม คือเรื่องทีภิกษุทั้งหลายโจทหรือกล่าวหากันและกันในเรื่องการต้องอาบัติ ๕ กอง ได้แก่ ปาราชิก สังฆาทิเสส ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และการต้องอาบัติ ๗ กอง ได้แก่ ปาราชิก สังฆาทิเสส ฤกษ์จัจย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และทุพภาสิต เหล่านี้เรียกว่า อาบัติตาทิกรรม

กิจจาริกรรม คือ เรื่องที่เป็นหน้าที่หรือกิจธุระที่สงฆ์ต้องดำเนินการหรือจัดทำในสังฆกรรม ๔ ประเภท คือ

(๑) อปโลกนกรรม คือ การบอกเล่ากันในที่ประชุมสงฆ์เพื่อขอความเห็นชอบร่วมกันเช่นการอปโลกนแจกอาหารในโรงฉันเป็นต้นโดยไม่ต้องตั้งญัตติและไม่ต้องสวดอนุสาวนา

(๒) ญัตติกรรม คือ กรรมที่ต้องทำด้วยการตั้งญัตติเพื่อประกาศให้สงฆ์ทราบว่า จะต้องทำกิจร่วมกันเช่นอุโบสถกรรมและปวารณากรรมเป็นต้นโดยไม่ต้องสวดอนุสาวนา

(๓) ญัตติหุติกรรม คือ กรรมที่มีญัตติเป็นที่สองหรือกรรมที่ต้องทำด้วยการตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนาเพียงครั้งเดียวเช่นการสมมติสีมาการสังคายนาและการมอบผ้ากฐิน เป็นต้น

(๔) ญัตติจตุตถกรรม คือ กรรมที่มีญัตติเป็นที่ ๔ ซึ่งถือว่าเป็นกรรมที่มีความสำคัญมากเช่น อุปสมบทกรรมและนิคคกรรมเป็นต้นเมื่อตั้งญัตติแล้วจะต้องสวดอนุสาวนาประกาศขอมติ ๓ ครั้งเพื่อให้สงฆ์ที่เข้าร่วมสังฆกรรมนั้น ๆ มีเวลาเพียงพอที่จะพิจารณาว่าจะให้ความเห็นชอบหรือไม่^๕

กรมการศาสนา กล่าวไว้ในหนังสือคู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์นิกคกรรมดังกล่าวไว้ใน ข้อ ๖๒ ว่าถ้าจำเลยไม่ยอมรับนิกคกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ (๑) ไม่ยอมรับนิกคกรรมตามคำวินิจฉัยให้สึกไม่สึกภายใน ๒๔ ชั่วโมง นับแต่เวลาที่ได้รับคำวินิจฉัยนั้นอันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๖ ซึ่งกำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ (๒) ไม่ยอมรับนิกคกรรมตามวินิจฉัยไม่ถึงให้สึกให้ผู้บังคับบัญชารายงานโดยลำดับถึงมหาเถรสมาคมเมื่อมหาเถรสมาคมวินิจฉัยหรือมีคำสั่งให้สละสมณเพศแล้วไม่สึกภายใน ๓ วันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคมอันเป็นการฝ่าฝืน มาตรา ๒๗ ซึ่งกำหนดโทษอาญาไว้ มาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ในกรณีเช่นนี้ให้พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ซึ่งเป็น

^๔ พระธรรมวรานายก (โอภาสนิรุติเมธี), ธรรมปริทัศน์ ๔๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๕๙.

^๕ คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระวินัยปิฎก (Vinaya Pitaka), พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖๗-๑๖๘.

ผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดของจำเลยรูปนั้นขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรเพื่อให้เป็นไปตามคำวินิจฉัย^{๑๐}

Christopher W.M.^{๑๑}ให้ความเห็นว่าการพิจารณา (Mediation) การแทรกแซงของบุคคลที่สามที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นกลางในการเจรจาหรือแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีอำนาจในการตัดสินใจแต่จะเป็นผู้ช่วยเหลือคู่กรณีด้วยความสมัครใจ และสามารถตกลงกันในปัญหาความขัดแย้งร่วมกันได้

Henry J. Brown and Arthur L.^{๑๒}กล่าวไว้ว่าการพิจารณา (Mediation) คือกระบวนการที่ส่งเสริมช่วยเหลือคู่กรณีด้วยบุคคลที่สามที่เป็นกลางที่เรียกว่าผู้ไกล่เกลี่ย (Mediator) ซึ่งเป็นบุคคลที่ช่วยให้คู่กรณีสามารถตกลงแก้ปัญหาข้อพิพาทของตนได้โดยผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีอำนาจในการตัดสินใจใดๆที่จะมีผลผูกพันคู่กรณีแต่ผู้ไกล่เกลี่ยจะใช้กระบวนการเทคนิคและความรู้ความเชี่ยวชาญต่างๆ ในการช่วยให้คู่กรณีเจรจาตกลงกันได้ข้อพิพาทที่มีอยู่โดยปราศจากการพิจารณาพิพากษาคดี

๑.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาวสันต์ กิตติโสภโณ (สอนศรี)^{๑๓} ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่องความมีวินัยที่ปรากฏในมงคลสูตรมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องความมีวินัยที่ปรากฏในมงคลสูตร ๒) เพื่อศึกษาอิทธิพลความคิดเรื่องความมีวินัยที่มีต่อสังคมไทย ๓) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้ความมีวินัยกับสังคมไทยผลการศึกษาพบว่าแนวคิดเรื่องความมีวินัยที่ปรากฏในมงคลสูตรสรุปได้ว่าความมีวินัยนั้นเป็นอุปนิสัยเครื่องรักษาตนและหม่อมคณะให้อยู่เป็นปกติสุขทั่วถึงกันเป็นระเบียบกฎเกณฑ์ข้อบังคับสำหรับควบคุมความประพฤติทางกายของคนในสังคมให้เรียบร้อยตั้งงามเป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกันจะได้อยู่ร่วมกันด้วยความสุขสบายไม่กระทบกระทั่งกันและให้ห่างไกลจากความชั่วทั้งหลายวินัยที่ตนฝึกฝนรักษาปฏิบัติและศึกษาดีแล้วย่อมให้ประโยชน์ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์บรรพชิตผู้มีศีลบริสุทธีย่อมได้รับความสุขมีใจมั่นคงแน่วแน่อันจะเป็นฐานของสมาธิและปัญญาในส่วนของคฤหัสถ์นั้นจะดีได้เพราะกฎข้อบังคับและระเบียบวินัยดังนั้นผู้มีวินัยศึกษาดีแล้วจึงเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตามหลักของวินัย

^{๑๐}กรมการศาสนา, หนังสือคู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๕๓), หน้า ๖๐.

^{๑๑}Christopher W. Moore, **The Mediation Process Practice Strategies for Resolving Conflict**, 2nd ed. (U.S.A. : Jossey-Bass Inc., Publishers, 1996), p.15.

^{๑๒}Henry J. Brown and Arthur L. Marriott, **ADR Principles and Practice** , p.127.

^{๑๓}พระมหาวสันต์ กิตติโสภโณ (สอนศรี), “ศึกษาวิเคราะห์เรื่องความมีวินัยที่ปรากฏในมงคลสูตร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๕๖), หน้า๖๙-๗๐.

ทั้งทางโลกและทางธรรมอย่างถูกต้องไม่บกพร่องตกหล่นและอย่างเคร่งครัดเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมเพื่อประโยชน์เฉพาะบุคคลเพื่อประโยชน์แก่มวลชนที่เคารพนับถือเพราะว่าเป็นหลักของการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตคือพระนิพพาน

พระครูปลัดอาทิตย อดุลเวที (ชองดี)^{๑๔} ได้วิจัยเชิงเอกสารและเชิงสำรวจ แนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ที่สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และมติมหาเถรสมาคม ตลอดจนศึกษาทัศนคติและระดับความพึงพอใจของพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค ๒ ที่มีต่อแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่าการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงใช้หลักการปกครองโดยสามัคคีธรรมเป็นที่ตั้ง ให้ความเสมอภาคในหมู่คณะ ทรงมอบหมายภาระหน้าที่ในการบริหารคณะสงฆ์แก่พระสาวกให้เหมาะสมกับฐานะตำแหน่งหน้าที่ที่ยกย่องตามฐานะ แต่พระพุทธองค์มิได้ทรงมอบความเป็นใหญ่ในการปกครองให้กับใคร นอกจากพระธรรมวินัยที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้แล้ว ภายหลังพุทธกาลการบริหารปกครองคณะสงฆ์ยังยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก แต่มีรูปแบบการบริหารปกครองที่สอดคล้องกับของฝ่ายบ้านเมืองในยุคสมัยนั้นๆ

ปัจจุบันนี้ การปกครองคณะสงฆ์ไทยนอกจากจะยึดหลักพระธรรมวินัยแล้ว ยังอิงอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และมติมหาเถรสมาคม ในการสนับสนุนส่งเสริมการบริหารคณะสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในหมู่คณะสงฆ์และป้องกันภัยอันตรายจากภายนอกที่จะเกิดขึ้นกับองค์กรคณะสงฆ์

พระมหาอุดม สารเมธี (สารบรรณ)^{๑๕} ได้ศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการยุติธรรมในพระพุทธศาสนา โดยศึกษาเปรียบเทียบนิคหกรรมในพระวินัยปิฎกกับกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรมจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พบว่านิคหกรรมในพระวินัยปิฎกเป็นมาตรการทางพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สงฆ์ใช้เป็นเครื่องข่ม กำราบ หรือลงโทษแก่พระภิกษุผู้ประพฤติผิดต่อพระธรรมวินัย หรือแก่กฤหัสถ์ผู้มีความปรารถนาที่ไม่ดีต่อพระรัตนตรัย โดยทรงวางกฎเกณฑ์การลงโทษแบบต่างๆ ตามสมควรแก่ความผิด

^{๑๔} พระครูปลัดอาทิตย อดุลเวที (ชองดี), “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการเขตปกครองภาค ๒”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗)

^{๑๕} พระมหาอุดม สารเมธี (สารบรรณ), “การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการยุติธรรมในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีนิคหกรรมในพระวินัยปิฎกกับกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม (๒๕๔๖)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖)

ส่วนกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม อันได้แก่กฏมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ นั้น เป็นมาตรการทางการปกครองคณะสงฆ์ที่มหาเถรสมาคมกำหนดขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องมือในการ ช่ม ก้าราบ หรือลงโทษพระภิกษุผู้ประพฤติผิดต่อพระธรรมวินัย โจนด้าเนนการตามขั้นตอน ต่างๆ กำหนดไว้ นิคหกรรมในพระวินัยปฏิภกับกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม มีความ เหมือนกันในประเด็นต่อไปนี้ คือ ประเภทของนิคหกรรม ลักษณะของความผิดที่เป็นเหตุให้ถูก ลงนิคหกรรม กฏนิคหกรรมในฐานะที่มีความสัมพันธ์กับศีลธรรมและจริยธรรม และกฏ นิคหกรรมในฐานะที่เป็นกระบวนการก้าราบหรือฝึกฝนบุคคลผู้ก้ายาก ส่วนประเด็นที่มีความ แตกต่างกัน คือ วิธีการลงนคหกรรม วิธีการที่จะพ้นจากความผิดคุณสมบัติของผู้ตัดสินหรือพระ วินัยธร และความถูกต้องตามพระธรรมวินัย

ธวัช หนูคำ ได้กล่าวไว้ในผลงานวิจัยเรื่องปัญหาการดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุ สงฆ์ไทยเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และกฏมหาเถรสมาคมว่าด้วยการลงนคหกรรมฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ซึ่งในการดำเนินการ คดีอาญากับพระภิกษุสงฆ์พบว่ากฏนิคหกรรมเป็นกฏที่สร้างขึ้นโดยเลียนแบบการพิจารณา คดีอาญาของศาลซึ่งไม่เหมาะที่จะนำมาใช้กับพระภิกษุสงฆ์เนื่องจากการพิจารณาคดีนั้นผู้ทำ หน้าที่ในทางตุลาการของสงฆ์(พระวินัยธร) จะมีความรู้เฉพาะพระธรรมวินัยแต่ไม่เชี่ยวชาญ ในทางกฎหมายทั้งด้านเทคนิค – ภาษาการประยุกต์ใช้ทำให้ไม่สามารถที่จะนำไปใช้ได้อย่าง ถูกต้องเหมาะสมทำให้การพิจารณาอธิกรณในแต่ละครั้งมีความล่าช้าซับซ้อนและไม่เป็นไปตาม พระธรรมวินัย

และนอกจากนั้นการกำหนดโทษในทางพระธรรมวินัยกับทางคดีอาญาก็ไม่ สอดคล้องกันกล่าวคือโทษหนักของพระคือปาราชิกกับโทษหนักทางคดีอาญาคือประหารชีวิตจึง ไม่เป็นไปตามวิธีการทางกฎหมายกล่าวคือโทษปาราชิกของพระแม้จะมีอุปมาเหมือนประหาร ชีวิตแต่ก็เป็นโทษแค่การบังคับให้สึกซึ่งถือว่าเป็นโทษที่เบามากเมื่อเทียบกับโทษในทางอาญา ดังนั้นการดำเนินการแก้ไขปัญหากับพระภิกษุตามนัยของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฏ นิคหกรรมจึงเป็นเรื่องที่ค่อนข้างมีปัญหาซึ่งจะเห็นว่าในมิติในทางกฎหมายได้มีการให้ข้อมูลที่ ชัดเจนว่ากฏนิคหกรรมยังไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหให้สอดคล้องกันกับระบบกฎหมายไทยได้ แต่อย่างไรก็ตามในผลงานวิจัยดังกล่าวก็ได้้นำผลของปัญหาอันเนื่องมาจากการใช้กฎหมาย คณะสงฆ์และการใช้อธิกรณสมณะในสมัยพุทธกาลมาใช้เปรียบเทียบกันแม้จะมีการนำมา วิเคราะห์ก็เป็นเพียงแต่การกล่าวถึงเป็นเบื้องต้นดังนั้นผลงานวิจัยดังกล่าวจึงให้ข้อมูลเพียง เฉพาะแต่กฎหมายคณะสงฆ์เท่านั้นแต่ยังมีได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับกระบวนการแก้ไขปัญห ในสมัยพุทธกาลเอาไว้เลย^{๑๖}

^{๑๖} ธวัช หนูคำ, “ปัญหาการดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุสงฆ์ไทย”, วิทยานิพนธ์นิติ ศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๕-๑๑๗.

จากการทบทวนหนังสือบทความทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกระบวนการ
 ระเบียบอริกกรมี่สาเหตุอันเป็นที่มาของข้อขัดแย้งวิวาท (วิวาทาธิกรณ) ความใจทกก็กล่าวหากัน
 (อนูวาทาธิกรณ) กิริยาที่ตองอาบัตหรือถูกปรับอาบัต (อาบัตตาธิกรณ) และกิจธุระที่สงฆ์จะพึง
 สามัคคีร่วมนกันทำ(กิจจาธิกรณ) ทั้ง ๔ อย่างนี้จึงตองใช้ชุดวิธีหรือกลไกกระบวนการระบ
 อธิกรณคณะสงฆ์ให้เหมาะสมกับสภาพการและรูปแบบของกระบวนการระบอธิกรณหรือข้อ
 พิพาทในแต่ละเรื่องให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยและพระราชบัญญัติกฎระเบียบที่เกิดขึ้นใน
 สังคมสงฆ์ไทย ความสำคัญของการมีวินัยหรือกฎระเบียบมีอิทธิพลต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก
 ไม่ว่าจะเป็นคฤหัสถ์หรือคณะสงฆ์ไทยบูรณาการกระบวนการระบอาบัตตาธิกรณของคณะสงฆ์ไทย
 ที่เหมาะสมและยุคิธรรมในปัจจุบัน

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

๑.๖.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๑. ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก อรรถกถาและ
 คัมภีร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๒. ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ หนังสือตำราทางวิชาการ
 วิทยานิพนธ์ วารสาร อินเทอร์เน็ต งานวิจัยและเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๒ ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

๑. นำข้อมูลในส่วนจากเอกสารงานวิจัย และหนังสือที่เกี่ยวข้องมาจัดความ
 เหมาะสม

๒. ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้เกิดความถูกต้องมากที่สุด

๓. สรุปและนำเสนอข้อมูล

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๗ ได้ทราบกระบวนการระบอธิกรณในพระวินัยปิฎก

๑.๘ ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการระบอาบัตตาธิกรณของคณะสงฆ์ไทยใน
 ปัจจุบัน และผลที่ได้รับจากการศึกษาแก่คณะสงฆ์ไทย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

บทที่ ๒

กระบวนการระงับอริกรรมในพระวินัยปิฎก

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึง กระบวนการระงับอริกรรมในพระวินัยปิฎก ที่ปรากฏศึกษาตามพุทธศาสนาเถรวาทหรือหลักพระธรรมวินัย มีสาระสำคัญที่ศึกษาครั้งนี้ได้แก่ ความหมาย ความเป็นมา ประเภทของอริกรรม กระบวนการระงับอริกรรม สามารถใช้เป็นแนวคิดศึกษามี ดังนี้

๒.๑ ความหมาย

ความหมายของอริกรรม มีสาระสำคัญที่ศึกษาเชิงวิชาการได้ในครั้งนี้ ดังนี้

ความหมายของอริกรรม คำว่าอริกรรม หมายถึง เหตุ/ ปัญหา/ คดี/เรื่องหรือกรณี หรือหมายถึงเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วสงฆ์จะต้องจัดต้องทำ เรื่องที่สงฆ์จะต้องดำเนินการ^๑ ด้านการทะเลาะวิวาท การโจทก์ปรับอาบัติกัน การพิจารณาโทษ หรือการประกอบพิธีกรรมบางอย่าง เช่น การทอดกฐิน, การอุปสมบท เป็นต้น ก็รวมเรียกว่าอริกรรมเช่นกัน ดังนั้น คำว่าอริกรรม จึงไม่ได้หมายความถึงเฉพาะเรื่องราวเหตุการณ์ที่เป็นปัญหาเท่านั้น แต่ยังมีความหมายรวมถึงเรื่องราวหรือกิจของสงฆ์ คือหน้าที่, ระเบียบปฏิบัติ เช่น การอุปสมบท การทอดกฐิน เป็นต้น แต่หากพิจารณาตามความหมายของภาษาไทยตามบทนิยามในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง เรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เป็นคดีความ เป็นโทษ เช่น การทะเลาะวิวาทชกต่อยกัน^๒

เมื่อกล่าวโดยสรุปคำว่าอริกรรมนั้นจึงมีความหมาย ๒ ประการ คือ

(๑) หมายถึง เรื่อง เหตุที่ก่อให้เกิดความวุ่นวายในหมู่คณะหรือเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วทำลายระเบียบให้เกิดความวุ่นวายในหมู่คณะ หรือปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วทำลายระเบียบแบบแผนของสังคมทำให้สังคมส่วนใหญ่ได้รับความเดือดร้อน^๓ ซึ่งถือเป็นความหมายโดยตรง

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓๖๒-๓๖๓.

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๙๑๒.

^๓ พัทยา สายหู, กลไกของสังคม, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑๑.

(๒) หมายถึง กิจที่สงฆ์ร่วมกันทำให้สำเร็จ เช่น การรับกฐิน การอุปสมบท เป็นต้น แม้ว่าการกระทำนั้นจะไม่ใช่ปัญหาก็ตาม ซึ่งความหมายนี้เป็นความหมายโดยอ้อม

เมื่อกล่าวถึงอธิกรณ์โดยทั่วไปมักจะหมายถึงความหมายในนัยแรก คือเหตุที่ก่อให้เกิดความวุ่นวายในหมู่คณะ

ประเด็นสาระสำคัญที่ศึกษาเชิงวิชาการได้ในครั้งนี้ ได้แก่

๑. วิวาทาธิกรณ์ หมายถึง ปัญหาที่เกิดจากการทะเลาะวิวาทกันในเรื่องพระธรรมวินัยว่าเป็นธรรมนี้เป็นวินัย^๔ เป็นต้น

๒. อนุวาทาธิกรณ์ หมายถึง ปัญหาที่เกิดจากการโจทก์ฟ้องหรือกล่าวหากันด้วยเรื่องการต้องอาบัติต่างๆ ทั้งหนักและเบา ซึ่งสงฆ์จะต้องแก้ไขด้วยการลงโทษคนผิดและให้การรับรองผู้บริสุทธิ์ที่ถูกกล่าวหา

๓. อาปัตตาธิกรณ์ หมายถึง ปัญหาอันเกิดจากการล่วงละเมิดข้อบัญญัติว่าด้วยศีลหรือวินัย ซึ่งสงฆ์จะต้องระงับตั้งกล่าวด้วยการปรับอาบัติ เช่น การเข้าปริวาสอยู่กรรม ประพฤติมานัต เพื่อออกจากอาบัติ เป็นต้น

๔. กิจจาธิกรณ์ หมายถึง ปัญหาหรือกิจกรรมที่สงฆ์ที่พึงจะต้องร่วมกันทำให้เสร็จด้วยการประกอบสังฆกรรม เช่น การอุปสมบทและการกรานกฐิน^๕ เป็นต้น

ดังนั้น เรื่องกระบวนการระงับอาปัตตาธิกรณ์ ในคำว่าการระงับอธิกรณ์ จึงหมายถึง ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์ ซึ่งระบุไว้ ๔ อย่าง คือ วิวาทาธิกรณ์, อนุวาทาธิกรณ์, อาปัตตาธิกรณ์, กิจจาธิกรณ์, และในคำว่าอาปัตตาธิกรณ์ หมายถึง การต้องอาบัติที่เรียกว่า ลหุกาบัติ และครุกาบัติ ในประเด็นมุ่งศึกษาครั้งนี้กล่าวเน้นเฉพาะเรื่องอาปัตตาธิกรณ์ซึ่งเป็นปัญหาอันเกิดจากการล่วงละเมิดข้อบัญญัติว่าด้วยศีลหรือวินัย

๒.๒ ความเป็นมา

ความเป็นมาบริบทของกระบวนการระงับอธิกรณ์ในพระวินัยปิฎก นั้นมีองค์ประกอบที่เป็นทั้งหลักการและเหตุผลรวมถึงกรอบและโครงสร้างที่สำคัญมีความเป็นมาที่จะกล่าวถึง ดังนี้

นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นในโลกเมื่อ ๒๕๐๐ ปีที่ผ่านมาซึ่งการอยู่ร่วมกันในสังคมยุคแรกของพระพุทธศาสนานั้นได้มีรูปแบบการอยู่ร่วมกันในลักษณะสังคมของบรรพชิตที่เรียกว่า “สังฆะ” หมายถึง หมู่หรือกลุ่มบุคคลมีจำนวนสมาชิกตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป^๖ ซึ่งจะพบว่าระบบสังฆะนี้เองที่เป็นบ่อเกิดของพระวินัย คือ กฎเกณฑ์ที่สังคมพึงยอมรับและปฏิบัติร่วมกันทั้งในส่วนที่เป็นข้อห้ามและขออนุญาต ในการตั้ง “สังฆะ” ยุคแรกๆ ของพระพุทธองค์นั้น สมาชิก

^๔ วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๒๕/๓๓๒.

^๕ วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๒๕/๓๓๒.

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๙๕.

ส่วนมากล้วนเป็นพระอรหันต์จึงไม่มีปัญหาในเรื่องของการกระทบกระทั่งหรือการก่อกวนปัญหา ทั้งนี้ เพราะ สมาชิกล้วนแต่เป็นผู้มีแต่ปัญญาเป็นเครื่องชี้หน้า และไม่มีกิเลส ต่อมาเมื่อสังคมสงฆ์ได้ขยายตัวมากขึ้นอันเนื่องมาจากการเปิดรับสมาชิกเข้ามาบวชทำให้จำนวนสมาชิกในสังคมสงฆ์ นั้นมีมากขึ้นตามไปด้วยหรือที่เรียกว่าสงฆ์ได้ถึงความ เป็นสังคมที่มีลักษณะสังฆพหุลดา คือ ความเป็นสังคมที่มีความหลากหลาย อันจะทำให้ยากต่อการดูแลของผู้มีหน้าที่ปกครองเพราะผู้ที่เข้ามาบวชในระยะต่อมาต่างเป็น เสนอบุคคล คือ ผู้ยังต้องศึกษาและมีกิเลสเป็นพื้นฐาน ดังนั้น การจะหลีกเลี่ยงจากปัญหาภายในจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นพระพุทธรองค์ก็ ทรงนำวิธีการที่เหมาะสมในการ ระวังที่เกิเกิดขึ้นนั้น โดยในระยะแรกทรงนำ“วินัย” หรือ “ศีล” มา เป็นกรอบหรือกฎเกณฑ์ในการป้องกันและระวัง เมื่อมีการกระทำผิดต่อพระธรรมวินัยก็จะนำ กฎเกณฑ์ ดังกล่าวมาลงโทษเพราะทรงเห็นว่า พระวินัยเป็นเสมือนกรอบหรือวิถีทางหนึ่งที่จะทำ ให้สังคมมีความผาสุก เป็นต้น

อิทธิรณ์ที่เกิดขึ้นในยุคแรกๆ ทรงมีพุทธานุญาตให้สงฆ์ปรับโทษแก่พระภิกษุผู้กระทำความผิดตามสมควรแก่โทษเรียกว่า การปรับอาบัติ ซึ่งเป็นวิธีการที่ทรงใช้เพื่อเป็นการระงับการ ละเมิดหรือกระทำความผิดต่อพระธรรมวินัยซึ่งจะมีบทลงโทษที่หนักบ้างเบาบ้างตามแต่ลักษณะ ของความผิดที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตามเราจะพบว่าสังคมของพระสงฆ์นั้นไม่ได้มีแค่ปัญหาการต้อง อาบัติเท่านั้น หากแต่ยังมีปัญหาอื่นๆ อีกด้วย เช่น ปัญหาการทะเลาะวิวาท ปัญหาการฟ้องร้อง ใส่ความกันด้วยเรื่องอาบัติ เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านั้นเรียกว่า “อิทธิรณ์” หมายถึง เรื่องที่เกิดขึ้น แล้วจะต้องจัด ต้องทำ ๔ หรือเรื่องที่ต้องดำเนินการมีอยู่ ๔ หมวด คือ ๑) การระงับวิวาทาธิ กรณ์ ๒) การระงับอนุวาทาธิกรณ์ ๓) การระงับอาปัตตาธิกรณ์ ๔) การระงับกิจจาธิกรณ์

๑.๑ หลักการและเหตุผล ในการระงับในพระวินัยปิฎก นั้นมีหลักการและเหตุผลที่ สำคัญอยู่ ๒ ประการ คือ

๑) เพื่อเป็นการบริหารปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงามและ เอื้ออำนวย ให้สมาชิกในสังคมสามารถที่จะปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของพระธรรม วินัยได้ และนอกจากนั้นก็เป็น การดำเนินการบริหารคณะสงฆ์ให้มีรูปแบบที่สามารถจะดำเนิน กิจการต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในได้ เช่น การ การรับจฐิน การสวดปาฏิโมกข์ การบรรพชา อุปสมบทการแต่งตั้งพระภิกษุให้เป็นผู้เป็นใหญ่ในกิจการต่างๆ ในสงฆ์เช่น (๑) ฝ่ายปุ้อาสนะ^๗ (๒) ฝ่ายจัดอาสนะสำหรับพระ ๒ (๓) เจ้าหน้าที่ฝ่ายพัสดุลัง (๔) เจ้าหน้าที่ฝ่ายรับจีวร (๕) เจ้าหน้าที่แจกจีวร ๕ (๖) เจ้าหน้าที่จัดอาหาร (๗) เจ้าหน้าที่จัดกัจฉินมัต (๘) เจ้าหน้าที่จัดข้าว ยาคุ (๙) จัดของเล็กน้อย (๑๐) ฝ่ายจัดอาราม (๑๑) เจ้าหน้าที่ฝ่ายควบคุมใช้สามเณร (๑๒) เจ้าหน้าที่จัดวาระคนใช้ภายในวัด (๑๓) เจ้าหน้าที่แจกของขบฉัน เป็นต้น

^๗ วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๙๙-๑๙๒/๓๐๐-๓๐๙.

ดังนั้น กิจดังกล่าวเพื่อเป็นการบริหารปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงามเป็นสิ่งที่พึงกระทำ กิจดังกล่าวเป็นการดำเนินการบริหารคณะสงฆ์ให้มีรูปแบบ

๒) เพื่อเป็นการชำระอธิกรณ์ต่างๆ อันเป็นเหตุจะนำมาซึ่งความวุ่นวายแตกแยกในคณะสงฆ์ เช่น การต้องอาบัติ การออกจากอาบัติ การฟ้องร้องด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับอาบัติ การใส่ร้ายด้วยเรื่องไม่มีมูลและการยุติปัญหาวุ่นวายที่มีข้อวิวาทกันทั้งภายในและภายนอกคณะสงฆ์ ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่จะต้องแก้ไขให้ยุติโดยเร็วมิเช่นนั้นจะก่อให้เกิดความแตกแยกเพราะความไม่ลงรอยกันใน ๒ เรื่องคือ (๑) เรื่องความเห็น (ทิวฐีสามัญญุต) ที่แตกต่างกัน และ (๒) เรื่องความเป็นอยู่ที่ไม่เหมือนกัน (สีลสามัญญุต) หรือกล่าวโดยสรุปการนำรูปแบบและกระบวนการระงับโดยอธิกรณ์สมถวิธีมาใช้ก็เพื่อประโยชน์ตามหลักการ ดังนี้

๑. เพื่อรับว่าดีของสงฆ์
๒. เพื่อความสำราญของสงฆ์
๓. เพื่อกำจัดบุคคลผู้สอนยาก (คือด้าน)
๔. เพื่อความผาสุกของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก
๕. เพื่อระงับอาสวะที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบัน
๖. เพื่อกำจัดอาสวะที่จะเกิดขึ้นต่อไปข้างหน้า
๗. เพื่อความเลื่อมใสของผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส
๘. เพื่อความเจริญยิ่งๆ ของผู้ที่เลื่อมใสแล้ว
๙. เพื่อความตั้งมั่นของพระสังฆธรรม
๑๐. เพื่อสนับสนุนพระวินัย^๔

กล่าวได้ว่า การชำระอธิกรณ์ต่างๆ ในคณะสงฆ์มีเหตุผลเพื่อ ๑) ทำเรื่องที่ควรทำให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย ๒) เพื่อสร้างความยุติธรรมให้กับสังคมให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของพระวินัยที่ว่าต้องการลงโทษคนผิดและรักษาคนดี หรือพยายามที่จะให้โอกาสกับคนไม่ดีปรับตัวเพื่อสามารถจะเข้าได้กับคนในสังคม

ดังนั้น กระบวนการระงับอธิกรณ์ในพระวินัยปิฎกถือเป็นรูปแบบกระบวนการระงับอธิกรณ์ นำมาใช้ก็เพื่อประโยชน์ในคณะสงฆ์ในประเด็นหลัก ๆ เรื่องความเห็น (ทิวฐีสามัญญุต) ที่แตกต่างกัน และเรื่องความเป็นอยู่ที่ไม่เหมือนกัน (สีลสามัญญุต) เป็นการดำเนินการบริหารคณะสงฆ์ด้วยความเรียบร้อยดีงาม

๒.๓ ประเภทของอธิกรณ์

ประเภทของอธิกรณ์ ในพระวินัยปิฎก ได้แบ่งประเภทของอธิกรณ์ไว้เป็น ๔ ประเภท คือ ๑) วิวาทาธิกรณ์ ได้แก่ ปัญหาการทะเลาะวิวาทกันของภิกษุในเรื่องพระธรรมวินัย

^๔ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๗/๔๓-๔๕. อ.จ.อ.ภูฏก. (ไทย) ๒๓/๘๗/๒๘๖.

๒) อนุวาทริกรรม ได้แก่ ปัญหาการใส่ร้ายป้ายสี ฟ้องร้องกันด้วยเรื่องอันหาเหตุมิได้ของภิกษุ
 ๓) อาบัติตริกรรม ได้แก่ ปัญหาการละเมิดหรือต้องอาบัติน้อยใหญ่ของภิกษุซึ่งจะต้องมีวิธีการ
 ออกจากอาบัติแต่ละประเภทเป็นการเฉพาะ ๔) กิจจาทริกรรม ได้แก่ เรื่องที่เป็นพิธีกรรมและ
 ปัญหาที่จะต้องมีการลงโทษภิกษุผู้กระทำผิดพระธรรมวินัยให้สำนึก^๙ ซึ่งรายละเอียดต่อไปนี้

ก. วิวาทาธิกรรม วิวาทาธิกรรมจัดความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการทะเลาะวิวาทใน
 เรื่องของพระธรรมวินัย ส่วนการทะเลาะกันของชาวบ้าน เป็นต้นไม่ถือว่าเป็นวิวาทาธิกรรม^{๑๐}
 จำเพาะการทะเลาะด้วยเรื่องของพระธรรมวินัยเท่านั้นจึงเรียกว่าเป็นวิวาทาธิกรรม ดังนี้

๑) คำว่า วิวาทาธิกรรม เรื่องที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากคน ๒ คน หรือกลุ่มคน ๒ กลุ่ม
 มีทัศนคติความคิดเห็นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ขัดแย้งกันจนไม่อาจตกลงกันในรายละเอียดได้ จึง
 ก่อให้เกิดการโต้เถียงจนในที่สุดอาจมีการทำร้ายร่างกายหรือสร้างความบาดหมางระหว่างกัน
 และกันขึ้น คำว่า วิวาทาธิกรรม แปลว่า อธิกรรมที่เกิดจากการวิวาทกัน คำว่าวิวาท หมายถึงการ
 ทะเลาะ^{๑๑} การโต้เถียง การกล่าวแก่งแย่งกัน การกล่าวต่างกัน คือว่าไปคนละทางตกลงกัน
 ไม่ได้

๒) มูลเหตุของวิวาทาธิกรรม สาเหตุที่ก่อให้เกิดการวิวาทกันมีอยู่ ๒ ประการคือ (๑)
 การก่อความทะเลาะวิวาทกันขึ้นด้วยความปรารถนาดีแก่ธรรมและวินัยมีกุศลมูลที่ประกอบด้วย
 อโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นที่ตั้ง (๒) การก่อความทะเลาะวิวาทกันขึ้นด้วยความปรารถนาร้าย
 เป็นการทำให้ไปด้วยอกุศลมูลประกอบด้วย โลภะ โทสะ โมหะ^{๑๒} หรือเป็นการกระทำไปเพื่อ
 เอาชนะฝ่ายตรงข้าม หรือทั้ง ๒ ฝ่ายมุ่งเอาชนะซึ่งกันและกัน ดังนั้น มูลเหตุการทะเลาะนั้น
 มีลักษณะ ความบาดหมาง ความทะเลาะ ความแก่งแย่ง ความวิวาท การกล่าวต่างกัน การกล่าว
 โดยประการอื่น การพูดเพื่อกลัดกลุ้ม ความหมายมั่นในเรื่องนั้น

เมื่อพิจารณาในด้านของพฤติกรรมของบุคคลที่มักจะแสดงพฤติกรรมในการก่อความ
 ทะเลาะวิวาทขึ้นมักจะมีลักษณะดังต่อไปนี้ (๑) เป็นผู้มักโกรธ (๒) เป็นผู้ลบลู่ ดีเสมอ (๓) เป็น
 ผู้มีจิตริษยา มีความตระหนี่ (๔) เป็นผู้มีความปรารถนาลามก เป็นนิจฉาทิฎฐิ (๕) เป็นผู้ยึดมั่น
 ในทิฎฐิของตน และสละการถือนั้นได้ยาก (๖) เป็นผู้มักโกรธ^{๑๓} ซึ่งพระพุทธองค์ทรงได้ตรัสว่า
 ภิกษุผู้มีลักษณะดังกล่าวมักจะเป็นผู้ไม่เคารพยำเกรงในพระศาสนา ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ไม่

^๙ วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๕/๓๓๓-๓๓๕, วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๗๕/๒๑๐.

^{๑๐} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๕๕/๕๓๕.

^{๑๑} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๒๔/๓๔๑.

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์,
 (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๘๑-๒๘๒.

^{๑๓} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๔๔-๔๕/๕๔-๕๕, วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๖/๓๓๒.

ทำกิจของสงฆ์ ไม่ศึกษาให้บริบูรณ์^{๑๔} ซึ่งมักจะเป็นผู้ก่อความวิวาทขึ้นภายในสงฆ์เป็นหลัก^{๑๕} ดังปรากฏในสมัยพุทธกาล คือ การทะเลาะวิวาทกันของภิกษุชาวโกสัมพี เป็นต้นซึ่งเป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่คณะสงฆ์ในวงกว้าง

ดังนั้น วิวาทาธิกรณจึงจัดความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการทะเลาะวิวาทในเรื่องของพระธรรมวินัย ส่วนการทะเลาะกันของชาวบ้าน ไม่ถือว่าเป็นวิวาทาธิกรณ เป็นต้น

ข. อนุวาทาธิกรณ สำหรับอนุวาทาธิกรณจัดกลุ่มความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการฟ้องร้องใส่ความกันของภิกษุ ซึ่งเป็นผู้ยังมีกิเลสมีจิตคิดร้ายหมายจะเอาชนะผู้รักษาธรรม ดังนี้

๑) คำว่า อนุวาทาธิกรณ กิริยาที่พระภิกษุโจทก์ฟ้องกันด้วยข้อหาเรื่องศีลวิบัติ อาจารย์วิบัติ ติฎฐวิบัติ หรืออาชีวีวิบัติ, การโจทก์การกล่าวหาเพื่อฟ้องร้องกัน การประท้วง ความเป็นผู้คล้อยตาม การทำความพยายามในการโจทก์ฟ้องร้อง การให้ความสำคัญต่อความพยายามในเรื่องนั้น^{๑๖} ซึ่งลักษณะดังกล่าวถือว่าเป็นลักษณะของการฟ้อง หรือเป็นโจทก์ฟ้องร้องกัน นอกจากนี้อนุวาทาธิกรณยังมีองค์ประกอบของการฟ้องกันอยู่ ๕ ประการคือ (๑) เรื่องที่เกิดขึ้นหรือข้อหา (ญัตติ) (๒) มีผู้ถูกกล่าวหา (๓) มีผู้กล่าวหา (๔) มีวัตถุประสงค์ คือ สิ่งของที่อยู่ในที่เกิดเหตุหรือมีบุคคลอื่นที่จะพออ้างเป็นพยานได้ (๕) มีองค์กรฝ่ายรับฟ้องและดำเนินการไต่สวนพิจารณาตัดสินคือสงฆ์ กล่าวคือเมื่อภิกษุไปพบเหตุการณ์ต่าง ๆ แล้วก็มักจะยกเอาเหตุการณ์เหล่านั้นขึ้นมาพูดคุยบ้าง โพนทนา ฟ้องต่อองค์การสงฆ์บ้าง ซึ่งบางเรื่องก็เป็นเรื่องดีบางเรื่องก็เป็นเรื่องที่ไม่ดี เป็นต้น เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะ (ก) มีบัญญัติว่าสมาชิกรูปใดต้องการพบเห็น ได้ยิน สงสัยรังเกียจในพฤติกรรมของภิกษุเพื่อนสมาชิกรูปใดต้องฟ้องเพราะถือเป็นหน้าที่ ถ้าหากไม่ดำเนินการฟ้องปกปิดเรื่องนั้นไว้จะถือว่าเป็นความผิด^{๑๗} (ข) เป็นธรรมเนียมหรือวัฒนธรรมของอินเดียโบราณที่ถือว่าการฟ้องเป็นการตักเตือนผู้กระทำผิดให้สำนึก^{๑๘}

ดังนั้น อนุวาทาธิกรณจัดกลุ่มความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการฟ้องร้องใส่ความกันของภิกษุ การฟ้องร้องของญาติพี่น้องบิดามารดา ครูอาจารย์กับลูกศิษย์ไม่ถือว่าเป็นอนุวาทาธิกรณตามนัยของพระธรรมวินัย

๒.๔ กระบวนการระงับอธิกรณ

ได้ทำการศึกษาตามวิธีการเพื่อระงับอธิกรณแล้วตามสมควร พระพุทธองค์ทรงมีแนวทางเพื่อการระงับอธิกรณไว้ที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก ดังต่อไปนี้

^{๑๔} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๔๔-๔๕/๕๓-๕๔, อจ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๓๖/๔๘๔-๔๘๕.

^{๑๕} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๒/๓๕๔-๓๕๕.

^{๑๖} วิ. จุ. (ไทย) ๖/๒๑๕/๒๔๕-๒๔๖, วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๔๘/๕๒๘.

^{๑๗} วิ.ป. (บาลี) ๘/๒๘๔/๒๑๙-๒๒๐, วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๘๔/๓๘๔

^{๑๘} วิ.ป. (บาลี) ๘/๓๕๘/๓๓๒, วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๕๘/๕๓๘.

๒.๔.๑ การระงับวิวาทาธิกรรม

การทะเลาะวิวาทกันในสังคมสงฆ์ถือเป็นปัญหาที่มีความเสี่ยงต่ออนาคตและการเปลี่ยนแปลงของพระพุทธศาสนาทั้งนี้ก็เพราะเป็นปัญหาที่จะทำให้เกิดมีการแบ่งแยกนิกายหรือกลุ่มทางความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาจนอาจกลายเป็นความล่มสลายในที่สุด ดังนั้น จึงเป็นปัญหาที่จะต้องเร่งแก้ไขเพราะหากไม่ระงับข้อนี้เองที่จะก่อให้เกิดปัญหาข้ออื่น ๆ ตามมาได้^{๑๙} ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงมีกระบวนการระงับอริกรรมนี้ไว้ ๒ วิธีคือ ๑) กระบวนการระงับวิวาทาธิกรรมโดยใช้วิธีสัมมุขาวินัย ๒) กระบวนการระงับวิวาทาธิกรรม โดยใช้วิธีเยภุยยสิกาวินัย

ก) กระบวนการระงับวิวาทาธิกรรมโดยสัมมุขาวินัย สำหรับวิธีสัมมุขาวินัยหรือวิธีการโดยการพิจารณาตีความต่อหน้า พระธรรมวินัย พระสงฆ์ ต่อหน้าพยาน ซึ่งพระพุทธองค์ทรงวางแนวทางไว้ ๓ วิธี คือ

๑. ตกลงกันเอง
๒. ตั้งกรรมการวินิจฉัย
๓. โดยการพิจารณาของสงฆ์^{๒๐}

๑) กระบวนการระงับด้วยการให้คู่วิวาทตกลงกัน^{๒๑} การให้คู่วิวาทกันตกลงยินยอมกันนั้นมีวิธีทำดังนี้ เมื่อมีเรื่องเกิดขึ้นแล้ว มีผู้มาแจ้งแก่สงฆ์ว่าในอารามแห่งใดแห่งหนึ่งมีภิกษุวิวาทกัน^{๒๒} จนไม่อาจจะระงับได้เมื่อเป็นเช่นนั้นสงฆ์ก็จะนิมนต์พระภิกษุทั้ง ๒ ฝ่ายมาพิจารณาในท่ามกลางสงฆ์ หรือพร้อมหน้าสงฆ์จากนั้นก็ชี้แจงข้อกล่าวหาและเรื่องที่ต่างฝ่ายทะเลาะกัน จากนั้นสงฆ์ ก็จะพิจารณาเรื่องดังกล่าวโดยยกเอาพระธรรมวินัยเป็นที่ตั้ง ในขั้นตอนสุดท้ายก็ต้องตัดสินให้เด็ดขาดว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถูกหรือผิด แล้วให้ฝ่ายที่ผิดยอมรับว่าที่ตนเองยึดถือเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้อง ส่วนฝ่ายที่ถูกต้องก็ไม่ถือสาเอาความ ในที่สุดก็จะให้ทั้งสองฝ่ายตกลงขอขมาแสดงอาบัตต่อกันและกันก็เป็นอันจบขั้นตอน สำหรับการระงับข้อนี้จะใช้สังฆกรรม แบบญัตติจตุตถกรรมวาจา^{๒๓}

ดังนั้น การให้ตกลงกันเองนี้พระพุทธองค์ทรงตรัสเรียกว่าเป็นการทำสังฆสามัคคี คือการให้ภิกษุที่ทะเลาะกันจนหาทางยุติไม่ได้แต่ภายหลังเกิดความสำนึกผิดเข้าไปหาสงฆ์ ๆ จะต้องให้ทำสังฆสามัคคีคือการแสดงเจตนารมณ์ต่อกันในท่ามกลางสงฆ์ว่าที่ผ่านมาทุกฝ่ายทำผิด

^{๑๙} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๔๘/๕๒๘-๕๒๙

^{๒๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๘.

^{๒๑} วิ.ม. (ไทย) ๕/๔๗๕-๔๗๖/๓๗๐-๓๗๑, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๕๓/๒๑๕.

^{๒๒} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๒๔/๓๔๓.

^{๒๓} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๓, หน้า ๒๓.

ด้วยกันดังนั้นจึงมาขอขมำกันในห้องกลางสงฆ์กรณีเช่นนี้ก็เป็นการระงับโดยการให้ตกลงกันต่อหน้าสงฆ์

๒) กระบวนการระงับด้วยการแต่งตั้งผู้ตัดสินคดีความขึ้น (อุพพาหิกวิธี)
สำหรับวิธีนี้จะใช้ในกรณีขณะที่สงฆ์กำลังวินิจฉัยปัญหาการทะเลาะวิวาทอยู่ ปรากฏว่ามีการวิพากษ์วิจารณ์จนไม่อาจจะยุติปัญหาลงได้ พระพุทธองค์ได้ทรงกำหนดวิธีแก้ไขในกรณีนี้ด้วยการยุติการพิจารณาเอาไว้ก่อน จากนั้นให้มีการคัดเลือกพระภิกษุคณะหนึ่งซึ่งเป็นผู้มีความสามารถที่จะระงับการวิวาทให้เป็นผู้พิจารณาวินิจฉัยคดีซึ่งเรียกว่า อุพพาหิกวิธี หมายถึงวิธีระงับวิวาทาธิกรณในกรณีที่ประชุมสงฆ์มีความไม่สะดวกบางอย่างแล้วจึงเลือกภิกษุบางรูปในที่ประชุมนั้นแล้วตั้งเป็นคณะมอบเรื่องไปวินิจฉัยต่อ^{๒๔} วิธีการนี้กระทำโดยการให้คู่วิวาททั้ง ๒ ฝ่ายเลือกตั้งพระเถระ ๑ หรือ ๒ หรือ ๓ รูปก็ได้ พระเถระผู้ที่ถูกเลือกจะเป็นผู้ที่ทั้ง ๒ ฝ่ายไว้วางใจในความเป็นกลางมากที่สุดให้เป็นผู้ตัดสินอธิกรณ ซึ่งจะต้องมีคุณสมบัติดังนี้คือ (๑) เป็นผู้ไม่มีศีล (๒) เป็นพหูสูต ทรงสุตะ (๓) ทรงจำปาฏิโมกข์ได้ดี (๔) มั่นคงในพระธรรมวินัย (๕) เป็นผู้อาจชี้แจงให้คู่ต่อสู้ในอธิกรณยินยอมเข้าใจได้ (๖) ฉลาดในการระงับอธิกรณ (๗) รู้อธิกรณ (๘) รู้เหตุเกิดอธิกรณ (๙) รู้ความระงับอธิกรณ (๑๐) รู้ทางระงับอธิกรณ^{๒๕} โดยผู้ที่ได้รับเลือกนั้นจะต้องปรึกษากันก่อนว่าเรื่องที่จะต้องพิจารณานั้นสมควรจะรับพิจารณาหรือไม่ ถ้าสมควรก็รับ ถ้าไม่สมควรก็ไม่รับ^{๒๖} เมื่อรับก็ให้คู่วิวาททั้ง ๒ ฝ่าย ได้บัญญัติญาณตนก่อนว่า

๑. ต้องแจ้งข้อกล่าวหาหรืออธิกรณนั้นตามความจริง
 ๒. ต้องยอมรับข้อวินิจฉัยในคดีนั้นๆ อันชอบด้วยพระธรรมวินัยและนวังคสัตตสุตสัจจะ
 ๓. เมื่อมีข้อตัดสิน (ข้อยุติ) อธิกรณนั้นต้องเลิกแล้วต่อกันด้วยดี ห้ามรื้อฟื้นจากนั้น
- สงฆ์ก็จะทำการแต่งตั้งซึ่งก็กระทำโดยการสวดประกาศ ๒ ครั้งที่เรียกว่าญัตติทุติยกรรมวาจา ในท่ามกลางสงฆ์ ดังนี้ ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า เมื่อพวกเราวินิจฉัยอธิกรณนี้อยู่มีเสียงแข็งแข็งเกิดขึ้นไม่มีที่สิ้นสุด และไม่มีใครทราบอรรถแห่งถ้อยคำที่กล่าวแล้วนั้น ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้วพึงแต่งตั้งภิกษุชื่อนี้ด้วย ชื่อนี้ด้วย เพื่อระงับอธิกรณนี้ ด้วยอุพพาหิกวิธี นี้เป็นญัตติท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า เมื่อพวกเราวินิจฉัยอธิกรณนี้อยู่ มีเสียงแข็งแข็งเกิดขึ้นไม่มีที่สิ้นสุด และไม่มีใครทราบความแห่งถ้อยคำที่กล่าวแล้วนั้น สงฆ์แต่งตั้งภิกษุชื่อนี้ด้วย ชื่อนี้ด้วย เพื่อระงับอธิกรณนี้ ด้วยอุพพาหิกวิธี ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการแต่งตั้งภิกษุชื่อนี้ด้วยชื่อนี้ด้วย เพื่อระงับอธิกรณนี้ ด้วยอุพพาหิกวิธีท่านรูปนั้นพึงนิ่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นพึงทักท้วง

^{๒๔} วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๒๓๑/๒๙๙.

^{๒๕} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๓๑/๓๔๙.

^{๒๖} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๙๘/๒๒๒-๒๒๔.

ภิกษุชื่อนี้ด้วย ชื่อนี้ด้วย สงฆ์แต่งตั้งแล้ว เพื่อระงับอธิกรณ์นี้ ด้วยอุพพาหิกวิธีสงฆ์เห็นด้วย เพราะฉะนั้นจึงนั่ง ข้าพเจ้าขอถือความนิ่งนั้นเป็นมตಿಯ่างนี้^{๒๗}

เมื่อแต่งตั้งเสร็จแล้วก็มอบอำนาจให้ท่านนำเอาปัญหาดังกล่าวไปพิจารณา และในกรณีที่กำลังดำเนินการพิจารณาดีความอยู่นั้นหากเกิดมีธรรมกถีกลุกขึ้นมาคัดค้านการพิจารณาดีความดังกล่าว สงฆ์ต้องทำการขับพระธรรมกถีกออกจากการพิจารณาดีความของสงฆ์^{๒๘} จากนั้นก็ให้ดำเนินการระงับต่อไปจนสามารถยุติปัญหาได้และเมื่อคดีถึงที่สุดแล้วก็ห้ามมีการรื้อฟื้น หากมีการรื้อฟื้นผู้รื้อฟื้นต้องอาบัติปาจิตตีย์จะเห็นว่าการระงับโดยเหตุที่ใช้วิธีนี้ก็เพื่อเป็นการรักษาเกียรติของสงฆ์ผู้ดำเนินการระงับของเดิมที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์การดำเนินการตัดสินอยู่และเพื่อให้ฝ่ายที่คัดค้าน ได้เกิดความพึงพอใจบ้างซึ่งอาจเรียกวธีการนี้ว่าเป็นการ “ลดกระแสต่อต้าน” เพื่อให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่เป็นคุณต่อฝ่ายผู้พิจารณาอธิกรณ์เพื่อแต่งตั้งภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวแล้ว^{๒๙} ก็ให้ภิกษุรูปนั้นพร้อมกับคณะสงฆ์ได้นำอธิกรณ์ที่พิจารณาค้างไว้จากสงฆ์ผู้พิจารณาชุดเดิมมาพิจารณาต่อ เมื่อดำเนินการพิจารณาและได้ผลสรุปแล้วก็ถือว่าอธิกรณ์นั้นยุติ

๓) กระบวนการระงับด้วยการอาศัยอำนาจของสงฆ์ กระบวนการระงับด้วยวิธีการนี้กระทำได้ในกรณีที่มิใช่ภิกษุบางพวกบางกลุ่ม ซึ่งถือว่าเป็นพวกน้อยในพวกมากได้ประพฤติปฏิบัติพระธรรมวินัยผิดแผกออกไปจากที่ถือปฏิบัติกัน จนก่อให้เกิดข้อวิพากษ์วิจารณ์กันในหมู่คณะสงฆ์และชาวพุทธ เมื่อคณะสงฆ์ส่วนใหญ่รู้และพิจารณาเห็นว่าข้อปฏิบัติของภิกษุกลุ่มนั้นว่าไม่ถูกต้องไม่สมควร ก็ประชุมกัน ณ สถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งแล้วทำการวินิจฉัย สอบทานสิ่งที่กลุ่มปฏิบัติผิดแผกออกไปว่ากระทำผิดพระธรรมวินัย นวังกสัตตฤคสาอย่างไร จากนั้นก็ขอมติในที่ประชุมสงฆ์ประกาศไม่รับรอง ปฏิเสธพฤติกรรมของกลุ่มภิกษุนั้นด้วยอำนาจของสงฆ์ เช่น กรณีของวัดตุ ๑๐ ประการของพวกภิกษุชาววัชชี ซึ่งถูกฝ่ายภิกษุชาวเมืองปาฐา นำโดยพระยสกาณฑบุตรประกาศไม่รับรองและวินิจฉัยว่าวัดตุ ๑๐ ประการนั้นผิดพระธรรมวินัย^{๓๐} หรือกรณีของพระอริยฐานิกษุที่มีความเห็นว่าตนเองรู้ว่าธรรมที่พระพุทธเจ้ารู้นั้นเป็นสิ่งที่ไม่จริง สิ่งที่พระพุทธองค์บอกว่าเป็นอันตรายก็หาได้อันตรายแต่อย่างใด ในกรณีนี้เมื่อกล่าวตักเตือนแล้วก็ยังเชื่ออย่างนั้นอยู่ ดังนั้น พระพุทธองค์จึงให้สงฆ์สวดสมณุภาสน์ ๓ ครั้ง เพื่อประกาศว่ากามีทฎฐิเช่นนั้นเป็นสิ่งที่ผิด และปรับอาบัติปาจิตตีย์ปัญหานี้ก็สามารถระงับได้ด้วยอำนาจของสงฆ์^{๓๑}

^{๒๗} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๓๒-๒๓๓/๓๕๐-๓๕๑.

^{๒๘} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๓๒-๒๓๓/๓๕๑.

^{๒๙} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๓๒-๒๓๓/๓๕๑

^{๓๐} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๖/๓๕๓.

^{๓๑} วิ.ม. (ไทย) ๒/๔๑๗/๕๒๖, ข.ม. (ไทย) ๒๙/๓/๗-๘.

กระบวนการระงับด้วยอำนาจของสงฆ์ด้วยการสวดสมณุภาสน์นี้มีวิธีการดังนี้ เมื่อสงฆ์ทราบว่ามีภิกษุผู้คัดค้านคำสอนของพระพุทธองค์และมีผู้ถือตามทิฏฐินั้นจนก่อให้เกิดความบาดหมางกันในสงฆ์เพราะความไม่ลงรอยกันในความคิดดังกล่าว สงฆ์จะต้องสั่งให้มีการประชุมสงฆ์และนิมนต์พระภิกษุรูปนั้นมา เพื่อแจ้งขอกกล่าวหาและให้ละทิฏฐิแบบนั้นเสียแล้วให้ปรับความคิดใหม่ หากภิกษุรูปนั้นไม่ยอมฟังสงฆ์ก็จะประกาศความผิดด้วยการสวดสมณุภาสน์ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาว่า^{๓๒}

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ทิฏฐิบาปเช่นนี้ได้เกิดขึ้นแก่ภิกษุชื่อนี้ว่า “เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วจนกระทั่งว่าธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นธรรมก่อนอันตรายก็หาสามารถก่อนอันตรายแก่ผู้ช้องเสพได้จริงไม่” ภิกษุนั้นไม่สละทิฏฐินั้นถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้วก็พึงสวดสมณุภาสน์ภิกษุชื่อนี้เพื่อให้สละทิฏฐินั้น นี่เป็นญัตติ

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ทิฏฐิบาปเช่นนี้ได้เกิดขึ้นแก่ภิกษุชื่อนี้ว่า “เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแล้วจนกระทั่งว่าธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นธรรมที่ก่อนอันตรายก็หาสามารถก่อนอันตรายแก่ผู้ช้องเสพได้จริงไม่” ภิกษุนั้นไม่สละทิฏฐินั้นสงฆ์สวดสมณุภาสน์ภิกษุชื่อนี้เพื่อให้สละทิฏฐินั้น ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการสวดสมณุภาสน์ภิกษุชื่อนี้เพื่อให้สละทิฏฐินั้น ท่านรูปนั้นพึงนิ่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นถึงทักท้วง

แม้ครั้งที่ ๒ ข้าพเจ้าก็ขอกกล่าวความนี้ ฯลฯ แม้ครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้าก็ขอกกล่าวความนี้ว่า ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ทิฏฐิบาปเช่นนี้ได้เกิดขึ้นแก่ภิกษุชื่อนี้อย่างนี้ “เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วจนกระทั่งว่าธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นธรรมก่อนอันตรายก็หาสามารถก่อนอันตรายแก่ผู้ช้องเสพได้จริงไม่” ภิกษุนั้นไม่สละทิฏฐินั้นสงฆ์สวดสมณุภาสน์ภิกษุชื่อนี้เพื่อให้สละทิฏฐินั้นท่านรูปใดเห็นด้วยกับการสวดสมณุภาสน์ภิกษุชื่อนี้เพื่อให้สละทิฏฐินั้น ท่านรูปนั้นพึงนิ่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นถึงทักท้วงภิกษุชื่อนี้ สงฆ์สวดสมณุภาสน์แล้วเพื่อให้สละทิฏฐินั้น สงฆ์เห็นด้วย เพราะฉะนั้นจึงนิ่งข้าพเจ้าขอถือเอาความนี้เป็นมตಿಯ่างนี้^{๓๓}

สำหรับวิธีนี้ใช้สำหรับกรณีที่ดำเนินการ ๒ วิธีข้างต้น (อำนาจสงฆ์, อุพพาหิกวิธี) ไม่สำเร็จก็ต้องใช้วิธีการบังคับโดยอำนาจสงฆ์ คือ การสวดสมณุภาสน์เพื่อประกาศลงโทษฝ่ายที่ผิดแล้วไม่ยอมรับผิดให้ยอมรับผิดโดยสงฆ์จะต้องสวดประกาศความผิดของฝ่ายกระทำผิด ๓ ครั้ง ถ้าฝ่ายกระทำผิดยอมรับในระหว่างการสวดประกาศสงฆ์ก็จะยกโทษแต่ถ้าไม่ยอมรับก็ต้องปรับอาบัติฝ่ายผู้กระทำผิด ซึ่งมีขั้นตอนสำคัญคือเมื่อสงฆ์พิจารณาอธิกรณ์แล้วฝ่ายที่ผิดไม่ยอมรับสงฆ์ก็จะสวดประกาศความผิดให้ทราบ ๓ ครั้ง เมื่อประกาศครบ ๓ ครั้งแม้จะไม่ยอมรับก็ถือว่าสงฆ์ได้ดำเนินการแล้วอธิกรณ์ดังกล่าวก็ถึงอันยุติ

^{๓๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๒๐/๕๓๐.

^{๓๓} วิ.จุ. (ไทย) ๒/๔๒๐/๕๓๐.

จากการกล่าวมาทั้งหมดเราจะพบว่าวิธีการระงับวิวาทาธิกรณโดยใช้สัมมุขานินัยนั้นมีอยู่ ๒ เรื่องคือ เรื่องพระพระธรรมกับพระวินัย ซึ่งแนวทางในการแก้ไขได้มีการแบ่งลักษณะของการระงับออกเป็น ๓ ส่วน คือ

๑. กรณีที่สามารถที่จะให้ลตทิกฐิฐิลงมายอมกันได้ด้วยการสอบสวนต่อหน้าคณะสงฆ์ผู้มีอำนาจก็ให้กระทำด้วยการให้ตกลงกันต่อหน้าสงฆ์พร้อมทั้งปรับอาบัติตามสมควรแก่โทษแล้ว ก็เลิกกันไป

๒. ในกรณีที่เกิดความจำเป็นมีเหตุการณ์ไม่สงบขึ้นในระหว่างการพิจารณา คณะสงฆ์ก็สามารถเปลี่ยนจากวิธีแรกมาเป็นการประกาศยุติเรื่องดังกล่าวแล้วมอบคดีให้กับคณะอื่นไปรับผิดชอบได้เพราะหากใช้ผู้พิจารณาคณะเดิมก็อาจจะมีปัญหา ดังนั้น การประกาศแต่งตั้งคณะบุคคลที่มีความสามารถพิจารณาคดีก็เป็นอันยุติปัญหาได้

๓. ในกรณีที่การทะเลาะวิวาทนั้นเป็นเรื่องระหว่างภิกษุพวกมากซึ่งเป็นอธรรมวาทีกับภิกษุพวกน้อยซึ่งเป็นธรรมวาทีกกรณีนี้ภิกษุพวกน้อยอาจใช้วิธี ประกาศความผิดของอธรรมวาทีกได้หรือ มีกรณีภิกษุคัดค้านคำสอนของพระพุทธเจ้า แม้สงฆ์ตักเตือนไม่ฟังก็ให้ใช้อำนาจสวดประกาศความผิดเพื่อให้ยอมรับถ้าไม่ยอมรับก็ปรับอาบัติภิกษุรูปนั้น ซึ่งทั้งหมดนี้ก็เป็นรูปแบบแลกระบวนกรในการระงับวิวาทาธิกรณด้วยวิธี ให้ระงับพร้อมหน้าสงฆ์ (สัมมุขานินัย)

ดังนั้น ในการพิจารณาเกณฑ์การลงโทษนั้นเราจะพบว่าเมื่อคณะสงฆ์สวดประกาศข้อกล่าวหา (ญัตติ) จบ ก็เป็นอันถือว่าภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติทุกกฏ หากสวดกรรมวาจาจบ ๒ ครั้ง ต้องอาบัติทุกกฏ ๒ ครั้งเมื่อสวดกรรมวาจาจบครั้งสุดท้าย ยังไม่สละทิกฐิฐิ ก็ถือว่าภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์

ข) กระบวนกรระงับวิวาทาธิกรณโดยเยภุยยสิกขา สำหรับวิธีการระงับการทะเลาะวิวาทกันในสังคมสงฆ์ด้วยวิธีการถือเสียงข้างมากหรือ เยภุยยสิกขานี้ การใช้วิธีนี้ในการพิจารณาระงับการทะเลาะก็เป็นเพราะสืบเนื่องมาจากเมื่อสงฆ์ใช้วิธีอุพพาหิกะ โดยการตั้งผู้มีความสามารถมาระงับ แต่ไม่สำเร็จก็ต้องระงับด้วยวิธีการจับฉลากหาเสียงข้างมาก สำหรับวิธีการจับสลากนี้ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตในกรณีที่ภิกษุไม่ยอมรับมติของสงฆ์เทียวอุทธรณ์ฎีกาอยู่ร่ำไปจนในที่สุดก็นำความเข้ากราบทูลให้พระพุทธองค์ทรงทราบ พระองค์จึงทรงวินิจฉัยให้มีการระงับอธิกรณนี้โดยการตั้งสงฆ์มาพิจารณาและให้เลือกตัวแทนออกมาทำหน้าที่ในการให้จับสลาก ซึ่งจะต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ คือ (๑) ไม่ลำเอียงเพราะรัก (๒) ไม่ลำเอียงเพราะโกรธ (๓) ไม่ลำเอียงเพราะหลง (๔) ไม่ลำเอียงเพราะกลัว (๕) รู้จักสลากที่เป็นอันจับและไม่เป็นอันจับ^{๓๔} มาเป็นผู้ให้จับสลากนับคะแนน เมื่อได้แล้วก็จะทำการประชุมสงฆ์พร้อมทั้งภิกษุผู้ก่อการทะเลาะวิวาททั้งฝ่ายโจทก์และจำเลยจากนั้นก็ดำเนินการจับฉลากซึ่งมีอยู่ ๓ วิธีคือ

^{๓๔} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๐๒/๒๓๖.

(๑) แบบปกปิด (๒) แบบกระซิบบอก (๓) แบบเปิดเผย^{๓๕} โดยรายละเอียดของวิธีการดังกล่าวมีดังนี้

ก. วิธีจับสลากแบบปกปิด วิธีนี้เป็นการทำการจับสลากโดยมิให้ผู้ใดรับรู้ว่าคุณเลือกใคร แต่จะมีข้อสังเกตคือ ผู้ให้จับสลากจะต้องแนะนำให้ผู้จับสลากเลือกโดยไม่มีอคติกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง^{๓๖} โดยหน้าที่สำคัญของผู้ให้จับสลากก็คือการให้คำแนะนำ (Information) แก่ผู้จับสลาก นอกจากนั้นก็ยังต้องพิจารณาว่าในที่ประชุมสงฆ์นั้นฝ่ายธรรมวาทิกับอธรรมวาทิกฝ่ายไหนมีจำนวนมากกว่า ถ้าพิจารณาเห็นว่าฝ่ายอธรรมวาทิกมีมาก ก็ให้บอกผู้มีสิทธิ์ลงคะแนนว่า การจับลงคะแนนไม่ถูกต้องให้จับกันใหม่ ถ้ารู้ว่าฝ่ายธรรมวาทิกมีมากกว่า ก็ไม่คัดค้านอะไร โดยผู้ให้จับสลากเป็นผู้ทำหน้าที่ควบคุมการลงคะแนนเสียงและควบคุมเสียงให้ฝ่ายธรรมวาทิก เพื่อให้ฝ่ายธรรมวาทิกได้รับชัยชนะ วิธีนี้เป็นการป้องกันมิให้ฝ่ายอธรรมวาทิกมีอำนาจมากกว่า ซึ่งในอรรถกถา อธิบายว่า สำหรับกรรมการควบคุมการลงคะแนนเสียงนั้นเมื่อผู้ให้จับสลากรู้ว่าสลากที่ให้บรรดาภิกษุทั้งหลายจับนี้อาจจะมีพวกอธรรมวาทิกมากกว่า เพราะพวกอธรรมวาทิกจับสลากรูปละ ๒ ใบเป็นการจับที่ผิดกติกา หรืออีกนัยหนึ่ง เมื่อภิกษุฝ่ายอธรรมวาทิกจับสลากด้วยคิดว่า เป็นสลากฝ่ายธรรมวาทิก ภิกษุผู้เป็นกรรมการลงคะแนนจะต้องให้สติและให้จับใหม่ การกระทำเช่นนี้ก็เป็นการควบคุม มิให้พวกอธรรมวาทิกมีอำนาจนั่นเอง เมื่อภิกษุทั้งหมดลงคะแนนเสร็จก็จะนำเอาคะแนนออกมานับได้ผลเช่นใดก็ให้ถือว่าเป็นข้อยุติ

ข. วิธีจับสลากแบบกระซิบบอก ได้แก่ วิธีการที่ให้กรรมการผู้ควบคุมการจับฉลากกระซิบบอกที่ใกล้หูของภิกษุผู้จับสลาก โดยนัยเดียวกันกับแบบเปิดเผย แต่การบอกนั้นจะบอกว่าเป็นเมื่อคิดเช่นใด รู้เช่นใด ตัดสินใจอย่างไรแล้วก็ไม่ควรบอกใคร^{๓๗} ในการใช้วิธีการแบบนี้ก็เพราะมีเหตุว่ากรณีที่กรรมการผู้ควบคุมการจับฉลากพิจารณาเห็นว่าฝ่ายที่คัดค้านพระธรรมวินัยมีมากกว่าการที่จะเปิดโอกาสให้ลงคะแนนแบบปกปิดนั้นมีโอกาสที่ฝ่ายพระวินัยวาทิกจะเสียเปรียบดังนั้น จึงใช้วิธีนี้ เมื่อคุมเสียงได้แล้วก็จะทำให้ฝ่ายธรรมวาทิกเป็นฝ่ายชนะอยู่ทุกครั้งไป โดยให้ถือว่าผลการลงคะแนนเป็นที่สุทธหรือพินไม่ได้

ค. วิธีจับสลากแบบเปิดเผย วิธีจับสลากแบบเปิดเผยนี้จะใช้ในกรณีที่รู้ว่าเสียงของฝ่ายธรรมวาทิกมีมากกว่าอย่างชัดเจนเท่านั้น เมื่อฝ่ายธรรมวาทิกมีมากก็สามารถเปิดการลงคะแนนได้อย่างเปิดเผย เพราะอย่างไรเสียผลคะแนนของฝ่ายวินัยวาทิกก็ชนะอยู่แล้ว

จากการอธิบายมาจะพบว่า วิธีการจับสลาก (ลงคะแนนเสียง) นั้น พระพุทธองค์ทรงวางเป็นกรอบไว้ เพื่อที่จะใช้มติในที่ประชุมเป็นข้อยุติการพิพาทอันเกิดจากการทะเลาะวิวาทกันเรื่องพระธรรมวินัย ซึ่งถือเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ดังนั้น มติที่ออกมาจะต้องเป็นมติที่บริสุทธิ์

^{๓๕} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๓๕/๒๖๑-๒๖๒, วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๒๓/๔๔๒

^{๓๖} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๓๕/๓๕๖-๓๕๗.

^{๓๗} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๓๕/๒๕๕, วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๒๓/๔๓๘

สอดคล้องกับพระธรรมวินัยเพราะถ้ามติที่ออกมาไม่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย ก็จะกลายเป็นปัญหาจึงจำเป็นที่จะต้องรักษาพระธรรมวินัยไว้ ด้วยการควบคุมระบบการลงคะแนนเสียงอันจะเป็นเหตุปัจจัยให้ผลแก่พระธรรมวินัยด้วย

ในการจับสลากนั้นในบางกรณีก็จัดได้ว่าเป็นการจับที่ไม่ถูกต้องในกรณีที่อธิการณ์เป็นเรื่องเล็กน้อยไม่ลุกลามไปไกลแต่สงฆ์ยังใช้วิธีการจับสลาก^{๓๘} เพราะการจับสลากจะต้องใช้เฉพาะอธิการณ์ที่เป็นเรื่องใหญ่โต และลุกลามไปไกลจนยากจะยุติได้ เท่านั้น ในการเลือกวิธีการถือเสียงข้างมากจะต้องพิจารณาให้รอบคอบเพราะถ้าไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของพระธรรมวินัยแล้วการกระทำดังกล่าวก็ไม่อาจจะเป็นสิ่งที่จะเอื้อให้เกิดประโยชน์กับคณะสงฆ์ได้

๒.๔.๒ การระงับอนุวาทาธิกรณ

กระบวนการระงับอนุวาทาธิกรณ สำหรับรูปแบบในการระงับในเรื่องของการโจทก์ฟ้องใส่ความกัน ในสังคมสงฆ์นั้น มีรูปแบบการและกระบวนการระงับ ๔ วิธีคือ (๑) สัมมุขาวินัย (๒) สติวินัย (๓) อมูพหวินัย (๔) ตัสสปาปิยสิกา แต่ในบางกรณีถ้ายกอมูพหวินัย และตัสสปาปิยสิกาออกเสียจะใช้เฉพาะ (๑) สัมมุขาวินัย และ (๒) สติวินัย ดังนี้

ก) กระบวนการระงับอนุวาทาธิกรณด้วยสัมมุขาวินัย

ในการระงับอนุวาทาธิกรณโดยสัมมุขาวินัยวิธีนี้จะกระทำโดยการเรียกภิกษุทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ภิกษุ ก ผู้โจทก์และ ภิกษุ ข ผู้ถูกโจทก์(จำเลย) มาอยู่พร้อมหน้าในกรอบของสัมมุขาวินัย ๔ ประการดังนี้ คือ

- ๑) พร้อมหน้าสงฆ์ผู้พิจารณา
- ๒) พร้อมหน้าธรรม นวังกัสตฤศาสน์(รัฐหลักอ้างอิง)
- ๓) พร้อมหน้าวินัย (หลักอ้างอิงวัตถุ)
- ๔) พร้อมหน้าบุคคล^{๓๙} หมายถึง คู่กรณีทั้ง ๒ ฝ่าย ซึ่งสำคัญมากเพราะถ้าคู่กรณีไม่มากก็จะทำให้ไม่อาจจะยกเรื่องขึ้นพิจารณาได้ซึ่งจัดเป็นวิธีการระงับโดยใช้อธิการณ์-สมณะ ข้อสัมมุขาวินัย

ข) กระบวนการระงับอนุวาทาธิกรณด้วยสติวินัยวิธี

สำหรับการนำวิธีการระงับในรูปแบบการสวดประกาศให้สงฆ์ได้ทราบว่ามีภิกษุผู้ถูกใส่ความเป็นผู้มีสติพร้อมไม่มีความผิดและไม่ได้กระทำความผิดตามที่ถูกกล่าวหา ดังปรากฏในกรณีของพระทัฬหาลลบุตรผู้เป็นพระอรหันต์ ถูกใส่ร้ายว่าเสพเมถุนกับเมตติยะภิกษุณี ซึ่งกระบวนการในการระงับอนุวาทาธิกรณด้วยวิธีสติวินัย มีดังนี้

^{๓๘} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๐๔/๓๑๙

^{๓๙} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๓๖/๓๕๗.

๑) เมื่อมีการนำเรื่องฟ้องด้วยเหตุบางอย่างเข้ามาสู่การพิจารณาของสงฆ์และสงฆ์ได้พิจารณาตรวจคำฟ้องแล้วว่าเห็นสมควรที่จะมีการฟ้องได้หรือไม่^{๔๐}

๒) ถ้าเห็นสมควรก็ให้เรียกประชุมสงฆ์เพื่อทำการพิจารณาโดยเริ่มจากการนิมนต์คู่กรณีเข้าสู่ที่ประชุมสงฆ์

๓) จากนั้นก็ดำเนินการพิจารณาเมื่อทราบข้อเท็จจริงว่าพระภิกษุจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์สงฆ์ต้องปรับอาบัติสังฆาทิเสสโจทก์ และถ้ามีภิกษุณีร่วมกระทำความผิดนี้ด้วยก็ให้ลงนาคกรรณด้วยการให้สึก^{๔๑} ภิกษุณีรูปนั้นเสีย

๔) เมื่อสงฆ์ ดำเนินการลงโทษจำเลยและพวกแล้วพระภิกษุผู้เป็นจำเลยก็ต้องเข้าไปขอสดิวิญญ์กับสงฆ์ โดยคำว่า สดิวิญญ์ หมายถึง การประกาศเพื่อให้สาธารณชนรู้ว่าท่านถูกใส่ความด้วยเรื่องที่ไม่เป็นความจริงและขอให้สาธารณชนรับรู้ว่าท่านไม่มีความผิดอีกต่อไปซึ่งในพระไตรปิฎกใช้คำว่า ความรับรอง^{๔๒} ก็น่าจะเข้าได้กับข้อวิจารณ์ข้างต้น ต่อมาสงฆ์พึงให้สดิแก่ภิกษุผู้ถูกกล่าวหา ด้วยการให้ภิกษุจำเลยรูปนั้นเข้าไปหาสงฆ์เพื่อขอให้สงฆ์ทำสังฆกรรมประกาศรับรองความบริสุทธิ์ของตนเอง^{๔๓} เมื่อสงฆ์ทำสังฆกรรมรับรองเสร็จแล้ว ก็จะให้ภิกษุผู้เป็นเลขานุการสงฆ์นำเรื่องนี้ไปแจ้งแก่ภิกษุทั้งหลายในอาวาสต่างๆ และให้ถือว่าคำตัดสินนี้ชอบด้วยพระธรรมวินัยห้ามไม่ให้มีการรื้อฟื้นเรื่องราวนั้นขึ้นมาอีกมิเช่นนั้นจะต้องถูกปรับอาบัติ^{๔๔}

ดังนั้น กระบวนการระงับอนุวาทาธิกรณ์การตรวจสอบคำฟ้องมีวิธีการตรวจสอบ ๒ ประการคือ

(๑) ลักษณะของโจทก์ว่ามีคุณสมบัติหรือไม่เป็นคนดีมีศีลธรรมหรือไม่

(๒) ลักษณะของคำฟ้องคือเนื้อหาของเรื่องที่ฟ้องว่า การฟ้องในข้อหาดังกล่าวนั้นสมควรมีมูลหรือไม่ตรงตามเกณฑ์ที่จะรับฟ้องหรือไม่โดยเกณฑ์ของการพิจารณาคำฟ้องนั้นก็คือ

๑) คำฟ้องนั้นมีมูลเหตุมาจากการที่ภิกษุผู้มาฟ้องได้เห็นการกระทำนั้นด้วยตัวเองหรือไม่

๒) คำฟ้องนั้นมีมูลมาจากการที่ผู้ฟ้องนั้นได้ยินคำบอกเล่ามาจากบุคคลที่พอจะเชื่อถือได้หรือไม่

๓) คำฟ้องนั้นมีมูลมาจากการที่ผู้ฟ้องนั้นสงสัยในพฤติกรรของจำเลย ว่า จำเลยได้กระทำความผิดจริงหรือไม่

^{๔๐} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๖๐/๕๔๓.

^{๔๑} วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๘๘/๓๘๘.

^{๔๒} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๓๖/๓๕๖-๓๕๗.

^{๔๓} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๓๖/๓๕๗

^{๔๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๙๒/๕๐๖.

ค) กระบวนการระงับอนุหาทริกรณด้วยอุมุพหุวินัย

สำหรับ อธิกรณสมถะ ข้อนี้เกิดขึ้นเนื่องจากกรณีภิกษุเกิดวิปลาสเป็นบ้าแล้ว ประพฤติล่วงละเมิดอาบัติ เช่น กรณีภิกษุเชื่อว่าคัคคะ เป็นบ้าล่วงละเมิดวินัยมากมายหลายประการ เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุทั้งหลายจึงโจทก์โพณฑะนาด้วยอาบัติว่า ท่านต้องอาบัติแล้ว ท่านจงระลึกอาบัติเห็นปานนี้ คัคคะภิกษุก็ตอบว่าผมเป็นบ้าไม่มีสติได้ละเมิดอาบัติโดยไร้สติ ผมจำไม่ได้ว่าทำอะไรลงไปบ้าง เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุทั้งหลายก็โจทก์โพณฑะนาไปต่างๆ นานา จนความทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์จึงทรงสอบถามและทรงแนะนำให้อุมุพหุวินัยแก้คัคคะภิกษุนั้น^{๔๕}

สำหรับขั้นตอนในการใช้อุมุพหุวินัยระงับการฟ้องร้องในสังคมสงฆ์นั้น มีกระบวนการคือ เริ่มจากการที่สงฆ์ชักโจทก์พยาน และจำเลย จากนั้นก็วินิจฉัยการกระทำของจำเลยในกรณีผลการวินิจฉัยจะต้องมีเพียงข้อเดียวคือ ภิกษุผู้กระทำความผิดขณะวิกลจริต (จำเลย) ไม่มีความผิด จากนั้นสงฆ์ก็จะปรับอาบัติภิกษุผู้ใส่ความจำเลย เป็นอภัย ในลำดับต่อมาสงฆ์จะต้องดำเนินการสวดประกาศรับรองความบริสุทธิ์ของภิกษุรูปนั้นด้วยอุมุพหุวินัย^{๔๖} ว่าในขณะที่ละเมิดอาบัตินั้นท่านอยู่ในสภาวะของความเป็นผู้วิกลจริตไร้สติ เมื่อท่านหายจากอาการดังกล่าวแล้วสงฆ์จะกล่าวหาท่านด้วยเรื่องที่ท่านทำขณะเป็นบ้าไม่ได้ การประกาศรับรองจึงเป็นเครื่องยืนยันความบริสุทธิ์ของภิกษุรูปนั้นได้ ภายหลังจากการสวดประกาศยุติคดีจุดตกกรรมวาจาแล้วจึงเป็นอันว่าปัญหาการฟ้องร้องเรื่องดังกล่าวก็เป็นอันยุติ

ง) กระบวนการระงับอนุหาทริกรณด้วยตัสสปายสิกา

สำหรับคำว่า ตัสสปายสิกา ก็คือการลงโทษแก่ผู้ทำผิดในกรณีที่ผู้ถูกกล่าวหา ถูกชักจูงจากสงฆ์ว่าท่านต้องอาบัตินั้นอย่างนั้นอย่างนี้ใช่หรือไม่ แทนที่จะตอบตามตรงกลับตอบแบบเลียงตอบ หรือเดี๋ยวยับเดี๋ยวลปฏิเสธหรือเอาเรื่องหนึ่งไปกลบเกลื่อนอีกเรื่องหนึ่ง กล่าวเท็จทั้งที่รู้ว่าความจริงคืออะไร^{๔๗} ตัวอย่างของตัสสปายสิกาที่ศึกษาได้จากกรณีของพระอุปัชฌายะผู้ถูกโจทก์ชักจูงแล้วรับบ้าง ปฏิเสธบ้าง จนผู้ชักจูงรู้สึกเอือมระอา ในกรณีเช่นนี้พระพุทธองค์ทรงชี้ชัดลงไปว่าต้องลงโทษโดยจะต้องพิจารณา ทั้งการลงโทษตามปกติและเพิ่มโทษให้ในกรณีทำผิดซ้ำอีก สำหรับการนำวิธีตัสสปายสิกามาใช้ระงับดังกล่าวมีกระบวนการที่สำคัญดังนี้

(๑) การไต่สวน ในกรณีการลงตัสสปายสิกากรรมนี้ก็มิใช่เหตุคือเมื่อสงฆ์ได้รับคำฟ้องว่าภิกษุกระทำการละเมิดพระวินัยแล้วก็สั่งให้มีการประชุมสงฆ์เพื่อไต่สวนความผิด เมื่อสงฆ์ชักจำเลยๆ ให้การรบกวนไม่ให้การตามเป็นจริงเมื่อเป็นเช่นนั้น สงฆ์ก็จะปรับอาบัติแก่ภิกษุรูปนั้นตามฐานานุโทษที่กระทำด้วยการพิเคราะห์จากคำสารภาพที่จำเลยให้การ

^{๔๕} วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๙๖/๓๐๙.

^{๔๖} วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๙๖-๑๙๗/๓๑๐-๓๑๓.

^{๔๗} ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๕๑/๕๗-๕๘, อ.ง.อ.กฎก. (ไทย) ๒๓/๙๐/๔๑๙ .

(๒) การลงทัตสปาปิยสิกา ในเบื้องต้นพึงโจทก์ก่อน ครั้นแล้วจึงให้ภิกษุรูปนั้นให้การตามความจริงก่อน เมื่อทำนรับผิดแล้วก็ปรับอาบัติ จากนั้นภิกษุผู้ฉลาดสามารถจะสวดประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยฉันทิจตฤตถกรรมวาจาเกี่ยวกับการลงทัตสปาปิยสิกา^{๔๘} จากนั้นให้แต่งตั้งภิกษุรูปหนึ่งไปแจ้งแก่อาวาสต่างๆ ให้ทราบโดยทั่วกัน และภิกษุผู้เป็นจำเลยก็จะถูกสงฆ์ลงโทษด้วยเงื่อนไข ๑๘ ประการ^{๔๙} จนกว่าจะสำนึก หากสำนึกได้มาแจ้งแก่สงฆ์ สงฆ์ก็จะทำสังฆกรรมเพื่อรับรองความประพฤติของจำเลย จากนั้นสงฆ์ให้ภิกษุรูปหนึ่งไปแจ้งแก่อาวาสต่างๆ ให้ทราบอีกครั้งเมื่อเป็นเช่นนั้น อธิกรณก็เป็นอันระงับ

ในการลงทัตสปาปิยสิกากรรมนั้น จะเป็นการถูกต้องชอบธรรมเพราะดำเนินกิจกรรมไปในองค์ประกอบดังนี้คือ (๑) ภิกษุผู้ถูกลงโทษเป็นผู้ไม่สะอาด (๒) เป็นอลัชชี (๓) เป็นผู้ถูกโจทก์ (๔) สงฆ์ลงทัตสปาปิยสิกากรรมแก่ภิกษุรูปนั้น (๕) สงฆ์พร้อมเพรียงกันลงโดยธรรม ส่วนการลงทัตสปาปิยสิกากรรมที่ไม่ถูกต้องเป็นธรรม ก็เพราะเหตุหรือองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้คือ ๑. ลงลับหลังไม่ต่อหน้าภิกษุผู้ถูกโจทก์ ๒. ลงโดยไม่สอบถามก่อน ๓. ลงโดยยังมิได้ปฎิญา คือภิกษุผู้ถูกโจทก์ยังไม่ยอมรับ หรืออีกประการหนึ่งคือ ๑. ไม่ปรับอาบัติก่อนแล้วจึงลง ๒. ลงโดยไม่ชอบธรรม ๓. สงฆ์แบ่งพวกกันลง^{๕๐} การที่คณะสงฆ์ลงทัตสปาปิยสิกากรรมโดยนัยดังกล่าวย่อมถือว่าไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย และยังไม่เป็นการยุติ เมื่อลงทัตสปาปิยสิกาที่ไม่ถูกสงฆ์อาจรั้อ (อุทธรณ์) เรื่องนี้ขึ้นมาใหม่แล้วกระทำให้ถูกต้องตามพระวินัยอธิกรณนั้นก็เป็นอันยุติ ซึ่งขั้นตอนการระงับโดยทัตสปาปิยสิกา มี ดังนี้

จะพบว่าการติสสปาปิยสิกากรรมนั้นถือเป็นการลงโทษที่เนื่องด้วยเหตุที่ภิกษุผู้เป็นจำเลยกระทำผิดเพราะความเป็นคนดีร้อนคะนองและไม่เคารพต่อพระธรรมวินัยและต่อสงฆ์เมื่อถูกถามอย่างหนึ่งก็โพล่ตอบไปอีกอย่างหนึ่งไม่มั่นคงในสัตย์หรือไม่ให้การไปตามจริงเมื่อสงฆ์รู้ว่าคำใดจริงเข้าประเด็นคำใดเท็จ^{๕๑} เมื่อรู้ว่าภิกษุผู้เป็นจำเลยให้การสับสนก็จะต้องยุติการไต่สวนนั้นทำการปรับอาบัติจำเลย เมื่อรู้ว่าถูกสงฆ์ปรับอาบัติแล้วก็ให้ทำสังฆกรรม (อันเป็นส่วนหนึ่งของกิจจาริกรณ) แก่ภิกษุนั้นแล้วให้เลขานุการสงฆ์ประกาศแก่ภิกษุในอาวาสอื่น ๆ ได้ทราบทั่วกันว่าสงฆ์ได้ลงโทษจำเลย ดังนี้ ๆ คือ

- (๑) ห้ามไม่ให้เข้าร่วมการอุปสมบท
- (๒) ห้ามไม่ให้เป็นภิกษุผู้ให้ศีล
- (๓) ห้ามไม่ให้รับสามเณรอุปฐาก
- (๔) ห้ามไม่แต่งตั้งเป็นผู้สอนนอกภิกษุณี

^{๔๘} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๐๖/๒๓๘/๓๒๑.

^{๔๙} วิ.จ. (ไทย) ๖/๗/๑๖.

^{๕๐} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๐๘/๓๒๒.

^{๕๑} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๖๕/๕๕๐-๕๕๑.

- (๕) แม่ได้รับแต่งตั้งแล้วก็ไม่ควรส่งสอน
- (๖) ห้ามไม่ให้รับสมมติ(เป็นอะไร ๆ) จากสงฆ์
- (๗) ห้ามไม่ให้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าอะไรในสงฆ์
- (๘) ห้ามไม่ให้ประพฤติฐานวิธีในตำแหน่งนั้น ๆ^{๕๒}

เมื่อสงฆ์ยอมรับสมมติสงฆ์เช่นนี้ก็ห้ามกิจแก่ภิกษุผู้ถูกลงโทษจากสงฆ์แม่ท่านเดินทางไปไหนความผิดก็จะติดตัวไปตลอดจะได้รับการปฏิบัติจากสงฆ์ในอวาสอื่นอย่างเท่าเทียมทั้งนี้ก็เพื่อให้ท่านได้สำนึกในความผิดของตนเอง เมื่อท่านสำนึกได้ในภายหลังมาแจ้งแก่สงฆ์และขอให้สงฆ์ถอนการลงติสสปาปิยสิกกรรมนั้นเมื่อสงฆ์พิจารณาคำร้องแล้วเห็นว่าจำเลยมีความประพฤติดีขึ้นก็จะประกอบสังฆกรรมเพื่อระงับการลงติสสปาปิยสิกกรรมนั้นเสีย^{๕๓} แล้วก็ให้ภิกษุเลขานุการไปแจ้งผลการระงับโทษของจำเลยแก่ภิกษุในอวาสอื่น ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ถือว่าอิทธิฤทธิ์ที่เกิดขึ้นยุติ

ดังนั้น ลักษณะของการต้องอาบัติปาราชิกหรืออาบัติใกล้เคียงแล้ว ก็ตอบว่าผมไม่รู้ครับว่าผมต้องอาบัติหนักปานนั้นหรือไม่ โจทก์ถามว่าเอาเถลอลองคิดดูอีกทีว่าท่านรู้หรือไม่ว่าตัวท่านต้องอาบัติปาราชิกแล้ว ก็ตอบว่าผมไม่รู้ว่าจะต้องอาบัติปาราชิกแต่รู้ว่าต้องอาบัติเล็กน้อยเท่านั้น ฝ่ายโจทก์รู้ว่าจำเลยแกล้งพูดให้สับสนไม่ยอมรับก็ถามย้ำอีกครั้งว่า คิดดูดี ๆ นะท่านว่าท่านนั้นต้องอาบัติปาราชิกแล้ว และถามจนจำเลยจำนนว่า ผมรู้แล้วครับว่าผมต้องอาบัติปาราชิกที่บอกว่าต้องอาบัติเล็กน้อยนั้นผมพูดเล่น ๆ เท่านั้น ในกรณีนี้สงฆ์ก็จะปรับอาบัติจำเลยการลงโทษตามที่รับเช่นนี้ เรียกว่า ตัสมสปาปิยสิกขา

๒.๔.๓ การระงับอาบัติตาทิกรณ

กระบวนการระงับอาบัติตาทิกรณ การระงับอาบัติตาทิกรณโดยความหมายก็คือกระบวนการระงับการละเมิดอาบัติ ซึ่งจะต้องใช้วิธีการระงับตามกระบวนการของอิทธิกรรมสมถวิธีจำนวน ๓ ข้อ คือ (๑) สัมมุขาวินัย (๒) ปฏิญญาตกรณะ (๓) ตินวัตถการกะ แต่ในบางครั้งอาบัติตาทิกรณ ก็ไม่จำเป็นต้องใช้ตินวัตถการกะ จะใช้แค่ (๑) สัมมุขาวินัย (๒) ปฏิญญาตกรณะก็ได้

๑. รูปแบบและกระบวนการระงับอาบัติตาทิกรณด้วยสัมมุขาวินัย ในการใช้วิธีสัมมุขาวินัยแก้ไขอาบัติตาทิกรณนั้นส่วนมากจะใช้กับสมถะข้อปฏิญญาตกรณะหรือตินวัตถการกวินัย เพราะการปรับอาบัติหรือการลงโทษ หรือไต่สวนเรื่องอาบัติจะต้องทำต่อหน้าบุคคล พระธรรมวินัย หรือ ต่อหน้าสงฆ์ เป็นต้น

^{๕๒} อก.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๙๐/๔๑๙-๔๒๐.

^{๕๓} วิ.ป. (ไทย) ๘/๔๒๑/๕๙๗.

๒. รูปแบบและกระบวนการระงับอาบัติตาทิกรณด้วยปฏิญญาตกรณวินัย คำว่า ปฏิญญาตกรณะ หมายถึง การปรับอาบัติตามคำรับสารภาพของจำเลยผู้รับเป็นสัจย์ ในการนำวิธีนี้มาระงับเราจึงสามารถพิจารณาได้เป็น ๒ นัย คือ (๑) การปรับอาบัติตามคำรับสารภาพโดยไม่มี การไต่สวน (๒) การปรับอาบัติในกรณีที่มีการไต่สวน ซึ่งการระงับดังกล่าวมีกระบวนการดังนี้

(ก) วิธีการระงับการต้องอาบัติโดยไม่มี การสอบสวน ในกรณีนี้ผู้ต้องอาบัติแล้วมีเจตนารับสารภาพบุคคลคืออาบัติเล็กน้อย ได้แก่ ฤกษ์จัญ ทุกกฎ ทุกภษิต ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ จัดเป็นอาบัติในหมวดอาชีววิบัติ เมื่อภิกษุรู้ว่าตนเองต้องอาบัติเล็กน้อยข้อใดข้อหนึ่งแล้วก็เข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง (ผู้มีพรรษาแก่กว่า) หม่อมอุตราสงฆ์เฉียงป่าข้างหนึ่ง กราบทำภิกษุผู้แก่พรรษาทั้งหลาย นั่งกระโหย่งประนมมือแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า

ท่านขอรับ ผมต้องอาบัติข้อนี้ ผมขอแสดงคืนอาบัตินั้น

ภิกษุผู้รับฟังกล่าวว่า ท่านเห็น (ฐ) หรือ

ภิกษุผู้แสดงฟังกล่าวว่า ครับ ผมเห็น

ภิกษุผู้รับฟังกล่าวว่า ท่านพึงสำรวมต่อไป

ภิกษุผู้แสดงฟังกล่าวว่า ครับ ผมจักสำรวมด้วยดี^{๕๔}

ภิกษุเมื่อแสดงคืนเท่านั้นก็เป็นอันว่าอิกรณนั้นสำเร็จเสร็จสิ้นไป

(ข) กระบวนการระงับการต้องอาบัติโดยมีการสอบสวน ในการละเมิดอาบัติของภิกษุ บางครั้งก็เป็น การละเมิดโดยตั้งใจบ้างไม่ตั้งใจบ้างผู้ละเมิดในบางครั้งก็มีความยินดีที่จะสารภาพอาบัตินั้นแต่ในบางกรณีก็ไม่ยอมรับมีการปกปิดไว้ทั้งนี้เพราะความกลัวจะได้รับการลงโทษ ซึ่งกรณีที่ผู้กระทำผิดแล้วมีเจตนาปกปิดอาบัติจนต้องมีการกล่าวโทษกันอันจะนำไปสู่การไต่สวนเพื่อหาข้อเท็จจริงตามกระบวนการยุติธรรม โดยการซักโจทก์ จำเลย และพยานเพื่อใช้ประกอบคำตัดสิน^{๕๕} หากจำเลยสารภาพว่าตนเองต้องอาบัติข้อนี้ๆ สงฆ์ก็จะปรับอาบัติตามคำสารภาพนั้น

อนึ่ง เราจะพบว่า คำว่าปฏิญญา^{๕๖} คล้ายกับคำว่า ปติชญา ในการประชุมพิจารณาข้อกฎหมายหรือการหารือของกษัตริย์ในแคว้นที่ปกครองโดยระบอบสมัคคีธรรม ซึ่งหมายถึงข้อสรุปหรือผลสรุปจากการหารือทั้งหมด^{๕๗} แต่ในทางพุทธศาสนา คำว่าปฏิญญา แปลว่า การให้คำมั่น แสดงความยืนยันให้การยอมรับ^{๕๘} หมายถึง การให้การสารภาพของจำเลยผู้ต้องหาหรือ

^{๕๔} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๑/๕๗.

^{๕๕} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๙๖/๕๖๖.

^{๕๖} ปรีชา ข้างขวัญยืน, วรรณสะทางการเมืองในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์วิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๗.

^{๕๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๔.

ละเมิดอาบัติ ดังนั้น การปฏิญญาจึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่พระวินัยได้กำหนดไว้ให้สงฆ์พิจารณาโทษและให้โอกาสจำเลยได้สารภาพก่อน ถ้าไม่เปิดโอกาสให้จำเลยสารภาพนั้นก็ถือว่า การลงโทษก็ไม่มีผลและเป็นการไม่ให้โอกาสในการแสดงการสารภาพแก่จำเลย

อย่างไรก็ตามคณะผู้วินิจฉัยอธิกรณ์พึงระวังเกี่ยวกับการลงโทษตามคำสารภาพของจำเลยด้วย เพราะจำเลยนั้นมีหลายประเภท^{๕๘} การฟังคำสารภาพจะต้องดูก่อนว่าจำเลยเป็นคนเช่นไรหากว่าไม่รู้จักพิจารณาลักษณะจำเลยพึงเฉพาะคำสารภาพการตัดสินนั้นย่อมจะไม่มียุติธรรมก็ได้เช่น การที่ภิกษุหรือคณะภิกษุโจทก์จำเลยผู้กระทำผิดครุกาบัติ แต่จำเลยรับสารภาพว่าต้องอาบัติเล็กน้อย กรณีเช่นนี้การลงโทษด้วยปฏิญญาตกระณะก็ไม่ถูกต้อง^{๕๙} สงฆ์จะต้องพิจารณาทั้งลักษณะของจำเลยและหลักฐานอื่นประกอบเพื่อให้จำเลยรับสารภาพตามความเป็นจริงก่อนจึงจะถือว่าการลงปฏิญญาตกระณะนั้นถูกต้อง ซึ่งการเปลื้องอาบัติของภิกษุผู้กระทำผิดแต่ละประเภท ดังนี้

ก. การระงับอาบัติปาราชิก อาบัติปาราชิก ถือว่าเป็นอาบัติหนักมีโทษเท่ากับการประหารชีวิต คือ ผู้ต้องอาบัตินี้จะต้องหมดสภาพความเป็นพระ และ ไม่ถือว่าเป็นอาบัติที่มีได้ตั้งใจ (อจิตตกะ) เป็นอาบัติที่ไม่อาจแก้ไขหรือแสดงคืนได้ ผู้ต้องอาบัติประเภทนี้จะต้องสึกขาดจากความเป็นพระออกมาเป็นฆราวาสอย่างเดียว ดังนั้น วิธีการออก หรือ พ้นจากอาบัตินี้จึงมีสถานเดียว คือ สึก แต่ถ้าภิกษุต้องอาบัติขั้นนี้แล้ว แต่ยังมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาแม้ลาสิกขาไปแล้ว ก็สามารถบวชสามเณรได้ และสามารถบรรลุนิพพานได้ตั้งแต่โสดาบันจนถึงพระอนาคามี แต่ไม่อาจจะบรรลุพระอรหันต์ได้^{๖๐} หรือถ้าไม่เป็นสามเณรก็เป็นปุถุชนชาวบ้านธรรมดาสามารถทำบุญให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาได้เหมือนเดิม

ข. วิธีระงับอาบัติสังฆาติเสส เมื่อภิกษุต้องอาบัติสังฆาติเสสซึ่งมีอยู่ ๑๓ ข้อพระพุทธรองค์ใดทรงกำหนดวิธีการออกจากอาบัติประเภทนี้ไว้โดย จะต้องประพฤติวัตรที่เรียกว่ามานัต ซึ่งแปลว่า นับ ๖ ราตรี จากนั้นสงฆ์จึงสวดระงับอาบัติเรียกว่า อัพภาณ แปลว่าเรียกเข้าหมู่คือ ถ้าไม่มีการปกปิดอาบัติไว้จะต้องประพฤติวัตรก่อน ๖ วัน ๖ คืน แต่ถ้าปกปิดอาบัติไว้เท่าใดก็ต้องประพฤติวัตรตามวันที่ต้องอาบัติ เรียกว่า การอยู่ปริวาส แปลว่า อยู่ไซ้ จากนั้นจึงประพฤติมานัต ๖ วัน ๖ คืน แต่ถ้าในช่วงที่อยู่ปริวาสหรือขอมานัต ๖ ราตรีนี้ ภิกษุรูปนั้นออกไปล่วงละเมิดอาบัติอีกในขณะที่สงฆ์ (๔ รูป) ยังไม่ได้ให้อัพภาณ คือการสวดประกาศเรียกเข้าหมู่ จะต้องกลับไปประพฤติมานัตใหม่อีก ๖ ราตรี ซึ่งกรณีนี้เรียกว่า ปฏิกัสนา คือการชักเข้าหาอาบัติเดิม โดยขั้นตอนนี้ผู้ต้องอาบัติจะต้องหาพระภิกษุถึง ๒๐ รูป มาสวดประกาศรับรองจึงจะ

^{๕๘} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๒๔/๔๕๒

^{๕๙} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๐๑/๓๑๖.

^{๖๐} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มงคลตฤททีปนี ทุติย ภาค, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๕๘ - ๕๙.

เสรีจูล่วงไปได้ ซึ่งก็ถือว่าเป็นขั้นตอนของการออกจากอาบัติที่สงฆ์วางมาตรการเพื่อลงโทษผู้ที่ต้องอาบัติให้หนักขึ้นแต่ถ้าไม่มีการล่วงละเมิดอาบัติซ้ำอีก เมื่อสงฆ์ให้อภัยแล้วก็สามารถพ้นจากอาบัติข้อนี้ได้ เราเรียกวธีการออกจากอาบัตินี้ว่า วุฏฐานวธี เมื่อกระทำตามขั้นตอนต่างๆ จนครบหมดแล้วก็ป็นอันยุติคือ สามารถออกจากอาบัติสังฆาทิเสสได้

ค. วิธีระงับลหุกาบัติ สำหรับการออกจากอาบัตินี้โดยการแสดงอาบัติต่อบุคคลหรือคณบุคลก็ได้โดยมีวัตถุประสงค์คือการแสดงเจตนาที่จะบอกให้สงฆ์ทราบว่าจะตนเองละเมิดข้อห้ามหรือพระวินัยจึงได้มาแสดงคืนเพื่อให้ผู้ที่รับฟังนั้นทราบและจะได้ตัดเตือนผู้ต้องอาบัติว่าต่อไปไม่ควรทำอีก จะเห็นว่ากรออกจากอาบัติประเภทนี้นั้นไม่ได้มีความยุ่งยากแต่อย่างใด เนื่องจากเป็นอาบัติเล็กน้อยไม่มีโทษอันจะก่อให้เกิดความวุ่นวายกับคณะสงฆ์ได้มากนัก

(๓) กระบวนการระงับอาปัตตาทิกรรมด้วยติณัตถการวธี คำว่า ติณัตถาระ แปลว่า กลบไว้ด้วยหญ้า^{๖๑} เมื่อนำมาใช้ในการระงับอาปัตตาทิกรรม จึงมีลักษณะของการประนีประนอมยอมความกันของภิกษุ๒ ฝ่ายที่ทะเลาะกันเพราะเหตุแห่งอาบัติ วิธีระงับคือสงฆ์ต้องให้ผู้ก่อการทะเลาะวิวาททั้ง ๒ ฝ่ายซึ่งมีความสำนึกได้ว่าการกระทำของตนไม่มีประโยชน์ต้องการที่จะทำเปลื้องอาบัติในท่ามกลางสงฆ์ ดังปรากฏในข้อความว่า

การที่พวกเราบาดหมางกัน ทะเลาะวิวาทกันมาตลอด ถ้าพวกเราจักปรับอาบัติเหล่านี้แก่กันและกัน บางทีอิทธิกรณนั้นอาจจะลุลกลามไปไกล พวกเราพึงทำอย่างไรหนอ^{๖๒}

เมื่อปรึกษากันเช่นนี้จึงเข้าหาคณะสงฆ์ เมื่อสงฆ์ได้รับการหารือจากผู้ก่อการทะเลาะทั้ง ๒ ฝ่ายแล้วจึงเริ่มกระบวนการยุติปัญหาด้วยการให้ทั้ง ๒ ฝ่ายประนีประนอมยอมความกัน โดยความละมุนละม่อมผ่านทางรูปแบบการดำเนินการของสงฆ์คือสังฆกรรม ซึ่งรูปแบบของการดำเนินการแก้ไขมีดังนี้

ประการที่ ๑ สงฆ์ให้ภิกษุทั้ง ๒ ฝ่ายเข้าประชุมท่ามกลางแห่งสงฆ์แล้วให้ทั้งหมดปลงอาบัติว่าด้วยการก่อความทะเลาะวิวาทในสงฆ์

ประการที่ ๒ ให้แต่ละฝ่ายคัดเลือกผู้แทนฝ่ายละ ๑ รูป ซึ่งเป็นผู้ที่แต่ละฝ่ายเคารพและไว้ใจเป็นหัวหน้าเพื่อที่จะให้มาทำหน้าที่สวดประกาศให้สมาชิกฝ่ายตนได้รับทราบความผิดของฝ่ายตนเอง^{๖๓} จากนั้นตัวแทนของแต่ละฝ่าย สมมติฝ่าย ก. กับฝ่าย ข. พึงประกาศให้สมาชิกแต่ละฝ่ายของตนได้รับทราบความผิดของฝ่ายตน

จะเห็นว่าในลำดับที่ ๒ นี้เป็นการสวดประกาศว่าการที่ตนทำการทะเลาะวิวาทก่อให้เกิดประโยชน์ ดังนั้น ควรปรับอาบัติต่อกันในท่ามกลางสงฆ์ ซึ่งเป็นการสารภาพผิดของแต่ละ

^{๖๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๕๘.

^{๖๒} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๒/๓๒๖-๓๒๗, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๔/๕๘.

^{๖๓} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๒-๒๑๔/๒๓๖-๓๓๐.

คนอันแสดงว่าเหตุการณ์ทั้งหมดทุกคนมีความผิดไม่ได้ผิดเฉพาะฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง นับเป็นกระบวนการปฏิวัติอย่างหนึ่งที่ไม่ให้เกิดความได้เปรียบเสียเปรียบกันในท่ามกลางสงฆ์ให้สงฆ์เป็นพยานการสารภาพความผิดในครั้งนี้

ประการที่ ๓ ให้ภิกษุฝ่ายเดียวกันอีกฝ่ายหนึ่งคือ ฝ่าย ข. ได้เลือกตัวแทนขึ้นมาประกาศให้ฝ่ายตนเองได้รับทราบด้วยฉันทิตุติยกรรมวาจาถึงความผิดและเจตนาที่จะประนีประนอมของฝ่ายตน^{๖๔}

ประการที่ ๔ ให้ภิกษุฝ่าย ก. เลือกภิกษุผู้ฉลาดสามารถได้ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยฉันทิตุติยกรรมวาจาเพื่อการแสดงอาบัติร่วมกัน^{๖๕}

ประการที่ ๕ เมื่อฝ่าย ก. กล่าวเสร็จและแสดงอาบัติเสร็จเรียบร้อยแล้ว จากนั้นฝ่าย ข. ก็ให้ภิกษุผู้ฉลาดสามารถลุกขึ้นประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยฉันทิตุติยกรรมวาจาว่า

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า พวกเราบาดหมาง ทะเลาะวิวาทกันอยู่ ได้ประพฤติดะเมิดสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณะเป็นอาชิตถมาหลาย ทั้งที่กล่าวด้วยวาจาและพยายามทำด้วยกาย ถ้าพวกเราจักปรับอาบัติเหล่านี้กันและกัน บางทีอิทธิกรรมนั้นจะพึงเป็นไปเพื่อความรุนแรง เพื่อความร้ายกาจ เพื่อความแตกกันก็ได้ ข้าพเจ้าแสดงอาบัติของท่านเหล่านี้ และอาบัติของตนในท่ามกลางสงฆ์ ด้วยติณวัตถารกะ เว้นอาบัติที่มีโทษหยาบ เว้นอาบัติที่เนื่องด้วยคฤหัสถ์ เพื่อประโยชน์แก่ท่านเหล่านี้ และเพื่อประโยชน์แก่ตน ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการแสดงอาบัติเหล่านี้ของพวกเราในท่ามกลางสงฆ์ด้วยติณวัตถารกะ เว้นอาบัติที่มีโทษหยาบ เว้นอาบัติที่เนื่องด้วยคฤหัสถ์ ท่านรูปนั้นพึงนิ่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นพึงทักท้วงอาบัติเหล่านี้ของพวกเรา เว้นอาบัติที่มีโทษหยาบ เว้นอาบัติที่เนื่องด้วยคฤหัสถ์ ข้าพเจ้าแสดงแล้วในท่ามกลางสงฆ์ด้วยติณวัตถารกะ สงฆ์เห็นด้วย เพราะฉะนั้นจึงนิ่ง ข้าพเจ้าขอถือความนิ่งนั้นเป็นมติอย่างนี้^{๖๖}

จะเห็นว่าในขั้นตอนสุดท้ายตัวแทนแต่ละฝ่ายจะลุกขึ้นมาขอมติจากสมาชิกทุกคนว่าการทะเลาะวิวาทที่สามชิกในฝ่ายตนทำนั้นเป็นความผิดสมควรจะมีการปรับอาบัติหรือลงโทษด้วยการปฏิวัติให้เข้ากันท่ามกลางสงฆ์ มีผู้ใดคัดค้านหรือไม่ถ้าไม่มีก็ถือว่าความนิ่งนี้เป็นมติ

เมื่อสงฆ์รับทราบ และเหล่าภิกษุผู้ทะเลาะวิวาทกันอยู่ได้แสดงอาบัติเป็นที่เรียบร้อยแล้วก็เป็นอันว่าอิทธิกรรมนั้นได้ถึงความสงบระงับซึ่งการให้สงบระงับนี้ก็ด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ (๑) ด้วย สัมมุขาวินัย และ (๒) ติณวัตถารก

^{๖๔} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๔๒/๓๒๗.

^{๖๕} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๒/๓๓๐.

^{๖๖} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๒/๓๒๘-๓๓๐.

๒.๔.๔ การระงับกิจจาธิกรรม

กระบวนการระงับหมวดกิจจาธิกรรม สำหรับกระบวนการในการระงับหมวดกิจจาธิกรรมนี้ถือว่าเป็นหมวดของปัญหาที่มีการนำอธิกรณสมณะมาใช้เพียงวิธีเดียว ก็คือ สัมมุขาวินัย อันได้แก่ การระงับที่ต้องยึดหลักการกระทำที่ต้องทำต่อหน้าหรือพร้อมหน้าด้วยองค์ประกอบ ๔ ประการคือ (๑) พร้อมหน้าสงฆ์ (๒) พร้อมหน้าพระธรรม (นวังคัสตฤศาสน์) (๓) พร้อมหน้าพระวินัย และ (๔) พร้อมหน้าบุคคลคือโจทก์ + จำเลย ซึ่งถือเป็นหลักยึดที่เป็น การระงับกิจจาธิกรรมจะต้องนำไปใช้โดยกิจจาธิกรรมนั้น เราสามารถที่จะแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

- ๑) กิจจาธิกรรมประเภทพิธีกรรม ได้แก่ การอุปสมบท การรับกฐิน เป็นต้น
- ๒) กิจจาธิกรรมประเภทนิกหกรรม ได้แก่ กระบวนการระงับโดยการลงนิกหกรรมซึ่งแบ่งเป็น ๒ ประเภท ได้แก่
 - ก. นิกหกรรมทั่วไป มี ๙ ประการมี ตัชชเนยกรรม เป็นต้น
 - ข. นิกหกรรมพิเศษ มี ๓ ประการ คือ นาสนากรรม ทัณฑกรรม และ การประณามจะเห็นว่ากระบวนการระงับกิจจาธิกรรมมีความหลากหลายและครอบคลุมในประเด็นปัญหาที่สงฆ์จะพึงกระทำ(กรณี) ทั้งในส่วนของพิธีกรรมและในส่วนของนิกหกรรมโดยกิจจาธิกรรมทั้งหมดจะต้องดำเนินการแก้ไขภายใต้กรอบของอธิกรณสมณะข้อสัมมุขาวินัยเท่านั้น

๑. กระบวนการระงับกิจจาธิกรรมประเภทพิธีกรรม

สำหรับกิจจาธิกรรมประเภทนี้หากพิจารณาในแง่ของโครงสร้างแล้วเราจะพบว่าไม่จัดเป็นปัญหาเพราะไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่เป็นเหตุของความวุ่นวายแต่จะจัดเป็นพิธีกรรมหรือกิจที่ต้องมากกว่าแต่อีกนัยหนึ่งเราก็จะพบว่าพิธีกรรมนี้หากไม่ปฏิบัติตามพุทธบัญญัติแล้วก็จะกลายเป็นปัญหาได้เช่นกัน เช่นกรณีของการอุปสมบทภัพบุคคลบวช ซึ่งการบวชในกรณีนี้ก็ต้องมีความผิดสำหรับอุปัชฌาย์ผู้ให้บวชหรือผลการบวชนั้นเป็นโมฆะคือไม่สมบูรณ์เนื่องจากผู้บวชมีคุณสมบัติไม่ครบ ดังนั้น กิจที่สงฆ์พึงจะต้องกระทำให้สำเร็จนี้ก็ต้องดำเนินการให้เป็นไปตามพุทธบัญญัติอย่าเคร่งครัด ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยจะได้นำรูปแบบของการอุปสมบทมาอธิบายเพื่อจะให้เห็นถึงรูปแบบและกระบวนการระงับ กิจจาธิกรรม ตามพุทธประสงค์ซึ่งรูปแบบของการอุปสมบทมี ดังนี้

- ๑) ชั้นอธิกรณหรือเหตุ กรณีที่ผู้ประสงค์จะบวชก็ต้องนำความประสงค์ของตนไปแจ้งแก่อุปัชฌาย์ผู้ซึ่งมีคุณสมบัติที่จะรับกุลบุตรเข้ามาบวชได้ การแจ้งเหตุจะบวชเป็นขั้นตอนของการฟ้องอย่างหนึ่ง
- ๒) ชั้นการตรวจคำฟ้อง เมื่ออุปัชฌาย์ทราบเรื่องก็ต้องตรวจสอบคุณสมบัติผู้ต้องการจะบวช ว่ามีอายุครบหรือไม่ ถ้าไม่ครบก็ไม่ให้บวชหรือเป็นนภัพบุคคลหรือไม่ ถ้าเป็นก็ไม่ให้บวช เป็นต้น

๓) ชั้นประชุมสงฆ์ เมื่อตรวจสอบคุณสมบัติแล้วก็จะกำหนดวันบวชเมื่อวันบวชมาถึงก็จะส่งให้มีการประชุมสงฆ์ภายในเขตสีมาที่กำหนดทำสังฆกรรมก็จะแต่งตั้งให้ภิกษุ ๒ รูปขึ้นทำหน้าที่เป็นผู้ประกาศญัติติและสวดอนุสาวนารับรอง ซึ่งสังฆกรรมใช้ญัติติจตุตถกรรมวาจาเป็นหลัก

๔) ชั้นชักใจทักจำเลย เมื่อสงฆ์พร้อมกันแล้ว ภิกษุผู้ฉลาดก็จะทำการ สอบถามอันตรายกกรรมของผู้จะบวช อันตรายกกรรมของผู้จะบวช ว่าผู้ประสงค์นั้นมีคุณสมบัติหรือโดยถามอันตรายกกรรม ๑๓ ข้อ

๕) ชั้นทำสังฆกรรมรับรอง เมื่อถามอันตรายกกรรมแล้ว ภิกษุทั้ง ๒ รูปก็จะเข้ามาแจ้งแก่สงฆ์โดยญัติติทุติยกรรมวาจาจากนั้นก็เรียกภิกษุนั้นเข้าไปสู่หัตถบาต (โอสถกรรม) และก็มี การประกาศญัติติเพื่อให้กุลบุตรเป็นภิกษุและต่อจากนั้นก็สวดอนุสาวนารับรอง ๓ หน หากไม่มีใครคัดค้านก็จะถือว่าการอุปสมบทในครั้งนี้สมบูรณ์

๖) เมื่อทำตามขั้นตอนทุกอย่างก็ถือว่าพิธีกรรมดังกล่าวยุติ

๗) หากไม่ปฏิบัติตามหรือผู้ขออุปสมบทไม่มีคุณสมบัติ การบวชนั้นก็ถือว่าล้มเหลวไม่สมบูรณ์^{๖๗}

๒. กระบวนการระงับภิกขาธิกรณประเภท นิคหกรรม กระบวนการระงับภิกขาธิกรณประเภทนิคหกรรมโดยสัมมุขานวินัยนั้นแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ ๑) นิคหกรรมทั่วไป ๒) นิคหกรรมแบบพิเศษ

๑) กระบวนการระงับนิคหกรรมประเภททั่วไป สำหรับนิคหกรรมทั่วไปนี้เราสามารถที่จะแบ่งตามลักษณะของการลงนิคหกรรมภิกษุสมาชิกในสังคมสงฆ์ให้เป็นผู้มีการศึกษาและสามารถที่จะปรับปรุงพฤติกรรมให้เข้ากับสังคมได้ซึ่งนิคหกรรมประเภททั่วไปนี้มีอยู่ ๙ ประเภท ซึ่งมีรายละเอียดของขั้นตอนและกระบวนการในการระงับ ดังนี้

๑.๑) กระบวนการระงับด้วยการลงทัชชเนียกรกรรม คำว่าทัชชเนียกรกรรม หมายถึง การลงโทษโดย การชู้ การคาดโทษ หรือภาคทัณฑ์^{๖๘} กรณีที่ภิกษุชอบก่อการทะเลาะวิวาทบาดหมาง ทำเรื่องอื้อฉาวและก่ออิริกรรมขึ้นในสงฆ์ พระพุทธองค์ทรงปรารภเหตุจากพฤติกรรมของพระภิกษุผู้เป็นนิสิตของพระปัทมกุฑและพระโลหิตะผู้เป็นพรรคพวกของภิกษุฉัพพัคคีย์^{๖๙} โดยการลงทัชชเนียกรกรรมมีวิธีการดังนี้ คือ

๑. เมื่อเกิดอิริกรรม ดังกล่าวเกิดขึ้นและมีผู้มาฟ้องแก่สงฆ์ สงฆ์พิจารณาเห็นว่าเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องที่มีมูล จึงเรียกประชุมสงฆ์ พร้อมกับนิมนต์ภิกษุจำเลยผู้ก่ออิริกรรมและภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้องมาพร้อมกันที่ประชุมสงฆ์

^{๖๗} วิ.มหา. (บาลี) ๔/๑๓๑/๑๔๓-๑๔๕, วิ.มหา. (บาลี) ๔/๑๓๑/๒๐๑-๒๐๒.

^{๖๘} วิ.จ. (ไทย) ๖/๑-๑๐/๑-๒๑.

^{๖๙} วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๐/๒๐.

๒. จากนั้นพระวินัยธรซึ่งเป็นประธานสงฆ์ได้ทำการสอบสวนจำเลยตามญัตติหรือหัวข้อของที่ประชุมสงฆ์แล้วให้จำเลยให้การไปตามความเป็นจริง ถ้าจำเลยสารภาพรับว่าตนเองกระทำความผิดจริงตามที่โจทก์ฟ้องและพระวินัยธรก็พิจารณาเห็นว่าคำสารภาพของจำเลยไม่มีนัยแอบแฝงก็ให้ปรับอาบัติปาจิตตีย์แก่จำเลยแล้วเริ่มทำสังฆกรรมเพื่อประกาศการลงทัณฑ์กรรมแก่จำเลยในท่ามกลางสงฆ์

๓. เมื่อสงฆ์ทำสังฆกรรมประกาศมติลงโทษจำเลยแล้วก็ให้ภิกษุผู้เป็นเลขานุการสงฆ์นำมติดังกล่าวไปแจ้งแก่ภิกษุในอาวาสอื่นๆ ให้ทราบโดยทั่วกัน

๔. ภายหลังจากที่สงฆ์ประกาศการลงโทษกรรมแก่จำเลยแล้ว ภิกษุในสังฆมณฑลทั้งหมดที่ทราบข่าวการลงโทษจำเลยจะปฏิบัติตามมติสงฆ์ด้วยการลงโทษจำเลยโดยเงื่อนไขการลงโทษ ๑๘ ประการ จนกว่าจำเลยจะสำนึกผิด

๕. ถ้าจำเลยสำนึกผิดแล้วนำเรื่องดังกล่าวไปแจ้งแก่สงฆ์ สงฆ์จะต้องตรวจคำร้องของจำเลยก่อนว่าจำเลยสำนึกได้จริงหรือไม่ ถ้าเห็นว่าจำเลยยังไม่สำนึกก็ให้ลงโทษกรรมต่อไปแต่ถ้าพิจารณาเห็นว่าจำเลยสำนึกได้หายเยื่อหยิ่งแล้วก็จะเรียกประชุมสงฆ์เพื่อทำสังฆกรรมยกโทษให้กับจำเลย

๖. เมื่อสงฆ์ทำสังฆกรรมระงับโทษจำเลยแล้วก็ให้ภิกษุผู้เป็นเลขานุการสงฆ์นำเรื่องดังกล่าวไปแจ้งแก่ภิกษุในอาวาสต่างๆ ให้ทราบโดยทั่วกัน เมื่อภิกษุในสังฆมณฑลทราบข่าวนั้นก็ร่วมกันยกเลิกการลงโทษกรรมตามเงื่อนไขทั้ง ๑๘ ประการ แก่จำเลยและยอมรับการเข้าสู่สังคมอีกครั้ง

๗. ในการลงทัณฑ์กรรมนี้หากมีเหตุขัดข้องขึ้นคือ จำเลยมรณภาพ สึก หนีไปไม่มีข่าว เข้ารีตเดียดิถีย์ ให้สงฆ์ทำสังฆกรรมระงับอธิกรณ์นั้น ถ้าจำเลยลดฐานะเป็นสามเณรให้สงฆ์ระงับอธิกรณ์แต่ถ้ากรณีที่เกิดโทษกรรมภาพให้แต่งตั้งปักกัตภิกษุ(ผู้มีศีล) ดำเนินการฟ้องจำเลย จนกว่าจะได้ข้อยุติ^{๗๐} จะเห็นว่าเมื่อภิกษุถูกสงฆ์ลงทัณฑ์กรรมแล้วก็ถูกลงโทษคุมประพฤติใน ๑๘ ประการนั้นจนกว่าจะสำนึกแล้วจะดำเนินการแก้ไขด้วยการประกาศยกเลิกทัณฑ์กรรมให้

๑.๒) กระบวนการระงับด้วยการลงโทษกรรม คำว่า นิยสกรรม^{๗๑} หมายถึง กรรมอันสงฆ์พึงทำให้เป็นผู้ร้ายศ หรือว่า การถอดยศ^{๗๒} หรือลดความน่าเชื่อถือที่ภิกษุนั้นมีอยู่ลง เช่นให้กลับไปถือนิสสัย กับพระอุปัชฌาย์ใหม่เสมือนเพิ่งบวชใหม่ สำหรับเหตุที่จะลงโทษคือกรณีภิกษุรูปนั้นเป็นผู้โง่เขลา ไม่ฉลาด มีอาบัติมาก ไม่มีมารยาท โดยผู้ที่เป็นอาทิกัมมิกะในเรื่องนี้ก็คือ

^{๗๐} วิ.จ. (ไทย) ๖/๓-๔/๔-๕.

^{๗๑} วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๑-๒๐/๒๑-๓๘.

^{๗๒} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๘๘

พระเสยยกะเหตุเพราะท่านไปคลุกคลีอยู่กับคฤหัสถ์^{๗๓} สำหรับขั้นตอนในการลงนิตยกรรมแก่ภิกษุผู้ก่อเหตุมีดังนี้

๑. เมื่อเกิดอธิกรณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นและมีผู้มาฟ้องแก่สงฆ์ สงฆ์พิจารณาเห็นว่าเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องที่มีมูล จึงเรียกประชุมสงฆ์ พร้อมกับนิมนต์ภิกษุจำเลยผู้ก่ออธิกรณ์และภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้องมาพร้อมกันที่ประชุมสงฆ์

๒. จากนั้นพระวินัยธรซึ่งเป็นประธานสงฆ์ได้ทำการสอบสวนจำเลยตามบัญญัติที่ประชุมสงฆ์แล้วให้จำเลยให้การไปตามความเป็นจริง ถ้าจำเลยสารภาพรับว่าตนเองกระทำผิดจริงตามที่โจทก์ฟ้องและหากสงฆ์พิจารณาเห็นว่าคำสารภาพของจำเลยไม่มีนัยแอบแฝงก็ให้ปรับอาบัติปาจิตตีย์แก่จำเลย จากนั้นให้เริ่มทำสังฆกรรมเพื่อประกาศการลงนิตยกรรมแก่จำเลยในท่ามกลางสงฆ์โดยบัญญัติจตุตถกรรมวาจา

๓. เมื่อสงฆ์ทำสังฆกรรมประกาศมติลงโทษจำเลยแล้วก็ให้ภิกษุผู้เป็นเลขานุการสงฆ์นำมติดังกล่าวไปแจ้งแก่ภิกษุในอาวาสอื่นๆให้ทราบโดยทั่วกัน

๔. ภายหลังจากที่สงฆ์ประกาศการลงนิตยกรรมแก่จำเลยแล้วจำเลยจะต้องกลับไปถือนิสสัยใหม่กับพระอุปัชฌาย์พร้อมกับถูกลงโทษโดยภิกษุในสังฆมณฑลทั้งหมด จนกว่าจะสำนึกผิด

๕. ถ้าจำเลยสำนึกผิดแล้วนำเรื่องดังกล่าวไปแจ้งแก่สงฆ์ สงฆ์จะต้องตรวจคำร้องของจำเลยก่อนว่าจำเลยสำนึกได้จริงหรือไม่ ถ้าเห็นว่าจำเลยยังไม่สำนึกก็ให้ลงนิตยกรรมต่อไป แต่ถ้าพิจารณาเห็นว่าจำเลยสำนึกได้หายเยื่อหยิ่งแล้วก็จะเรียกประชุมสงฆ์ เพื่อทำสังฆกรรมระงับการลงนิตยกรรมแก่จำเลย

๖. เมื่อสงฆ์ทำสังฆกรรมระงับโทษจำเลยแล้วก็ให้ภิกษุผู้เป็นเลขานุการสงฆ์นำเรื่องดังกล่าวไปแจ้งแก่ภิกษุในอาวาสต่างๆให้ทราบโดยทั่วกัน เมื่อภิกษุในสังฆมณฑลทราบข่าวนั้นก็จะร่วมกันยกเลิกการลงนิตยกรรมตามเงื่อนไขทั้ง ๑๘ ประการ แก่จำเลยและยอมรับจำเลยเข้าสู่สังคมอีกครั้ง

๗. ในการลงตัตถนียกรรมนี้หากมีเหตุขัดข้องขึ้นคือ จำเลยมรณภาพ สึก หนีไปไม่มีข่าว เข้าวรีตเดียถีย์ ให้ปฏิบัติตามนัยของการลงนิตยกรรมทั่วไปคือการระงับนิตยกรรมนั้นเสีย

๑.๓) กระบวนการระงับนิตยกรรมด้วยการลงปีพพานียกรรม คำว่าปีพพานียกรรม หมายถึง การลงโทษด้วยการขับไล่ หรือเนรเทศออกจากสังคม / ชุมชน^{๗๔} หรือการไล่ออกจากวัด^{๗๕}

^{๗๓} วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๐-๑๑/๒๐-๒๓.

^{๗๔} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๓, หน้า ๑๘๔.

^{๗๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๘.

ในกรณีที่ภิกษุหนึ่งประทุษร้ายตระกูล มีมารยาทเลวทราม ก่อความเสียหายเช่น การปลุกดอกไม้รดน้ำต้นไม้ เก็บดอกไม้ ฉันทอาหาร ดื่มน้ำร่วมกับผู้หญิง^{๗๖} ซึ่งกิริยาดังกล่าวจัดเป็นประเภทเล่นคะนอง อนาคต ลบล้างบัญญัติ มิฉฉาชีพ ซึ่งการมีพฤติกรรมประจบคฤหัสถ์และประทุษร้ายตระกูลจัดเป็นโทษอย่างหนึ่ง สำหรับการลงทัณฑ์กรรมนั้นมี ดังนี้

๑. เมื่อมีการฟ้องร้องว่ามีการกระทำอันเป็นการประจบคฤหัสถ์ดังกล่าวแล้วแม้ว่าอิริยวัตรที่เกิดขึ้นจะอยู่ไกลสงฆ์ก็ต้องส่งคณะภิกษุผู้ฉลาดไปที่อารามนั้น

๒. เมื่อไปถึงอารามนั้นแล้วสงฆ์พึงสั่งให้คณะภิกษุผู้ก่อเหตุมาประชุมต่อหน้าสงฆ์ จากนั้นให้สงฆ์แจ้งข้อกล่าวหาแก่คณะจำเลยให้ทราบความผิด

๓. เปิดโอกาสให้จำเลยให้การตามความเป็นจริงจากนั้นก็ปรับอาบัติ เมื่อปรับอาบัติเสร็จแล้วก็เริ่มการลงทัณฑ์กรรมด้วยการแต่งตั้งภิกษุผู้ฉลาดสวดประกาศการลงทัณฑ์กรรมอันเป็นโทษที่จำเลยได้กระทำด้วยญัตติจตุตถกรรม

๔. เมื่อสงฆ์ทำสังฆกรรมเพื่อลงทัณฑ์กรรมแก่จำเลยเสร็จแล้วก็นิมนต์จำเลยให้หนีออกไปจากอาวาสนั้นเสีย (การขับไล่) และให้ภิกษุผู้เป็นเลขานุการสงฆ์นำมติสงฆ์ไปประกาศให้สงฆ์ในอาวาสต่างๆ ได้รับทราบโดยทั่วกันเพื่อจะให้ภิกษุทั้งสงฆ์ฆราวาสร่วมกันลงโทษจำเลยด้วยการ (๑) ไม่รับเข้าอยู่ในอาวาสเพราะถูกสงฆ์ขับไล่จากอาวาสแล้ว หรือ (๒) ถำรับก็ให้ร่วมกันลงโทษผู้ถูกสงฆ์ขับไล่ด้วยเงื่อนไข ๑๘ ประการจนกว่าจำเลยจะสำนึก

๕. เมื่อจำเลยถูกสงฆ์ลงโทษดังกล่าวแล้วสำนึกได้หายความเยอหยิ่งแล้วเข้าหาสงฆ์แจ้งความประสงค์เพื่อที่จะให้สงฆ์ระงับการลงทัณฑ์กรรมนั้น สงฆ์จะต้องตรวจคำร้องก่อน หากคำร้องของจำเลยฟังได้ว่าจำเลยสำนึกได้ก็ให้เรียกประชุมสงฆ์เพื่อทำสังฆกรรมระงับการลงทัณฑ์กรรมแก่จำเลยและคณะเสีย

๖. เมื่อสงฆ์ทำสังฆกรรมระงับการลงทัณฑ์กรรมแล้วก็ให้ภิกษุผู้เป็นเลขานุการสงฆ์นำมติสงฆ์ไปแจ้งแก่อาวาสต่างๆ ให้ทราบโดยทั่วกัน เพื่อจะได้พร้อมเพรียงกันระงับการลงทัณฑ์กรรมแก่จำเลยเมื่อปฏิบัติเช่นนั้นแล้วก็ถือว่าอิริยวัตรได้ยุติลง

ดังนั้น เมื่อลงทัณฑ์กรรมแก่จำเลยแล้วสงฆ์จะต้อง (๑) ขับไล่จำเลยออกจากอาวาสนั้นและประกาศให้สังฆมทราบ (๒) ให้สังฆมร่วมลงโทษจำเลยด้วยเงื่อนไข ๑๘ ประการโดยพร้อมเพรียงกันเพื่อเป็นการกดดันจำเลยให้รู้สึกที่ตนเองกระทำผิดต่อสงฆ์แล้ว จะต้องอยู่อย่างลำบากและมีเงื่อนไขเดียวที่จะลดกระแสสังฆมนั้นได้ก็คือการกลับสำนึกต่อสงฆ์ซึ่ง ถือเป็น การลงโทษโดยใช้กระบวนการทางสังฆมอย่างหนึ่งที่มุ่งให้ปรับจำเลยปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองให้ดีขึ้น

๑.๔) กระบวนการระงับด้วยการลงปฏิสารณียกรรม คำว่า ปฏิสารณียกรรม หมายถึง การลงโทษภิกษุผู้ตักคฤหัสถ์ผู้มีความอุปการะแก่พระพุทธศาสนาด้วยการให้โอกาสคิด

^{๗๖} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑-๓๒/๓๙-๖๕, วิ.ม. (ไทย) ๕/๔๑๓/๓๐๒-๓๐๓.

ทบทวนหรือให้สำนึกถึงความผิดที่ตนกระทำความมาแล้วกลับมาขอโทษคุณุศลที่ตนเองดำนั้น^{๗๗} ซึ่งในกรณีนี้ทรงยกเหตุของพระสุธรรมที่ไปดำจิตตคหบดี การลงโทษคือ กาชี้แจงเหตุและให้ผู้กระทำผิดนั้นไปขอโทษหรือบังคับให้ไปทำการขอขมา สำหรับวิธีระงับนี้มีดังต่อไปนี้

๑. สงฆ์เมื่อได้รับการฟ้องร้องเรื่องราวการกระทำผิดของจำเลยแล้วก็จะสั่งประชุมสงฆ์ พร้อมกับนิมนต์จำเลยเข้าร่วมการไต่สวนด้วย

๒. เมื่อองค์ประชุมพร้อมแล้วสงฆ์จะต้องแจ้งข้อหาให้จำเลยได้ทราบ จากนั้นสงฆ์เปิดโอกาสให้จำเลยให้การตามเป็นจริง จากนั้นก็ปรับอาบัติจำเลยตามคำสารภาพ

๓. สงฆ์แต่งตั้งภิกษุผู้ฉลาดขอโอกาสสงฆ์ประกาศความผิดของจำเลย ๓ ครั้งด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาเพื่อเป็นการลงปฏิสารณียกรรม เมื่อสงฆ์ประกาศเสร็จให้ภิกษุผู้ฉลาดนำมติดังกล่าวไปแจ้งแก่ภิกษุในอาวาสอื่น ๆ ให้ทราบโดยทั่วกัน เพื่อให้สงฆ์ในสังฆมณฑลทั้งหมดร่วมกันลงโทษภิกษุจำเลยด้วยเงื่อนไขทางสังคม ๑๘ ข้อ

๔. ในช่วงที่จำเลยถูกลงโทษนี้จะไม่ได้รับสิทธิบางอย่างเสมอเหมือนภิกษุรูปอื่นจนกว่าจะสำนึก เมื่อจำเลยสำนึกได้แล้วมาแจ้งแก่สงฆ์ สงฆ์จะทำสังฆกรรมเพื่อประกาศการระงับการลงปฏิสารณียกรรมแก่จำเลย หลังจากทำสังฆกรรมเสร็จก็จะให้จำเลยเดินทางไปขอขมาอุบาสกที่จำเลยได้ทำไว้ หากจำเลยไม่กล้าไปให้สงฆ์แต่งตั้งภิกษุรูปหนึ่งเป็นทูต พาจำเลยไปขอขมาอุบาสก เมื่อจำเลยขอขมาอุบาสกเสร็จก็เป็นอันว่าอิทธิฤทธิ์นั้นยุติและสงฆ์จะประกาศการระงับปฏิสารณียกรรมให้สังคมทราบ

ดังนั้น ในการลงปฏิสารณียกรรม นี้ถือเป็นกรณีที่ภิกษุจำเลยต้องไปขอโทษคุณุศลผู้มียุปการคุณต่อพระพุทธศาสนาซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนานั้นให้เกียรติแก่คุณุศลผู้มาก โดยไม่ได้มีทิฏฐิหรือการสนับสนุนให้พระสงฆ์สามารถที่จะทำอะไรตามใจตัวเอง การทำเช่นนี้เพื่อให้พระภิกษุได้รู้ตนเองว่าการบวชต้องไม่เป็นผู้กระด้าง เมื่อทำผิดก็ต้องยอมรับผิด อีกทั้งยังแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาไม่ได้เข้าข้างพระภิกษุแต่จะให้การคุ้มครองอย่างยุติธรรม

๑.๕) กระบวนการระงับด้วยการลงอุกเขปนียกรรม คำว่า อุกเขปนียกรรม หมายถึง การลงโทษโดยการให้ออกจากหมู่ ให้แยกจากหมู่ ห้ามคบและไม่ให้สิทธิแก่ผู้กระทำผิดเสมอไปกับภิกษุรูปอื่นๆ^{๗๘} โดยสงฆ์จะลงนิคหกรรมข้อนี้แก่ภิกษุในกรณีที่ต้องอาบัติแล้วไม่ยอมรับว่าต้องอาบัติและไม่ยอมทำคืนไม่ยอมสละความเห็นผิดนั้น^{๗๙} ซึ่งกิริยานี้จัดได้ว่าเป็นการดื้อแพ่งไม่ยอมรับกฎเกณฑ์ของวินัยหรือกฎหมาย ที่สังคมปฏิบัติร่วมกัน อนึ่ง คำว่า อุกเขปนีย

^{๗๗} วิ.จ. (ไทย) ๖/๓๓-๔๕/๖๕-๘๕.

^{๗๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓๕๘.

^{๗๙} วิ.จ. (ไทย) ๖/๔๖-๗๔/๘๕-๑๕๒.

นั้นหมายถึง การยกเสีย ก็คือการขับออกออกจากกลุ่มหรือคนคือไม่มีสังวาส ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมของสงฆ์ได้^{๘๐} เหตุที่ไม่ให้เข้ากลุ่มก็เพราะ

(ก) ไม่เห็นว่าเป็นอาบัติ คือต้องอาบัติแล้วโต้แย้งสงฆ์ว่าพฤติกรรมที่ตนเองกระทำนั้นไม่เป็นอาบัติ^{๘๑}

(ข) ไม่ปลงอาบัติหรือไม่ยอมเข้าสู่กระบวนการออกจากอาบัติ เช่น ประพฤติวุฒฐานวิธี สำหรับอาบัติสังฆาทิเสส หรือปลงอาบัติสำหรับอาบัติเล็กน้อยด้วยความเยอหยิ่งของตน^{๘๒}

(ค) ไม่สละความเห็นผิด เช่น การกล่าวว่าพระธรรมที่พระพุทธองค์ทรงบรรลุนั้นมิได้มีอะไรพิเศษ เราผู้ธรรมนั้นทั้งหมดเป็นต้น^{๘๓} สำหรับขั้นตอนในการลงอุกเขปนียกรรมมี ดังนี้

๑. สงฆ์เมื่อได้รับการฟ้องร้องเรื่องราวการกระทำผิดของจำเลยและพิจารณาเห็นว่าการกระทำของจำเลยเป็นความผิดที่เข้าข่ายที่จะต้องลงอุกเขปนียกรรม ๓ กรณีอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ให้เรียกประชุมสงฆ์พร้อมกับนิมนต์ภิกษุจำเลยและโจทก์เข้าร่วมประชุมโดยพร้อมเพรียงกันตามหลัก สัมมุขาวินัย

๒. เมื่อองค์ประชุมพร้อมแล้วสงฆ์จะแต่งตั้งภิกษุผู้ฉลาดประกาศญัตติแจ้งข้อหาให้จำเลยได้ทราบ จากนั้นสงฆ์เปิดโอกาสให้จำเลยให้การตามเป็นจริง ว่าได้กระทำผิดดังที่มีผู้กล่าวหาหรือไม่ หากจำเลยสารภาพอย่างใดอย่างหนึ่งที่ได้กับนัยการตัดสินของพระธรรมวินัยพระวินัยธรพิจารณาลักษณะจำเลยและการให้การประกอบกันแล้วเห็นว่าจำเลยไม่มีมาลาที่จะให้การผิดจากผลการกระทำก็ให้ปรับอาบัติจำเลย (ปาจิตติย) ตามคำสารภาพซึ่งถือเป็นการลงโทษตามคำปฏิญญา

๓. จากนั้นสงฆ์จะทำการประกอบสังฆกรรมคือ การสวดประกาศความผิดของจำเลยและขอมติเพื่อลงอุกเขปนียกรรม (๓ กรณี) แก่จำเลย ๓ ครั้ง เมื่อสงฆ์ประกาศลงอุกเขปนียกรรมแล้วก็ให้ภิกษุผู้เป็นเลขานุการสงฆ์นำมตินั้นไปประกาศให้สงฆ์ในอารามอื่นๆ ได้ทราบโดยทั่วกันเพื่อจะได้พร้อมนำเอามติสงฆ์ไปปฏิบัติในการลงอุกเขปนียกรรมแก่จำเลยด้วยการห้ามสมคบยุ่งเกี่ยวหรือด้วยเงื่อนไขทางสังคม ๑๘ ประการนั้น

๔. เมื่อสงฆ์ทำสังกรรมลงโทษเสร็จภิกษุในสังฆมณฑลทั้งหมดก็จะพร้อมกันลงโทษจำเลยตามเกณฑ์ในการลงอุกเขปนียกรรมและเงื่อนไข ๑๘ ประการ จนกว่าจำเลยจะสีกผิดและปรารถนาจะแจ้งความประสงค์นั้นแก่สงฆ์ และเมื่อจำเลยได้นำเหตุตั้งกล่าวมาแจ้งแก่สงฆ์เพื่อให้สงฆ์ระงับการลงอุกเขปนียกรรมแก่ตน สงฆ์ก็จะตรวจคำร้องและหากเห็นว่ามีมูลแห่งความจริงที่จำเลยได้เป็นคนที่ยายเยอหยิ่งและสำนึกผิดแล้วก็จะเรียกประชุมสงฆ์เพื่อทำสังกรรมระงับการ

^{๘๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๓, หน้า ๑๙๒-๑๙๓.

^{๘๑} วิ.จ. (ไทย) ๖/๕๖/๑๐๘.

^{๘๒} วิ.จ. (ไทย) ๖/๕๔/๑๐๖-๑๐๗.

^{๘๓} วิ.จ. (ไทย) ๖/๕๕/๑๐๗-๑๐๘.

ลงอุกเขปเนียรกรรมแก่จำเลย เมื่อสงฆ์ทำสังฆกรรมประกาศระงับนิคหกรรมนั้นแล้วก็ให้ภิกษุผู้เป็นเลขานุการสงฆ์นำมติดังกล่าวไปแจ้งแก่ภิกษุในอาวาสต่าง ๆ ให้ทราบเพื่อจะระงับการลงอุกเขปเนียรกรรมแก่จำเลย เมื่อดำเนินการเช่นนั้นแล้วก็ถือว่าอิทธิกรรมก็ยุติ

๕. ในกรณีอุกเขปเนียรกรรมนี้เราจะพบว่าถ้ามีผู้ประพฤติตามภิกษุจำเลยในการมีปฏิญญิตลามก ไม่ยอมรับการตัดสินของสงฆ์หรือเหตุที่จะลงอุกเขปเนียรกรรมก็ให้ปรับอาบัติตามความผิดคืออาบัติปาจิตติยด้วย

๑.๖) **กระบวนการระงับด้วยการลงตัสสปาปิยสิกากรรม** คำว่า ตัสสปาปิยสิกาจัดว่าเป็นกรรมที่สงฆ์พึงทำเพราะความที่ภิกษุนั้นเป็นผู้เป็นบาป^{๔๔} หรือหมายถึงการลงโทษแก่ผู้กระทำผิดเมื่อสงฆ์พิจารณาตามหลักฐานพยานแล้วเห็นว่ามีความผิดจริงแม้จะไม่รับสารภาพก็ตามสงฆ์ก็สามารถลงนิคหกรรมข้อนี้ได้ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงปรารภเหตุของพระอุปัชฌายะ^{๔๕} ที่ถูกซักถามอาบัติในท่ามกลางสงฆ์แล้วให้การกลับไปกลับมากลอบเลื่อนข้อมูลที่สงฆ์ต้องการ ซึ่งกิริยาเช่นนี้จัดได้ว่าเป็นบาปเพราะเป็นการพูดลับปรับกลับกลอก ในกรณีนี้พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ปรับโทษเพิ่ม หรือลงนิคหกรรมประเภทตัสสปาปิยสิกากรรมแก่จำเลยโดยมีขั้นตอนในการลงที่สำคัญดังนี้

๑. สงฆ์เมื่อได้รับการฟ้องร้องเรื่องราวการกระทำผิดของจำเลยแล้วก็จะส่งประชุมสงฆ์ พร้อมกับนิมนต์จำเลยเข้าร่วมการไต่สวนตามหลักสัมมุขาวินัยด้วย

๒. เมื่อองค์ประชุมพร้อมแล้วสงฆ์จะต้องแจ้งข้อหาให้จำเลยได้ทราบ จากนั้นสงฆ์เปิดโอกาสให้จำเลยให้การตามเป็นจริง ถ้าจำเลยให้การสับสนวุ่นวายและมีอาการไม่เคารพสงฆ์รับบ้างปฏิเสธบ้าง สงฆ์พิจารณาเห็นว่าจำเลยมีมายุไม่เคารพสงฆ์จึงได้ปรับอาบัติแก่จำเลยและลงตัสสปาปิยสิกากรรมแก่จำเลย

๓. สงฆ์แต่งตั้งภิกษุผู้ฉลาดขอโอกาสสงฆ์ประกาศความผิดของจำเลย ๓ ครั้งด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาเพื่อเป็นการลงตัสสปาปิยสิกากรรม เมื่อสงฆ์ประกาศเสร็จก็เป็นอันว่าภิกษุจำเลยต้องถูกลงโทษด้วยเงื่อนไขทางสังคม ๑๘ ข้อ และให้ภิกษุผู้เป็นเลขานุการสงฆ์นำมติดังกล่าวไปประกาศให้สงฆ์ในอารามต่าง ๆ ได้ทราบเพื่อร่วมกันลงตัสสปาปิยสิกากรรมแก่จำเลยโดยพร้อมเพรียงกัน

๔. เมื่อสงฆ์ประกาศเสร็จในช่วงที่จำเลยถูกลงโทษนี้จำเลยย่อมถูกลงโทษด้วยเงื่อนไขทางสังคม ๑๘ ประการ จนกว่าจะสำนึก เมื่อจำเลยสำนึกได้แล้วต้องแจ้งเหตุความเป็นผู้สำนึกแก่สงฆ์เพื่อให้สงฆ์พิจารณา ถ้าสงฆ์พิจารณาเห็นว่าจำเลยสำนึกได้จริงสงฆ์ต้องทำสังฆกรรมเพื่อประกาศการระงับการลงตัสสปาปิยสิกากรรมแก่จำเลย เมื่อสงฆ์ทำสังฆกรรมเสร็จ

^{๔๔} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๓**, หน้า ๑๙๕

^{๔๕} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๐๕-๒๑๑/๓๒๐-๓๒๖.

จำเลยก็จะพ้นโทษและจากนั้นสงฆ์ก็จะแต่งตั้งให้ภิกษุผู้เป็นเลขานุการสงฆ์นามติดังกล่าวไปแจ้งให้แก่สงฆ์ในอารามต่างๆ ได้ทราบโดยทั่วกัน อธิกรณก็เป็นอันยุติ

๑.๗) กระบวนการระงับด้วยการลงปกาสนียกรรม คำว่า ปกาสนียกรรม หมายถึง การประกาศข้อเท็จจริงให้พุทธบริษัทได้ทราบโดยทั่วกัน กรณีที่มีผู้สร้างความแตกแยกขึ้นในสงฆ์ว่าการกระทำของจำเลยผู้กระทำผิดนั้นไม่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เพราะจำเลยนั้นทำการกบฏหรือประกาศแยกตัวออกจากพระศาสนาเป็นการทำสังฆเภท เช่น กรณีของพระเทวทัตที่ขอปกครองสงฆ์แต่พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตจึงได้หนีไปรวบรวมสมัครพรรคพวกเพื่อจัดตั้งองค์กรสงฆ์แข่งกับพระพุทธองค์และดำเนินการบริหารคณะด้วยตนเอง ซึ่งการกระทำของพระเทวทัตดังกล่าวย่อมก่อให้เกิดผลเสียหายต่อคณะสงฆ์โดยรวม ดังนั้น พระพุทธองค์จึงรับสั่งให้พระสารีบุตรไปทำปกาสนียกรรมที่กรุงราชคฤห์ เพื่อเป็นการประกาศให้ชาวพุทธที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาได้เข้าใจในสถานการณ์ที่เกิดขึ้น^{๘๖} ว่าไม่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ซึ่งการทำปกาสนียกรรมต้องทำในท่ามกลางของพุทธบริษัทและทำโดยกลางแจ้งเป็นที่สาธารณะแก่คนโดยทั่วไปซึ่งมีกระบวนการดังนี้

๑. สงฆ์เมื่อได้รับการฟ้องร้องเรื่องราวการกระทำผิดของจำเลยแล้วก็จะสั่งประชุมสงฆ์ พร้อมกับนิมนต์จำเลยหรือคณะของจำเลยเข้าร่วมการไต่สวนในท่ามกลางสงฆ์หรือเดินทางไปที่เกิดเหตุเพื่อประกอบสังฆกรรมระงับอธิกรณนั้น

๒. เมื่อองค์ประชุมพร้อมแล้วสงฆ์จะต้องแจ้งข้อหาให้จำเลยได้ทราบ จากนั้นสงฆ์เปิดโอกาสให้จำเลยให้การตามเป็นจริง หรืออาจจะไม่ให้การก็ตาม

๓. สงฆ์แต่งตั้งภิกษุผู้ฉลาดขอโอกาสสงฆ์ประกาศความผิดของจำเลย ๓ ครั้งในท่ามกลางสงฆ์เป็นการทำสังฆกรรมเพื่อเป็นการลงโทษจำเลยและให้สังคมาทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตได้รับรู้การลงโทษนั้นร่วมกัน เมื่อทำสังฆกรรมเสร็จสิ้นก็ให้ภิกษุผู้เป็นเลขานุการสงฆ์นามติดสงฆ์ไปประกาศให้กับสงฆ์ในอารามต่างๆ ได้ทราบโดยทั่วกันและ

๔. เมื่อสงฆ์ประกาศเสร็จก็เป็นอันว่าการประกาศแยกตัวออกไปปกครองตนเองของภิกษุกลุ่มนั้นก็เป็นที่ไม่เกี่ยวกับคณะสงฆ์เดิม

การลงปกาสนียกรรมเป็นเพียงกระบวนการประกาศความชัดเจนของอธิกรณระหว่างกลุ่มภิกษุผู้กระทำสังฆเภทกับภิกษุผู้เป็นปกติกตตะหรือผู้มีศีลโดยทั่วไปว่าการกระทำของกลุ่มจำเลยไม่เกี่ยวกับกลุ่มแนวคิดดั้งเดิม ส่วนการลงโทษให้สังคมาเป็นผู้พิจารณาเองว่าจำเลยมีความผิดหรือไม่ หากพิจารณาในกรอบแนวคิดปัจจุบัน การลงนิคหกรรมประเภทนี้ก็คือการแสดงเจตจำนงผ่านทางสื่อมวลชนนั่นเองเป็นการให้ข้อเท็จจริงกับสังคมาเกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นว่าตอนนี้เป็นอย่างไบบ้าง สังคมาจะคิดอย่างไรกับเหตุการณ์นั้น เป็นต้น

^{๘๖} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๓๖-๓๓๘/๑๘๐-๑๘๕.

๑.๘) กระบวนการระงับด้วยการลงปัตตนิคฺชชนกรรม คำว่า ปัตตนิคฺชชนกรรม หมายถึง การลงโทษโดยการคว่ำบาตร คือการที่สงฆ์ลงโทษอุบาสกที่ปรารถนาร้ายต่อพระรัตนตรัยด้วยการประณามไม่ให้ภิกษุทั้งหลายคบด้วย คือไม่รับบิณฑบาตไม่รับนิมนต์ไม่รับไทยธรรม^{๘๗} จนกว่าอุบาสกคนนั้นจะสำนึกได้กลับมาเป็นผู้ให้การอุปถัมภ์พระสงฆ์ไม่ว่าร้ายกล่าวติเตียนพระรัตนตรัยอีก สงฆ์จึงจะทำการ “หยายบาตร” คือการรับนิมนต์ และรับบิณฑบาตอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งการคว่ำบาตรนี้พระพุทธองค์ทรงปรารถนาเหตุของพระเจ้าลิจฉวีแคว้นวัชชีที่ถูกพระเมตติยะและพระภุมมชกะยุยงให้ไปกล่าวหาพระทัฬหฬมัลบุตรว่ามีเพศสัมพันธ์กับภรรยาของตนแต่เมื่อพระพุทธองค์ทรงไต่สวนแล้วก็ปรากฏว่าพระทัฬหฬมัลบุตรไม่มีความผิด จึงได้รับสั่งให้พระสงฆ์ลงโทษโดยไม่รับบาตรและกนิมนต์ของพระเจ้าลิจฉวีโดยให้พระอานนท์เป็นผู้ไปแจ้งความผิดนั้นให้ทราบ^{๘๘}

อนึ่ง ในกรณีอื่นๆ หากพบว่าอุบาสกผู้ประกอบด้วยโทษ ๘ ประการ คือ ๑) ขวนขวายเพื่อมิใช่ลาภ ๒) ขวนขวายเพื่อมิใช่ประโยชน์ ๓) ขวนขวายเพื่อการอยู่ไม่ได้แห่งสงฆ์ ๔) ต่ำว่าเปรียบเปรยภิกษุทั้งหลาย ๕) ยุยง ภิกษุทั้งหลายให้แตกกัน ๖) กล่าวติเตียนพระพุทธ ๗) กล่าวติเตียนพระธรรม ๘) กล่าวติเตียนพระสงฆ์^{๘๙} ข้อใดข้อหนึ่งสงฆ์ก็สามารถลงนิกคกรรมแก่อุบาสกนั้นได้ และเมื่อเขากลับตัวได้ก็ทำการระงับนิกคกรรม ซึ่งมีกระบวนการในการลงปัตตนิคฺชชนกรรมดังนี้

ดังนั้น มาตรการแรกที่ใช้สำหรับการดำเนินการทางวินัยแก่คฤหัสถ์ที่ก้าวล่วงกิจกรรมหรือเข้ามาจบบ้างองค์พระพุทฺธศาสนา การคว่ำบาตรจัดเป็นมาตรการเชิงให้สติหรือให้โอกาสคฤหัสถ์ในการทบทวนการกระทำของตนต่อพระพุทฺธศาสนา

ก. การคว่ำบาตร

๑. เมื่อมีอธิกรณเกิดขึ้นและมีผู้มาฟ้องต่อสงฆ์เพื่อให้สงฆ์ทราบในกรณีที่มีคฤหัสถ์บางคนบางกลุ่มทำการขัดขวางการปฏิบัติธรรมหรือติเตียนคำสอนพระพุทฺธศาสนาจนอาจจะนำมาซึ่งความเสียหายต่อพระพุทฺธศาสนา เมื่อสงฆ์ตรวจคำฟ้องและเห็นว่าเหตุดังกล่าวเป็นเรื่องจริงก็ให้เรียกประชุมสงฆ์เพื่อลงนิกคกรรมแก่คฤหัสถ์คนนั้น

๒. เมื่อสงฆ์ประชุมกันแล้วสงฆ์จะทำการแต่งตั้งภิกษุผู้ฉลาดรูปหนึ่งให้เป็นผู้ฟ้องต่อสงฆ์และสวดประกาศความผิดของคฤหัสถ์ต่อสงฆ์ จากนั้นสงฆ์ก็จะแต่งตั้งภิกษุอีกรูปหนึ่งเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ประกาศความผิดของคฤหัสถ์ พร้อมทั้งขอมติรับรองจากสงฆ์ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา

^{๘๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๖.

^{๘๘} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๖๕-๒๖๘/๔๔-๔๙.

^{๘๙} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๖๕/๑๖๔-๑๖๕.

๓. เมื่อสงฆ์ประกาศทำสังฆกรรมเสร็จก็จะให้ภิกษุผู้เป็นเลขานุการสงฆ์นามติดังกล่าวไปประกาศให้แก่ภิกษุในอาวาสอื่นได้รับทราบเพื่อร่วมกันลงโทษคฤหัสถ์คนนั้น/กลุ่มนั้น ด้วยการไม่รับภิกษุในมนต์หรือรับบาตรรวมถึงไม่ไปสมทบช่วยเหลือจนกว่าคฤหัสถ์จะสำนึกและมาขอโทษสงฆ์ และสงฆ์แต่งตั้งภิกษุผู้ฉลาดอีกรูปหนึ่งให้เดินทางไปทำหน้าที่ของคฤหัสถ์ผู้นั้นเพื่อนำมติสงฆ์ไปแจ้งให้ทราบ

ข. กรณีหยายบาตร

๑. เมื่อคฤหัสถ์คนนั้นรับทราบมติสงฆ์และมีความสำนึกผิด^{๙๐} ก็ให้มาแจ้งแก่สงฆ์เพื่อขอให้ระงับการลงปัตตนิคฺขกรรมแก่ตน

๒. สงฆ์พิจารณาคำร้องเมื่อเห็นว่าจำเลย (คฤหัสถ์) สำนึกได้แล้วจึงทำสังฆกรรมเพื่อระงับอธิกรณ์

๓. จากนั้นให้ภิกษุผู้เป็นเลขานุการสงฆ์นามติดังกล่าวไปประกาศให้แก่ภิกษุในอาวาสอื่นได้รับทราบและร่วมกันระงับการลงปัตตนิคฺขกรรมโดยพร้อมเพรียงกัน

การคำบาตรต่อคฤหัสถ์ผู้กระทำผิดต่อพระพุทธศาสนานี้ถือว่าเป็นเรื่องที่น่าศึกษา เพราะการจะลงนิคฺขกรรมข้อนี้ได้นั้นไม่ง่ายหากว่าสงฆ์ไม่มีความสามัคคีเพราะถ้าสงฆ์มีความแตกแยกไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันการลงนิคฺขกรรมข้อนี้ก็สำเร็จไม่ได้ แต่เหตุที่นิคฺขกรรมข้อนี้จะสำเร็จได้เพราะ (๑) สงฆ์มีความสามัคคี (๒) คฤหัสถ์มีสัมมทิวุจฺฉิคือ ทำผิดเพราะไม่รู้และเขามีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่ไม่คลอนแคลน (๓) การลงนิคฺขกรรมด้วยเหตุที่สมควรแก่ความผิดของคฤหัสถ์ภายใต้กรอบพระธรรมวินัย หากสงฆ์ (๑) แตกแยกไม่สามัคคีก็ไม่สามารถที่จะลงนิคฺขกรรมข้อนี้ได้เพราะเมื่อสงฆ์ลงนิคฺขกรรมแก่คนกลุ่มนี้แต่สงฆ์อีกอารามหนึ่งกลับให้ท้ายสนับสนุนก็เปล่าประโยชน์ที่จะลงนิคฺขกรรมดังกล่าว หรือ (๒) กรณีคฤหัสถ์ที่เป็นมิจฉาทิวุจฺฉิไม่ว่าสงฆ์จะลงนิคฺขกรรมอย่างไรเขาก็ไม่สนใจไปนับถือศาสนาอื่นก็ไม่มีปัญหา (๓) หากสงฆ์เกิดมีอคติลงโทษไม่สมควรด้วยเหตุก็จะเป็นเหตุให้มีผู้ทักท้วงได้การลงนิคฺขกรรมก็ไม่มีผลแต่อย่างใด

การสำนึกผิดนั้นมี ๒ ลักษณะคือ (๑) หายเยื่อหุ้ม ประพฤติชอบ กลับตัวได้ (๒) ปรับปรุงอุปนิสัยมีความอ่อนน้อมไม่แข็งกระด้าง

๑.๙) **กระบวนการระงับโดยพรหมทัณฑกรรม** คำว่า พรหมทัณฑ์ หมายถึง การลงโทษภิกษุผู้ว่ายากสอนยากด้วยไม่พูดคุยไม่คลุกคลีสนิทสนม ไม่ว่าจะกล่าวเตือนจะทำอะไรก็ปล่อยให้ทำไปเอง ซึ่งพระฉินนะถือว่าเป็นต้นเหตุของนิคฺขกรรมข้อนี้เพราะท่านถือตัวว่าเป็นคนสนิทของพระพุทธองค์มากจึงมีทิวุจฺฉิใครว่ากล่าวตักเตือนไม่ได้ พระพุทธองค์จึงทรงรับสั่งให้ลง

^{๙๐} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๑/๓๐๗.

พรหมทัณฑ์^{๑๑} จนเมื่อพระพุทธองค์ทรงปรินิพพานแล้วสงฆ์จึงได้ระงับนิกกรรมข้อนี้แก่ท่านซึ่งการลงพรหมทัณฑ์นั้นมีขั้นตอนดังนี้

๑. สงฆ์เมื่อได้รับการฟ้องร้องเรื่องการกระทำผิดของจำเลยแล้วก็จะตั้งประชุมสงฆ์พร้อมกับนิมนต์โจทก์จำเลยเข้าร่วมการไต่สวนด้วย เมื่อองค์ประชุมพร้อมแล้วสงฆ์จะต้องแจ้งข้อหาให้จำเลยได้ทราบ จากนั้นสงฆ์เปิดโอกาสให้จำเลยให้การตามเป็นจริง จากนั้นก็ปรับอาบัติจำเลยตามคำสารภาพ

๒. สงฆ์ทำสังฆกรรมเพื่อลงพรหมทัณฑ์แก่จำเลยพร้อมกับประกาศให้สงฆ์ทั่วไปรับทราบและร่วมลงโทษจำเลย เมื่อสงฆ์ประกาศเสร็จในช่วงที่จำเลยถูกลงโทษนี้จำเลยย่อมถูกสงฆ์ลงโทษด้วยการไม่สนใจในการกระทำของจำเลยในทุกกรณีจนกว่าจำเลยจะสำนึกผิด

๓. เมื่อจำเลยสำนึกผิดแล้วมาแจ้งแก่สงฆ์เพื่อขอให้ระงับโทษดังกล่าวแล้วสงฆ์พิจารณาคำร้องนั้นแล้วเห็นว่าจำเลยสำนึกผิดจริงก็จะระงับโทษให้จำเลย

๒. **กระบวนการระงับนิกกรรมแบบพิเศษ** สำหรับนิกกรรมประเภทนี้เป็นนิกกรรมที่ไม่มีการทำสังฆกรรม หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นนิกกรรมที่เป็นการดำเนินการภายใน เช่น การนาสนา คือ การสีกพระ การประณาม การลงทัณฑ์กรรม เป็นต้น ซึ่งแบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ

๑) **รูปแบบและกระบวนการระงับด้วยนาสนากรรม** สำหรับคำว่า นาสนากรรม หมายถึง การให้พ้นจากเพศบรรพชิต^{๑๒} เป็นการบังคับให้สละสมณเพศในกรณีที่สงฆ์พิจารณาเห็นว่าผู้นั้นหมดภาวะความเป็นภิกษุ ภิกษุณี สมณะ สามเณรี ซึ่งกรณีที่สงฆ์จะลงนาสนากรรมก็คือ

๑. กรณีภิกษุต้องอาบัติปาราชิกต้องนาสนาคือการให้สึก ถ้าไม่ยอมสึกก็ต้องบังคับให้สึก ซึ่งการลงนาสนากรรมตามนัยนี้มีลักษณะทั้งให้สึกและบังคับให้สึก

๒. กรณีภิกษุณีใส่ร้ายพระอรหันต์ด้วยเรื่องอันไม่มีมูล^{๑๓}

๓. กรณีที่เป็นบัณฑิตเขาก็ม่าวชโดยที่สงฆ์ไม่ทราบสงฆ์จำต้องบังคับให้สึก^{๑๔}

๔. กรณีสามเณรประพฤติเสียหาย ๑๐ ประการ

๕. กรณีอื่นๆ เช่น ภิกษุหัวดีละเมิดอาบัติเป็นอาจินจนสงฆ์ไม่อาจแก้ไขให้เป็นคนดีได้ เป็นต้น ซึ่งในการลงนาสนากรรมนั้นมีขั้นตอนดังต่อไปนี้ คือ ๑) มีอธิกรณ์คือ เหตุทั้ง ๕ ประการข้างต้นเมื่อสงฆ์สอบสวนแล้วเห็นว่าจำเลยมีความผิดจริงและสงฆ์เห็นควรว่าต้องมีการ

^{๑๑} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๕/๓๘๖-๓๙๐, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๕.

^{๑๒} สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พื้น ชุตินฺธโร ป.ธ.๙), **อุปกัณณ์วินัยมุข เล่ม ๓**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๐๓), หน้า ๗๕.

^{๑๓} วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๙๓/๓๐๗.

^{๑๔} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๐๘-๑๐๙/๑๗๒.

ลงนามจากนั้นสงฆ์จะนิมนต์ภิกษุหรือภิกษุณี สามเณร สามเณรีผู้กระทำผิดหรือมีคุณสมบัติบกพร่องมาประชุมพร้อมหน้าสงฆ์และประกาศให้จำเลยทราบต่อหน้าสงฆ์ถึงความผิดที่ได้รับ(๒) สงฆ์ลงนามสาข่าเลยโดย (๑) ให้สึกโดยสมัครใจ (๒) บังคับให้สึกโดยอำนาจสงฆ์ (๓) ภิกษุนั้นสึกชื่อว่า อธิกรณียุติโดยรูปแบบและกระบวนการในการระงับโดยนาคธรรมนั้น

การลงนามนาคธรรมนั้นสงฆ์จะนำมาใช้ทั้งในกรณีที่เป็นการล่วงละเมิดอาบัติสูงสุดและกรณีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ภิกษุผู้เป็นบัณฑิตที่จำเป็นต้องให้สึกเพราะขาดคุณสมบัติหรือที่สงฆ์อาจนำมาใช้ในกรณีอื่นๆ ก็ได้หากมีความจำเป็นเพราะถือว่าเป็นมาตรการขั้นเด็ดขาดที่สงฆ์จะนำมาใช้ระงับทุกๆ ปัญหาที่เกิดขึ้นและลุกลามจนถึงที่สุด

๒) รูปแบบและกระบวนการระงับประเภททัศนกรรม การลงทัศนกรรม คือการห้าม เช่นห้ามรับกิจนิมนต์เป็นต้น เป็นนิตกกรรมที่ภิกษุผู้เป็นอาจารย์พึงลงแก่ศิษย์ดังนั้น นิตกกรรมนี้จึงจัดเป็นประเภทพิเศษ ในพระไตรปิฎกกล่าวถึงทัศนกรรมว่าจะต้องลงแก่สามเณรกรณีสามเณรไม่เคารพต่อครูอาจารย์แต่ในอรรถกถาได้ระบุว่าทัศนกรรมนั้นสงฆ์จะลงแก่ภิกษุก็ได้โดยการให้ภิกษุทำงานรับใช้เช่น ตักน้ำ ขนฟืนเป็นต้น^{๔๕} แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า การลงนิตกกรรมนั้นมีขั้นตอน ดังนี้

๑. อธิกรณียุติคือ สามเณรไม่เคารพต่อครู อาจารย์

๒. มีผู้ฟ้องร้องต่อสงฆ์ สงฆ์อนุญาตให้ครูอาจารย์ลงนิตกกรรมประเภททัศนกรรมแก่สามเณรได้ โดยการห้ามไม่ให้สามเณรทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ห้ามไม่ให้เข้ากุฏิ ห้ามไม่ให้มาในบริเวณที่กำหนดหรือห้าม ห้ามมิให้ออกนอกอาราม เป็นต้น

๓. เมื่อสามเณรที่ถูกลงโทษสำนึกได้และมาขอขมาอาจารย์

๔. ภิกษุผู้เป็นอาจารย์ก็ต้องยกโทษให้และทำอปโลกนกรรมเรียกสามเณรเข้าห่ม ยกเลิกการลงทัศนกรรมเมื่ออาจารย์ยกโทษรับขอขมา ก็ถือว่าอธิกรณียุติ แต่ถ้าอาจารย์ไม่ยกโทษให้ลูกศิษย์ก็จะถูกปรับอาบัติปาจิตตีย์ในฐานะที่ไม่เชื่อฟังมติสงฆ์ โดยกระบวนการทั้งหมดนั้น

๓) กระบวนการระงับกิจจาธิกรณียุติประเภทการประณาม คำว่า ประณาม หมายถึง การขับไล่หรือการไล่ออกจากสำนัก ซึ่งจะใช้ในกรณีของอาจารย์ที่จะพึงประณามลูกศิษย์ที่ไม่เอาธุระในการอุปถัมภ์บำรุงอาจารย์ หรือทำตัวเสียหายนายอาจารย์สามารถที่จะประณามลูกศิษย์ด้วยการไล่ออกจากกุฏิหรืออวาสไม่ให้นำอุปฐากดูแลอีกต่อไปโดยการประณามมักจะใช้คำว่า “เราขอไล่...เจ้าจงเอาบาตรและจีวรออกไปซะ”^{๔๖} ซึ่งการประณามหรือการขับไล่นั้น ก็จะทำให้รู้โดยกายกับวาจา เมื่อลูกศิษย์ถูกไล่ออกจากกุฏิแล้วก็ถือว่าเป็นการลงโทษโดยศิษย์ที่ถูกอาจารย์ไล่

^{๔๕} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๙๒.

^{๔๖} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๘๐/๑๑๗-๑๒๐.

ออกจากกฎนี้จะถูกลงโทษทางสังคมด้วยคือไม่มีผู้คอยช่วยเหลือทำให้ได้รับความยากลำบากในการดำรงชีพ เมื่อเป็นเช่นนี้ ลูกศิษย์ก็จะสำนึกถ้าสำนึกได้แล้วกลับมาขอขมาอาจารย์ ถ้าอาจารย์ไม่ยอมรับการขอขมา ปรับอาบัติทุกกฎอาจารย์แต่ถ้าลูกศิษย์ไม่ยอมกลับมาขอขมาก็ให้ปรับอาบัติทุกกฎลูกศิษย์ทุกกรณี

๒.๕ สรุป

สรุปกระบวนการระงับโดยอริกรณ์ ในกระบวนการระงับโดยอริกรณ์นั้น เราจะพบว่า มีลักษณะหลายประการที่มีการจัดวางระบบไว้เป็นอย่างดี แต่เนื่องจากการรวบรวมพระไตรปิฎกในยุคแรกไม่ได้มีการวางระบบเหล่านี้ไว้อย่างเบ็ดเสร็จจึงทำให้มีความสับสนและไม่ค่อยมีผู้นำมาศึกษามากนักอย่างไรก็ตามจากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่าพระพุทธรองค์ได้ทรงจัดระบบวิธีปฏิบัติดังกล่าวไว้ ดังนี้

๑) **ขั้นตอนที่ ๑ ขั้นตอนการกำหนดเหตุหรืออริกรณ์** นับเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องพิจารณาประเด็นเรื่องอริกรณ์เนื่องจากหากไม่มีอริกรณ์แล้วก็ไม่สามารถที่จะมีการพิจารณาระงับอริกรณ์ได้ ดังนั้น ในการเริ่มต้นกระบวนการระงับจึงต้องเริ่มที่การพิจารณาให้เห็นเหตุหรืออริกรณ์ที่เกิดขึ้นเป็นสำคัญ สำหรับปัญหาหรือ อริกรณ์ที่เกิดขึ้นและจำเป็นที่จะต้องมีการแก้ไขนั้น ในพระคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาได้แบ่งหมวดของปัญหาไว้เป็น ๔ หมวด ดังนี้ ๑) วิวาทาธิกรณ์ ๒) อนุวาทาธิกรณ์ ๓) อาปัตตาธิกรณ์ ๔) กิจจาธิกรณ์ซึ่งมีอยู่ ๒ ประเภท คือ

๑. ประเภทพิธีกรรมที่สงฆ์ พึงดำเนินการให้ถูกต้องตามพระวินัย ๒. กิจประเภทการลงโทษผู้ที่กระทำผิดวินัยเรียกว่านิกกรรมมีอยู่ ๒ ชนิด คือ

๒.๑ นิกกรรมประเภทมีเงื่อนไขซึ่งมีอยู่ ๙ ประเภท

๒.๒ นิกกรรมประเภทพิเศษเรียกว่านาสนา

๒) **ขั้นตอนที่ ๒ การฟ้อง (โจทก์)** เมื่อทราบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วขั้นตอนต่อไปที่จะต้องดำเนินการก็คือการฟ้องซึ่งในสมัยพุทธกาลพระพุทธรองค์ได้ทรงวางรูปแบบของการดำเนินการฟ้องร้องไว้อย่างเป็นระบบ โดยให้พระภิกษุทุกรูปในสังฆมณฑลเข้าใจไว้ก่อนว่าการฟ้องถือเป็นหน้าที่ทั้งนี้เพราะเป็นการตรวจสอบ ซึ่งมูลพฤติกรรมของเพื่อนพรหมจรรย์ให้สำนึกได้ว่าเป็นการละเมิดพระธรรมวินัยหรือไม่ ถ้าหากว่า ภิกษุพบการละเมิดพระธรรมวินัยแล้วไม่ฟ้องร้องการกระทำของผู้กระผิดจะต้องได้รับโทษทางวินัยคือตนเองก็ต้องอาบัติด้วย โดยพระพุทธรองค์ได้ทรงวางระเบียบวิธีปฏิบัติไว้

๓) **ขั้นตอนที่ ๓ ขั้นตอนการตรวจคำฟ้อง** สำหรับขั้นตอนในการตรวจคำฟ้องถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญเพราะการตรวจคำฟ้องเป็นการป้องกันไม่ให้มีการฟ้องผู้อื่นโดยไม่มีมูลเป็นการป้องกันโทษที่จะเกิดแก่ผู้ฟ้องเองและผู้ถูกฟ้องก็จะได้รับความเสียหายเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดการก่ออริกรณ์เพราะการฟ้องอย่างปรา้งเพื่อย่อมก่อให้เกิดความวุ่นวายและถ้าเป็นการฟ้อง

ของผู้ที่ไม่มีปัญญาซัดสาย โง่เขลาต้องการเอาชนะตามทฤษฎีและกิเลสโดยไม่หยุดหย่อนการที่สงฆ์รับฟังโดยไม่มีการกลั่นกรองคำฟ่องย่อมเป็นการเสียเวลาและไม่มีกฎเกณฑ์ที่จะเอาโทษผู้ฟ่องชนิดนี้ได้จนอาจกลายมาเป็นปัญหาสำหรับสังคมที่ยากแก่การแก้ไข ดังนั้น เพื่อเป็นการป้องกันปัญหาสงฆ์จึงจะต้องตรวจสอบคำฟ่องก่อน โดยหลักเกณฑ์การตรวจสอบคำฟ่องสงฆ์จะต้องตรวจสอบในประเด็น ดังนี้

(๑) คุณสมบัติของผู้ฟ่อง ว่าผู้ฟ่องมีคุณสมบัติอย่างไร มีความประพฤติเสียหายหรือไม่ ต้องอาบัติข้อใดมาก่อน หรืออยู่ในระหว่างการถูกลงโทษโดยสงฆ์อยู่หรือไม่ เป็นต้น

(๒) ความรู้เรื่องพระธรรมวินัย โดยสงฆ์จะตรวจสอบว่าผู้ฟ่องรู้หลักของพระธรรมวินัยหรือไม่รู้ว่านี่เป็นอาบัติหรือไม่เป็นอาบัติและรู้ว่าการกระทำเช่นนี้จะต้องอาบัติข้อใดหมวดใดหรือไม่เช่น การถามว่าคุณรู้หรือว่าอะไรคือ สีลวิบัติ อะไรคือ ทิฏฐิวิบัติ อะไรคือ อาชีวิวิบัติ เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะให้แน่ใจว่าผู้ฟ่องเป็นผู้ที่มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับพระธรรมวินัยพอสมควร

(๓) ประเด็นความเกี่ยวข้องกับปัญหาหรืออิทธิภพที่นำมาฟ่องว่าเป็นเรื่องที่ได้ผู้ฟ่องได้เห็นเอง ได้ยินมาหรือว่าได้สงสัยในพฤติกรรมของผู้กระทำผิด เป็นต้น เมื่อสงฆ์สอบถามจนครบแล้วก็จะพิจารณาถ้าเห็นว่าควรฟ่องก็ให้ฟ่อง ถ้าไม่เห็นควรที่จะให้ฟ่องก็ยกเลิกการฟ่องนั้นเสีย โดยบอกกับผู้ฟ่องว่าคุณไม่สมควรฟ่องซึ่งก็จะทำให้อิทธิภพหรือข้อกล่าวหาที่นั้นยุติ

๔) **ขั้นตอนที่ ๔ ขั้นตอนการไต่สวน** สำหรับการไต่สวนจะมีขึ้นโดยมติของสงฆ์ซึ่งจะเป็นการดำเนินการโดยเร็วไม่ปล่อยให้เนิ่นช้า จะก่อให้เกิดปัญหาลุกลามตามมามากมายเหตุเพราะอิทธิภพแต่ละประเภทมีความเชื่อมโยงกันกล่าวคือเมื่อเรื่องหนึ่งเกิดแล้วก็อาจจะนำไปสู่การเกิดขึ้นของอีกเรื่องหนึ่งได้ง่าย ดังนั้น การดำเนินการไต่สวนสงฆ์จึงถือเป็นเรื่องเร่งด่วนที่จะต้องทำโดยมีสถานที่ดำเนินการก็คือภายในเขตสีมา (โบสถ์) ซึ่งเป็นที่ทำสังฆกรรมของสงฆ์เมื่อสงฆ์ได้มีมติประชุมเพื่อการชำระอิทธิภพเรียบร้อยแล้วจะมีการดำเนินตามขั้นตอนต่างๆ ที่มีกำหนดไว้ ซึ่งขั้นตอนการไต่สวนจะต้องดำเนินไปตามบทบัญญัติของพระธรรมวินัย ดังนี้

(๑) สงฆ์ต้องสอบคุณสมบัติของพระวินัยธรผู้เป็นประธานในการไต่สวนเพราะในการดำเนินการไต่สวนอิทธิภพไม่ใช่ว่าพระวินัยธรจะสามารถที่จะขึ้นนั่งบัลลังก์พิจารณาอิทธิภพได้อย่างง่ายๆ โดยก่อนที่พระวินัยธรจะขึ้นพิจารณาจะต้องถูกถามคุณสมบัติอันเป็นความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับพระวินัยก่อน ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะเป็นการให้ทุกฝ่ายได้แน่ใจว่าผู้ที่มาเป็นประธานในการไต่สวนมีคุณสมบัติที่เหมาะสมโดยเฉพาะเรื่องความรู้ในทางพระวินัย

(๒) เมื่อพระวินัยธรได้ตอบคำถามของสงฆ์เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ประเด็นต่อไปก็คือการแต่งตั้งภิกษุผู้ทำหน้าที่ในการถามและผู้ตอบแก่พระวินัย ในกรณีที่เมื่อมีการสอบสวนไปแล้วคำให้การหรือเหตุหรือปัญหาที่เกิดขึ้นว่าจะเป็นการต้องอาบัติประเภทใดหรือเมื่อมีพุทธบัญญัติในครั้งแรกพระองค์ได้บัญญัติเรื่องดังกล่าวไว้ว่าอย่างไร การที่ถามตอบเช่นนี้เพื่อที่จะหาข้อสรุป

ในการให้คำวินิจฉัยอธิการณ์ในตอนที่โจทก์และจำเลยได้มีการให้การต่อสู้กันจนถึงที่สุดแล้ว โดยการแต่งตั้งผู้ถามตอบพระวินัยนี้ต้องทำก่อนการซักโจทก์และจำเลย ซึ่งมีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ

๑. การแต่งตั้งตนเอง (คือพระวินัยแต่งตั้งตนเองเป็นผู้ถาม)

๒. การแต่งตั้งคนอื่น คือ พระวินัยธร สามารถที่จะแต่งตั้งภิกษุอีก ๒ รูปคือ รูปหนึ่งเป็นผู้ถามอีกรูปเป็นผู้ตอบ โดยการแต่งตั้งต้องมีการประกาศยุติติดตามวิธีการของสงฆ์

(๓) พระวินัยธร หรือภิกษุผู้ถามวินัยทำการซักโจทก์จำเลยและพยาน เมื่อแต่งตั้งพระผู้ถามตอบพระวินัยแล้วพระวินัยธรก็จะดำเนินการไต่สวนโจทก์ จำเลยและพยาน โดยพระวินัยต้องยึดหลัก

๑. ไม่ด่วนพูด

๒. ไม่พูดด้วยความเกรี้ยวกราด

๓. ไม่ยั่วอารมณ์ของผู้ถูกถามด้วยความโกรธ

๔. ไม่ควรพูดกล่าวถ้อยคำชวนวิวาทไม่มีประโยชน์

๕. ไม่ควรพูดด้วยความผลุนผลัน และการซักโจทก์ จำเลยหรือพยานก็ควรยึดหลักดังนี้ (๑) ซักถามด้วยคำ ที่มีประโยชน์ถูกต้อง (๒) เมื่อจำเลยและโจทก์กำลังใช้อารมณ์โจทก์กันอย่างไม่ฟังกันและกัน เช่น โจทก์ฟ้องว่าจำเลยต้องอาบัติแต่จำเลยบอกว่าไม่ก็อย่าฟังเชื่อควรสอบสวนทั้งสองฝ่ายฟังปรับอาบัติตามคำสารภาพและถ้อยคำที่ให้การ (๓) ถ้าจำเลยเป็นอลัชชีพูดมาก ควรปรับตามสำนวนสอบสวน ไม่ควรฟังจำเลย

(๔) เมื่อโจทก์หรือจำเลยกล่าวพาดพิงบุคคลผู้เป็นพยานก็จะทำการซักพยานประกอบการพิจารณา ในการซักพยาน หรือการสืบพยาน จะพบว่า นอกจากจะมีการซักโจทก์จำเลย แล้วในบางครั้งก็จะต้องมีการอ้างถึงพยานด้วยซึ่งมี ๓ ลักษณะ คือ

๑. พยานบุคคล ได้แก่ บุคคลที่เป็นผู้มีส่วนร่วมในเหตุกาดณ์หรือผู้เห็นเหตุการณ์ณ์ที่ฝ่ายโจทก์และจำเลยอ้างถึงและสามารถที่จะนำเข้ามาในสถานที่พิจารณาได้ โดยพยานบุคคลแบ่งเป็น ๕ ประเภทคือ (๑) พยานบุคคลประเภทพระภิกษุ สามเณร (๒) พยานบุคคลประเภทผู้นำของรัฐ เช่นพระราชา มหาอำมาตย์ เป็นต้น (๓) พยานบุคคลประเภทคฤหบดีเศรษฐีพ่อค้าวานิชต่างๆ (๔) พยานบุคคลประเภทอุบาสกอุบาสิกาโดยทั่วไป (๕) พยานบุคคลประเภทนักบวชนอกศาสนา

๒. พยานบุคคลประเภทผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่บุคคลที่มีความชำนาญพิเศษในเรื่องต่างๆ ที่พระภิกษุไม่มีความรู้เช่น หมอแพทย์ นักวิทยาศาสตร์ หมอตำแยผู้ชำนาญการทำคลอด เป็นต้น ทั้งผู้ชาย ผู้หญิง ซึ่งสงฆ์สามารถที่จะเรียกมาเป็นพยานหรือมาทำการพิสูจน์หลักฐานประกอบการพิจารณาอธิการณ์ได้

๓. พยานวัตถุ ได้แก่วัตถุสิ่งของต่างๆ ที่สามารถนำมาประกอบการพิจารณาอธิการณ์ได้เช่น อาวุธ ยาพิษ หรือสิ่งอื่นๆ ที่จะนำมาประกอบเพื่อชี้ให้ฝ่ายสงฆ์ได้พิจารณาเห็นว่า

ผู้กระทำผิดได้ใช้วัตถุดังกล่าวประกอบการกระทำผิด เป็นต้น ซึ่งโจทก์และจำเลยสามารถที่จะอ้างอิงพยานเพื่อใช้ในการต่อสู้คดีในสถานที่พิจารณาอิทธิฤทธิ์ได้

๕) ขั้นตอนที่ ๕ การลงมติให้คำวินิจฉัย สำหรับขั้นตอนในการให้คำวินิจฉัยจัดเป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่สงฆ์ได้มีการไต่สวนเรียบร้อยจากคำให้การของโจทก์จำเลยและพยานที่เกี่ยวข้อง โดยจะมีการให้คำวินิจฉัยอยู่ ๒ ลักษณะ คือ

(๑) การให้คำวินิจฉัยโดยถือเอาคำสารภาพของโจทก์และจำเลยเป็นหลักกล่าวคือเมื่อสงฆ์ได้ดำเนินการไต่สวนจนถึงที่สุดแล้ว ก็จะได้คำสารภาพในลักษณะนี้ คือ กรณีโจทก์ ถ้าเขาสารภาพว่าต้องการกล่าวหาจำเลยด้วยเรื่องที่ไม่เป็นจริง หรือสารภาพว่าถูกบุคคลอื่นให้เป็นผู้ใส่ร้ายจำเลย กรณีจำเลย ถ้าเขาสารภาพว่าต้องอาบัติหนัก อาบัติกลาง อาบัติเบา จริง หรือไม่รู้ว่า เป็นอาบัติแต่ได้กระทำตามที่ถูกล่ามหลอกจริง

(๒) การให้คำวินิจฉัยโดยการพิจารณาของสงฆ์ ซึ่งกรณีนี้จะใช้ในเหตุการณ์ที่โจทก์หรือจำเลยไม่ยอมสารภาพเพราะต่างฝ่ายก็คิดว่าตนเองเป็นฝ่ายถูก สงฆ์จะต้องใช้เกณฑ์ในการพิจารณา ๓ ประการ ดังนี้

๑. เรื่องที่ (โจทก์) ได้เห็นสอดคล้องกับเรื่องที่ (พยาน) ได้ยินเรื่องที่ (โจทก์) ได้เห็น เทียบได้กับเรื่องที่ (พยาน) ได้เห็นแต่บุคคลนั้นไม่ยอมรับเพราะอาศัยการเห็นฟังปรับอาบัติตามคำสารภาพ (ปฏิญญา) ฟังทำอุโบสถร่วมกับคนนั้นได้

๒. เรื่องที่ (โจทก์) ได้ยินสอดคล้องกับเรื่องที่ (พยาน) ได้ยินเรื่องที่ (โจทก์) ได้ยิน เทียบได้กับเรื่องที่ (พยาน) ได้ยิน แต่จำเลยไม่ยอมรับ เพราะอาศัยแค่การเห็น นั้น จำเลยถูกสงสัยว่าไม่บริสุทธิ์ฟังปรับอาบัติตามคำสารภาพ ฟังทำอุโบสถร่วมกับบุคคลนั้น

๓. เรื่องที่ (โจทก์) ได้ทราบ สอดคล้องกับเรื่องที่ (พยาน) ได้ทราบ เรื่องที่ (โจทก์) ได้ทราบ เทียบได้กับเรื่องที่ (พยาน) ได้ทราบแต่จำเลยไม่ยอมรับเพราะอาศัยแค่การได้ทราบจำเลยถูกสงสัยว่าไม่บริสุทธิ์ฟังปรับอาบัติตามคำสารภาพแล้วทำอุโบสถร่วมกับจำเลยได้

เมื่อโจทก์หรือจำเลยไม่ยอมสารภาพและสงฆ์ใช้เกณฑ์ดังกล่าวตัดสิน คำตัดสินของสงฆ์ถือว่าเป็นที่สุดห้ามรื้อฟื้นเด็ดขาด

๖) ขั้นตอนที่ ๖ การปรับอาบัติ ภายหลังจากที่จำเลยหรือโจทก์ต่อสู้กันจนในที่สุดฝ่ายกระทำผิดก็สารภาพเพราะมีหลักฐานพยานเพียงพอที่จะเอาผิดและแสดงให้เห็นว่าผู้กระทำผิดนั้นได้กระทำผิดเพียงพอที่จะเอาผิดและแสดงให้เห็นว่าผู้กระทำผิดนั้นได้กระทำผิดจริงขั้นตอนต่อไปก็คือต้องปรับอาบัติโดยการดำเนินการปรับอาบัตินั้นมีวิธีการที่จะดำเนินการดังนี้

ก. กรณีโจทก์

๑) ถ้าโจทก์รับว่าฟ้องภิกษุหนึ่งด้วยอาบัติปาราชิกไม่มีมูล ฟังปรับอาบัติสังฆาติเสส โจทก์ ถ้าผู้ฟ้องเป็นภิกษุณีแม้จะถูกชักชวนโดยภิกษุก็ให้ลงนาสนากรรมคือสึกเสีย และเมื่อลงโทษโจทก์แล้วก็ให้ทำสังกรรมประเภทสติวินัยให้เพื่อประกาศความเป็นผู้บริสุทธิ์แก่จำเลย

๒) ถ้าโจทก์รับว่าใส่ความภิกษุจำเลยนั้นด้วยอาบัติสังฆาทิเสสไม่มีมูลพึงปรับอาบัติปาจิตติย์ โจทก์

๓) ถ้าโจทก์รับว่าใส่ความจำเลยด้วยอาบัตินิสัคคีย์ ปาจิตติย์ ฤๅลสังขย ทุกกฏทุกพาลิต ที่ไม่มีมูล พึงปรับอาบัติทุกกฏ โจทก์

ข. กรณีจำเลย

๑) ถ้าจำเลย สารภาพ ว่าตนต้องอาบัติปาราชิกก็ให้นาสนาคือสึกเสีย

๒) ถ้าจำเลยสารภาพว่า ตนต้องอาบัติสังฆาทิเสส ก็ให้เข้าปริวาสหรืออยู่กรรมเป็นเวลา ๖ ราตรี

๓) ถ้าจำเลยสารภาพว่าตนต้องอาบัติ อีก ๕ ข้อ ก็ให้แสดงคืน

๔) ถ้าจำเลยให้การรบกวนสับสนก็ให้ลงนิคกรรมประเภทตัสสปายสิทการกรรมหรือถ้าจำเลยมีความผิดที่เข้าข่ายของนิกกรรมทั้ง ๘ ประเภท (ยกเว้นปกาสนียกรรม) ก็ให้สงฆ์ลงนิกกรรมแก่เธอตามความผิด

สรุป ก็คือเมื่อได้ผลการตัดสินเช่นใดแล้วก็ให้ดำเนินการระงับไปตามลักษณะของรูปแบบและกระบวนการระงับโดยอธิกรณสมถวิธีทั้ง ๓ รูปแบบ คือ (๑) รูปแบบและกระบวนการระงับแบบไม่มีเงื่อนไข (๒) รูปแบบและกระบวนการระงับแบบมีเงื่อนไข (๓) รูปแบบและกระบวนการแก้ไขแบบพิเศษ

๗) **ขั้นตอนที่ ๗ การทำสังฆกรรมเพื่อชำระอธิกรณ** ในกระบวนการระงับในสมัยพุทธกาลสงฆ์เป็นผู้ที่ใช้อำนาจในการระงับภายในภายนอกตามพุทธประสงค์ที่ทรงมอบอำนาจให้ก่อนการปรินิพพาน ดังนั้น ในการทำกิจของสงฆ์เกือบทุกอย่าง (ยกเว้นเรื่องที่ไม่สำคัญ) จะต้องมืองค์ประกอบคือ การทำสังฆกรรม หมายถึง กรรมหรือกิจที่สงฆ์พึงทำโดยการประชุมสงฆ์ สำหรับกระบวนการระงับในขั้นตอนนี้เมื่อสงฆ์ปรับอาบัติตามคำสารภาพของจำเลยแล้วก็จะประกอบสังฆกรรมใน ๒ ลักษณะคือ (๑) สังฆกรรมในการระงับประเภทไม่มีเงื่อนไข เป็นการทำสังฆกรรมเพื่อรับรองผลการตัดสินอธิกรณแก่ผู้ที่บริสุทธิ์ และ (๒) สังฆกรรมในการระงับประเภทมีเงื่อนไข เป็นการทำสังฆกรรมเพื่อลงนิกกรรมแก่ผู้กระทำผิดและยกเลิกการลงนิกกรรมแก่ผู้กระทำผิดนั้น

๘) **ขั้นตอนที่ ๘ ขั้นตอนการประกาศให้สงฆ์ได้รับทราบเพื่อรับรองโจทก์หรือลงโทษจำเลย** ถือเป็นขั้นตอนที่กระทำภายหลังจากที่ได้มีการทำสังฆกรรมแล้วโดย (๑) ในอธิกรณสมถวิธีแบบไม่มีเงื่อนไข ได้แก่ กรณีการระงับโดยสัมมุขวินัย สติวินัย อมูพหวินัยเยภุยสิทกา ปฎิณญาตกรณวินัย และ ดิถนวัตตการวินัย จะมีการประกาศให้สงฆ์ได้รับทราบข้อเท็จจริงเพียงครั้งเดียวคือภายหลังจากการทำสังฆกรรมรับรองความบริสุทธิ์ของจำเลยรับรองการระงับวิวาหาธิกรณ หรือรับรองการประนีประนอมของภิกษุก่อการทะเลาะวิวาทแล้ว โดยสงฆ์จะต้องให้ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นตัวแทนนำกติกาหรือมติที่ได้รับรองกันนี้ไปแจ้งแก่ภิกษุสงฆ์ในอาวาสอื่นๆ

ว่ามติดังนี้สงฆ์ได้กระทำแล้วแก่ภิกษุชื่อนี้ เป็นต้น ซึ่งในสมัยพุทธกาลวัฒนธรรมการติดประกาศข่าวแจ้งข่าวยังไม่มี ดังนั้นจึงใช้รูปแบบของทูตหรือผู้นำข่าวสารไป

๙) ขั้นตอนที่ ๙ ขั้นตอนการลงโทษจำเลยโดยมติสงฆ์และสังคม ภายใต้เงื่อนไขตามมติของสงฆ์ สำหรับขั้นตอนนี้กระบวนการระงับแบบมีเงื่อนไข (โดยมากจะเป็นกรณีนิคหกรรม) เช่น กรณีการระงับอาบัติดาภิกรณ์ กรณีภิกษุให้การสับสน รับบ้างปฏิเสธบ้าง หรือรับแล้วปฏิเสธแล้วรับ ซึ่งสงฆ์จะต้องลงโทษจำเลยด้วยการลงตัสสปาปิยสิกขาวินัย คือ การเพิ่มโทษ ด้วยการให้ปฏิบัติตามเงื่อนไข ๑๘ ประการ มีการห้ามร่วมในอุปสมบทพิธี เป็นต้น หรือในรูปแบบของการระงับนิคหกรรมโดยสัมมาวินัย (ยกเว้นปกาสณียกรรม) เพราะมีไม่มีการทำสังฆกรรมระงับเป็นเพียงการประกาศให้ทราบเท่านั้น (ซึ่งในการลงนิคหกรรมจัดเป็นการลงโทษหรือระงับแบบมีเงื่อนไขโดยสังคมจะต้องมีส่วนร่วมในการลงโทษภิกษุ (จำเลย) รูปนั้นตามคำสั่งสงฆ์ ภายหลังจากที่สงฆ์ได้ทำสังฆกรรมเพื่อประกาศการลงโทษแล้วจะต้องกระจายข่าวให้ สงฆ์ในอารามต่าง ๆ ในเขตที่จะพอรทราบกันได้นั้นให้ทราบโดยทั่วกัน

๑๐) ขั้นตอนที่ ๑๐ ขั้นจำเลยสำนึกผิดแล้วมาแจ้งแก่สงฆ์ เมื่อจำเลยถูกลงโทษและสำนึกผิดต้องการที่จะให้สงฆ์ระงับการลงโทษดังกล่าวให้กับตนจึงได้เข้าแจ้งความดังกล่าวแก่สงฆ์โดยอาการของการแจ้งคำร้องก็ต้องประกอบด้วย (๑) การแจ้งคำร้องทางกาย (๒) การแจ้งคำร้องทางวาจา (๓) การแจ้งคำร้องทางกายและวาจาประกอบกัน เช่น กรณีของพระอุปวาฬะ เป็นต้น

อนึ่งในขั้นตอนการยื่นคำร้องขอให้สงฆ์ยกโทษนี้ถ้าหากจำเลยไม่สำนึกผิด สึกไปเองหรือหนีไปอยู่ ณ สถานที่ซึ่งไม่มีใครรู้ชะตากรรม กรณีดังกล่าวหากภิกษุรูปใดรู้จักให้แจ้งแก่สงฆ์หรือ เป็นตัวแทนของภิกษุรูปนั้นไปแจ้งแก่สงฆ์เพื่อให้สงฆ์ระงับการลงโทษและจะได้แจ้งข่าวการสึกหรือหนีไปของจำเลยให้กับสงฆ์ทั้งหมดได้ทราบ นอกจากนั้นในระหว่างการลงโทษภิกษุจำเลยมรณภาพก็ให้ปฏิบัติโดยนัยเดียวกับการสึกและการหนีไปนั้นและมีข้อยกเว้นที่ไม่ต้องทำสังฆกรรมระงับโทษหรือต้องมีการสำนึกก็คือ ภิกษุจำเลยบรรลุนันต์ก็ให้ถือว่ายกผลประโยชน์ให้กับจำเลย คือไม่ต้องทำสังฆกรรมใด ๆ อธิกรณ์ที่เกิดขึ้นก็ถือว่ายุติ

๑๑) ขั้นตอนที่ ๑๑ การตรวจคำร้องของจำเลย ในกรณีที่ภิกษุเป็นจำเลยได้สำนึกผิดแล้วยื่นคำร้องแก่สงฆ์ สงฆ์จะต้องพิจารณาคำร้องคือตัวผู้ถูกลงโทษก่อนว่า (๑) จำเลยสำนึกผิดจริงหรือไม่ (๒) ระยะเวลาที่ลงโทษจำเลยนั้นเพียงพอเหมาะสมหรือไม่ (๓) ในระหว่างถูกลงโทษนั้นจำเลยได้กระทำผิดซ้ำหรือกระทำผิดในโทษอื่น ๆ หรือไม่ เช่น การก่อการทะเลาะวิวาทหรือก่ออธิกรณ์อื่น ๆ เพิ่มหรือไม่ (๔) จำเลยได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขของการลงโทษนั้นสมบูรณ์หรือไม่ (๕) บุคคลผู้เกี่ยวข้องกับจำเลยเช่นอุปัชฌาย์ อาจารย์ เพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลายติเตียนหรือไม่ เมื่อสงฆ์พิจารณาเกณฑ์ดังกล่าวแล้ว เห็นว่าจำเลยมีคุณสมบัติที่จะ

ประกาศรับรองหรือระงับการลงโทษนั้นได้ก็จะประชุมสงฆ์เพื่อทำสังฆกรรมระงับการลงโทษต่อไป

๑๒) ขั้นตอนที่ ๑๒ การทำสังฆกรรมเพื่อการระงับโทษแก่จำเลย เมื่อสงฆ์พิจารณาคำร้องของจำเลยจนเป็นที่แน่ใจแล้วว่าจำเลยมิได้แสสร้งแกล้งทำหรือไม่มีความผิดใดๆภายหลังจากการถูกลงโทษจริง สงฆ์ก็จะทำสังฆกรรมเพื่อการระงับโทษแก่จำเลยซึ่งสังฆกรรมในครั้งนี้ถือว่าเป็นครั้งที่ ๒ ในกระบวนการระงับแบบมีเงื่อนไข โดยมีขั้นตอนในการประกอบสังฆกรรม ดังนี้

๑) ให้ภิกษุผู้เป็นจำเลยที่ไต่ยื่นคำร้องนั้นเข้าไปหาสงฆ์แล้วกล่าวคำร้องขอว่าขอสงฆ์จงยกโทษแก่ข้าพเจ้าผู้ถูกลงโทษกรรม ข้อ...ในฐานะความผิดดังต่อไปนี้.....บัดนี้ข้าพเจ้าสำนึกผิดแล้วขอสงฆ์จงระงับโทษดังกล่าวแก่ข้าพเจ้าด้วย

๒) จากนั้นสงฆ์ก็จะแต่งตั้งภิกษุอีกรูปหนึ่งขึ้นมาทำหน้าที่ประกาศญัตติแก่สงฆ์ว่าขอสงฆ์จะระงับการลงโทษภิกษุจำเลย เพราะภิกษุจำเลยสำนึกผิดแล้วภิกษุรูปนั้นประกาศญัตติแล้วภิกษุอีกรูปหนึ่งก็จะสวดอนุสาวนา เพื่อขอมติจากสงฆ์ ๓ ครั้งว่าภิกษุนี้ได้สำนึกผิดแล้วและสงฆ์ก็ระงับโทษให้ถ้าสงฆ์เห็นด้วยให้หนึ่งถ้าไม่เห็นด้วยให้ทักท้วงท่ามกลางสงฆ์ ถ้าไม่ทักท้วงก็ถือว่าอาการนั้นเป็นมตिसงฆ์

๓) เมื่อสงฆ์รับรองเช่นนั้นแล้ว ก็ถือว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ไม่มีมลทินในอันดับต่อไปก็เป็นหน้าที่ที่จะต้องประกาศให้สังฆมทราบถึงผลการออกมตีดังกล่าวให้กับจำเลย

๑๔) ขั้นตอนที่ ๑๔ ขึ้นอธิกรณียุติ เมื่อสงฆ์ดำเนินการรับตามกระบวนการทุกขั้นตอนแล้วก็ถือว่าอธิกรณนั้นได้ถูกระงับ (อธิกรณสมถะ) ไปอย่างสมบูรณ์ผลของการระงับอธิกรณทำให้จำเลยกลายเป็นผู้บริสุทธิ์ไม่มีข้อท้วงติงใดๆ เพราะถือว่ามตिसงฆ์ที่รับรองดังกล่าวมาทุกขั้นตอนเป็นที่สุดจำเลยสามารถที่จะได้รับตำแหน่งที่ตนเองเคยมีเคยเป็นได้ เช่นจำเลยเคยมีพรรษา ๒๐ แต่ถูกลงโทษให้เหลือ ๑ เพราะการละเมิดอาบัติจนถูกสงฆ์ลงนิสยกรรมเมื่อสำนึกได้และสงฆ์รับรองแล้วก็สามารถกลับมาเป็นผู้มีพรรษา ๒๐ ได้ หรือจำเลยถูกลงโทษพาราชิกกรรมขับออกจากอาวาสแม้เดิมจำเลยจะเป็นเจ้าอาวาส เมื่อถูกขับออกจากเจ้าอาวาสแล้วภายหลังถ้าสำนึกได้ เข้ายื่นคำร้องให้สงฆ์ระงับอธิกรณ เมื่อสงฆ์ระงับอธิกรณแล้วจำเลยจะกลับเข้าไปดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสเหมือนเดิมก็ได้ เพราะไม่มีกฎเกณฑ์ห้ามเนื่องจากจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์แล้วการกลับมาดำรงตำแหน่งจึงถือว่าเป็นเรื่องที่ชอบธรรม

จากการศึกษามาทั้งหมดสามารถที่จะนำประเด็นที่สำคัญๆ ภาพรวมของกระบวนการและองค์ประกอบที่สำคัญคือ กระบวนการระงับอธิกรณมีเจตนารมย์เพื่อรักษาพระธรรมวินัย กระบวนการระงับมีความสัมพันธ์กับปัญหา อำนาจในการใช้ระงับต้องเป็นอำนาจของพระธรรมวินัย การระงับต้องใช้สงฆ์เป็นหลักในการดำเนินการ การระงับต้องใช้สงฆ์โดยมีพระวินัยธรเป็นประธาน กระบวนการระงับทุกวิธีต้องเน้นความพร้อมหน้า (สัมมุขาวินัย) เน้นการยอมรับในผลการวินิจฉัยของสงฆ์ เน้นหลักการระงับด้วยการใช้เสียงข้างมาก เน้นการระงับ

อธิกรณ์โดยเร็วมิให้ยืดยาวนาน เป็นต้น พระวินัยเป็นพุทธบัญญัติทั้งหมดส่วนคณะสงฆ์ไม่มีอำนาจในการบัญญัติเพียงแต่มีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามพระวินัยหรือพุทธบัญญัติ

บทที่ ๓

วิเคราะห์กระบวนการระดับอาบัติตติกรรมของคณะสงฆ์ไทย

การวิเคราะห์กระบวนการระดับอาบัติตติกรรมของคณะสงฆ์ไทยการเกิดตติกรรมในคณะสงฆ์ไทย กระบวนการระดับตติกรรมของคณะสงฆ์ไทย กระบวนการระดับอาบัติตติกรรมของคณะสงฆ์ไทย อาบัติเล็กน้อย อาบัติกลาง อาบัติหนัก กฎนิคหกรรมคณะสงฆ์ไทย ศึกษากระบวนการระดับอาบัติตติกรรมได้ ดังนี้

๓.๑ รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาโดยกฏนิคหกรรมกฏนิคหกรรมคณะสงฆ์ไทย

สำหรับประเด็นต่อไปที่จะต้องนำมาศึกษาก็คือ กรอบแนวคิดของรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหายโดยกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีประเด็นที่จะต้องศึกษาดังนี้

๓.๑.๑ บริบทแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหา

การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจในรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหายโดยกฏนิคหกรรมนั้นลำพังการศึกษาเฉพาะเนื้อหาเพียงอย่างเดียวก็ไม่อาจที่จะทำให้เราเข้าถึงกรอบแนวคิดทั้งหมดได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนดกรอบการศึกษาด้วยการอธิบายถึงบริบทของประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อที่จะให้ผู้ศึกษาได้ทราบข้อมูลทั้งหมดก่อนที่จะศึกษาและทำความเข้าใจในเนื้อหาและโครงของรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหายโดยกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม ดังมีรายละเอียด ต่อไปนี้

๓.๑.๑.๑ ความหมายของกฏนิคหกรรม คำว่า นิคหกรรม เป็นภาษาบาลีมาจากคำว่านิคคหะ แปลว่า การข่มซึ่งเป็นกิจอย่างหนึ่งของผู้ปกครองหมู่ที่มักจะใช้คู่กับปักคยหะคือ การยกย่อง^๑ เมื่อรวมกับคำว่า กัมมะ แปลว่า การกระทำหรือสิ่งที่ควรกระทำหรือวิธี, วิธีการ(Methodology or procedure) เมื่อนำมารวมกันเป็นคำว่า นิคหกรรม จึงหมายถึง กรรมหรือกิจที่พึงทำ หรือวิธีการคือ การลงโทษพระภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัย^๒

^๑ ประสาน ทองภักดี, กฎหมายมหาชนตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๖๓.

^๒ ปลื้ม โชติขจรยุทธ, "นิคหกรรมและการสละสมณเพศ", ใน มหาจุฬาราชการ : พุทธศาสตร์และสังคมศาสตร์, สนธิ โชยวงศ์คต(บรรณาธิการ), (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔๕.

ซึ่งในสมัยพุทธกาลใช้วิธีการนี้เพื่อเป็นการลงโทษหรือกำหราบภิกษุผู้ประพฤติล่วงละเมิดหรือไม่อยู่ในกรอบของสังคมจำเป็นที่สงฆ์จะพึงลงโทษด้วยการข่มเพื่อให้กลัวหรือจะได้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เป็นไปสอดคล้องตามระเบียบของสังคม แต่เมื่อนำคำนี้มาใช้ในกรอบของกฎหมายหรือองค์กรที่ทำหน้าที่เกี่ยวเนื่องกับการปกครองของสงฆ์จึงมักใช้คำว่า กฎ หรือระเบียบเป็นคำนำหน้าเป็นคำว่ากฏนิคหกรรม จึงมีความหมายว่า ระเบียบหรือกฏที่ใช้สำหรับเป็นเกณฑ์หรือเครื่องมือในการลงโทษภิกษุผู้ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยในประเภทอาบัติหนักในส่วนของการต้องอาบัติและการกล่าวหาหนักด้วยเรื่องการต้องอาบัติหนักคืออาบัติปาราชิก ดังนั้น กฏนิคหกรรมก็คือกฏที่คณะสงฆ์นำมาใช้เพื่อเป็นวิธีการในการสืบสวนสอบสวนหาผู้กระทำผิดและอำนวยความสะดวกกรรมแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องในอิทธิฤทธิ์ที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา ปัจจุบัน ซึ่ง หากพิจารณาเปรียบเทียบกับลักษณะอิทธิฤทธิ์ในสมัยพุทธกาลก็จะพบว่า กฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม

นี้เป็นกฏที่นำมาใช้เพื่อการแก้ไขปัญหาเฉพาะกรณีอนุวาทาธิกรณ์และอาบัติตาทิกรณ์คือเรื่อง การใส่ร้ายหรือการกล่าวหาด้วยเรื่องอาบัติและการต้องอาบัติของพระภิกษุสามเณรในสังคมไทย ปัจจุบัน ซึ่งเป็นไปตามกรอบหรือข้อกำหนดของกฎหมายการปกครองคณะสงฆ์ คือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕^๓ ที่กำหนดให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจในการออกกฏระเบียบของมหาเถรสมาคมเพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารปกครองคณะสงฆ์ได้

๓.๑.๑.๒ ความเป็นมาของกฏนิคหกรรม สำหรับความเป็นมาของกฏนิคหกรรมนั้นเราจะพบว่าบทบัญญัติของพระราชบัญญัติจากอำนาจของ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๑๕ จัตวา ความว่า เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยและเพื่อความสงบเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมจะตรากฏมหาเถรสมาคมเพื่อกำหนดโทษหรือวิธีลงโทษทางการปกครองสำหรับพระภิกษุและสามเณรที่ประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนาและการปกครองของคณะสงฆ์ก็ได้ ดังนั้นบ่อเกิดที่สำคัญของกฏนิคหกรรมจึงมาจากบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับดังกล่าว

ซึ่งหากเราจะพิจารณาถึงบ่อเกิดอันเป็นพัฒนาการของการใช้กฏในลักษณะนี้ก็จะพบว่า มีการจะพบว่ามี การนำมาใช้ตั้งแต่ครั้งโบราณ ครั้งเมื่อสังคมไทยมีการเริ่มก่อตั้งรัฐขึ้นมา พระพุทธศาสนา มักจะได้รับการอุปถัมภ์จากรัฐและได้ใช้อำนาจรัฐในการแก้ไขปัญหาคาปรกประพฤติเสื่อมเสียของพระภิกษุเพราะลำพังอำนาจสงฆ์ที่ยึดเอาพระธรรมวินัยเป็นหลักนั้นไม่อาจจะเข้าไประงับเหตุเช่นนั้นได้ ดังนั้น รัฐจึงเข้ามาคุ้มครองพระพุทธศาสนาซึ่งปรากฏใน

^๓ บทบัญญัติที่เกี่ยวกับการลงนิคหกรรมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ นั้นดูมาตราที่ ๒๔-๓๐, ภาคผนวก ก.

ประวัติศาสตร์ไทยในหลายยุคหลายสมัย เช่น ในสมัยอยุธยาได้ออกกฎหมายลักษณะผัวเมียขึ้นมาโดยมีบทลงโทษแก่พระภิกษุสามเณรที่ประพฤติผิดต้องอาบัติปาราชิกเสปสงวาสดด้วยบุตรชาวบ้าน หรือลูกเมียผู้อื่นเมื่อไต่สวนไต่ความแล้วให้ลงโทษประหารชีวิตทั้งพระผู้กระทำผิดและสตรีผู้ร่วมกระทำผิดนั้นด้วย โดยรัฐได้ตั้งศาลธรรมการขึ้นมาทำหน้าที่ในการชำระความผิดดังกล่าว

ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ผู้ปกครองรัฐโดยมากก็ได้นำคติจากระบอบปกครองและคตินิยมจากสมัยกรุงศรีอยุธยาในการใช้อำนาจรัฐเข้ามาดำเนินการแก้ไข โดยการออกพระราชกำหนดหรือกฎพระสงฆ์เพื่อใช้เป็นกฎหมายลงโทษพระสงฆ์ผู้กระทำผิด เช่น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.๔) ทรงระบุโทษของพระภิกษุผู้ละเมิดอาบัติหนักด้วยการให้ไปเป็นคนเลี้ยงช้าง^๔ เป็นต้น ซึ่งก็ถือว่าพระราชกำหนดนั้นเป็นทั้งกฎหมายและนิกคหกรรมคือวิธีการดำเนินการเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ขึ้นภายในคณะสงฆ์ด้วยการลงโทษภิกษุผู้กระทำผิด ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อมีการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ในกฎหมายฉบับดังกล่าวมีการระบุมตราที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการไต่สวนลงโทษพระสงฆ์ไว้ในหมวดที่ ๘^๕ ว่าด้วยอำนาจซึ่งในพระราชบัญญัติฉบับนี้ให้อำนาจแก่เจ้ากระทรวงธรรมการเป็นผู้ดำเนินการไต่สวนผู้กระทำผิดซึ่งบทลงโทษในยุคนี้นี้ยังเป็นไปตาม ๑) พระธรรมวินัย และ ๒) กฎหมายบ้านเมืองอยู่เช่นเดิมแต่การตรากฎหมายหรือระเบียบที่กล่าวถึงรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาอาชกรรมของพระสงฆ์ยังไม่ปรากฏชัดเจนนักแต่ถือได้ว่าในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) นี้ก็ถือได้ว่าเป็นต้นเค้าของการออกกฎหมายเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาอาชกรรมสงฆ์โดยองค์กรหรือหน่วยงานของคณะสงฆ์ที่ชัดเจนขึ้นในระยะต่อมา

สำหรับรูปแบบและวิธีการในการแก้ไขปัญหามาโดยการลงนิกคหกรรมในทางกฎหมายที่เหมือนกับกฏนิกคหกรรมของมหาเถรสมาคมในสมัยปัจจุบันได้ปรากฏชัดเจนขึ้นในพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ โดยพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้จัดรูปแบบการบริหารคณะสงฆ์ผ่านทางองค์กรบริหารที่เรียกว่าสังฆสภา^๖ โดยมีสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายกเป็น

^๔ ชาญวิทย์ เกษตรสิริ (บรรณารักษ์), *ประชุมพงศาวดารรัชกาลที่ ๔*, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๔๓.

^๕ มาตรา ๔๐ เป็นหน้าที่ของเจ้ากระทรวงธรรมการและเจ้าพนักงานผู้ปกครองท้องที่ จะช่วยอุดหนุนเจ้าคณะให้ได้กำลังและอำนาจพอที่จะจัดการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ ใน พระวิสุทธิภักทธาดา, *พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายมหาเถรสมาคม*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๔๕.

^๖ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้มีการแบ่งหน่วยงานปกครองออกเป็น ๔ ฝ่ายทำหน้าที่ในการปกครองตามลักษณะและอำนาจหน้าที่ เช่น ฝ่ายปกครอง ฝ่ายสาธารณูปการ ฝ่ายการศึกษา ดูราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๘ ตอนที่ ๗๒ ลงวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๔, หน้า ๑๓๗๑-๑๔๑๐.

ประมุขสงฆ์และทรงใช้อำนาจการบริหารผ่านสังฆสภาซึ่งมีพระเถระผู้ดำรงตำแหน่งสังฆมนตรีเป็นคณะกรรมการอยู่โดยได้กำหนดอำนาจสังฆสภาเกี่ยวกับการดำเนินการแก้ไขปัญหาไว้ในมาตราที่ ๒๑^๗ว่า สังฆสภาสามารถที่จะออกสังฆาณัติกติกาสงฆ์ กฏองศ์กร พระบัญญัติสมเด็จพระสังฆราชกฏกระทรวงหรือข้อบังคับและระเบียบที่ไม่ขัดกับพระธรรมวินัยได้ซึ่งการออกสังฆาณัตินั้นจะต้องได้รับความเห็นชอบจากสมเด็จพระสังฆราชและมีการกำหนดโทษจากการละเมิดสังฆาณัติไว้ ๗ สถานคือ ๑) ให้สึกและห้ามอุปสมบทอีก ๒) ให้สึก ไม่ห้ามบวช ๓) ให้ปัพพชนียกรรม ขับออกจากหมู่ ๔) ให้พ้นหรือเวนคืนตำแหน่งหน้าที่ ๕) นิสยกรรม ให้กักบริเวณ ทัณฑกรรม ๖) ให้ทำงานในวัด และ ๗) ให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอมาโทษ

ซึ่งต่อมาคณะสังฆมนตรีในสังฆสภาได้ใช้อำนาจของสังฆสภาตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้ออกสังฆาณัติออกมาบังคับใช้ในปี พ.ศ. ๒๔๘๖^๘ เรียกว่าประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์คืออีก ๒ ปี หลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติแล้ว โดยในสังฆาณัติฉบับดังกล่าวได้ระบุอำนาจหน้าที่ของผู้มีอำนาจในการปฏิบัติหน้าที่คือ สมเด็จพระสังฆราชเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดที่พึงใช้อำนาจตุลาการผ่านทางคณะพระวินัยธร ตามมาตรา ๙^๙ โดยในประมวลระเบียบของการวินิจฉัยอธิกรณ์นี้ระบุการไต่สวนโดยพระวินัยธร พระธรรมธรไว้เป็น ๓ ชั้นคือ ชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์และชั้นฎีกา ไว้อย่างละเอียดซึ่งถือว่าการระเบียบนี้เป็นรูปแบบและวิธีการที่ใช้แก้ไขปัญหอธิกรณ์ที่มีลักษณะที่เป็นรูปแบบมากขึ้นกว่าระเบียบที่ปรากฏในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ เพราะมีการจัดระบบการพิจารณาไต่สวนที่ยึดรูปแบบการพิจารณาของกระบวนการยุติธรรมของรัฐทั้งหมด และถือว่าเป็นแบบแผนของการร่างกฎระเบียบว่าด้วยการแก้ไขปัญหอธิกรณ์ทุกฉบับในระยะต่อมา โดยลักษณะของการลงโทษที่ปรากฏในประมวลระเบียบดังกล่าวไม่ได้เรียกว่ากฏนิคกรรมแต่จะใช้คำว่า การลงทัณฑกรรมแทน^{๑๐} เมื่อมีการยกเลิกพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ และประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ผู้ยกร่างระเบียบการแก้ไขปัญหอธิกรณ์ประกอบกฎหมายจึงใช้คำว่า

^๗ มาตรา ๒๑ มาตรา ๒๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๘ ตอนที่ ๗๒ ลงวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๔, หน้า ๑๓๙๑-๑๔๑๐.

^๘ สังฆาณัติ ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัย อธิกรณ์.

^๙ มาตรา ๙ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ สมเด็จพระสังฆราชทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ทางคณะวินัยธร ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๘ ตอนที่ ๗๒ ลงวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๔, หน้า ๑๓๙๑.

^{๑๐} มาตรา ๒๓ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔. ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๘ ตอนที่ ๗๒ ลงวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๔, หน้า ๑๓๙๑.

นิกหกรรม เป็นลักษณะของการลงโทษ^{๑๑} และเรียกเปรียบเทียบการแก้ไขปัญหาดังกล่าวว่า กฎนิกหกรรมและใช้บังคับมาจนถึงปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่า พัฒนาการของการใช้กฎนิกหกรรมในความหมายของรูปแบบและกระบวนการดำเนินแก้ไขปัญหามิติของกฎหมายได้มีจุดเริ่มต้นขึ้นภายหลังจากที่ได้มีการประกาศยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ แล้วทางคณะรัฐบาลสมัย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับใหม่ขึ้นมาแทนก็คือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยมีการกำหนดถึงการให้อำนาจมหาเถรสมาคมในการออกกฎหรือระเบียบว่าด้วยการลงนิกหกรรมแก่พระภิกษุผู้ประพฤติต่อพระธรรมวินัย และขั้นตอนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการลงนิกหกรรม ดังนั้นใน ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ มหาเถรสมาคมจึงได้ตรากฎมหาเถรสมาคมขึ้นภายใต้กรอบของมาตราที่ ๑๕^{๑๒} , และให้สอดคล้องกับมาตรา ๒๔-๒๕^{๑๓} แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยมีเหตุผลประกอบการตรากฎมหาเถรสมาคมว่าด้วย นิกหกรรมของการสละสมณเพศเอาไว้ว่าเนื่องจากความในข้อ ๓ (๗) ข. แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๐๖) กำหนดอำนาจหน้าที่ตามมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งได้กำหนดไว้ในกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๑๑) ว่าการลงนิกหกรรมและกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๐๖) ว่าด้วยการลงนิกหกรรมแก่ภิกษุนั้นเป็นบทบัญญัติที่กำหนดให้การลงนิกหกรรมแก่พระภิกษุเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในระเบียบมหาเถรสมาคม และมอบหมายให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่พิจารณา

^{๑๑} มาตรา ๒๔ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕, ภาคผนวก ก.

^{๑๒} มาตรา ๑๕ จัตวา แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ความว่า เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยและเพื่อความสงบเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคม จะตรากฎมหาเถรสมาคม เพื่อกำหนดโทษหรือวิธีลงโทษทางการปกครองสำหรับพระภิกษุและสามเณรที่ประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนาและการปกครองของคณะสงฆ์ก็ได้, ภาคผนวก ก.

^{๑๓} มาตรา ๒๔ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ความว่าพระภิกษุจะต้องรับนิกหกรรม ก็ต่อเมื่อกระทำล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และนิกหกรรมที่จะลงแก่พระภิกษุก็ต้องเป็นนิกหกรรมตามพระธรรมวินัย.

มาตรา ๒๕ ภายใต้บังคับมาตรา ๒๔ มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎมหาเถรสมาคม กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติและเป็นธรรม และให้ถือว่าเป็นการชอบด้วยกฎหมายที่มหาเถรสมาคมจะกำหนดให้มหาเถรสมาคม ให้มหาเถรสมาคมหรือพระภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัย กับทั้งกำหนดให้การวินิจฉัย การลงนิกหกรรมให้เป็นอันยุติในชั้นใดๆ นั้นด้วย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕, ภาคผนวก ก.

วินัยฉัยอธิกรณ์ที่ต้องปฏิบัติอยู่ก่อนวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๐๖ บัดนี้สมควรยกเลิกความในข้อ ๓ (๓) ข. แห่งกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๐๖) กำหนดอำนาจหน้าที่ตามมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๐๖) และตราขึ้นเป็นกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิกหกรรม^{๑๔}

จะเห็นได้ว่าการตรากฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๒๑ ย่อมเป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ในมาตราที่ ๒๕ และกฎหมายเถรสมาคมฉบับนี้มหาเถรสมาคมได้ยกร่างและตราขึ้นใช้แทนกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๐๖) ซึ่งเป็นฉบับเดิมที่ว่าด้วยการลงนิกหกรรมแก่ภิกษุเช่นเดียวกัน ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงที่มาของกฎหมายเถรสมาคมว่าด้วยการลงนิกหกรรม จึงมาจากข้อกฎหมาย มาตรา ๑๕ และ ๒๔-๒๕ ของกฎคณะสงฆ์ฉบับปัจจุบัน ที่ต้องการให้มีการกำหนดกรอบในการลงโทษและพิจารณาดี (อธิกรณ์) ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาในสังคมไทยด้วย

๓.๑.๑.๓ ประเภทของการลงนิกหกรรมตามกฎหมายนิกหกรรม สำหรับเกณฑ์ที่จะต้องลงโทษหรือลงนิกหกรรมนั้นจะต้องลงในกรณีเกิดการละเมิดพระธรรมวินัย (อย่างร้ายแรง) ซึ่งปรากฏในมาตราที่ ๒๔ ว่าพระภิกษุจะต้องรับนิกหกรรม ก็ต่อเมื่อกระทำล่วงละเมิดพระธรรมวินัยและนิกหกรรมที่จะลงแก่พระภิกษุก็ต้องเป็นนิกหกรรมตามพระธรรมวินัย^{๑๕} และมาตรา ๒๕ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ว่า “ภายใต้บังคับมาตรา ๒๔ มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายเถรสมาคม กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติเพื่อให้การลงนิกหกรรมเป็นไปโดยถูกต้องสะดวกและเป็นธรรม และให้ถือว่า เป็นการชอบด้วยกฎหมายที่มหาเถรสมาคมจะกำหนดในกฎหมายเถรสมาคมให้มหาเถรสมาคม หรือพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ตำแหน่งใดเป็นผู้มีอำนาจลงนิกหกรรมแก่พระภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัย กับทั้งกำหนดให้การวินิจฉัย การลงนิกหกรรมให้เป็นอันยุติในชั้นใด ๆ นั้นด้วย”^{๑๖}

ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับปัจจุบันได้กำหนดให้มีการลงโทษพระภิกษุผู้กระทำผิดพระธรรมวินัยไว้ ๒ ชนิดคือ (๑) การลงนิกหกรรม (๒) การสละสมณเพศ ซึ่งการลงโทษทั้ง ๒ ลักษณะมีนัยของการลงโทษที่แตกต่างกันดังนี้

(๑) การลงนิกหกรรม เป็นการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมของสงฆ์ตามกฎหมายนิกหกรรม ซึ่งมีโทษที่จะต้องลงนิกหกรรมอยู่ ๒ ประการคือ

^{๑๔} แดงการณคณะสงฆ์ เล่มที่ ๖๖ พ.ศ. ๒๕๒๑, หน้า ๔๓.

^{๑๕} มาตราที่ ๒๔ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕, ภาคผนวก ก.

^{๑๖} มาตรา ๒๕ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕, ภาคผนวก ก.

(๑.๑) นิคหกรรมให้สีก ได้แก่ นิคหกรรมที่ลงแก่ภิกษุผู้ต้องครุภัตติได้แก่อาบัติปาราชิก มีการเสพสังวาสกับสตรี เป็นต้น

(๑.๒) นิคหกรรมไม่ถึงให้สีก ได้แก่ นิคหกรรมที่ลงแก่ภิกษุผู้ต้องอาบัติขนาดกลางคืออาบัติสังฆาทิเสสและอาบัติที่มีโทษเล็กน้อย เช่น อาบัติปาจิตตีย์ เป็นต้น ในการลงนิคหกรรมทั้ง ๒ ประเภทนั้นในบางครั้งแม้เป็นนิคหกรรมไม่ถึงให้สีก แต่ถ้าพบว่า

(๑) ไม่ยอมรับนิคหกรรมตามคำวินิจฉัย มาตรา ๒๕

(๒) ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ

(๓) ไม่สังกัดอยู่วัดใดวัดหนึ่ง

(๔) ไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่งก็ให้คณะผู้พิจารณาสั่งให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีที่กำหนดในกฎหมายอาญาได้

(๒) การสละสมณเพศ หมายถึง โทษที่คณะสงฆ์จะพึงลงแก่ภิกษุผู้แม่ไม่ได้ละเมิดพระธรรมวินัยโดยตรงแต่ได้กระทำความผิดกฎหมายทั้งกฎหมายคณะสงฆ์และกฎหมายของรัฐทั้งทางกฎหมายอาญาหรือกำหนดแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งการสละสมณเพศนั้นมีปรากฏอยู่ในมาตราที่ ๒๗-๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕^{๑๗} ซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ ประการคือ ๑) การให้สละสมณเพศตามคำสั่งมหาเถรสมาคม ๒) การให้สละสมณเพศเพราะเป็นบุคคลล้มละลาย ๓) การให้สละสมณเพศเพราะถูกจับในข้อหาคดีอาญา และ ๔) การให้สละสมณเพศเพราะต้องจำคุก กักขัง^{๑๘}

จะเห็นได้ว่าการลงนิคหกรรมนั้นจะเป็นอำนาจของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งถือเป็นอำนาจของกฎหมาย ส่วนกฏนิคหกรรมเป็นเพียงวิธีการที่จะนำมาใช้เพื่อไต่สวนหาคนกระทำผิดหรือหาข้อเท็จจริงเท่านั้น ส่วนอำนาจบังคับเป็นเรื่องของกฎหมาย ดังนั้นเราจะพบว่าลักษณะการลงนิคหกรรมทั้ง ๒ ประเภทเป็นการบังคับให้เป็นไปตามอำนาจของกฎหมายคือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ การบังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาเป็นเพียงอำนาจของศาลคือผู้ดำเนินการไต่สวนกล่าวคือเมื่อ

จำเลยรูปใดต้องคำวินิจฉัยให้รับริคหกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งถึงที่สุดแล้วให้คณะผู้พิจารณาซึ่งอ่านคำวินิจฉัย แจ้งผลคำวินิจฉัยแก่ผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดของจำเลยรูปนั้นทราบเพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยนั้น ถ้าจำเลยดังกล่าวไม่ยอมรับนิคหกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

^{๑๗} มาตรา ๒๗-๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕, ภาคผนวก ก.

^{๑๘} ปลื้ม โชติชฎยางกูร, “นิคหกรรมและการสละสมณเพศ”, หน้า ๑๔๕-๑๔๖.

(๑) ไม่ยอมรับนิคหกรรมคำวินิจฉัยให้สึก ไม่สึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมง นับแต่เวลาที่ได้รับคำวินิจฉัยนั้น อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๔ ซึ่งกำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๒๖ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่๒) พ.ศ. ๒๕๓๕

(๒) ไม่ยอมรับนิคหกรรมคำวินิจฉัยไม่ถึงสึก ให้ผู้บังคับบัญชารายงานโดยลำดับถึงมหาเถรสมาคม เมื่อมหาเถรสมาคมวินิจฉัยหรือมีคำสั่งให้สละสมณเพศแล้วไม่สึกภายในเจ็ดวัน นับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคม อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๗ วรรค ๒ ซึ่งกำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๒๔ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕^{๑๙}

จะเห็นได้ว่าการลงนิคหกรรมหรือการลงโทษผู้กระทำผิดนั้นเมื่อพิจารณาโดยอำนาจแล้วกฏนิคหกรรมไม่มีอำนาจในการลงโทษเนื่องจากกฏนิคหกรรมไม่ใช่กฎหมายเป็นเพียงกฏหรือระเบียบที่มหาเถรสมาคมตราขึ้นมาใช้เพื่อการไต่สวนหาคนกระทำผิดหรืออำนวยความสะดวกธรรมชาติให้เกิดขึ้นแก่ผู้เกี่ยวข้องในอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นนั้น ดังนั้น การลงนิคหกรรมจึงเป็นเรื่องของกฎหมายคือเป็นไปภายใต้อำนาจของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่๒) พ.ศ. ๒๕๓๕เป็นหลักกฏนิคหกรรมเป็นเพียงหรือกระบวนการทางศาลเท่านั้น

๓.๑.๑.๔ วัตถุประสงค์ในการใช้กฏนิคหกรรม สำหรับวัตถุประสงค์ในการนำกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคมมาใช้นั้นก็เพื่อที่จะใช้เป็นกรอบวิธีการในการดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในคณะสงฆ์ไทยภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ให้มีความกระชับรวดเร็วและสอดคล้องกับกระบวนการยุติธรรมของรัฐ คือกระบวนการทางศาลเพื่อให้เกิดความยุติธรรมแก่ผู้เกี่ยวข้องในอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นทั้งฝ่ายโจทก์และจำเลย รวมทั้งเพื่อให้การดำเนินการแก้ไขปัญหภายในคณะสงฆ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อย อีกทั้งยังสอดคล้องกับระบบการบริหารของคณะสงฆ์ที่เป็นแบบระบบราชการ ซึ่งผู้มีหน้าที่ทางการปกครองล้วนเป็นเจ้าพนักงานของรัฐตามกฎหมาย^{๒๐} ซึ่งจะสามารถดำเนินการบริหารได้ทั้งปกครองและเป็นผู้พิจารณาอธิกรณ์ได้ในเวลาเดียวกัน นอกจากนี้ยังพบว่ากฏนิคหกรรมมีวัตถุประสงค์ในการแก้ไขปัญห่อธิกรณ์ที่เป็นปัญหาการละเมิดพระธรรมวินัยร้ายแรงซึ่งจะต้องมีการลงโทษคนผิด ส่วนอธิกรณ์ในหมวดที่เกี่ยวกับกิจหรือพิธีกรรมมีการอุปสมบทหรือการลงนิคหกรรมตามพระธรรมวินัยประเภทต่างๆ กลับไม่มีเพราะถือว่ากิจดังกล่าวเป็นเรื่องที่ไม่มีปัญหา

^{๑๙} มาตรา ๒๔ พระภิกษุจะต้องรับนิคหกรรม ก็ต่อเมื่อกระทำล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และนิคหกรรมที่จะลงแก่พระภิกษุก็ต้องเป็นนิคหกรรมตามพระธรรมวินัย, ภาคผนวก ก.

^{๒๐} มาตรา ๔๕ ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์และไวยาจักร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา, ภาคผนวก ก.

๓.๑.๑.๕ แนวคิดเรื่องปัญหา (อธิกรณ์) ในกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม

สำหรับประเด็นต่อไปที่จะต้องศึกษาและทำความเข้าใจให้ชัดเจนก็คือประเด็นในเรื่องของคำว่าปัญหา ซึ่งพบว่าคำว่าปัญหาในกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคมยังเป็นถ้อยคำหรือศัพท์ที่ยังไม่ได้มีการระบุเอาไว้อย่างชัดเจนมากนัก หรือยังมีความหมายสับสนระหว่างคำว่าความผิดกับปัญหา แต่อย่างไรก็ตาม จากการศึกษารายละเอียดของกฏนิคหกรรมข้อที่ ๔ ในหมวดนิยามความหมายเราก็จะพบว่า คำว่า ปัญหา หมายถึง “ความผิด” ได้แก่ การล่วงละเมิดพระธรรมวินัย^{๒๑} ซึ่งสอดคล้องกับบทบัญญัติของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา ๒๔ พระภิกษุจะต้องรับนิคหกรรม ก็ต่อเมื่อกระทำล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และนิคหกรรมที่จะลงแก่พระภิกษุก็ต้องเป็นนิคหกรรมตามพระธรรมวินัย^{๒๒} ดังนั้น จึงมีความชัดเจนว่าคำว่าปัญหา (อธิกรณ์) ของกฏนิคหกรรมนั้น เป็นความผิดอันเนื่องมาจากการละเมิดพระธรรมวินัย และที่สำคัญก็คือกฎหมายคณะสงฆ์ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่านิคหกรรมที่จะลงแก่ภิกษุนั้นต้องเป็นนิคหกรรมตามพระธรรมวินัย คือจะต้องยึดเอาพระธรรมวินัยเป็นเกณฑ์ ซึ่งการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย ก็คือการละเมิดศีลหรือวินัยของพระพุทธศาสนาซึ่งมีถึง ๒๒๗ ข้อ (เฉพาะศีลของพระภิกษุ) ซึ่งแบ่งหมวดได้ ๒ หมวด คือ (๑) อาบัติหนัก ได้แก่ อาบัติปาราชิก และสังฆาทิเสส (๒) อาบัติเบา ได้แก่ นิสัคคียปาจิตตีย์ ปาจิตตีย์ ทุกกฏ ทุพพาสิตอาณียต โดยอาบัติทั้ง ๒ หมวดนี้ หมวดแรกอาบัติปาราชิก มีโทษหนักสุดคือ การพ้นจากความเป็นพระภิกษุ จะต้องสึกจะถือว่าพ้นผิดและอาบัติอาจิตสังฆาทิเสสนั้นมีโทษหนักคือต้องเข้ากรรมประพฤติวัตรถึง ๖ ราตรี จึงจะพ้นผิด ส่วนอาบัติหมวดที่ ๒ คืออาบัติเบา นั้น ภิกษุผู้ละเมิดแสดงเจตนาสารภาพผิดต่อบุคคลหรือคณะก็ถือว่าพ้นผิดและในปัญหาเรื่องการละเมิดพระธรรมวินัยนี้มีโทษ ๒ อย่างคือ (๑) โทษให้สึกคืออาบัติปาราชิก (๒) โทษไม่พึงให้สึก^{๒๓} คืออาบัติสังฆาทิเสส กับอาบัติเล็กน้อย ที่เหลือแม้มีโทษไม่ถึงให้สึกอย่างไรก็ตามคำว่าปัญหาหรือความผิดตามการนิยามของกฏนิคหกรรมนั้นกลับไม่ได้มุ่งหมายถึงการละเมิดพระวินัยทั้งหมด โดยมากปัญหาที่จะนำเข้ามาสู่การพิจารณาโดยกฏนิคหกรรม

^{๒๑} มาตรา ๒๖ พระภิกษุรูปใดล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดได้รับคหกรรมให้สึก ต้องสึกภายในสี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น, ภาคผนวก ก.

^{๒๒} มาตรา ๒๔ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕, ภาคผนวก ก.

^{๒๓} มาตรา ๒๗ (๑) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕, ภาคผนวก ก.

ของมหาเถรสมาคมนั้น ก็จะมีเฉพาะปัญหาการละเมิดอาบัติหนักคือ อาบัติปาราชิกเท่านั้น^{๒๔} ส่วนปัญหาคือความผิดเพราะการละเมิดอาบัติเล็กน้อยนั้นไม่ปรากฏว่ามีการนำวิธีการของกฏนิคหกรรมมาใช้เลย ดังนั้น เมื่อพิจารณาถึงเฉพาะคำว่าปัญหาหรือความผิดในกฏนิคหกรรมจึงหมายถึงเฉพาะอาบัติปาราชิกเท่านั้น อย่างไรก็ตามแม้ว่าในข้อเท็จจริงจะมีเฉพาะปัญหาหรือความผิด เพราะละเมิดอาบัติหนักเท่านั้นที่มีการนำเข้าไปพิจารณาตามกระบวนการของกฏนิคหกรรม แม้ถึงอย่างนั้นก็ปรากฏว่า ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีการระบุถึงลักษณะความผิดที่จะต้องลงนิคหกรรมตามกฏหมายไว้ อย่างครบถ้วนคือ ทั้งอาบัติหนัก (ให้สึก) และอาบัติเบา (ไม่ถึงให้สึก) อันแสดงให้เห็นว่า ผู้ร่างหรือจัดทำพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวมีความรอบคอบเป็นอย่างดีที่จะไม่ให้มีคำถามในภายหลังว่า ความผิดนั้นมีเฉพาะเรื่องร้ายแรงเท่านั้นหรือซึ่งการมีข้อระบุชัดดังกล่าวทำให้เรา ได้ข้อสรุปอย่างชัดเจนว่า คำว่า ปัญหาหรืออธิกรณ์ประกอบการนิยามของกฏนิคหกรรมนั้น หมายถึง ความผิด คือการละเมิดพระธรรมวินัย ซึ่งก็คล้ายๆ กับสมัยพุทธกาลแต่จะไม่เหมือนกันเสียทั้งหมดเพราะในรายละเอียดยังมีบางประเด็นที่แตกต่างกันอยู่

๓.๑.๑.๖ แนวคิดเรื่องผู้มีอำนาจในการพิจารณา สำหรับแนวคิดเรื่องผู้มีอำนาจในการพิจารณาอธิกรณ์นั้น กฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคมได้กำหนดให้มีภิกษุผู้ทำหน้าที่ในการพิจารณาหรือชำระอธิกรณ์อยู่ ๒ ประเภทคือ

(ก) ผู้พิจารณา หมายถึง หมายถึง เจ้าสังกัดหรือเจ้าของเขตแล้วแต่กรณี ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการตามวิธีปฏิบัติเบื้องต้น^{๒๕}

(ข) คณะผู้พิจารณา หมายถึง มหาเถรสมาคม และคณะผู้พิจารณา ซึ่งมีผู้ดำรงตำแหน่งสูงเป็นหัวหน้า มีอำนาจหน้าที่ดำเนินการตามวิธีใต้อาณัติและวิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม^{๒๖} ซึ่งแบ่งได้เป็น ๓ ระดับดังนี้

๑) คณะผู้พิจารณาชั้นต้น หมายถึง คณะผู้พิจารณาตามในข้อ ๒๔ ซึ่งประกอบด้วยอันดับ ๗ อันดับ ตามข้อ ๗ มีอำนาจลงนิคหกรรม ตามวิธีใต้อาณัติและวิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น^{๒๗}

๒) คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ หมายถึง คณะผู้พิจารณาตามในข้อ ๒๕ ซึ่งประกอบด้วยอันดับ ๔ อันดับ มีอำนาจลงนิคหกรรม ตามวิธีใต้อาณัติและวิธีพิจารณา

^{๒๔} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต), คำวัด, (กรุงเทพมหานคร : ชอระกา, ๒๕๔๘), หน้า ๔๐๐.

^{๒๕} กฏนิคหกรรมข้อ ๔ วรรค (๑๔), ภาคผนวก ข.

^{๒๖} กฏนิคหกรรมข้อ ๔ วรรค (๑๕), ภาคผนวก ข.

^{๒๗} กฏนิคหกรรมข้อ ๔ วรรค (๑๖), ภาคผนวก ข.

วินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นอุทธรณ์^{๒๘}

๓) คณะผู้พิจารณาชั้นฎีกา หมายถึง คณะผู้พิจารณาตามในข้อ ๒๖ ซึ่งเป็นชั้นและอันดับสูงสุด ตามข้อ ๒๗ มีอำนาจลงนิคหกรรม ตามวิธีไต่สวนมูลฟ้องและวิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นฎีกา^{๒๙}

สำหรับอำนาจของผู้ทำหน้าที่ในการวินิจฉัยอธิกรณ์นั้นมาจาก ๑) อำนาจของรัฐซึ่งมาจากกฎหมายการปกครองคณะสงฆ์ฉบับปัจจุบัน ๒) อำนาจพระธรรมวินัยได้แก่อำนาจที่มาจากพระธรรมวินัยที่พุทธองค์ได้ทรงบัญญัติให้เหล่าสาวกนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหา ได้แก่การปรับโทษหรือลงโทษผู้กระทำผิดต่อพระธรรมวินัยทั้งในระดับโทษที่มีความรุนแรงคือการให้สึกและโทษที่ไม่รุนแรงคือการลงทัณฑ์หรือภาคทัณฑ์เป็นต้น ซึ่งอำนาจดังกล่าวแม้จะไม่ใช่อำนาจที่มาจากพระธรรมวินัยโดยตรงแต่ก็เป็นการนำเอากรอบการลงโทษตามพระธรรมวินัยมาประยุกต์ใช้ให้เกิดผลในทางกฎหมายซึ่งก็จัดเป็นอำนาจของพระธรรมวินัยได้

๓.๑.๒ รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาโดยกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม

จากการศึกษากรอบแนวคิดเรื่องรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาโดยกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคมมาทั้งหมดเราจะพบว่ากฏนิคหกรรมเป็นรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหามีขั้นตอนที่ถูกกำหนดไว้อย่างมีระบบตามกระบวนการทางด้านยุติธรรมของรัฐที่ทางคณะผู้ร่างกฏนิคหกรรมในสมัยยุคเริ่มต้นได้ปรับปรุงประยุกต์มาใช้ให้เป็นรูปแบบที่จะสามารถแก้ไขปัญหามาให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัยได้ ซึ่งมีขั้นตอนอยู่ ๒ ระดับ ดังนี้

(๑) การพิจารณาไต่สวนอธิกรณ์ในระดับผู้พิจารณา

(๒) การพิจารณาไต่สวนอธิกรณ์ในระดับคณะผู้พิจารณา ซึ่งแบ่งย่อยออกไปอีก

เป็น ๓ ระดับคือ ๑) การวินิจฉัยอธิกรณ์ชั้นต้น ๒) การวินิจฉัยอธิกรณ์ชั้นอุทธรณ์ และ ๓) การวินิจฉัยอธิกรณ์ชั้นฎีกา ซึ่งรายละเอียดของขั้นตอนทั้งหมดดังต่อไปนี้

๓.๑.๒.๑ การพิจารณาไต่สวนอธิกรณ์ในระดับผู้พิจารณา

การพิจารณาในระดับพระผู้พิจารณา หมายถึง การแก้ไขปัญหาโดยพระภิกษุเจ้าสังกัตหรือเจ้าของเขตแล้วแต่กรณี ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการตามวิธีปฏิบัติเบื้องต้น^{๓๐} ซึ่งก็ได้แก่ภิกษุผู้มีตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ตั้งแต่ระดับเจ้าอาวาสหรือเป็นพระสังฆาธิการที่เป็นเจ้าสังกัต ระดับเจ้าอาวาสหรือ เจ้าคณะ เจ้าสังกัต มีอำนาจลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุผู้กระทำความผิดในเขตจังหวัดที่มีได้สังกัดอยู่ การดำเนินการไต่สวนในระดับนี้ถือ

^{๒๘} กฏนิคหกรรมข้อ ๔ วรรค (๑๗), ภาคผนวก ข.

^{๒๙} กฏนิคหกรรมข้อ ๔ วรรค (๑๘), ภาคผนวก ข.

^{๓๐} กฏนิคหกรรมข้อ ๔ วรรค (๑๔), ภาคผนวก ข.

เป็นการแก้ไขปัญหาในระดับพื้นฐาน ซึ่งภิกษุผู้พิจารณาสามารถที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหา อธิกรณ์ในระดับนี้ ในลักษณะของการแก้ไขปัญหา ๔ ประการคือ

ก. วิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการฟ้อง โดยมีขั้นตอนอยู่ ๓ วิธี ดังนี้

๑. **หลักเกณฑ์ในการยื่นฟ้อง** เมื่อโจทก์^{๓๓} ฟ้องพระภิกษุในข้อหาว่าได้กระทำความผิด โดยยื่นฟ้องเป็นหนังสือด้วยตนเองต่อเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะสังฆัด หรือเจ้าคณะของเขตในเขตที่มีความผิดนั้นเกิดขึ้น ซึ่งเป็นผู้พิจารณามีอำนาจลงนิกหกรรมตามที่กำหนดไว้ในลักษณะ ๒ แล้วแต่กรณี เว้นแต่โจทก์ไม่สามารถจะไปยื่นฟ้องด้วยตนเอง จะมีหนังสือมอบให้ผู้ใดคนหนึ่งไปยื่นฟ้องแทนก็ได้ ในกรณีดังกล่าวข้างต้น ให้พระภิกษุผู้พิจารณาตรวจสอบลักษณะของโจทก์ และลักษณะของคำฟ้องนั้นก่อน

๒. **การตรวจคำฟ้อง** หลักเกณฑ์ข้อนี้เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝ่ายผู้รับฟ้องหรือพระภิกษุผู้พิจารณา เมื่อมีผู้มาฟ้องต่อพระภิกษุผู้พิจารณาในกรณีที่เกิดเหตุไม่สมควรเกิดขึ้น พระภิกษุผู้พิจารณาจะต้องปฏิบัติดังต่อไปนี้

(๑) ตรวจสอบลักษณะของโจทก์ตามความปรากฏในข้อ ๔ (๖) ก.

(๒) ตรวจสอบคำฟ้องของโจทก์ว่าประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้หรือไม่ คือ

ก. ฟ้องโดยระบุงการกระทำทั้งหลายที่อ้างว่าจำเลยได้กระทำความผิดข้อเท็จจริง และรายละเอียดอันเกี่ยวกับเวลา และสถานที่ซึ่งเกิดการกระทำนั้นๆ อีกทั้งบุคคลและสิ่งของที่เกี่ยวข้อด้วย โดยสมควรเท่าที่จะทำให้จำเลยเข้าใจข้อหาได้ดี

ข. เรื่องที่นำมาฟ้อง มิใช่เป็นเรื่องเก่าอันมิได้คิดจะมาฟ้องมาแต่เดิม

ค. เรื่องที่นำมาฟ้องมิใช่เรื่องที่มีคำวินิจฉัยหรือคำสั่งของผู้มีอำนาจลงนิกหกรรมถึงที่สุดแล้ว

ง. เรื่องที่นำมาฟ้อง มิใช่เรื่องที่มีอยู่ในระหว่างการพิจารณาของศาลฝ่ายราชอาณาจักร หรือมิใช่เรื่องที่มีคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลฝ่ายราชอาณาจักรถึงที่สุดแล้ว เว้นแต่กรณีที่มีปัญหาทางพระวินัยถ้าคำฟ้องเข้าข่ายในลักษณะดังกล่าวก็ให้พระผู้พิจารณารับคำฟ้องไว้เพื่อพิจารณาดำเนินการตามความในข้อ ๑๓

(๓) ถ้าปรากฏว่า โจทก์หรือคำฟ้องของโจทก์บกพร่องจากลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังกล่าวใน ๑) ให้สั่งไม่รับคำฟ้องนั้น โดยระบุงข้อบกพร่องไว้ในคำสั่ง และแจ้งให้โจทก์

^{๓๓} “โจทก์” หมายถึง ก. ผู้มีส่วนได้เสีย หรือผู้เสียหาย ซึ่งฟ้องพระภิกษุสงฆ์ต่อภิกษุสงฆ์ผู้พิจารณาในข้อหาว่าได้กระทำความผิด หรือ ข. พระภิกษุ ซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่แทนโจทก์สงฆ์ ในชั้นการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิกหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหา, ภาคผนวก ข.

ทราบก่อนสั่งรับคำฟ้องหรือไม่รับคำสั่งฟ้อง ตามความในข้อ ๑) หรือ ๒) ข้างต้น จะสอบถาม โจทก์ให้ชี้แจงในเรื่องใดๆ ซึ่งเกี่ยวกับลักษณะของโจทก์ หรือลักษณะของคำฟ้องนั้นอันเป็นที่ สงสัยก็ได้ และให้จัดคำชี้แจงของโจทก์นั้นไว้เพื่อประกอบการพิจารณาด้วย

๓. กรณีการรับหรือไม่รับคำฟ้อง การรับหรือไม่รับคำฟ้องนั้นให้พิจารณาจากคำ ฟ้องของโจทก์เป็นสำคัญในกรณีที่รับคำฟ้องแล้วให้ดำเนินการไต่สวนได้ทันที แต่ถ้าไม่รับคำ ฟ้องให้ดำเนินการดังต่อไปนี้

(๑) เมื่อมีการไม่รับฟ้อง ในกรณีที่พระภิกษุผู้พิจารณาสั่งไม่รับคำฟ้องของโจทก์ ตามความในข้อ ๑๒

(๒) ถ้าเป็นกรณีความผิดครุภาพติ โจทก์มีสิทธิอุทธรณ์คำสั่งนั้นต่อคณะผู้พิจารณา ชั้นต้น แล้วแต่กรณี โดยยื่นอุทธรณ์คำสั่งนั้นเป็นหนังสือเสนอผู้ออกคำสั่งภายใน ๑๕ วัน นับแต่ วันทราบคำสั่งนั้น และให้ผู้ออกคำสั่งส่งอุทธรณ์คำสั่งนั้นไปยังคณะผู้พิจารณาชั้นต้น แล้วแต่กรณีภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันได้รับคำอุทธรณ์คำสั่ง เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นได้รับคำ อุทธรณ์คำสั่งนั้นแล้ว ให้วินิจฉัยอุทธรณ์ คำสั่งนั้นภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันได้รับอุทธรณ์คำสั่ง นั้นเสร็จแล้ว ให้ส่งคำวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่ง นั้นไปยังผู้ออกคำสั่ง เพื่อแจ้งคำวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่ง นั้นแก่โจทก์ภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันได้รับคำวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้น (๓) ถ้าคณะผู้พิจารณา ชั้นต้นวินิจฉัยสั่งให้รับคำฟ้องนั้น ให้ผู้ออกคำสั่งดำเนินการตามความในข้อ ๑๓ ต่อไป (๓) ถ้า วินิจฉัยสั่งไม่รับคำฟ้องนั้น ให้เป็นอันถึงที่สุด

๔. การดำเนินการไต่สวน ในกรณีที่พระภิกษุผู้พิจารณารับคำฟ้องของโจทก์ไว้แล้ว ให้เรียกพระภิกษุซึ่งตกเป็นจำเลย ตามข้อ ๔ (๗) ก. มา แจ้งคำฟ้องของโจทก์ให้จำเลยทราบ แล้วสอบถามและจดคำให้การของจำเลยไว้ โดยให้จำเลยลงชื่อในคำให้การนั้นด้วย

๕. การให้คำวินิจฉัยและการลงนิคหกรรม สำหรับการดำเนินการไต่สวนในระดับ ผู้พิจารณานี้เราจะพบว่า การให้คำวินิจฉัยแบ่งเป็น ๒ กรณีคือ (๑) คำวินิจฉัยเป็นที่สุดท้าย ใช้ใน กรณีที่จำเลยให้การสารภาพตามคำฟ้องของโจทก์ ให้มีอำนาจสั่งลงนิคหกรรมแก่จำเลย ตามคำ รับสารภาพนั้น ถ้าเป็นกรณีที่เกี่ยวกับความเสียหายในทางแพ่ง หรือเมื่อโจทก์กับจำเลยตกลง ประนีประนอมยอมความกันประการใด ให้ทำบันทึกข้อตกลงนั้นไว้ และให้โจทก์จำเลยพร้อม ด้วยพยานลงชื่อในบันทึกข้อตกลงนั้นด้วย การให้คำตัดสินประเภทนี้ถือว่าเป็นที่สุดไม่ต้องมีการ นำคำฟ้องขึ้นฟ้องในระดับคณะผู้พิจารณา (๒) คำวินิจฉัยที่ไม่เป็นที่สุดท้ายในกรณีที่จำเลยให้การ แบ่งรับความผิดเบากว่า หรือน้อยกว่าที่ถูกฟ้องก็ดี ให้การปฏิเสธคดี ซึ่งแม้ผู้พิจารณาจะเห็นว่า จำเลยผิดแต่การตัดสินไปอย่างนั้นก็ยังไม่ว่าเป็นความยินยอมของจำเลยเนื่องจากจำเลยยัง ต้องการพิสูจน์ความจริงอยู่ กรณีนี้ให้ผู้พิจารณารายงานพร้อมทั้งส่งคำฟ้องต่อคณะผู้พิจารณา ชั้นต้น ตามที่กำหนดไว้ในลักษณะ ๒ แล้วแต่กรณี เพื่อดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องในระดับคณะผู้ พิจารณาชั้นต้นต่อไป

ข. วิธีปฏิบัติเมื่อมีการกล่าวหา สำหรับวิธีปฏิบัติเมื่อมีการกล่าวหา^{๑๕}นั้นวิธีการปฏิบัติสำหรับผู้กล่าวหาและผู้รับคำกล่าวหา ให้ดำเนินการตามขั้นตอนที่ปรากฏในข้อ ๑๕ ดังนี้

ก) วิธีปฏิบัติสำหรับผู้กล่าวหา เมื่อมีผู้กล่าวหาบอกกล่าวการกระทำความผิดของพระภิกษุ โดยยื่นคำกล่าวหาเป็นหนังสือด้วยตนเอง ต่อเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะเจ้าสังกัต หรือเจ้าคณะเจ้าของเขต ในเขตที่ความผิดนั้นเกิดขึ้น ซึ่งเป็นผู้พิจารณามีอำนาจลงนิคหกรรมตามที่กำหนดไว้ในลักษณะ ๒ แล้วแต่กรณี

ข) วิธีปฏิบัติสำหรับผู้รับคำกล่าวหา ให้พระภิกษุผู้พิจารณาดูลักษณะของผู้กล่าวหาตามข้อ ๔ (๘) ก. และลักษณะของคำกล่าวหา โดยอนุโลมตามลักษณะของคำฟ้องดังที่ กำหนดไว้ในข้อ ๑๒ (๑) ก่อน (๑) ถ้าปรากฏว่าผู้กล่าวหาและคำกล่าวหา^{๑๖}นั้นต้องด้วยลักษณะดังกล่าวในวรรคต้น ให้สั่งรับคำกล่าวหาไว้พิจารณาดำเนินการตามความในข้อ ๑๓ (๒) และเมื่อได้ไต่สวนมูลคำกล่าวหาแล้ว ปรากฏว่าคำกล่าวหา^{๑๗}นั้นไม่มีมูล ให้เป็นอันถึงที่สุด โดยอนุโลมตามความในข้อ ๒๑ (๒) (๒) ถ้าปรากฏว่าผู้กล่าวหาหรือคำกล่าวหา^{๑๘}นั้นบกพร่องจากลักษณะดังกล่าวในวรรคต้น ให้สั่งไม่รับคำกล่าวหา^{๑๙}นั้น โดยระบุข้อบกพร่องไว้ในคำสั่งและแจ้งให้ผู้กล่าวหาทราบ แต่ถ้าเป็นกรณีความผิดครุภาพ^{๒๐} ให้สั่งไม่รับคำกล่าวหา^{๒๑}นั้นโดยความเห็นชอบของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ตามที่กำหนดไว้ในลักษณะ ๒ แล้วแต่กรณี คำสั่งไม่รับคำกล่าวหา^{๒๒}ดังกล่าว^{๒๓}นั้นให้เป็นอันถึงที่สุดนอกจากนั้นถ้าเป็นกรณีที่ผู้รับคำกล่าวหาไม่ได้รับคำกล่าวหา^{๒๔}นั้น ผู้กล่าวหาไม่มีสิทธิที่จะอุทธรณ์คำสั่งนั้น (กรณีที่เป็นการอุทธรณ์เล็กน้อย) แต่ถ้าเป็นครุภาพแล้วผู้รับคำกล่าวหาจะสั่งไม่รับคำกล่าวหาโดยลำพังไม่ได้ จะต้องได้รับการรับรองจากคณะผู้พิจารณาชั้นต้นเสียก่อน หากคณะผู้พิจารณาชั้นต้นสั่งให้รับคำกล่าวหา ผู้สั่งจะต้องดำเนินการให้มีการไต่สวนคำกล่าวหา^{๒๕}นั้นต่อไป หากไม่ได้ไต่สวนสั่งยกคำกล่าวหา^{๒๖}นั้น ก็ถือว่าเนิ่นถึงที่สุด ผู้กล่าวหาจะอุทธรณ์คำกล่าวหาแบบเดียวกับโจทก์ก็ได้ ส่วนการปฏิบัติในเรื่องการฟ้องนั้นให้ปฏิบัติเหมือนกับโจทก์ปฏิบัติ^{๒๗}

ค. วิธีปฏิบัติเมื่อมีการแจ้งความผิด สำหรับขั้นตอนนี้เป็นวิธีปฏิบัติสำหรับการแจ้งความผิดที่ผู้แจ้งเป็นพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งในการปกครองสงฆ์ชั้นใดชั้นหนึ่งเมื่อพบเห็นการกระทำผิดของภิกษุให้ดำเนินการตามที่ปรากฏในข้อ ๑๖ (๑)^{๒๘} กล่าวคือเมื่อพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ได้พบเห็นพฤติการณ์อันเป็นที่รังเกียจสงสัยในความผิดของพระภิกษุ หรือพบเห็นการ

^{๑๕} พระมหาอุดม สารเมธี, “กระบวนการยุติธรรมในพระวินัยปิฎกกับกฎนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๘๙.

^{๑๖} ข้อ ๑๖ เมื่อพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ได้พบเห็นพฤติการณ์อันเป็นที่รังเกียจสงสัยในความผิดของพระภิกษุ หรือพบเห็นการกระทำความผิดของพระภิกษุ (๑) ถ้าผู้พบเห็นนั้น ไม่มีอำนาจลงนิคหกรรม ให้แจ้งพฤติการณ์หรือการกระทำความผิดที่ได้พบเห็นนั้นเป็นหนังสือไปยังเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะเจ้าสังกัตหรือเจ้าคณะเจ้าของเขตในเขตที่มีความผิดนั้นเกิดขึ้น ซึ่งเป็นผู้พิจารณามีอำนาจลงนิคหกรรมตามที่กำหนดไว้ใน

กระทำความผิดของพระภิกษุ ถ้าผู้พบเห็นนั้น ไม่มีอำนาจลงนิคหกรรม ให้แจ้งพฤติการณ์หรือการกระทำความผิดที่ได้พบเห็นนั้น เป็นหนังสือไปยังเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะเจ้าสังฆัดหรือเจ้าคณะเจ้าของเขตในเขตที่มีความผิดนั้นเกิดขึ้น ซึ่งเป็นผู้พิจารณามีอำนาจลงนิคหกรรมตามที่กำหนดไว้ในลักษณะ ๒ แล้วแต่กรณี เพื่อดำเนินการตามความในข้อ ๑๓ โดยอนุโลม ถ้าผู้ถูกกล่าวหาให้การแบ่งรับความผิดเบากว่าหรือน้อยกว่าที่ถูกกล่าวหาที่ดี ให้การปฏิเสษก็ดี ตามความในข้อ ๑๓ (๒) และเมื่อได้ไต่สวนมูลคำแจ้งความผิดนั้นปรากฏว่าคำแจ้งความผิดนั้นไม่มีมูลให้เป็นอันถึงที่สุด โดยอนุโลมตามความในข้อ ๒๑

ง. วิธีปฏิบัติเมื่อมีการพบเห็นความผิด เป็นขั้นตอนที่พระภิกษุผู้พิจารณาได้พบเห็นพฤติกรรมอันน่าสงสัยของภิกษุว่าเป็นการกระทำความผิดของภิกษุให้ดำเนินการตามข้อ ๑๖ (๒) ดังต่อไปนี้ ถ้าผู้พบเห็นนั้น เป็นเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะเจ้าสังฆัด หรือเจ้าคณะเจ้าของเขตในเขตที่มีความผิดนั้นเกิดขึ้น ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจลงนิคหกรรมตามที่กำหนดไว้ในลักษณะ ๒ แล้วแต่กรณี ให้ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้(ก)ในกรณีที่พบเห็นพฤติการณ์อันเป็นที่น่ารังเกียจสงสัยในความผิด ให้ดำเนินการตามความในข้อ ๑๓ โดยอนุโลม ถ้าพระภิกษุผู้ต้องสงสัยในความผิดนั้นให้การแบ่งรับความผิดเบากว่าหรือน้อยกว่าที่ถูกรังเกียจสงสัยก็ดี หรือให้การปฏิเสษก็ดี ให้ดำเนินการตามความในข้อ ๑๓ โดยอนุโลม และเมื่อได้ไต่สวนแล้ว ปรากฏว่าพฤติการณ์อันเป็นที่น่าสงสัยในความผิดนั้น ไม่มีมูลให้เป็นอันถึงที่สุด โดยอนุโลมตามความในข้อ ๒๑ (๒) (ข) ในกรณีที่พบเห็นการกระทำความผิดโดยประจักษ์ชัด ให้มีอำนาจสั่งลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุผู้กระทำความผิดนั้น โดยบันทึกพฤติการณ์และความผิดพร้อมด้วยคำสั่งลงนิคหกรรมนั้นไว้เป็นหลักฐาน และให้พระภิกษุผู้ถูกลงนิคหกรรมลงชื่อรับทราบไว้ด้วย คำสั่งลงนิคหกรรมตามความในข้อ (๒) ข. ถ้าเป็นกรณีความผิดครุกาบัติ พระภิกษุผู้ถูกลงนิคหกรรมมีสิทธิอุทธรณ์และฎีกาได้แล้วแต่กรณี และให้นำความในหมวด ๓ ส่วนที่ ๓ และส่วนที่ ๔ มาใช้บังคับโดยอนุโลมจะเห็นว่าวิธีการปฏิบัติเบื้องต้นนี้เป็นการให้แนวทางในการปฏิบัติแก่ผู้ยื่นคำฟ้อง^{๓๔} , คำกล่าวหา, คำแจ้งความผิด (ของโจทก์ที่เป็นคฤหัสถ์หรือพระภิกษุ) และฝ่ายผู้รับคำ

ลักษณะ ๒ แล้วแต่กรณี เพื่อดำเนินการตามความในข้อ ๑๓ โดยอนุโลม ถ้าผู้ถูกกล่าวหาให้การแบ่งรับความผิดเบากว่าหรือน้อยกว่าที่ถูกกล่าวหาที่ดี ให้การปฏิเสษก็ดีตามความในข้อ ๑๓ (๒) และเมื่อได้ไต่สวนมูลคำแจ้งความผิดนั้น ปรากฏว่าคำแจ้งความผิดนั้นไม่มีมูล ให้เป็นอันถึงที่สุด โดยอนุโลมตามความในข้อ ๒๑ (๒), ภาคผนวก ข.

^{๓๔} ผู้ที่ยื่นฟ้องความผิดภิกษุได้มี^๓ ประเภทดังนี้ ก. ผู้ฟ้อง คือ (๑) ผู้มีส่วนได้เสีย หมายถึงพระภิกษุปกติตตะ ซึ่งมีสังฆัดในวัดเดียวกันและมีสังวาสเสมอกันกับพระภิกษุผู้เป็นจำเลย หรือ (๒) ผู้เสียหาย หมายถึง ผู้ได้รับความเสียหายเฉพาะตัว เนื่องจากการกระทำความผิดของพระภิกษุผู้เป็นจำเลย และหมายความรวมถึงผู้จัดการแทนผู้เสียหายในกรณีดังต่อไปนี้

ฟ้องคือพระภิกษุผู้พิจารณาว่าจะฟ้องปฏิบัติอย่างไร โดยวิธีการดังกล่าวถือว่าเป็นการให้ข้อเท็จจริงกับฝ่ายผู้รับฟ้องและผู้รับฟ้องว่าควรจะปฏิบัติอย่างไร หรือดำเนินการอย่างไรเพื่อให้ถูกต้องตามวิธีการของการเริ่มต้นให้การดำเนินการไต่สวนตามแนวทางของกฎนิคหกรรม

อนึ่ง เราจะพบว่าในขั้นตอนการดำเนินการนี้ถือเป็นขั้นตอนของการไต่สวนในชั้น เจ้าพนักงานซึ่งสามารถที่จะลงนิคหกรรมและยุติเรื่องนั้นได้ หากว่าจำเลยคือผู้ถูกกล่าวหาสารภาพ ซึ่งในกฎข้อที่ ๑๒ -๑๖ นี้ได้ให้อำนาจกับภิกษุดำรงตำแหน่งในทางการปกครองทุกระดับชั้นในกรอบของ (๑) เจ้าอาวาส (๒) เจ้าคณะของเขต (๓) เจ้าสังกัด ในการดำเนินการสอบสวนได้ตั้งปรากฏในข้อ ๑๓ ว่า เมื่อภิกษุพิจารณารับคำฟ้องแล้วมีอำนาจในการเรียกภิกษุซึ่งตกเป็นจำเลย ตามข้อ ๔ (๗) ก. มาแจ้งคำฟ้องของโจทก์ให้ทราบ พร้อมทั้งสอบถาม (สอบสวน) และบันทึกคำให้การประกอบคำสารภาพ ถ้าปรากฏว่าจำเลยสารภาพ ก็ให้ลงนิคหกรรมตามโทษนั้น ถ้ามีความแพ่งพอประนีประนอมได้ก็ให้ประนีประนอม ยกเว้นแต่การให้การไม่สมความผิด หรือปฏิเสธจึงให้ยื่นฟ้องต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้น^{๓๔} หรือในข้อ ๑๔ ในกรณีที่พระภิกษุพิจารณาสั่งไม่รับคำฟ้องของโจทก์ตามความในข้อ ๑๒ (๒) ถ้าเป็นกรณีความผิดครุภักดี โจทก์มีสิทธิอุทธรณ์คำสั่งนั้นต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้น แล้วแต่กรณี โดยยื่นอุทธรณ์คำสั่งนั้นเป็นหนังสือเสนอผู้ออกคำสั่งภายใน ๑๕ วันนับแต่วันทราบคำสั่งนั้น และให้ผู้ออกคำสั่งส่งอุทธรณ์คำสั่งนั้นไปยังคณะผู้พิจารณาชั้นต้นแล้วแต่กรณีภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันได้รับคำอุทธรณ์คำสั่ง

ก. ผู้แทนโดยชอบธรรมหรือผู้อนุบาลโดยกฎหมาย หรือตามที่พระภิกษุผู้มีอำนาจลงนิคหกรรมพิจารณาเห็นสมควรให้เป็นผู้จัดการแทนผู้เสียหาย เฉพาะแต่ในความผิดซึ่งได้กระทำต่อ ผู้เยาว์หรือผู้ไร้ความสามารถ ซึ่งอยู่ในความดูแล

ข. ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน สามีหรือภริยา พี่น้องร่วมบิดามารดา หรือต่างบิดา หรือต่างมารดา เฉพาะแต่ในความผิดซึ่งผู้เสียหายตายก่อนหรือหลังฟ้องหรือป่วยเจ็บไม่สามารถจะจัดการเองได้

ค. ผู้จัดการหรือผู้แทนอื่นๆ ของนิติบุคคล เฉพาะความผิดซึ่งกระทำแก่นิติบุคคล ซึ่งฟ้องพระภิกษุสงฆ์ต่อภิกษุสงฆ์ผู้พิจารณาในข้อหาว่าได้กระทำผิด หรือ (๒) พระภิกษุ (๒) ผู้กล่าวหา หมายถึง ผู้บอกกล่าวการกระทำความผิดของพระภิกษุต่อพระภิกษุ ผู้พิจารณา โดยที่ตนมิได้เป็นผู้มีส่วนได้เสีย หรือมิได้เป็นผู้เสียหายและประกอบด้วยคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

ก. เป็นพระภิกษุปกติตตะหรือสามเณร ซึ่งถึงพร้อมด้วยศีลและอาจารย์และมีสังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง

ข. เป็นคฤหัสถ์ผู้นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งมีอายุไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปี บริบูรณ์ มีความประพฤติเรียบร้อย มีวาจาเป็นที่เชื่อถือได้ และมีอาชีพเป็นหลักฐาน

(๓) ผู้แจ้งความผิดหมายถึง พระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ ซึ่งไม่มีอำนาจนิคหกรรมแจ้งการกระทำความผิด หรือพฤติกรรมอันเป็นที่น่ารังเกียจสงสัยในความผิดของพระภิกษุซึ่งได้พบเห็นต่อพระภิกษุผู้พิจารณา.

^{๓๔} กฎนิคหกรรม หมวด ๑ ข้อ ๑๓-๑๕, ภาคผนวก ข.

เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นได้รับคำอุทธรณ์คำสั่งนั้นแล้ว ให้วินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้น ภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันได้รับอุทธรณ์คำสั่งนั้นเสร็จแล้ว ให้ส่งคำวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้นไปยังผู้ออกคำสั่ง เพื่อแจ้งคำวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้นแก่โจทก์ภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันได้รับคำวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้น

ถ้าคณะผู้พิจารณาชั้นต้นวินิจฉัยสั่งให้รับคำฟ้องนั้น ให้ผู้ออกคำสั่งดำเนินการตามความในข้อ ๑๓ ต่อไป ถ้าวินิจฉัยสั่งไม่ให้รับคำฟ้องนั้น ให้เป็นอันถึงที่สุด

และข้อที่ ๑๕ เมื่อมีผู้กล่าวหาบอกกล่าวการกระทำความผิดของพระภิกษุ โดยยื่นคำกล่าวหาเป็นหนังสือด้วยตนเอง ต่อเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะเจ้าสังกัด หรือเจ้าคณะเจ้าของเขต ในเขตที่ความผิดนั้นเกิดขึ้น ซึ่งเป็นผู้พิจารณามีอำนาจลงนิคหกรรมตามที่กำหนดไว้ในลักษณะ ๒ แล้วแต่กรณี

ในกรณีดังกล่าวข้างต้น ให้พระภิกษุผู้พิจารณาตรวจสอบลักษณะของผู้กล่าวหาตามข้อ ๔ (๘) ก. และลักษณะของคำกล่าวหา โดยอนุโลมตามลักษณะของคำฟ้องดังที่กำหนดไว้ในข้อ ๑๒ (๑) ก่อน

(๑) ถ้าปรากฏว่า ผู้กล่าวหาและคำกล่าวหาต้องด้วยลักษณะดังกล่าวในวรรคต้น ให้สั่งรับคำกล่าวหาไว้พิจารณาดำเนินการตามความในข้อ ๑๓ (๒) และเมื่อได้ไต่สวนมูลคำกล่าวหาแล้ว ปรากฏว่าคำกล่าวหาไม่มีมูล ให้เป็นอันถึงที่สุด โดยอนุโลมตามความในข้อ ๒๑ (๒)

(๒) ถ้าปรากฏว่า ผู้กล่าวหาหรือคำกล่าวหาบกพร่องจากลักษณะดังกล่าวในวรรคต้น ให้สั่งไม่รับคำกล่าวหา นั้น โดยระบุข้อบกพร่องไว้ในคำสั่งและแจ้งให้ผู้กล่าวหาทราบ แต่ถ้าเป็นกรณีความผิดครุบาบัติ ให้สั่งไม่รับคำกล่าวหาโดยความเห็นชอบของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ตามที่กำหนดไว้ในลักษณะ ๒ แล้วแต่กรณี คำสั่งไม่รับคำกล่าวหาดังกล่าวให้เป็นอันถึงที่สุด ดังนั้น เราจึงจะพบว่า วิธีปฏิบัติในเรื่องต้นนี้ถือว่าเป็นการไต่สวนในระดับผู้พิจารณาซึ่งเป็นชั้นก่อนชั้นต้นที่สามารถจะระงับอธิกรณ์ได้

๓.๑.๒.๒ กระบวนการพิจารณาแก้ไขปัญหาระดับคณะผู้พิจารณา

สำหรับการดำเนินการแก้ไขปัญหาในระดับคณะผู้พิจารณาถือเป็นระดับชั้นของการพิจารณาที่เป็นรูปแบบของการไต่สวนตามกระบวนการของศาลยุติธรรม แต่ทางคณะสงฆ์ไม่ประสงค์ที่จะใช้คำว่าศาลเพราะเป็นกระบวนการที่มุ่งแก้ไขปัญหภายในคณะสงฆ์ แต่ถึงอย่างนั้นกระบวนการในระดับนี้ก็มิใช่ของการไต่สวนตามหลักของระบบศาลยุติธรรม คือการแบ่งการพิจารณาออกเป็น ๓ ชั้น ได้แก่ชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์และชั้นฎีกา โดยกระบวนการในการแก้ไขปัญหาก็จะประยุกต์รูปแบบของศาลมาใช้เกือบทั้งหมด ดังมีรายละเอียดของขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

(๑) วิธีการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น

เมื่อมีการไต่สวนเป็นเบื้องต้นในระดับผู้พิจารณาเสร็จสิ้นแล้วเกิดกรณีที่จำเลยหรือโจทก์ไม่ยินยอมที่จะประนีประนอมยอมความกัน ทางด้านผู้พิจารณาก็จะส่งมูลฟ้องที่เป็นกรรณายางานคำฟ้องที่โจทก์มีต่อจำเลยในข้อหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้นต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นภายในระยะเวลาที่กำหนดแล้ว ต่อไปก็เป็นการดำเนินการของฝ่ายคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งองค์ประกอบกระทำการดำเนินการไต่สวนในระดับชั้นต้นนั้นมีดังนี้

ก. **ผู้มีอำนาจในการพิจารณาชั้นต้น** คณะผู้พิจารณาที่มีอำนาจในการพิจารณาวินิจฉัยอาชญากรรมชั้นต้นสามารถที่จะแบ่งลำดับชั้นตามหน้าที่ทางการปกครองคณะสงฆ์ซึ่งมี ๗ อันดับดังนี้

ระดับที่ ๑ กรณีผู้ช่วยเจ้าอาวาส หรือรองเจ้าอาวาสหรือภิกษุทั่วไปกระทำความผิดให้ปฏิบัติดังนี้ (ก) ถ้าความผิดเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่พระภิกษุอยู่ ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส เจ้าสังฆัตเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส เจ้าสังฆัต (ข) ถ้าความผิดเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่พระภิกษุนั้นมิได้สังกัดอยู่ ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าของคณะตำบลของเขตเป็นผู้พิจารณา ส่วนกรณีไต่สวนมูลฟ้อง และพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลเจ้าของเขต ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอให้เจ้าคณะอำเภอเลือกเจ้าคณะตำบลในอำเภอ นั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป เว้นแต่กรณีที่อำเภอ นั้นมีตำบลเดียว กรณีดังกล่าว (ค) ให้ผู้พิจารณาแจ้งเรื่องที่เกิดขึ้นแก่เจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังฆัต เพื่อแจ้งให้เจ้าคณะและเจ้าอาวาสเจ้าสังฆัตของพระภิกษุนั้นทราบ

ระดับที่ ๒ กรณี เจ้าอาวาส หรือรองเจ้าคณะตำบลกระทำความผิด ให้ ปฏิบัติดังนี้ (ก) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่สังกัดอยู่ ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะตำบลเจ้าสังฆัตเป็นผู้พิจารณา ส่วนในการไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นหน้าที่ของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลเจ้าสังฆัต ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ ให้เจ้าคณะอำเภอเลือกเจ้าคณะตำบลในอำเภอ นั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป เว้นแต่ในกรณีที่อำเภอ นั้นมีตำบลเดียว (ข) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่มีได้สังกัดอยู่ ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะตำบลเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นหน้าที่ของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลเจ้าของเขต ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ ให้เจ้าคณะอำเภอเลือกเจ้าคณะตำบลในอำเภอ นั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป เว้นแต่ในกรณีที่อำเภอ นั้นมีตำบลเดียว

ระดับที่ ๓ ในกรณีเจ้าคณะตำบล หรือรองเจ้าคณะอำเภอกระทำความผิด ให้ปฏิบัติดังนี้ (ก) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่สังกัดอยู่ ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะอำเภอเจ้า

สังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนการไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นหน้าที่ของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเจ้าคณะอำเภอเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะจังหวัด ให้เจ้าคณะจังหวัดเลือกเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป (ข) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่มีได้สังกัดอยู่ ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัดเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณามูลฟ้องการลงนิคหกรรมชั้นต้นให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเจ้าคณะจังหวัดเจ้าของเขต ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะจังหวัด ให้เจ้าคณะจังหวัดเลือกเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป

ระดับที่ ๔ ในกรณีที่เจ้าคณะอำเภอ หรือรองเจ้าคณะจังหวัดกระทำความผิด ให้ปฏิบัติดังนี้(ก) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่สังกัดอยู่ ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณา ส่วนในการไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นหน้าที่ของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค และเจ้าคณะภาคเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะภาค ให้เจ้าคณะภาคเลือกเจ้าคณะจังหวัดในภาคนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป (ข) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตจังหวัดที่มีได้สังกัดอยู่ ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัดของเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา ส่วนกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้นให้เป็นหน้าที่ของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค และเจ้าคณะภาคเจ้าของเขต ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะภาค ให้เจ้าคณะภาคเลือกเจ้าคณะจังหวัดในภาคนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป

ระดับที่ ๕ เจ้าคณะจังหวัด หรือรองเจ้าคณะภาคกระทำความผิด ให้ปฏิบัติดังนี้ (ก) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตภาคที่สังกัดอยู่ ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะภาคเจ้าสังกัดเป็นผู้พิจารณาส่วนในการไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นหน้าที่ของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ เจ้าคณะภาคเจ้าสังกัดและให้เจ้าคณะใหญ่เลือกเจ้าคณะภาคในหนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป (ข) ถ้าความผิดนั้นเกิดขึ้นในเขตภาคที่มีได้สังกัดอยู่ ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะภาคของเจ้าของเขตเป็นผู้พิจารณา ส่วนกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ให้เป็นหน้าที่ของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ เจ้าคณะภาคเจ้าของเขตและให้เจ้าคณะใหญ่เลือกเจ้าคณะภาคในหนั้นเข้าร่วมอีก ๑ รูป

ระดับที่ ๖ ในกรณี เจ้าคณะภาคกระทำความผิด ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่ในเขตปกครองเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม ให้เป็นหน้าที่ของมหาเถรสมาคม

ระดับที่ ๗ ในกรณีเจ้าคณะใหญ่ หรือกรรมการเถรสมาคมกระทำความผิด ให้เป็นหน้าที่ของสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นผู้พิจารณา ส่วนในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม ให้เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคมตำแหน่งดังกล่าวข้างต้น ให้ถือ

ตำแหน่งในขณะถูกฟ้อง หรือถูกกล่าวหา ถ้าดำรงตำแหน่งหลายตำแหน่ง ให้ถือตำแหน่งสูงสุด เป็นหลักดำเนินการ กรณีดังกล่าว (๒) และ (๓) ถ้าผู้พิจารณานั้น มีใช้เจ้าสังกัดของจำเลยหรือผู้ถูกกล่าวหาให้นำความในข้อ ๕ วรรค ๕ สุดท้าย มาใช้บังคับโดยอนุโลม ส่วนในกรณีดังกล่าวใน (๔) และ (๕) ถ้าผู้พิจารณามีใช้เจ้าสังกัดของจำเลยหรือผู้ถูกกล่าวหาให้แจ้งเรื่องที่เกิดขึ้นแก่เจ้าสังกัด ซึ่งดำรงตำแหน่งชั้นเดียวกับตนทราบ

อนึ่ง ในการลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุผู้มีสมณศักดิ์ก็ดี ผู้ดำรงตำแหน่ง ที่ปรึกษาเจ้าคณะก็ดี ผู้ดำรงตำแหน่งเทียบพระสังฆการีก็ดี ให้นำความในข้อ ๗ มาบังคับโดยอนุโลม ส่วนในการลงนิคหกรรมเกี่ยวกับความผิดของพระภิกษุทรงสมณศักดิ์พระราชคณะชั้นต่างๆ ให้นำความในข้อ ๗ มาใช้บังคับโดยอนุโลมในกรณีดังกล่าวข้างต้น ถ้าพระราชคณะรูปนั้นดำรงตำแหน่งรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส ให้เจ้าอาวาสเจ้าสังกัดเข้าร่วมปฏิบัติหน้าที่เพิ่มขึ้นอีกรูปหนึ่งเฉพาะในกรณีไต่สวนมูลฟ้องและพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม สำหรับคณะผู้พิจารณาในระดับชั้นต้นนั้นสามารถที่จะพิจารณาได้

ข. การดำเนินการเบื้องต้นก่อนการพิจารณาในระดับคณะผู้พิจารณาชั้นต้น

เมื่อภิกษุผู้พิจารณาได้พิจารณาคำฟ้องหรือปฏิบัติตามวิธีการที่เกี่ยวข้องกับการฟ้อง เป็นเบื้องต้นแล้วและได้ส่งเรื่อง (คดี) ดังกล่าวมาสู่กระบวนการไต่สวนในระดับคณะผู้พิจารณาชั้นต้นจะต้องทำการนัดประชุมจากนั้นก็จะต้องดำเนินการดังต่อไปนี้

๑. การไต่สวนมูลฟ้อง การไต่สวนมูลฟ้องถือว่าเป็นขั้นตอนแรกของการพิจารณาวินิจฉัยลงนิคหกรรมในระดับคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งต้องไต่สวนมูลฟ้องเพื่อที่จะให้คำตอบกับโจทก์-จำเลยว่าจะรับพิจารณาไต่สวนหรือไม่ถ้าผลการไต่สวนมูลฟ้องพบว่ามูลฟ้องมีความบกพร่องก็อาจมีการพิจารณายกฟ้องได้ ซึ่งคำว่ามูลฟ้องนั้น หมายถึง มูลแห่งเหตุการฟ้องของโจทก์ ซึ่งฟ้องจำเลยด้วยมูลเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ต่อไปนี้ (๑) ด้วยมูลเหตุที่โจทก์ ได้พบเห็นการกระทำความผิดของจำเลยด้วยตนเอง (๒) ด้วยสาเหตุที่โจทก์ได้ยินการกระทำความผิดของจำเลยด้วยตนเอง หรือได้ฟังคำบอกกล่าวที่มีหลักฐานอันควรเชื่อถือได้(๓) ด้วยมูลเหตุที่โจทก์รังเกียจสงสัยโดยมีพฤติการณ์ อันน่าเชื่อว่าจำเลยได้กระทำความผิด โดยที่มูลฟ้องนั้นจะต้องมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

(๑) การกระทำของจำเลยที่โจทก์นำมาฟ้อง ต้องด้วยบทบัญญัติพระธรรมวินัยหรือไม่

(๒) การฟ้องของโจทก์มีมูลอย่างใดอย่างหนึ่งตามความในข้อ ๑๒ คือ ๑) ด้วยมูลเหตุที่โจทก์ ได้พบเห็นการกระทำความผิดของจำเลยด้วยตนเอง ๒) ด้วยสาเหตุที่โจทก์ได้ยินการกระทำความผิดของจำเลยด้วยตนเอง หรือได้ฟังคำบอกกล่าวที่มีหลักฐานอันควรเชื่อถือได้

(๓) ด้วยมูลเหตุที่โจทก์รังเกียจสงสัย โดยมีพฤติการณ์ อันน่าเชื่อว่าจำเลยได้กระทำ

ความผิดหรือไม่^{๓๖} ซึ่งถือว่าการไต่สวนมูลฟ้องนี้ถ้าพิจารณาจากกระบวนการทางศาลของรัฐก็คือ อยู่ในชั้นของพนักงานอัยการที่จะตรวจสอบก่อนการให้คำตอบว่าจะรับหรือไม่รับฟ้อง

๒. การกำหนดวันไต่สวนมูลฟ้อง เมื่อจะดำเนินการไต่สวนมูลฟ้อง ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นแจ้งวัน เวลา และสถานที่ ทำการไต่สวนมูลฟ้อง ให้โจทก์และจำเลยทราบ พร้อมทั้งส่งสำเนาคำฟ้องของโจทก์ให้จำเลยทราบด้วย และโจทก์ต้องมาฟังการไต่สวนมูลฟ้องทุกครั้ง ถ้าไม่มาตามที่ได้รับแจ้งติดต่อกัน ๓ ครั้ง โดยมีได้ชี้แจงถึงเหตุผลขัดข้องต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นให้เรื่องเป็นอันถึงที่สุดส่วนจำเลยจะมาฟังการไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ก็ได้^{๓๗}

๓. วิธีการไต่สวนมูลฟ้อง สำหรับการไต่สวนมูลฟ้องนั้นจะต้องมีลักษณะของการปฏิบัติดังนี้(๑) การไต่สวนมูลฟ้องให้กระทำการลับและให้นำความในข้อ ๓๐ มาใช้บังคับโดยอนุโลม (๒) ห้ามไม่ให้บุคคลผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องเข้าไปในบริเวณที่ทำการไต่สวน จะมีเฉพาะผู้ที่สามารถอยู่ในการไต่สวนได้ดังนี้(๑)โจทก์และจำเลย (๒) พยานเฉพาะที่กำลังให้การ (๓) ผู้ที่ได้รับเชิญมาเพื่อปฏิบัติการใด ๆ เกี่ยวกับการพิจารณา (๔) พระภิกษุผู้ทำการจดบันทึกข้อความในการไต่สวน (๓) หากมีผู้ใดที่อยู่ในบริเวณการไต่สวนก่อความไม่สงบขึ้น คณะผู้พิจารณาสามารถสั่งให้ผู้นั้นออกจากบริเวณที่ไต่สวนได้^{๓๘}

๔. วิธีการดำเนินการเมื่อมีเหตุขัดข้อง หากพบว่าการ ก่อนไต่สวนมูลฟ้อง หรือในระหว่างการดำเนินการไต่สวนนั้นมีเหตุขัดข้องขึ้นให้ดำเนินการดังนี้ (๑) ถ้าจำเลยถึงมรณภาพ ให้เรื่องเป็นอันถึงที่สุด (๒) ถ้าโจทก์ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสียตามความในข้อ ๔ (๔) ถึงมรณภาพก็ดี หรือโจทก์ซึ่งเป็นผู้เสียหายถึงมรณภาพหรือตาย โดยไม่มีผู้จัดการแทนในกรณีอย่างใดอย่างหนึ่งตามความในข้อ ๔ (๕) ก็ดี ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นแต่งตั้งพระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิรูปใดรูปหนึ่ง ตามที่เห็นสมควรให้ปฏิบัติหน้าที่เป็นโจทก์แทน

๕. วิธีการดำเนินการเมื่อมีการไต่สวนเสร็จ เมื่อผู้พิจารณาชั้นต้นไต่สวนมูลฟ้องเสร็จแล้ว ให้ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้(๑) ถ้าปรากฏว่าคำฟ้องเรื่องใดมีมูลให้สั่งประทับฟ้อง แล้วดำเนินการพิจารณาวินิจฉัยต่อไป (๒) ถ้าปรากฏว่ามูลฟ้องเรื่องใดไม่มีมูลให้สั่งยกฟ้อง แล้วแจ้งให้โจทก์ทราบ

๖. วิธีการดำเนินการเมื่อมีการยกฟ้อง ในกรณีที่พบว่าคำฟ้องหรือผลการไต่สวน

^{๓๖} กฎนิคหกรรม ข้อ ๑๒วรรค (๑), ภาคผนวก ข.

^{๓๗} กฎนิคหกรรม ข้อ ๑๙ หรือใน หมวด ๓ วิธีพิจารณาวิวินิจฉัยการลงนิคหกรรม ส่วนที่ ๒ วิธีการพิจารณาวิวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ข้อ ๓๐, ภาคผนวก ข.

^{๓๘} กฎนิคหกรรม ข้อ ๓๐, ภาคผนวก ข.

ไม่มีมูลคณะผู้พิจารณาจะสั่งยกฟ้องโดยการออกคำสั่งยกฟ้องให้ดำเนินการตามความในข้อ ๒๑ (๒) ^{๓๙}“โดยมีวิธีปฏิบัติ ๒ ประการดังนี้(๑) ถ้าเป็นกรณีความผิดครุภาพตี ซึ่งมีใช้คำสั่งของมหาเถรสมาคม โจทก์มีสิทธิอุทธรณ์คำสั่งนั้นต่อคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ตามที่กำหนดไว้ในข้อ ๒๕ ^{๔๐} แล้วแต่กรณี โดยยื่นอุทธรณ์คำสั่งต่อผู้ออกคำสั่งภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันทราบคำสั่งนั้น และให้ผู้ออกคำสั่งส่งอุทธรณ์คำสั่งนั้นไปยังคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันได้รับอุทธรณ์คำสั่ง เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ได้รับอุทธรณ์คำสั่งนั้นแล้วให้วินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้นภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันได้รับอุทธรณ์คำสั่ง เมื่อวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้นเสร็จ แล้วให้ส่งคำวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่งนั้นไปยังผู้ออกคำสั่ง เพื่อแจ้งคำวินิจฉัยคำสั่งนั้นแก่โจทก์ภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันได้รับคำวินิจฉัยอุทธรณ์คำสั่ง ถ้าคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์วินิจฉัยว่าคำฟ้องมีมูลให้ดำเนินการตามข้อ ๒๑ (๑) ต่อไป ถ้าวินิจฉัยว่าคำฟ้องไม่มีมูลให้ถือเป็นอันถึงที่สุด (๒) ถ้าเป็นกรณีความผิดครุภาพตี ซึ่งเป็นคำสั่งของมหาเถรสมาคม หรือเป็นกรณีความผิดลหุภาพตีให้เป็นอันถึงที่สุด โจทก์จะไม่สามารถอุทธรณ์ได้เช่นกัน

ค. วิธีการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น

เมื่อการไต่สวนมูลฟ้องผ่านการไต่สวนเป็นที่เรียบร้อยแล้วจากนั้นก็เป็นขั้นตอนของการดำเนินการพิจารณาวินิจฉัยอธิการณ์ในระดับคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ในการดำเนินการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ในกฏนิกคหกรรมได้กำหนดวิธีดำเนินการไว้ ๖ วิธี คือ

๑. วิธีดำเนินการเบื้องต้นกรณีที่ไม่มีผู้สมควรเป็นโจทก์ก่อนดำเนินการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม โดยเฉพาะในกรณีที่ผู้กล่าวหาตามความในข้อ ๑๕ (๑) ^{๔๑} หรือกรณีที่ผู้แจ้งความผิดตามความในข้อ ๑๖ (๑) ^{๔๒} หรือในกรณีตามความในข้อ ๑๖ (๒) ^{๔๓} ก. ไม่มีสิทธิ

^{๓๙} กฏนิกคหกรรม ข้อ ๒๑วรรค(๒), ภาคผนวก ข.

^{๔๐} กฏนิกคหกรรม ข้อ ๒๕, ภาคผนวก ข.

^{๔๑} กฏนิกคหกรรม ข้อ ๑๕ วรรค (๑) ถ้าปรากฏว่าผู้กล่าวหาและคำกล่าวหาจะต้องด้วยลักษณะดังกล่าวในวรรคต้น ให้สั่งรับคำกล่าวหาไว้พิจารณาดำเนินการตามความในข้อ ๑๓ (๒) และเมื่อได้ไต่สวนมูลคำกล่าวหาแล้ว ปรากฏว่าคำกล่าวหาไม่มีมูล ให้เป็นอันถึงที่สุด โดยอนุโลมตามความในข้อ ๒๑ (๒), ภาคผนวก ข.

^{๔๒} กฏนิกคหกรรม ข้อ ๑๖ วรรค (๑) ถ้าผู้พบเห็นนั้น ไม่มีอำนาจลงนิคหกรรม ให้แจ้งพฤติการณ์หรือการกระทำความผิดที่ได้พบเห็นนั้นเป็นหนังสือไปยังเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะเจ้าสังกัตหรือเจ้าคณะเจ้าของเขตในเขตที่มีความผิดนั้นเกิดขึ้น ซึ่งเป็นผู้พิจารณาที่มีอำนาจลงนิคหกรรมตามที่กำหนดไว้ในลักษณะ ๒ แล้วแต่กรณีเพื่อดำเนินการตามความในข้อ ๑๓ โดยอนุโลม ถ้าผู้ถูกกล่าวหาให้การแบ่งรับความผิดเบาว่าหรือน้อยกว่าที่ถูกกล่าวหาที่ดี ให้การปฏิเสธก็ตี ตามความในข้อ ๑๓ (๒) และเมื่อได้ไต่สวนมูลคำแจ้งความผิดนั้นปรากฏว่าคำแจ้งความผิดนั้นไม่มีมูลให้เป็นอันถึงที่สุด โดยอนุโลมตามความในข้อ ๒๑ (๒), ภาคผนวก ข.

^{๔๓} กฏนิกคหกรรม ข้อ ๑๖ วรรค (๒) ถ้าผู้พบเห็นนั้น เป็นเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะเจ้าสังกัต หรือเจ้าคณะเจ้าของเขตในเขตที่ความผิดนั้นเกิดขึ้น ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจลงนิคหกรรมตามที่กำหนดไว้ในลักษณะ ๒ แล้วแต่กรณี ให้ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

เป็นโจทก์ ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้น แต่งตั้งพระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิรูปใดรูปหนึ่งตามที่เห็นสมควร ให้ปฏิบัติหน้าที่โจทก์แทนสงฆ์ ในกรณีเช่นนี้ ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นส่งสำเนาคำกล่าวหา หรือ คำแจ้งความความผิดรวมทั้งสำเนาบันทึกถ้อยคำสำนวนที่มีอยู่ให้แก่ผู้ปฏิบัติหน้าที่โจทก์แทนสงฆ์

๒. วิธีปฏิบัติในการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม สำหรับวิธีในการพิจารณา
ลงนิคหกรรมนั้นแบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ

(ก) การพิจารณาพร้อมหน้าโจทก์-จำเลย กรณีนี้ให้กระทำในที่พร้อมหน้าโจทก์ จำเลยเว้นแต่กรณีดังต่อไปนี้

(๑) โจทก์หรือจำเลยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายไม่มาฟังการพิจารณาตาม กำหนดที่คณะผู้พิจารณาชั้นต้นนัดหมายไว้ โดยมีได้แจ้งเหตุขัดข้องเป็นหนังสือให้คณะผู้ พิจารณาชั้นต้นทราบ ก่อนถึงวันที่นัดหมายให้ถือว่าฝ่ายนั้นหรือทั้งสองฝ่ายสละสิทธิเข้าฟังการ พิจารณา คณะผู้พิจารณาชั้นต้นมีอำนาจดำเนินการพิจารณาต่อไปตามที่เห็นสมควร

(๒) โจทก์หรือจำเลยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่าย มีหนังสือแจ้งเหตุขัดข้องที่จะ มาฟังการพิจารณาตามกำหนดไม่ได้ และคณะผู้พิจารณาชั้นต้นพิจารณาไม่เห็นสมควรอนุญาต ให้เลื่อนการพิจารณา

(๓) โจทก์หรือจำเลยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่าย ก่อความไม่สงบเรียบร้อยขึ้น ในที่พิจารณา และคณะผู้พิจารณาชั้นต้นได้สั่งให้โจทก์หรือจำเลยนั้นออกไปจากที่พิจารณาตาม ความในข้อ ๓๐ วรรค ๒ คณะผู้พิจารณาชั้นต้น มีอำนาจดำเนินการพิจารณาต่อไปตามที่ เห็นสมควร

(ข) การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมให้กระทำเป็นการลับ กรณีนี้ได้กำหนดให้ ทำเป็นการลับคือการพิจารณาจะต้องมีเฉพาะผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับอธิกรณ์เท่านั้น ซึ่งบุคคลที่มี สิทธิอยู่ในที่พิจารณา คือ

(๑) โจทก์และจำเลย

(๒) พยานเฉพาะที่กำลังให้การ

(๓) ผู้ที่ได้รับเชิญมาเพื่อปฏิบัติการใดๆ เกี่ยวกับการพิจารณา

(๔) พระภิกษุผู้ทำหน้าที่จดบันทึกถ้อยคำสำนวน

ก. ในกรณีที่พบเห็นพฤติการณ์อันเป็นที่น่ารังเกียจสงสัยในความผิด ให้ดำเนินการตามความใน ข้อ ๑๓ โดยอนุโลม ถ้าพระภิกษุผู้ต้องสงสัยในความผิดนั้นให้การแบ่งรับความผิดเบากว่าหรือน้อยกว่าที่ถูก รังเกียจสงสัยก็ดี หรือให้การปฏิเสธก็ดี ให้ดำเนินการตามความในข้อ ๑๓ โดยอนุโลม และเมื่อได้ไต่สวนแล้ว ปรากฏว่าพฤติการณ์อันเป็นที่น่าสงสัยในความผิดนั้น ไม่มีมูลให้เป็นอันถึงที่สุด โดยอนุโลมตามความในข้อ ๒๑ (๒), ภาคผนวก ข.

(ค) วิธีการดำเนินการกรณีมีเหตุจำเป็นเกิดขึ้น ในการพิจารณาวินิจฉัยนั้นหาก (๑) ถ้าผู้ใดก่อความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นในที่พิจารณาหรือในบริเวณที่พิจารณา คณะผู้พิจารณาชั้นต้นมีอำนาจสั่งให้ผู้นั้นตั้งอยู่ในความสงบเรียบร้อย หรือสั่งให้ผู้นั้นออกไปจากที่นั้นหรือบริเวณนั้นได้ และ (๒) ถ้าเป็นการสมควรจะขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรให้มารักษาความสงบเรียบร้อยก็ได้

๓. วิธีปฏิบัติเกี่ยวกับพยานหลักฐาน ในการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม ให้รวบรวมพยานหลักฐานฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลย หรือพยานหลักฐานที่คณะผู้พิจารณาชั้นต้นเห็นสมควรนำมาสืบซึ่งอาจพิสูจน์ให้เห็นความผิด หรือความบริสุทธิ์ของจำเลย เพราะการดำเนินการพิจารณาวินิจฉัยข้อเท็จจริงนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพาดพิงถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์หรือเอกสารหลักฐานต่างที่สามารถจะนำมาเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาในการลงนิคหกรรมได้ ซึ่งในการไต่สวนเพื่อลงนิคหกรรมตามกฎหมายกำหนดให้พยานหลักฐานที่สามารถนำมาเป็นข้อมูลได้ ๕ ประเภท คือ พยานบุคคล พยานเอกสาร พยานวัตถุ พยานผู้เชี่ยวชาญพิเศษ ข้อความหรือเอกสารลับ ซึ่งน่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีความผิดหรือบริสุทธิ์ และพยานหลักฐานที่อ้างนั้น ต้องเป็นพยานหลักฐานชนิดที่มีได้เกิดจากการจงใจ มีคำมั่นสัญญาขู่ว่าจะหลอกลวง หรือโดยประการอื่นอันมิชอบ ซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับพยานแต่ละประเภทนั้นมีดังต่อไปนี้

(๑) พยานบุคคล ^{๔๔} ในการอ้างพยานบุคคลนั้นห้ามมิให้โจทก์อ้างจำเลยเป็นพยานจำเลยอาจอ้างตนเองเป็นพยานก็ได้ ถ้าจำเลยอ้างตนเองเป็นพยาน และให้จำเลยเข้าสืบก่อนพยานของฝ่ายจำเลยก็ได้ และถ้าคำของจำเลยซึ่งให้การเป็นพยานนั้น ปรักรปรัหรือเสียหายแก่จำเลยอื่น จำเลยอื่นซักค้านได้

(๒) พยานเอกสาร ^{๔๕} ในกรณีอ้างพยานเอกสาร ให้นำต้นฉบับเอกสารนั้นมาอ้าง หากหาต้นฉบับไม่ได้จะอ้างสำเนาที่รับรองว่าถูกต้อง หรือพยานบุคคลที่รู้ข้อความมาเป็นพยานก็ได้ ถ้าพยานเอกสารที่อ้างนั้น เป็นหนังสือของทางราชการคณะสงฆ์หรือหนังสือราชการ แม้ต้นฉบับยังมีอยู่ จะส่งสำเนาซึ่งเจ้าหน้าที่รับรองว่าถูกต้องก็ได้ เว้นแต่ในหนังสือเรียกจะบ่งไว้เป็นอย่างอื่นทั้งที่อยู่ของเอกสารต่อคณะผู้พิจารณา ให้คณะผู้พิจารณาเรียกเอกสารนั้นจากผู้ยึดถือ

(๓) พยานวัตถุ ^{๔๖} ในการอ้างสิ่งใดเป็นพยานวัตถุ ให้นำสิ่งนั้นมายังคณะผู้พิจารณา ถ้านำมาไม่ได้ให้คณะผู้พิจารณาทุกรูปหรือมอบหมายให้ผู้พิจารณารูปใดรูปหนึ่งไปตรวจจด

^{๔๔} กฎนิคหกรรม หมวด ๓ ส่วนที่ ๕ วิธีอ้างพยานหลักฐาน ข้อ ๕๕, ภาคผนวก ข.

^{๔๕} กฎนิคหกรรม หมวด ๓ ส่วนที่ ๕ วิธีอ้างพยานหลักฐาน ข้อ ๕๖, ภาคผนวก ข.

^{๔๖} กฎนิคหกรรม หมวด ๓ ส่วนที่ ๕ วิธีอ้างพยานหลักฐาน ข้อ ๕๗, ภาคผนวก ข.

รายงานยังที่ที่พยานวัตถุนั้นตั้งอยู่ ตามเวลาและวิธีซึ่งคณะผู้พิจารณาหรือผู้พิจารณาเห็นสมควร ตามลักษณะแห่งพยานวัตถุ

(๔) พยานผู้เชี่ยวชาญพิเศษ^{๔๗} หมายถึง ผู้ใดโดยอาชีพมิใช่ก็ตาม มีความชำนาญพิเศษในการใด ๆ เช่น ในทางวิทยาศาสตร์ ศิลปะ ฝีมือ พาณิชยกรรม หรือการแพทย์ และความเห็นของผู้นั้นอาจเป็นประโยชน์ในการไต่สวนมูลฟ้อง หรือการพิจารณาวินิจฉัยการลงโทษกรรม ซึ่งอาจเป็นพยานในกรณีต่างๆ เป็นต้นว่าตรวจร่างกาย หรือจิตของผู้เสียหาย ตรวจลายมือ ทำการทดลอง หรือกิจการอื่นๆ คณะผู้พิจารณาจะให้ผู้เชี่ยวชาญพิเศษทำความเห็นเป็นหนังสือก็ได้ แต่ต้องให้มาเบิกความประกอบหนังสือนั้นและต้องส่งสำเนาหนังสือดังกล่าวแก่โจทก์และจำเลยทราญล่วงหน้าไม่น้อยกว่า ๓ วัน ก่อนวันเบิกความ เมื่อมีความจำเป็นต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญพิเศษ ถ้าหากไม่ได้ในฝ่ายสงฆ์ จะขอจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรก็ได้

(๕) ข้อความหรือเอกสารลับ^{๔๘} ในกรณีที่โจทก์จำเลยหรือผู้ใด ซึ่งจะต้องให้การหรือส่งพยานหลักฐานอย่างใดอย่างหนึ่งอันประกอบด้วยลักษณะดังนี้ ๑) ข้อความหรือเอกสารซึ่งยังเป็นความลับในการคณะสงฆ์ หรือในราชการ ๒) ความลับหรือเอกสารลับ ซึ่งได้มาหรือทราบเนื่องด้วยปกติธุระหรือหน้าที่ของเขา และ ๓) วิธีการ แบบแผน หรืองานอย่างอื่น ซึ่งมีกฎหมายควบคุมมิให้เปิดเผยโจทก์จำเลยหรือผู้หนึ่งนั้นอาจปฏิเสธไม่ยอมให้การ หรือส่งพยานหลักฐานดังกล่าวนั้น เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากทางการคณะสงฆ์ ทางราชการ หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับความลับนั้น กรณีดังกล่าวข้างต้น คณะผู้พิจารณาอาจแจ้งให้ทางการคณะสงฆ์ ทางราชการ หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับความลับนั้น มาชี้แจงเหตุผลที่ไม่สมควรให้การหรือส่งพยานหลักฐานดังกล่าวนั้นโดยชัดแจ้งต่อคณะผู้พิจารณา^{๔๙} เพื่อประโยชน์แก่การพิจารณาดังกล่าวในวรรคต้น ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- ๑) แจ้งกำหนด วัน เวลา และสถานที่พิจารณา แก่โจทก์จำเลย
- ๒) ออกหนังสือเรียกพยานหรือบุคคลใดๆ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ฟ้องนั้นมาให้ถ้อยคำ
- ๓) ออกหนังสือเรียกเอกสารหรือวัตถุสิ่งของจากบุคคลผู้ครอบครองหรือให้ผู้นั้น
- ๔) ทำการตรวจตัวผู้เสียหายหรือตัวจำเลย ตรวจสถานที่ วัตถุสิ่งของหรือสิ่งอื่นใด ซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้ โดยบันทึกรายละเอียดการตรวจไว้ด้วย
- ๕) แจ้งให้เจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะในเขตอื่นรวบรวมข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานอันอยู่ในเขตนั้น หรือให้ชี้แจงพฤติการณ์ใดๆ อันเกี่ยวกับเรื่องที่ฟ้องนั้น

^{๔๗} กฎนิคกรรม หมวด ๓ ส่วนที่ ๕ วิธีอ้างพยานหลักฐาน ข้อ ๕๘, ภาคผนวก ข.

^{๔๘} กฎนิคกรรม หมวด ๓ ส่วนที่ ๕ วิธีอ้างพยานหลักฐาน ข้อ ๕๙, ภาคผนวก ข.

^{๔๙} กฎนิคกรรม หมวด ๓ ส่วนที่ ๕ วิธีอ้างพยานหลักฐาน ข้อ ๕๕-๖๐, ภาคผนวก ข.

๖) จัดบันทึกถ้อยคำสำนวนการพิจารณาด้วยตนเอง เว้นแต่กรณีจำเป็นจะให้มี พระภิกษุผู้จัดบันทึกตามถ้อยคำผู้พิจารณาก็ได้

๗) ทำรายงานการพิจารณาแต่ละครั้งรวมไว้ในสำนวน ถ้านัดหมายเพื่อปฏิบัติกร ไต ๆ ให้จัดบันทึกไว้ในรายงานนั้น และให้คู่กรณีผู้มาฟังการพิจารณาลงชื่อรับทราบไว้ด้วยใน กรณีที่คณะผู้พิจารณารูปใดรูปหนึ่งไม่อาจร่วมปฏิบัติหน้าที่ได้ โดยเหตุสุดวิสัย ให้ผู้พิจารณาอีก ๒ รูป ดำเนินการพิจารณาอีกต่อไป กรณีดังกล่าวใน (๒) (๓) และ (๔) ถ้าเป็นการจำเป็นจะ ขอให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรเข้าร่วมดำเนินการด้วยก็ได้

๔. วิธีปฏิบัติในการสืบพยาน ในการสืบพยานนั้นได้มีกำหนดไว้ในข้อ ๓๒-๓๔ ซึ่ง สามารถที่จะประมวลมาพิจารณาได้ ๔ เรื่อง คือ

(๑) เรื่องการลำดับการสืบพยาน การรวบรวมพยานหลักฐานนั้นควรดำเนินการดังนี้

ก) ให้สืบพยานโจทก์ก่อนพยานจำเลย

ข) ก่อนสืบพยาน ให้โจทก์และจำเลยเสนอบัญชีระบุพยานหลักฐานของตนต่อ คณะผู้พิจารณาชั้นต้นล่วงหน้าก่อนถึงวันสืบพยานไม่น้อยกว่า ๑๕ วัน

ค) ถ้าโจทก์หรือจำเลยร้องขอระบุพยานของตนเพิ่มเติมในระหว่างสืบ พยานหลักฐานฝ่ายตนยังไม่เสร็จ ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นใช้ดุลยพินิจสั่งตามที่เห็นสมควร

ง) เมื่อสืบพยานของฝ่ายใดไปแล้วพอสมควรแก่กรณี คณะผู้พิจารณาชั้นต้นจะ สั่งให้งดการสืบพยานของฝ่ายที่ยังมิได้สืบ ซึ่งเห็นว่าไม่จำเป็นก็ได้

จ) เมื่อสืบพยานของโจทก์และจำเลยแล้ว ถ้าปรากฏว่ายังมีพยานหลักฐานใด ๆ ซึ่งคณะผู้พิจารณาชั้นต้นเห็นสมควรสืบเพิ่มเติม ก็ให้ดำเนินการสืบพยานหลักฐานนั้นได้

(๒) อำนาจของคณะกรรมการผู้พิจารณาในการสืบพยาน

ก) คณะผู้พิจารณาชั้นต้นมีหน้าที่ซักถามพยานโจทก์และพยานจำเลย ตาม ประเด็นข้อกล่าวหาของโจทก์และประเด็นข้อแก้ของจำเลยแล้วแต่กรณี

ข) เปิดโอกาสให้โจทก์และจำเลยซักถามตามประเด็นดังกล่าวข้างต้น โดยคณะ ผู้พิจารณาชั้นต้นถามฝ่ายโจทก์ว่า จะซักถามพยานของตนอย่างไรบ้างหรือไม่

ค) ถ้าโจทก์ซักถามแล้วหรือไม่ซักถาม ให้ถามฝ่ายจำเลยว่าจะซักถามพยาน โจทก์อย่างไรหรือไม่

ง) เมื่อฝ่ายจำเลยซักค้านพยานโจทก์แล้ว ให้ถามฝ่ายโจทก์ว่า จะถามถึงพยาน ฝ่ายตนอย่างไรบ้างหรือไม่

จ) ถ้าเป็นพยานฝ่ายจำเลย ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นถามฝ่ายจำเลยว่าจะ ซักถามพยานของตนอย่างไรบ้างหรือไม่

ฉ) ถ้าจำเลยซักถามแล้วหรือไม่ซักถาม ให้ถามฝ่ายโจทก์ว่าจะซักค้านพยาน จำเลยอย่างไรบ้างหรือไม่

ข) เมื่อโจทก์ชกค้ำพยานจำเลยแล้ว ให้ถามฝ่ายจำเลยว่าจะถามติงพยานฝ่าย
ตนอย่างไรบ้างหรือไม่

ช) ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นบันทึกการชกถาม ชกค้ำ และถามติง ดังกล่าวไว้
ในสำนวนพิจารณาด้วย

ฌ) ในกรณีสืบพยานที่คณะผู้พิจารณาชั้นต้นนำมาสืบ เมื่อคณะผู้พิจารณา
ชั้นต้นชกถามพยานแล้ว ถ้าโจทก์หรือจำเลยขออนุญาตชกถามพยานนั้นคณะผู้พิจารณาชั้นต้น
จะอนุญาตให้ชกถามตามประเด็นนั้นก็ได้แล้วแต่เห็นสมควร แต่ถ้าทั้งสองฝ่ายขออนุญาต
ชกถามก็ให้โจทก์ชกถามก่อน

ฎ) คำให้การของพยาน ให้จดไว้แล้วอ่านให้พยานฟัง และให้คณะผู้พิจารณา
ชั้นต้น พยาน ผู้จดคำให้การของพยานลงชื่อไว้ด้วย

(๓) ข้อห้ามในการชกพยาน ในการชกถามพยาน ชกค้ำพยาน และถามติงพยาน
ตามความดังกล่าวข้างต้น

ก) ห้ามมิให้โจทก์หรือจำเลยฝ่ายที่อ้างพยาน ให้คำถามเพื่อให้พยานตอบ

ข) ห้ามมิให้โจทก์หรือจำเลยทั้งสองฝ่าย ใช้คำถามอันไม่เกี่ยวกับประเด็น
คำถามที่เป็นการหมิ่นประมาทพยาน หรือคำถามที่อาจทำให้พยานต้องถูกฟ้องทางคณะสงฆ์
หรือทางราชอาณาจักร

อนึ่ง พยานไม่ต้องตอบคำถามที่ต้องห้ามดังกล่าวข้างต้นและถ้ามีคำถามเช่นนั้น ให้
คณะผู้พิจารณาชั้นต้นเตือนผู้ถามและพยาน

(๔) เมื่อมีกรณีจำเป็น คณะผู้พิจารณาชั้นต้นอาจสืบพยานโดยวิธีเดินเผชิญสืบในเขต
อำนาจของตน หรือวิธีส่งประเด็นไปให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นในเขตอื่นอันเป็นที่พำนักของพยาน
ทำการสืบพยานอันอยู่ในเขตนั้นก็ได้ในกรณีส่งประเด็นไปสืบตามความในวรรคต้น ให้ส่งคำฟ้อง
ของโจทก์และคำให้การของจำเลยพร้อมทั้งสำเนาเท่าที่จำเป็นไปยังผู้รับประเด็น เพื่อดำเนินการ
สืบพยานตามประเด็นนั้นก่อนส่งประเด็นไปสืบ ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นแจ้งให้โจทก์และจำเลย
ทราบ ถ้าโจทก์หรือจำเลยฝ่ายใดไม่ตั้งใจไปฟังการพิจารณาก็ได้ ผู้รับประเด็นมีอำนาจดำเนิน
การสืบพยานเช่นเดียวกันกับผู้ส่งประเด็น เมื่อมีกำหนดจะสืบพยาน ณ วัน เวลา และสถานที่ใด
ให้แจ้งกำหนดสืบสืบพยานไปยังผู้ส่งประเด็น เพื่อแจ้งให้โจทก์และจำเลยทราบ เมื่อสืบพยาน
ตามประเด็นแล้ว ให้ส่งสำนวนคืนมายังผู้ส่งประเด็นโดยไม่ชักช้า

๕. วิธีปฏิบัติเมื่อมีเหตุขัดข้อง ก่อนพิจารณาหรือในระหว่างพิจารณา ถ้าปรากฏว่า

(๑) เรื่องที่นำมาฟ้องนั้น ได้มีการฟ้องร้องกันในศาลฝ่ายราชอาณาจักรในรอการ
พิจารณาเรื่องนั้นไว้ก่อน

(๒) จำเลยเป็นบัคลั้ง เป็นผู้เพ้อไม่รู้สีกตัว กระสับกระส่ายเพราะเวทนาถล้าถึงไม่มี
สติสัมปชัญญะ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ ให้รอการพิจารณาไว้ก่อนจนกว่าจำเลยจะหาย
เป็นปกติ

- (๓) จำเลยถึงมรณภาพ ให้เรื่องเป็นอันถึงที่สุด
- (๔) จำเลยพ้นจากความเป็นพระภิกษุ ให้ยุติการพิจารณา เว้นแต่ในกรณีผิดครุกาบัติ
- (๕) โจทก์ขอถอนฟ้องทั้งหมดหรือเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ให้ยุติการพิจารณาคำขอถอนของโจทก์ เว้นแต่กรณีความผิดครุกาบัติ หรือในกรณีที่จำเลยคัดค้านการขอถอนคำฟ้องนั้น
- (๖) โจทก์ไม่มาดำเนินการตามที่คณะผู้พิจารณาชั้นต้นนัดหมายไว้ ให้ยุติการพิจารณา เว้นแต่โจทก์จะได้ชี้แจงเหตุผลขัดข้องเป็นหนังสือภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่สั่งยุติการพิจารณา
- (๗) โจทก์ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสียตามความข้อ ๔ (๔) ถึงมรณภาพก็ดี หรือโจทก์ซึ่งเป็นผู้เสียหายถึงมรณภาพหรือตาย โดยไม่มีผู้จัดการแทนตามความในข้อ ๔ (๕) ก็ดี ให้นำความในข้อ ๒๐ (๒) มาใช้บังคับโดยอนุโลมในกรณียุติการพิจารณาตาม (๕) และ (๖) ไม่ตัดสิทธิของโจทก์อื่นที่จะฟ้องในเรื่องนั้น และไม่ตัดสิทธิของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นที่จะดำเนินการพิจารณาเรื่องนั้นต่อไปตามที่เห็นสมควร

๖. หลักการให้คำวินิจฉัย เมื่อมีการสืบพยานทุกฝ่ายเสร็จแล้ว ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นดำเนินการวินิจฉัยดังต่อไปนี้

- (๑) ถ้าปรากฏว่า จำเลยมิได้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่มีความผิดหรือมีเหตุผลที่จำเลยไม่ต้องรับนิคหกรรม ให้วินิจฉัยยกคำฟ้องของโจทก์
- (๒) ถ้าปรากฏว่า จำเลยได้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยเป็นความผิด และไม่มีข้อยกเว้นโทษอย่างใด ให้วินิจฉัยลงนิคหกรรมแก่จำเลยตามความผิดนั้น

นอกจากนี้ในการวินิจฉัยลงนิคหกรรมตามความในข้อ ๓๖ (๒) นอกจากคณะผู้พิจารณาชั้นต้นมีอำนาจวินิจฉัยลงนิคหกรรมตามคำฟ้องของโจทก์แล้ว ให้มีอำนาจวินิจฉัยลงนิคหกรรมในกรณีดังต่อไปนี้ ๑) ถ้าปรากฏว่า ข้อเท็จจริงในการพิจารณาต่างจากข้อเท็จจริงในคำฟ้องของโจทก์ แต่เป็นข้อเท็จจริงที่อยู่ในฐานความผิดลักษณะเดียวกัน ให้มีอำนาจวินิจฉัยลงนิคหกรรมตามสมควรแก่กรณี ๒) ถ้าปรากฏว่า ข้อเท็จจริงดังกล่าวในคำฟ้องของโจทก์นั้น โจทก์สืบสมแต่โจทก์อ้างลักษณะผิด ให้มีอำนาจวินิจฉัยลงนิคหกรรมตามลักษณะที่ถูกต้องได้ และ ๓) ถ้าปรากฏว่า ข้อเท็จจริงในทางการพิจารณาได้ความว่า การกระทำของจำเลยเป็นความผิดอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง ถึงแม้โจทก์จะมีได้กล่าวไว้ในคำฟ้อง ให้มีอำนาจวินิจฉัยลงนิคหกรรมตามความผิดนั้นได้

๗. หลักการเขียนคำวินิจฉัยชั้นต้น การเขียนคำวินิจฉัยชั้นต้นจะต้องมีข้อความสำคัญ ดังต่อไปนี้

- (๑) ชั้นของคำวินิจฉัย
- (๒) สถานที่ ที่วินิจฉัย
- (๓) วัน เดือน ปี ที่วินิจฉัย
- (๔) กรณีระหว่างผู้ใดโจทก์ ผู้ใดจำเลย

- (๕) เรื่องที่ยกขึ้นฟ้อง
 (๖) ข้อหาของโจทก์
 (๗) คำให้การของจำเลย
 (๘) ข้อเท็จจริงที่พิจารณาได้ความ
 (๙) เหตุผลในการวินิจฉัยทั้งในปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาพระวินัย
 (๑๐) บทบัญญัติแห่งพระวินัยที่ยกขึ้นวินิจฉัย
 (๑๑) คำชี้ขาดที่ยกขึ้นฟ้อง หรือให้ลงนิคหกรรม^{๕๐}

๘. วิธีปฏิบัติในการอ่านคำวินิจฉัย คำวินิจฉัยชั้นต้นให้อ่านให้โจทก์จำเลยฟัง

ตามกำหนดวัน เวลา และสถานที่ ซึ่งได้นัดหมายไว้ แล้วให้โจทก์จำเลยลงชื่อรับทราบ ถ้าโจทก์หรือจำเลยไม่ยอมลงชื่อรับทราบคำวินิจฉัย ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นบันทึกไว้ท้ายคำวินิจฉัย และให้ถือว่าโจทก์จำเลยได้รับทราบแล้ว

ถ้าคณะผู้พิจารณาชั้นต้นแจ้งกำหนดการอ่านคำวินิจฉัยแก่โจทก์จำเลยไม่ได้ ให้แจ้งแก่ผู้ปกครองสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาใกล้ชิด เพื่อแจ้งแก่โจทก์จำเลย แต่ถ้าโจทก์เป็นคฤหัสถ์เมื่อได้แจ้งกำหนดนัดหมายไปยังภูมิลำเนาเดิมของโจทก์แล้วให้ถือว่าแจ้งแก่โจทก์นั้นแล้ว

ถ้าโจทก์หรือจำเลยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่มาฟังคำวินิจฉัยตามกำหนดที่นัดหมายไว้โดยมิได้มีหนังสือแจ้งเหตุขัดข้องต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นก่อนถึงเวลานัดหมายให้อ่านคำวินิจฉัย และให้ถือว่าฝ่ายที่ไม่ได้มาฟังคำวินิจฉัยได้ทราบคำวินิจฉัยนั้นแล้ว ถ้าทั้งสองฝ่ายไม่มาฟังคำวินิจฉัยโดยมิได้แจ้งหนังสือแจ้งเหตุขัดข้องดังกล่าวข้างต้น ให้ถือว่าทั้งสองฝ่ายนั้นได้ทราบคำวินิจฉัยนั้นแล้ว

ถ้าโจทก์หรือจำเลยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่าย ไม่มาฟังคำวินิจฉัยโดยมีหนังสือแจ้งเหตุขัดข้องต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นก่อนถึงเวลาที่นัดหมาย เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นเห็นสมควรจะเลื่อนกำหนดการอ่านคำวินิจฉัยไปวันอื่นก็ได้ โดยแจ้งให้โจทก์จำเลยทราบ ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายไม่มาฟังคำวินิจฉัยตามกำหนดที่นัดหมายในครั้งหลัง โดยแจ้งเหตุขัดข้องหรือมิได้แจ้งเหตุขัดข้องก็ตาม ให้นำความในวรรค ๓ แล้วแต่กรณีมาใช้บังคับโดยอนุโลม

๙. คำวินิจฉัยชั้นต้นให้ถึงที่สุด ในกรณีอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้(๑) โจทก์และจำเลยมิได้อุทธรณ์ตามความในข้อ ๔๑ (๒) คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์มีคำสั่งให้ยุติการพิจารณาตามความในข้อ ๔๕

๑๐. การบังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัย เมื่อจำเลยรูปใดต้องคำวินิจฉัยให้ลงนิคหกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งถึงที่สุดแล้วให้คณะผู้พิจารณาซึ่งอ่านคำวินิจฉัย แจ้งผลคำวินิจฉัย

^{๕๐} กฎนิคหกรรม ข้อ ๓๘, ภาคผนวก ข.

แก่ผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดของจำเลยรูปนั้นทราบ เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยนั้น ถ้าจำเลยตั้งกล่าวในข้อ ๖๑ ไม่ยอมรับนิคหกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

(๑) ไม่ยอมรับนิคหกรรมคำวินิจฉัยให้สึก ไม่สึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมง นับแต่เวลาที่ไต่รับคำวินิจฉัยนั้น อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๔ ซึ่งกำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๒๖ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕

(๒) ไม่ยอมรับนิคหกรรมคำวินิจฉัยไม่ถึงสึก ให้ผู้บังคับบัญชารายงานโดยลำดับถึงมหาเถรสมาคม เมื่อมหาเถรสมาคมวินิจฉัยหรือมีคำสั่งให้สละสมณเพศแล้วไม่สึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมง นับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคม อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา ๒๔ วรรค ๒ ซึ่งกำหนดโทษอาญาไว้ในมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ในกรณีเช่นนี้ ให้พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดของจำเลยรูปนั้นขออารักขาต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักร

(๒) วิธีการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นอุทธรณ์

สำหรับการดำเนินการแก้ไขปัญหาตามกระบวนการพิจารณาวินิจฉัยเพื่อลงนิคหกรรมชั้นอุทธรณ์นี้มีข้อมูลที่จะพึงทำความเข้าใจและมีวิธีการดำเนินการที่เราจะต้องทำความเข้าใจได้ดังต่อไปนี้

ก. ผู้มีอำนาจในการลงนิคหกรรม ในการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นอุทธรณ์ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งมี ๔ อันดับ ดังต่อไปนี้

อันดับที่ ๑ ถ้าเป็นกรณีอุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งมีเจ้าคณะอำเภอเป็นหัวหน้า ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะภาคเจ้าคณะจังหวัด และรองเจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะจังหวัดให้เจ้าคณะภาคพิจารณาเลือกเจ้าคณะจังหวัดในภาคเดียวกันเข้าร่วมอีก ๑ รูป

อันดับที่ ๒ ถ้าเป็นกรณีอุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งมีเจ้าคณะจังหวัดเป็นหัวหน้า ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค และรองเจ้าคณะภาคเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะภาคให้เจ้าคณะใหญ่พิจารณาเลือกเจ้าคณะภาคในหนเดียวกันเข้าร่วมอีก ๑ รูป

อันดับที่ ๓ ถ้าเป็นกรณีอุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งมีเจ้าคณะภาคเป็นหัวหน้า ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่และเจ้าคณะภาคในหนนั้น ที่มีได้เข้าร่วมในการพิจารณาชั้นต้น ซึ่งเจ้าคณะใหญ่พิจารณาเลือกอีก ๒ รูป

อันดับที่ ๔ ถ้าเป็นกรณีอุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งมีเจ้าคณะใหญ่เป็นหัวหน้า ให้เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม

ข. วิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นอุทธรณ์ สำหรับวิธีในการดำเนินการ

พิจารณาวินิจฉัยลงนิกหกรรมในชั้นอุทธรณ์นั้นมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

(๑) หลักในการอุทธรณ์และวิธียื่นอุทธรณ์ ในการอุทธรณ์นั้นโจทก์จำเลยมีสิทธิอุทธรณ์ได้ในปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาพระวินัย โดยให้ระบุข้อเท็จจริงที่ยกอ้างอิงไว้โดยย่อ ส่วนข้อพระวินัยที่ยกอ้างอิงให้แสดงไว้โดยชัดเจน และต้องเป็นข้อพระวินัยที่ได้ยกขึ้นมาก่อนมาแล้วในการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิกหกรรมชั้นต้น การยื่นอุทธรณ์นั้นให้ยื่นอุทธรณ์เป็นหนังสือพร้อมด้วยสำเนาอีกตามจำนวนที่จะต้องส่งแก่อีกฝ่ายหนึ่งต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันทราบคำวินิจฉัยนั้น

(๒) หลักการส่งอุทธรณ์ เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นได้รับอุทธรณ์แล้ว ให้ส่งสำเนาอุทธรณ์แก่อีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อแก้อุทธรณ์ภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่ได้รับสำเนาอุทธรณ์นั้น ถ้าส่งสำเนาอุทธรณ์แก่อีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้เพราะหาตัวไม่พบหรือหลบหนี หรือจงใจไม่รับสำเนาอุทธรณ์ หรือได้รับแก้อุทธรณ์แล้ว หรือพ้นกำหนดแก้อุทธรณ์แล้ว ให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นรีบส่งไปยังคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ เพื่อพิจารณาวินิจฉัยต่อไป

(๓) ขั้นตอนในการดำเนินการวินิจฉัยชั้นอุทธรณ์ ในการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิกหกรรมชั้นอุทธรณ์ให้ดำเนินการตามลำดับดังนี้

๑) เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์พิจารณาเห็นว่า อุทธรณ์ของโจทก์หรือจำเลยมิได้ยื่นภายในเวลาที่กำหนดไว้ ให้วินิจฉัยยกอุทธรณ์นั้นเสีย

๒) ถ้าคณะพิจารณาชั้นอุทธรณ์เห็นสมควรสืบพยานเพิ่มเติมในปัญหาใดหรือกรณีใด เพื่อประโยชน์แก่การพิจารณาวินิจฉัย ให้มีอำนาจเรียกพยานมาสืบเองหรือสั่งคณะผู้พิจารณาชั้นต้นสืบให้ เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นสืบพยานแล้ว ให้ส่งสำนวนมายังคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ เพื่อพิจารณาวินิจฉัยต่อไป

๓) ถ้าคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์เห็นเป็นการจำเป็น เนื่องจากคณะผู้พิจารณาชั้นต้นมิได้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามวิธีการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิกหกรรมชั้นต้น ให้สั่งให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นปฏิบัติให้ถูกต้อง แล้วส่งสำนวนคืนไปยังคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์

๔) ในกรณีที่จำเลยผู้หนึ่งอุทธรณ์คำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้น ซึ่งวินิจฉัยให้ลงนิกหกรรมแก่จำเลยหลายรูปในความผิดฐานเดียวกันหรือต่อเนื่อง ถ้าคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์วินิจฉัยกลับ หรือแก้คำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นโดยไม่ลงนิกหกรรมหรือลดนิกหกรรมให้จำเลย อันเป็นการอยู่ในส่วนลักษณะความผิด คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์มีอำนาจวินิจฉัยตลอดไปถึงจำเลยอันซึ่งมิได้อุทธรณ์ ให้มีต้องถูกลงนิกหกรรมหรือลดนิกหกรรมเช่นเดียวกับจำเลยผู้อุทธรณ์สำหรับวิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิกหกรรมชั้นอุทธรณ์ นอกจากที่กำหนดไว้ในส่วนที่ ๓ นี้ ให้นำความในส่วนที่ ๒ ว่าด้วยวิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิกหกรรมชั้นต้นมาใช้บังคับโดยอนุโลมตามควรแก่กรณี

(๔) วิธีปฏิบัติเมื่อมีเหตุขัดข้อง ในระหว่างการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิกหกรรมชั้นอุทธรณ์ ถ้าปรากฏว่า (๑) จำเลยถึงมรณภาพ ให้ยุติการพิจารณา (๒) จำเลยพ้นจากความเป็น

พระภิกษุ ให้ยุติการพิจารณา เว้นแต่ในกรณีผิดครุภาบัติ

(๕) หลักการวินิจฉัยและเขียนคำวินิจฉัย ในการวินิจฉัยนั้นให้ใช้เกณฑ์จากชั้นต้น และการเขียนคำวินิจฉัยก็ให้ยึดแนวการเขียนตามแบบของชั้นต้นแต่ให้เพิ่มเติมประเด็นสำคัญ ๆ ดังนี้ด้วย

(๑) ชื่อ ฉายา นามสกุล อายุ พรรษา สำนัก และสังกัดของผู้อุทธรณ์

(๒) คำวินิจฉัยให้ยื่นยก แก่ หรือกลับคำวินิจฉัยชั้นต้น

(๖) การอ่านคำวินิจฉัย เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์พิจารณาวินิจฉัยเสร็จแล้ว ให้อ่านคำวินิจฉัยโดยมิได้ชักช้า และจะอ่านคำวินิจฉัยนั้น โดยคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ หรือจะส่งไปให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นอ่านก็ได้ ในการอ่านคำวินิจฉัยดังกล่าวในวรรคต้น ให้นำความในข้อ ๓๙ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

(๗) คำวินิจฉัยถึงที่สุด คำวินิจฉัยชั้นอุทธรณ์ให้ถึงที่สุดในกรณีอย่างใดอย่างหนึ่ง (๑) โจทก์และจำเลยมิได้ฎีกาตามความในข้อ ๔๙ (๒) คณะผู้พิจารณาชั้นฎีกามีคำสั่งให้ยกเลิกฎีกาตามความในข้อ ๕๐ วรรค ๒ หรือสั่งให้ยุติการพิจารณาตามความในข้อ ๕๑

(๘) การบังคับให้เป็นไปตามคำวินิจฉัย ให้นำเอาข้อความที่ปรากฏในหมวด ๕ มาใช้โดยอนุโลมได้

(๓) วิธีการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นฎีกา

สำหรับการดำเนินการแก้ไขปัญหาตามกระบวนการพิจารณาวินิจฉัยเพื่อลงนิคหกรรมชั้นต้นนี้มีข้อมูลที่จะพึงทำความเข้าใจและมีวิธีการดำเนินการที่เราจะต้องทำความเข้าใจได้ดังต่อไปนี้

ก. ผู้มีอำนาจในการลงนิคหกรรม สำหรับผู้ที่มีอำนาจในการดำเนินการลงนิคหกรรมในระดับชั้นฎีกานั้นมีกำหนดไว้ในข้อ ๒๖ ว่า การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นฎีกา ให้เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม ซึ่งถือว่าคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคมนั้นเป็นที่สุด ไม่สามารถจะรื้อฟื้นหรือคัดค้านได้

ข. วิธีวินิจฉัยลงนิคหกรรมชั้นฎีกา ในการพิจารณาวินิจฉัยอุทธรณ์ชั้นฎีกานั้นมีข้อที่พึงพิจารณาได้ ๖ ประการ ดังนี้

๑. หลักเกณฑ์ในการฎีกาและข้อห้ามในการฎีกา ได้กำหนดไว้ในข้อ ๔๙ ว่า คำวินิจฉัยชั้นอุทธรณ์ โจทก์จำเลยมีสิทธิฎีกาได้ในปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาพระวินัย ส่วนเรื่องข้อเท็จจริงและข้อพระวินัยที่ยกขึ้นอ้างอิงในฎีกาให้นำความในข้อ ๔๑ วรรค ๑ มาใช้บังคับโดยอนุโลม คือคำวินิจฉัยชั้นอุทธรณ์ โจทก์จำเลยมีสิทธิอุทธรณ์ได้ในปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาพระวินัย โดยให้ระบุข้อเท็จจริงที่ยกอ้างอิงไว้โดยย่อ และต้องเป็นข้อพระวินัยที่ได้ยกขึ้นมาก่อนมาแล้วในการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นต้น ในกรณีอุทธรณ์คำวินิจฉัยชั้นต้นตามความในวรรค

๑. ให้ยื่นอุทธรณ์เป็นหนังสือพร้อมด้วยสำเนาอีกตามจำนวนที่จะต้องส่งแก่อีกฝ่ายหนึ่งต่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันทราบคำวินิจฉัยนั้น ส่วนปัญหาข้อเท็จจริงตามความในวรรค ๑ ห้ามมิให้โจทก์จำเลยฎีกาในกรณีดังต่อไปนี้

(๑) คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์วินิจฉัยลงนิคหกรรมแก่จำเลยยื่นตามคกวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นเกี่ยวกับความผิดอย่างอื่น นอกจากความผิดอันติมัตตุ

(๒) คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์วินิจฉัยลงนิคหกรรมแก่จำเลยยื่นตามคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นเกี่ยวกับความผิดที่มีการวินิจฉัยการลงนิคหกรรมเกินกว่าคำฟ้องของโจทก์ตามความในข้อ ๓๗ (๓)^{๕๑} นอกจากความผิดอันติมัตตุ

(๓) คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์วินิจฉัยลงนิคหกรรมแก่จำเลยยื่นตามคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นให้ยกฟ้องของโจทก์โดยอาศัยข้อเท็จจริงเช่นเดียวกัน

๒. วิธีการยื่นฎีกาและการรับส่งฎีกาไปยังคณะผู้พิจารณาชั้นฎีกา วิธีการยื่นฎีกาและการรับส่งฎีกาไปยังคณะผู้พิจารณาชั้นฎีกาให้นำความในข้อ ๔๑ วรรค ๒ และข้อ ๔๒ มาใช้บังคับโดยอนุโลมถ้าปรากฏว่า ฎีกาของโจทก์หรือจำเลยประกอบด้วยลักษณะข้อห้ามอย่างใดอย่างหนึ่งตามความในข้อ ๔๙ วรรค ๒ ให้คณะผู้พิจารณาชั้นฎีกาวินิจฉัยยกฎีกานั้นเสีย

๓. วิธีปฏิบัติในการวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นฎีกา วิธีปฏิบัติในการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นฎีกาให้นำความในข้อ ๔๓ และข้อ ๔๔ มาใช้บังคับโดยอนุโลม คือในการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นฎีกา

(๑) เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นฎีกาพิจารณาเห็นว่า อุทธรณ์ของโจทก์หรือจำเลยมิได้ยื่นภายในเวลาตามที่กำหนดไว้ ให้วินิจฉัยยกฎีกานั้นเสีย

(๒) ถ้าคณะพิจารณาชั้นฎีกาเห็นสมควรสืบพยานเพิ่มเติมในปัญหาใดหรือกรณีใดเพื่อประโยชน์แก่การพิจารณาวินิจฉัย ให้มีอำนาจเรียกพยานมาสืบเองหรือส่งคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์สืบให้ เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์สืบพยานแล้ว ให้ส่งสำนวนมายังคณะผู้พิจารณาชั้นฎีกา เพื่อพิจารณาวินิจฉัยต่อไป

(๓) ถ้าคณะผู้พิจารณาชั้นฎีกาเห็นเป็นการจำเป็น เนื่องจากคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์มิได้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามวิธีการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นอุทธรณ์ ให้ส่งให้คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ปฏิบัติให้ถูกต้อง แล้วส่งสำนวนคืนไปยังคณะผู้พิจารณาชั้นฎีกา

(๔) ในกรณีที่จำเลยผู้หนึ่งฎีกาคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งวินิจฉัยให้ลงนิคหกรรมแก่จำเลยหลายรูปในความผิดฐานเดียวกันหรือต่อเนื่อง ถ้าคณะผู้พิจารณาชั้นฎีกาวินิจฉัยกลับ หรือแก้คำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์โดยไม่ลง

^{๕๑} ข้อ ๓๗ วรรค (๓) ถ้าปรากฏว่า ข้อเท็จจริงในทางการพิจารณาได้ความว่า การกระทำของจำเลยเป็นความผิดอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง ถึงแม้โจทก์จะได้กล่าวไว้ในคำฟ้อง ให้มีอำนาจวินิจฉัยลงนิคหกรรมตามความผิดนั้นได้, ภาคผนวก ข.

นิกกรรมหรือลดนิกกรรมให้จำเลย อันเป็นการอยู่ในส่วนลักษณะความผิด คณะผู้พิจารณาชั้นฎีกามีอำนาจวินิจฉัยตลอดไปถึงจำเลยอันซึ่งมิได้ฎีกา ให้มีต้องถูกลงนิกกรรมหรือลดนิกกรรม เช่นเดียวกับจำเลยผู้ฎีกานอกจากนั้นยังกำหนดให้วิธีปฏิบัติไว้ในข้อ ๕๔ ว่า วิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิกกรรมชั้นฎีกา นอกจากกำหนดไว้แล้วในส่วนที่ ๔ นี้ ให้นำความในส่วนที่ ๓ ว่าด้วยวิธีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิกกรรมชั้นอุทธรณ์มาบังคับใช้โดยอนุโลมตามควรแก่กรณี

๔. วิธีปฏิบัติเมื่อมีเหตุขัดข้อง ในระหว่างการพิจารณาวินิจฉัยการลงนิกกรรมชั้นฎีกา ถ้าปรากฏว่า

(๑) จำเลยถึงมรณภาพ ให้ยุติการพิจารณา

(๒) จำเลยพ้นจากความเป็นพระภิกษุให้ยุติการพิจารณา เว้นแต่ในกรณีผิดครุ กาบตี

๕. การวินิจฉัยปัญหาพระวินัยชั้นฎีกา ในกรณีที่มีการฎีกาในปัญหาพระวินัย โดยไม่มีการฎีกาปัญหาข้อเท็จจริง การวินิจฉัยปัญหาพระวินัยนั้น ให้คณะผู้พิจารณาชั้นฎีกาฟังข้อเท็จจริงตามที่คณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์วินิจฉัยมาแล้วจากพยานหลักฐานในสำนวน

๖. หลักการให้คำวินิจฉัยในชั้นฎีกา การทำคำวินิจฉัยชั้นฎีกา และการอ่านคำวินิจฉัยชั้นฎีกา ให้นำความในข้อ ๔๕ และ ๔๖ มาใช้บังคับโดยอนุโลม คือ

(ก) การทำคำวินิจฉัยชั้นฎีกา ให้นำความในข้อ ๔๕ มาใช้ดังนี้ คำวินิจฉัยชั้นฎีกา นอกจากมีข้อความซึ่งกำหนดให้มีในคำวินิจฉัยชั้นต้นตามความในข้อ ๓๔ แล้วให้มีข้อความดังต่อไปนี้

(๑) ชื่อ ฉายา นามสกุล อายุ พรรษา สำนัก และสังกัดของผู้อุทธรณ์

(๒) คำวินิจฉัยให้ยื่น ยก แก่ หรือกลับคำวินิจฉัยชั้นต้น

(ข) การอ่านคำวินิจฉัยชั้นฎีกา เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์พิจารณาวินิจฉัยเสร็จแล้วให้อ่านคำวินิจฉัยโดยมิได้ชักช้า และจะอ่านคำวินิจฉัยนั้น โดยคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ หรือจะส่งไปให้คณะผู้พิจารณาชั้นต้นอ่านก็ได้ ในการอ่านคำวินิจฉัยดังกล่าวในวรรคต้น ให้นำความในข้อ ๓๔ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

๓.๒ วิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยกฏนิคหกรรมของมหา เถรสมาคม

จากการศึกษารูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม ภายใต้กรอบของบทบัญญัติของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาทั้งหมดเราสามารถที่จะนำประเด็นต่างๆที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นถึงสาระสำคัญและการประยุกต์ใช้ในสังคมไทยนับตั้งแต่การประกาศใช้มาจนถึงปัจจุบันได้ดังต่อไปนี้

๓.๒.๑ ลักษณะสำคัญของกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม

สำหรับกฏนิคหกรรมนั้น ถือได้ว่าเป็นกฏระเบียบในการนำมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวในปัจจุบันซึ่งมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ภายใต้กรอบพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งคณะสงฆ์ไทยใช้แก้ไขปัญหาดังกล่าวมากกว่า ๓๐ ปี ถือได้ว่าเป็นรูปแบบที่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวในคณะสงฆ์ได้เป็นอย่างดีในระดับหนึ่ง จากการศึกษามาทั้งหมดจะพบว่า กฏนิคหกรรมมีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

(๑) กฏนิคหกรรมไม่ใช่กฎหมาย เป็นเพียงรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

อิทธิพลที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยที่เกิดขึ้นภายใต้กรอบของกฎหมายคณะสงฆ์คือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตราที่๙^{๕๒} สำหรับข้อนี้ถือว่าเป็นลักษณะของกฏนิคหกรรมโดยเฉพาะคือ ไม่ใช่กฎหมายที่จะมีอำนาจในการบังคับ แต่เป็นเพียงกฏระเบียบที่มหาเถรสมาคมออกหรือร่างออกมาใช้เพื่อเป็นแนวทางหรือรูปแบบที่จะใช้สำหรับการแก้ไขปัญหาดังกล่าวประเภทอาบัติหนักคืออาบัติปาราชิกที่พระภิกษุบางรูปในสังคมสงฆ์ถูกกล่าวหาว่ากระทำการละเมิดพระวินัยอย่างร้ายแรงคือการเสพเมถุน (การมีเพศสัมพันธ์กับสตรี) เมื่อภิกษุรูปใดถูกกล่าวหาที่จะต้องนำเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมคือการดำเนินการตามกฏนิคหกรรมเพื่อไต่สวนหาความจริงว่าผู้ถูกกล่าวหา มีความผิดจริงหรือไม่ ซึ่งกระบวนการดำเนินการตามกฏนิคหกรรมนั้นสามารถแบ่งได้เป็น ๒ ระดับคือ (๑) ระดับพระผู้พิจารณาและ (๒) ระดับคณะผู้พิจารณา โดยในระดับนี้สามารถแบ่งย่อยลงไปอีกเป็น ๓ ชั้น คือ (๑) การพิจารณาชั้นต้น (๒) การพิจารณาชั้นอุทธรณ์ (๓) การพิจารณาชั้นฎีกา ซึ่งกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคมจะมีสถานะคล้ายกับกฏมหาเถรสมาคมในเรื่องอื่นๆ ที่ออกมา

^{๕๒} มาตรา ๙ ในกรณีสมเด็จพระสังฆราชทรงลาออกจากตำแหน่งหรือพระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ออกจากตำแหน่งพระมหากษัตริย์จะทรงแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาของสมเด็จพระสังฆราชหรือตำแหน่งอื่นใดตามพระราชอัธยาศัยก็ได้.

บังคับใช้ซึ่งมีทั้งหมด ๒๘ ฉบับ (จากอดีตถึงปัจจุบัน)^{๕๓} โดยกฎหมายอาญาทั้งหมดเป็นเพียงข้อบัญญัติของมหาเถรสมาคม ดังนั้น จึงไม่มีลักษณะหรือเข้าข่ายว่าเป็นกฎหมาย เมื่อนำมาใช้จึงเป็นเพียงระเบียบที่จะพึงปฏิบัติโดยจะต้องอ้างอิงอำนาจจากกฎหมายคณะสงฆ์ อำนาจการบังคับตามกฎหมายจึงเป็นไปตามอำนาจของพระราชบัญญัติบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ในมาตราที่เกี่ยวข้อง

(๒) กฎนิคหกรรมไม่ใช่วิธีการของพระธรรมวินัย ในการศึกษาเกี่ยวกับกฎนิคหกรรมของมหาเถรสมาคมประการแรกที่จะต้องทำความเข้าใจก่อนก็คือ ต้องเข้าใจว่ากฎนิคหกรรมไม่ใช่วิธีการหรือรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหของพระธรรมวินัย^{๕๔} เพราะเป็นการนำเอารูปแบบการแก้ไขปัญหการละเมิดวินัยของของรัฐคือคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนมาใช้^{๕๕} ดังนั้น โครงสร้างด้านรูปแบบและกระบวนการจึงไม่ใช่โครงสร้างของการแก้ไขปัญหอาชญากรรมตามพระธรรมวินัยคืออาชญากรรมสมถวิธี ถึงอย่างนั้นกฎนิคหกรรมก็มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนก็คือการแก้ไขปัญหอาชญากรรมคณะสงฆ์^{๕๖} ที่เป็นปัญหของพระธรรมวินัย^{๕๗} เช่นกัน ซึ่งถือว่ารูปแบบและกระบวนการที่มีความทันสมัยและสอดคล้องกับระบบการบริหารการปกครองคณะสงฆ์เป็นอย่างมาก ซึ่งจะมีประโยชน์ในการช่วยสนับสนุนและคุ้มครองพระพุทธศาสนาให้ดีขึ้น

(๓) กฎนิคหกรรมมีกรอบการใช้อำนาจที่มาจากรัฐ เนื่องจากสงฆ์และพระธรรมวินัยไม่มีอำนาจในการลงโทษพระภิกษุผู้ประพฤติล่วงละเมิด พระธรรมวินัยขั้นร้ายแรง และไม่ยอมสละสมณเพศ ไม่มีอำนาจลงโทษผู้ใส่ความสงฆ์ หากว่ามีปล่อยไว้ย่อมจะนำความเสื่อมเสียมาสู่การคณะสงฆ์ได้^{๕๘} ในกรณีนี้คณะสงฆ์จึงมีความจำเป็นต้องพึ่งอำนาจรัฐ เพื่อสร้างความ

^{๕๓} พระวิสุทธิกัทรฐาดา, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายมหาเถรสมาคม. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓-๖๕.

^{๕๔} เสวก สุบรรณเกตุ, “บทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งเป็นอุปสรรคในการบริหารคณะสงฆ์ (พ.ศ. ๒๕๐๕ - ๒๕๓๕)”, หน้า ๙๙.

^{๕๕} ไสว จิตเพียร, “กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ไทย : ศึกษากรณีปัญหาองค์กรตุลาการและวิธีพิจารณาความอาชญากรรมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕”, หน้า ๒๗๒-๒๗๓

^{๕๖} สนิท ศรีสำแดง, กฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบ : นิตกรสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : สายสีการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖.

^{๕๗} พระเมธีธรรมมาภรณ์(ประยูร ธมฺมจิตโต) การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๖๓-๖๗,

^{๕๘} สนิท ศรีสำแดง, กฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบ : นิตกรสงฆ์, หน้า ๒๐.

ศักดิ์สิทธิ์ให้กับพระธรรมวินัย^{๕๙} หรือเพราะสังคมสงฆ์ปัจจุบันมีปัญหาซับซ้อนมากยิ่งขึ้นที่จะนำเอาพุทธวิธีระงับอธิกรณ์ตามพระไตรปิฎกมาใช้ให้ครอบคลุมทุกกรณี^{๖๐}

ดังนั้น จึงจำเป็นที่สงฆ์จะต้องใช้อำนาจรัฐเป็นหลักในการดำเนินการแก้ไขปัญหาซึ่งการใช้อำนาจรัฐจะใช้อำนาจโดยตำแหน่งทางการปกครองของคณะสงฆ์เช่นเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล ถึง มหาเถรสมาคม ผู้ที่ดำรงตำแหน่งดังกล่าวมีอำนาจที่จะทำการวินิจฉัยแก้ไขปัญห่อธิกรณ์คณะสงฆ์ได้ตามกฎหมายและโดยตำแหน่ง ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะสำคัญของกฏนิคหกรรมที่มีการวางรูปแบบการใช้อำนาจของผู้มีอำนาจในการวินิจฉัยอธิกรณ์ตามโครงสร้างคณะสงฆ์ ซึ่งมีมหาเถรสมาคมเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด อันจะเอื้อต่อการดำเนินการแก้ไขปัญห่อธิกรณ์ของคณะสงฆ์ในแต่ละระดับได้เป็นอย่างดี

(๔) กฏนิคหกรรมมีลักษณะของการวินิจฉัยเพื่อลงโทษผู้กระทำผิดตามกฎหมาย

เนื่องจากกฏนิคหกรรมไม่มีอำนาจในการบังคับหรือลงโทษเหตุเพราะไม่ใช่กฎหมายการสั่งบังคับหรืออำนาจในการลงโทษจึงให้เป็นไปตามอำนาจของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตราที่ ๒๔-๓๐ เพราะถือว่ากฏนิคหกรรมเป็นเพียงวิธีการดำเนินการเพื่อพิจารณาไต่สวนหาข้อเท็จจริงของอธิกรณ์แล้วมีคำตัดสินว่าใครผิดใครถูก แต่ไม่ได้มีอำนาจบังคับเพื่อลงโทษหรือทำการลงโทษตามคำตัดสินนั้น ซึ่งไม่ว่าจะเป็นนิคหกรรมคือการบังคับให้สึก หรือการสละสมณเพศ ก็ให้เป็นไปด้วยอำนาจของกฎหมายเพราะถือว่าการละเมิดต่อกฎหมายคณะสงฆ์และกฎหมายของรัฐมีความผิด^{๖๑}

๓.๒.๒ ปัญหาและอุปสรรคในการใช้กฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม การนำกฏนิคหกรรมไปใช้ในการแก้ไขปัญหาคณะสงฆ์พบว่ามีข้อขัดข้องหรือก่อให้เกิดอุปสรรคในทางการปฏิบัติดังนี้

(๑) ผู้มีอำนาจหรือผู้นำกฏนิคหกรรมไปใช้ไม่มีความรู้ทางด้านกฎหมาย เป็นข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งก็คือ พระสงฆ์สามเณรส่วนมากไม่มีความรู้ในทางกฎหมายทั้งนี้เพราะหลักสูตรการศึกษาของพระสงฆ์ไม่เอื้ออำนวย เนื่องจากพระสงฆ์เป็นสมณะ ผู้ปกครองจึงเห็นว่าไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับทางบ้านเมืองโดยเฉพาะด้านรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ ดังนั้น พระสงฆ์จึงได้เรียนศึกษาเฉพาะวิชาวัชรธรรม หลักการแสดงธรรม พุทธประวัติหรือพระวินัยของสงฆ์เท่านั้นทำให้พระสงฆ์

^{๕๙} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๖๖

^{๖๐} พ.ท. ประสาร ทองภักดี, กฎหมายมหาชนตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๗๓.

^{๖๑} มาตรา ๒๔-๒๗ เป็นการลงนิคหกรรม มาตรา ๒๘ - ๓๐ เป็นการให้สละสมณเพศ, ภาคผนวก ก.

ไม่ได้มีโอกาสเรียนหรือศึกษาด้านกฎหมาย เมื่อผู้ปกครองส่งข้อออกกฎระเบียบหรือกฎเกณฑ์ สำหรับการปกครองมาใช้โดยเฉพาะกฎดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับกฎหมายทำให้เกิดปัญหาที่สำคัญดังนี้

(๑) การดำเนินการแก้ไขปัญหามิใช่เป็นไปตามขั้นตอนของกฎนิคหกรรม

(๒) การปฏิบัติผิดหรือไม่เข้าใจในกฎระเบียบการดำเนินการตามวิธีการของกฎหมายโดยเฉพาะการดำเนินการกระบวนการทางศาล

(๓) มีความเชื่อผิดๆ ต่อกฎนิคหกรรมว่ามิใช่วิธีการทางพระธรรมวินัยและไม่เชื่อมั่นในกฎดังกล่าวทำให้การดำเนินการไม่มีประสิทธิภาพหรือสัมฤทธิ์ผล เป็นต้น เมื่อไม่เข้าใจในระเบียบปฏิบัติหรือขั้นตอน/กระบวนการดำเนินการทางด้านกฎหมายตามกฎระเบียบทำให้เกิดเป็นอุปสรรคตั้งกฎนิคหกรรมถือว่าเป็นกระบวนการยุติธรรมซึ่งต้องดำเนินการตามวิธีการของกฎหมายแทบทั้งสิ้น เมื่อพระสงฆ์ไม่เข้าใจเพราะไม่มีความรู้ทางด้านนิติศาสตร์หรือด้านกฎหมายมาก่อน ย่อมจะส่งผลกระทบต่อการทำงานด้านยุติธรรมตามกฎนิคหกรรมดังกล่าวมาแล้ววึ่ง หากจะนำกรณีดังกล่าวมาเปรียบเทียบกับสังคมของชาวบ้าน การใช้กฎหมายบางประเภท เช่น กฎหมายอาญา กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จะพบว่าผู้ที่มีส่วนในการใช้กฎหมายล้วนแต่เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางกฎหมายโดยตรง เช่น ผู้พิพากษา อัยการ ทนาย ตำรวจ เป็นต้น ดังนั้น บุคคลที่กล่าวมานั้นเป็นผู้ที่มีความรู้ในทางกฎหมายและรู้ระบบการหลักการและวิธีการแก้ไขปัญหามีอย่างดีจนอาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานี้ เป็นผู้มีความรู้ที่เกี่ยวกับกฎหมายโดยตรง ดังนั้น การนำกฎหมายฉบับนี้ไปใช้จึงเป็นประโยชน์และง่ายต่อการนำไปใช้แก้ไขปัญหามาตามวิถีทางของกฎหมายได้ แต่เมื่อหันมาพิจารณาในแวดวงคณะสงฆ์จะพบว่า

(๑) พระสงฆ์มิใช่ นักกฎหมาย และไม่เชี่ยวชาญในกฎหมายของรัฐเพราะพระสงฆ์มิใช่ผู้มีวิชาชีพในทางกฎหมาย

(๒) วิถีชีวิตของพระสงฆ์ก็มิได้เกี่ยวข้องกับการใช้กฎหมายและการนำกฎหมายมาใช้จนเกิดความคุ้นชิน

(๓) ผู้ปกครองของคณะสงฆ์นับตั้งแต่มหาเถรสมาคมมาจนถึงเจ้าอาวาส ส่วนมากก็มีใช้นักกฎหมายแต่อาจจะอนุโลมเป็นนักปกครองได้ ดังนั้น เมื่อนักกฎหมายมาใช้จึงเกิดปัญหาคือการแก้ไขปัญหามิใช่เป็นไปด้วยความล่าช้า ไม่สามารถที่จะยุติปัญหาภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว และทำให้อิทธิพลลุกลามใหญ่โต เป็นต้น

(๒) ปัญหาความใกล้ชิดของผู้พิจารณากับผู้เป็นจำเลย ในปัญหาข้อนี้ถือเป็นปัญหาที่มีความเกร็งเกรงกันในลักษณะของความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่าง (๑) ผู้ดำเนินการพิจารณา (๒) ผู้ถูกกล่าวหา (จำเลย) และ (๓) ผู้เสียหาย โดยมีผู้ให้ข้อสังเกตว่ากระบวนการแก้ไขปัญหามาตามกฎนิคหกรรมนี้เป็นกฎหรือระเบียบที่มุ่งแก้ปัญหามาตามคณะสงฆ์ อาจจะทำให้มีความไม่ยุติธรรมในกรณีที่อริกรรมเกิดขึ้นในวัดใดวัดหนึ่งแล้วผู้ตัดสินอริกรรมก็เป็นเจ้าอาวาส

ผู้ทำผิดก็คือภิกษุที่เป็นลูกศิษย์เจ้าอาวาส ในกรณีดังกล่าวอาจเป็นไปได้ที่เจ้าอาวาสอาจอาศัยความใกล้ชิดในการให้การช่วยเหลือภิกษุผู้เป็นจำเลย ซึ่งถ้าหากเกิดกรณีเช่นนี้ขึ้นจริงๆ แล้วปัญหาที่จะเกิดขึ้น คือความยุติธรรมในกระบวนการแก้ไขปัญหาก็จะขาดไป^{๒๒} เหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะกฏนิคหกรรมกำหนดให้ภิกษุผู้เป็นเจ้าสังกัดทำหน้าที่เป็นผู้พิจารณาหรือเป็นคณะผู้พิจารณาได้ในเขตที่ตนรับผิดชอบหรือในขอบเขตของอำนาจและตำแหน่งที่ตนเองมีอยู่ ซึ่งการให้อำนาจกับคณะผู้พิจารณาที่มีความใกล้ชิดกับผู้เป็นจำเลยการให้ผู้ปกครองมาเป็นผู้ตัดสินความผิดของผู้ที่อยู่ใต้การปกครองก็ย่อมจะทำให้เกิดความลำเอียงในการแก้ไขปัญหาคือ

(๓) ปัญหาเรื่องปัญหาในกฏนิคหกรรมกับกับปัญหาพระธรรมวินัยไม่สอดคล้องกัน

เป็นที่ทราบกันว่ากฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคมภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ไม่ใช่กฎหมายแต่ก็มีจุดประสงค์ที่ชัดเจนว่าต้องการที่จะแก้ไขปัญหาของพระธรรมวินัยโดยเฉพาะปัญหาเรื่องอาบัติหนักในหมวดอาบัติตาทิกรรมและอนุวาทาธิกรรมซึ่งปัจจุบันถือว่าเป็นเรื่องที่ทำให้เกิดความเสียหายให้กับคณะสงฆ์เป็นอย่างมาก เหตุเพราะการกำหนดโครงสร้างการแก้ไขปัญหาคณะสงฆ์เพียงบางหมวดบางประเด็นก็อาจจะทำให้เกิดความไม่ชัดเจนในเรื่องปัญหาอื่นๆ เช่น เรื่องการทะเลาะวิวาทกันเกี่ยวกับปัญหาของพระธรรมและพระวินัย (วิวาทาธิกรรม) ซึ่งหากเกิดปัญหาดังกล่าวขึ้นการนำกฏนิคหกรรมไปใช้ก็จะไม่ก่อให้เกิดผลได้เพราะปัญหาบางอย่างไม่อาจจะให้ยุติได้เพียงเพราะการโต้สวน โดยอาจจะต้องใช้วิธีการอื่นๆ ที่เหมาะสมกว่า หรือปัญหาการลงนิกหกรรมที่เป็นวิธีการที่ดีอยู่แล้วแต่ในปัจจุบันนี้ไม่สามารถนำมาใช้ได้จริงหรืออาจไม่เหมาะสมกับวิธีการทางกฎหมาย ซึ่งในปัจจุบันกำหนดให้มีการแก้ไขปัญหาก็เพียงวิธีเดียวคือกฏนิคหกรรมซึ่งเป็นวิธีการที่เนื่องด้วยกฎหมายและ เมื่อพิจารณาอย่างรอบคอบแล้วก็จะพบว่าวิธีการดังกล่าวไม่สอดคล้องกับวิธีการทางพระธรรมวินัย ดังนั้น การนำไปใช้จึงก่อให้เกิดปัญหาคือการโต้แย้งจากสังคมในลักษณะของการไม่ยอมรับและตั้งข้อสังเกตว่าการใช้กฏนิคหกรรมกับพระสงฆ์นั้นไม่ชอบด้วยพระธรรมวินัย

๓.๒.๓ วิเคราะห์การประยุกต์ใช้ในสังคมไทย (กรณีตัวอย่าง)

นับตั้งแต่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พงศ. ๒๕๐๕ และมหาเถรสมาคมได้มีการออกกฏนิคหกรรมฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ได้มีการนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาคือที่เกิดขึ้นกับคณะสงฆ์ไทยมาโดย

^{๒๒} ไสว จิตเพียร “กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ไทย : ศึกษากรณีปัญหาองค์กรตุลาการและวิธีพิจารณาความอาชญากรรมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕”, หน้า ๒๙๐.

ตลอด ซึ่งเราสามารถที่จะศึกษาได้จากกรณีตัวอย่างที่ใช้กฏนิคหกรรมในการแก้ไขปัญหานั้นคือ ได้ว่าอิทธิฤทธิ์ที่เกิดขึ้นและได้ก่อให้เกิดความสั่นสะเทือนแก่วงการสงฆ์และเป็นมาตรวัดประสิทธิภาพของการแก้ไขปัญหามาภายใต้กรอบของกฏนิคหกรรมซึ่งมีทั้งหมด ๒ กรณีดังต่อไปนี้

๑. กรณีของพระครูใบฎีกานิกร ธรรมวาที สำหรับพระนิกร ธรรมวาทีนี้เป็นพระภิกษุที่มีชื่อเสียงมากในเรื่องของการเป็นนักเทศน์ที่รูปหล่อ หน้าตาดีการเทศน์ของท่านมีญาติโยมให้ความสนใจเป็นอย่างมาก และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในหมู่ของชาวพุทธทั้งในและต่างประเทศ ความที่ท่านเป็นพระภิกษุรูปหล่อ และมีชื่อเสียงทำให้ท่านกลายมาเป็นที่ต้องการของคนทั้งหลายในช่วงปี พ.ศ.๒๕๒๕ - ๒๕๓๐ ถือได้ว่าเป็นช่วงระยะเวลาที่ท่านมีชื่อเสียงมากที่สุด ต่อมาท่านได้ต้องคดีพัวพันกับหญิงสาวชื่ออรปวีณา บุตรขุนทองในข้อหาปาราชิก โดยในปี ๒๕๓๐ โดยในวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๓๓ นายชัยภักดิ์ สิริวัฒน์ เลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ พร้อมกับนางสาวอรปวีณา ได้เข้าแจ้งความและยื่นฟ้องพระครูใบฎีกานิกรฯ ในข้อหาต้องอาบัติปาราชิกข้อที่ ๑ กับคณะผู้พิจารณาชั้นต้น (ทางฝ่ายปกครองในเขตคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่) เมื่อคณะผู้พิจารณาชั้นต้นได้สืบพยานโจทก์พยานจำเลยเพื่อหาข้อเท็จจริงแล้วได้ให้คำวินิจฉัยว่าพระครูใบฎีกานิกรฯ ได้ประพฤติละเมิดพระธรรมวินัยด้วยการต้องอาบัติปาราชิกในฐานเสพเมถุน กับสตรีคือนางสาวอรปวีณา จริงและมีคำสั่งให้สึกภายใน ๒๔ ชั่วโมง^{๖๓} ในการพิจารณาอิทธิฤทธิ์ในครั้งนั้นได้มีข้อยุติในการพิจารณาวินิจฉัยอิทธิฤทธิ์ชั้นต้นเท่านั้น ปัจจุบันนายนิกร ยศคำจู้ ได้มุ่งข่าวห่มขาวปฏิบัติธรรมอยู่ที่สำนักปฏิบัติธรรมดอยนางแล อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

๒. กรณีพระยันตระ อมโร หรือนายวินัย ละอองสุวรรณ กรณีนี้เป็นการต้องอิทธิฤทธิ์ในกรณีต่างๆ ดังนี้

(๑) กรณีของนางแก้วตา เพชรศรี หรือแม่ชีแก้วตาในข้อหาปาราชิก

(๒) กรณีนางจันทิมา มาเยรังษี จนมีบุตรร่วมกันคนหนึ่งชื่อเด็กหญิงกระต่าย มาเยรังษี นอกจากนั้นก็เสพเมถุนกับนางสาวอ๊ว คาลเด็น รวมถึงได้ลวนลามทางเพศกับนางสาวชูชาน วอร์นิกั นอกจากนั้นก็ได้คัดลอกบทกวีของ ศ.ดร.ระวี ภาวิไล ซึ่งถือเป็นความผิดฐานลักทรัพย์เพราะเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์อันเป็นทรัพย์สินทางปัญญาของผู้อื่น ในกรณีนี้กระบวนกรดำเนินการตามกฎหมายยังไม่ถึงจุดสิ้นสุดเนื่องจากพระยันตระได้หลบหนีออกไปจากประเทศก่อนทำให้กระบวนกรแก้ไขปัญหายังอยู่ในชั้นพิจารณาชั้นอุทธรณ์เท่านั้นจากกรณีศึกษาที่ได้นำเสนอตั้งกล่าวเราจะพบว่าทุกกรณีเป็นกรณีที่คณะสงฆ์ได้ใช้กฏนิคหกรรมในการแก้ไขปัญหานั้นทั้งหมดและผลการแก้ไขปัญหานั้นมีอยู่ ๒ ประการคือ

^{๖๓} กรมการศาสนา, การประชุมคณะกรรมการศึกษาปัญหาและปรับปรุงปกครองคณะสงฆ์ ครั้งที่ ๒/๒๕๔๒, (กรุงเทพฯ ฯ : กรมการศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๕๐-๕๓.

(๑) กรณีที่สามารถแก้ไขได้สำหรับปัญหาที่แก้ไขได้และยุติลงแล้วก็คือ ปัญหาพระนิกร ธรรมวาที ซึ่งในกรณีดังกล่าวปรากฏว่าน่าจะแก้ไขปัญหาลงได้ต้องใช้เวลาไม่ต่ำกว่า ๕-๑๐ ปี จากสถิติการแก้ไขปัญหาดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า การแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยกลไกคณะกรรมการมีความยุ่งยากและผลการแก้ไขปัญหาก็ยืดเยื้อไม่สามารถที่จะยุติปัญหาโดยระยะเวลาอันสั้นและก่อให้เกิดผลเสียกับภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยมากกว่าที่จะเป็นผลดี

(๒) กรณีที่ไม่สามารถแก้ไขได้ ก็คือในกรณีปัญหาความขัดแย้งในเรื่องพระธรรมวินัยด้วยการปฏิเสธคำสอนที่ผิดพลาดอันจัดเป็นประเภทสังฆกรรมปฏิรูป ซึ่งปัญหาข้อนี้ไม่มีกำหนดวิธีการแก้ไขปัญหาไว้ในกฎหมายคณะสงฆ์และในกฎนิคหกรรมทำให้ทางคณะสงฆ์หรืออำนาจรัฐไม่อาจจะเข้าไปดำเนินการแก้ไขปัญหามาภายใต้กฎหมายและระเบียบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องได้ เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะในกรอบการกำหนดปัญหาของพระธรรมวินัยมีเพียงกำหนดไว้ว่ากฎนิคหกรรมมีไว้เพื่อลงโทษผู้ประพฤติละเมิดพระธรรมวินัย แต่โดยมากมักจะเป็นความผิดที่เกี่ยวข้องกับพระวินัยร้ายแรงเท่านั้น เช่น การต้องอาบัติปาราชิก เป็นต้นซึ่งกรณีนี้ใช้กฎนิคหกรรมได้ แต่ปัญหาพระธรรมซึ่งเป็นปัญหาที่ละเอียดอ่อนกลับเป็นปัญหาที่ไม่มีการให้ความสำคัญและกำหนดวิธีการในการแก้ไขปัญหาว่างชัดเจน ทำให้ไม่สามารถที่จะเข้าไปแก้ไขปัญหามาในกรณีดังกล่าวได้เนื่องจากมีข้อจำกัดคือ

๑) อำนาจการดำเนินการในกรอบของกฎหมายไม่ครอบคลุม

(๒) รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหามาตามกฎนิคหกรรมของมหาเถรสมาคมมีข้อจำกัดในเรื่องรูปแบบที่ไม่อาจจะนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหามาบางประเภทได้ เช่น การทะเลาะวิวาทของภิกษุที่มีการแบ่งขั้วกันอย่างชัดเจน เป็นต้น ซึ่งความไม่สอดคล้องของรูปแบบดังกล่าวก็ทำให้เกิดอุปสรรคในการนำไปใช้ได้

๓.๓ วิเคราะห์กระบวนการระงับอาบัติตาทิกรรมของคณะสงฆ์ไทย

สำหรับประเด็นที่จะนำมาวิเคราะห์นี้ถือว่าเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหามาอริกรรมทั้งอริกรรมสมถวิธีในสมัยพุทธกาลและกฎนิคหกรรมของมหาเถรสมาคมในสมัยปัจจุบัน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษามาเป็นเบื้องต้นแล้ว ซึ่งมีรายละเอียดของการเปรียบเทียบดังต่อไปนี้

๓.๓.๑ กำเนิดและพัฒนาการ

สำหรับประเด็นเรื่องของบ่อเกิดของกระบวนการแก้ไขปัญหามาอริกรรมสมถวิธีและกฎนิคหกรรมของมหาเถรสมาคมมีบ่อเกิดที่มาแตกต่างกัน อริกรรมสมถวิธีสำหรับวิธีการแก้ไขปัญหามาในสมัยพุทธกาลนั้นมีวิวัฒนาการมาเป็นลำดับคือ

(๑) พระพุทธองค์ทรงค้นพบพระธรรม

(๒) ทรงสร้างสังคมสงฆ์ขึ้น

(๓) เมื่อมีปัญหาเกิดการละเมิดพระธรรมอันเป็นกฎธรรมชาติก็ทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นเพื่อใช้เป็นกรอบในการฝึกหัดและเรียนรู้อุเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขของสงฆ์^{๖๔}

(๔) ในขณะที่เดียวกันก็ทรงบัญญัติวิธีแก้ไขปัญหานั้นเนื่องมาจากอิทธิพลคือทั้งในส่วนที่เป็นกิจที่พึงกระทำและการละเมิดทั้งพระธรรมและพระวินัยที่ทรงค้นพบนั้น ซึ่งวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวเรียกว่า อธิกรณสมถวิธี หมายถึง รูปแบบและกระบวนการไขปัญหาในสังคมสงฆ์ โดยแบ่งออกเป็น ๗ ประการ หรือแบ่งเป็นประเภทตามลักษณะของการลงโทษคือ

(๑) ประเภทการแก้ไขปัญหามีเงื่อนไข ได้แก่ การพิจารณาแก้ไขปัญหาล่วงวางเงื่อนไขให้ผู้กระทำผิดได้มีโอกาสกลับตัวเช่นการลงนิคหกรรมทั้ง ๘ ประการ ตามหลักของกัจจายิก^{๖๕}

(๒) ประเภทการแก้ไขปัญหามีเงื่อนไขไม่ได้แก่ การพิจารณาแก้ไขปัญหาโดยการลงโทษผู้กระทำผิดภายหลังจากที่ศาลได้มีคำตัดสินแล้วโดยไม่ต้องรอเงื่อนไขใด ๆ ได้แก่ อธิกรณสมถวิธีในอธิกรณทั้ง ๓ คือ ๑) วิวาทาทิกรณ ๒) อนูวาทาทิกรณ ๓) อาปัตตาทิกรณ

(๓) ประเภทการแก้ไขปัญหาแบบพิเศษ ได้แก่ วิธีการแก้ไขปัญหาร้ายแรงที่เกิดขึ้นโดยการให้ผู้กระทำผิดพ้นจากภาวะหรือเพศความเป็นภิกษุ

อนึ่ง การกำหนดให้มีการใช้วิธีการแก้ไขปัญหานั้นในสมัยพุทธกาลก็เพราะพระพุทธองค์ทรงเห็นโทษของการขัดแย้งทะเลาะวิวาทกันภายในสังคมสงฆ์ซึ่งเป็นมลทินและเป็นอุปสรรคในการบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน^{๖๖} ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงต้องกำหนดรูปแบบและวิธีการแก้ไขปัญหานี้ขึ้นเพื่อให้คณะสงฆ์นำไปปรับใช้เพื่อการแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้สงบยุติอันไม่เป็นอุปสรรคในการบรรลุเป้าหมายสูงสุดของทางศาสนาต่อไป

กฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม มีบ่อเกิดมาจาก

(๑) พัฒนาการในการใช้อำนาจรัฐ เพื่อการอุปถัมภ์คุ้มครองพระพุทธศาสนาซึ่งมีวิวัฒนาการมาพร้อมๆ กับการก่อตั้งรัฐไทย ซึ่งในระยะแรกไม่มีการเรียกชื่อว่าเป็นกฏนิคหกรรมหรือมีการจัดรูปแบบของกระบวนการแก้ไขปัญหาว่างอย่างชัดเจน เพราะเป็นรูปแบบการแก้ไขปัญหที่อยู่ภายใต้กรอบของพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ซึ่งมีการใช้รูปแบบการแก้ไขปัญหาลักษณะของกฎหมายที่พระมหากษัตริย์จะออกมาบังคับใช้ร่วมกับบทลงโทษของชาวบ้าน เช่น การกำหนดโทษของพระสงฆ์ไว้ในกฎหมายลักษณะผ้าเมียบสมัยกรุงศรีอยุธยา^{๖๗}

^{๖๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *นิติศาสตร์เชิงพุทธ*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕.

^{๖๕} วิ.จ. (ไทย) ๖/๑-๗๔/๑-๑๕๒

^{๖๖} อญ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๒/๓๕๔-๓๕๕

^{๖๗} มองซิเออร์ เออร์ (ร.แลงกาด์), *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย (เล่ม ๒)*, (กรุงเทพมหานคร : อรุณสภา ลาดพร้าว, ๒๕๑๕), หน้า ๑๖๘.

หรือกฎพระสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๑^{๖๔} รวมถึงพระราชกำหนดฉบับต่างๆที่ออกมาบังคับใช้ในสมัยต่อมา^{๖๕} ต่อมาเมื่อรัฐไทยได้มีการปรับปรุงรูปแบบของกฎหมายให้ทันสมัยขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมาจึงมีการปรับปรุงให้มีความทันสมัยและสอดคล้องกับรูปแบบการใช้กฎหมายปกครองของรัฐมากขึ้นกล่าวคือสอดคล้องใน ๒ ประเด็นได้แก่

(๑) สอดคล้องกับโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์

(๒) สอดคล้องกับโครงสร้างของการใช้อำนาจขององค์กรสงฆ์ ดังปรากฏในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) เป็นต้นมา ซึ่งมีการกำหนดรูปแบบของการดำเนินการแก้ไขปัญหาด้วยการแบ่งการพิจารณาออกเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์และชั้นฎีกาซึ่งเป็นการปรับให้สอดคล้องกับรูปแบบการพิจารณาคดีของรัฐโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการรักษาและคุ้มครองพระธรรมวินัย^{๖๖}

(๒) มีบ่อเกิดมาจากการจัดโครงสร้างการบริหารคณะสงฆ์ ตามแนวคิดสมัยใหม่ที่ต้องการให้พระสงฆ์มีอำนาจในการปกครองด้วยการแบ่งอำนาจการปกครองออกเป็น ๓ ส่วน คือ อำนาจบริหาร อำนาจนิติบัญญัติ และอำนาจตุลาการ ซึ่งการแบ่งอำนาจดังกล่าวมีมาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ แม้จะไม่มี การจัดแบ่งการบริหารโดยระบบสภา แต่ก็ให้อำนาจดังกล่าวแก่องค์กรของสงฆ์ที่จะใช้อำนาจดังกล่าวได้ ซึ่งแม้ว่าในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๔๘ จะเปิดกว้างเพื่อการใช้ระบบสังฆสภาเข้ามาใช้แต่ก็ปรากฏว่า รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาก็ยังคงใช้ระบบการพิจารณาคดีของรัฐมาใช้ดังปรากฏในมาตราที่ ๒๒-๒๔ซึ่งกำหนดให้สังฆมนตรีออกสั่งขานัตติเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาคณะสงฆ์^{๖๗} คือ “ประมานระเบียบว่าด้วยการแก้ไขปัญหาวินัย”^{๖๘} แม้จะเป็นส่วนของอำนาจตุลาการฝ่ายวินัยธรแต่รูปแบบการแก้ไขปัญหาก็ยังคงมีการแบ่งการพิจารณาเป็น ๓ ชั้นเช่นเดิม และต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงมาใช้พระ

^{๖๔} กรมศิลปากร, กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๔, (กรุงเทพมหานคร : อรุณกาลาดพร้าว, ๒๕๐๖), หน้า ๑๖๑-๒๒๘

^{๖๕} ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ), ประชุมพงศาวดารรัชกาลที่๕, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๔๓.

^{๖๖} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร เอกสารราชการที่๕ เลขที่ ศ. ๑๕ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑, ตูภาคผนวก ก, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมพระวชิรญาณวโรรส, การคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๔๓.

^{๖๗} มาตรา ๒๒ สั่งขานัตติกติกาสงฆ์ กฎองค์การพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช กฎกระทรวง ข้อระเบียบ ต้องไม่ขัดกับวินัยสังฆานัตติ จะบัญญัติความผิดและกำหนดทัณฑ์กรรมแก่บรรพชิตผู้ประพฤติล่วงละเมิด และสั่งขานัตติไว้ให้เป็นใตหนึ่งต่างหากจากโทษตามพระวินัยก็ได้.

^{๖๘} แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๓๑ ภาค ๖-๗ ประจำเดือน กันยายน กับ เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๖, หน้า ๒๓๔ - ๒๓๖.

ราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แม้ว่ารูปแบบและโครงสร้างการปกครองจะกลับไปใช้รูปแบบเดิมคือสมัยรัชกาลที่ ๕ แต่ก็ยังคงมีการใช้รูปแบบการพิจารณาอธิการณ์ที่เน้นความสอดคล้องกับการใช้อำนาจของฝ่ายปกครอง ซึ่งมีรูปแบบการแบ่งการพิจารณาออกเป็น ๓ ชั้น จะเห็นได้ว่าการใช้รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหา จัดเป็นวิธีการที่จะเข้าไปรองรับการมีอำนาจและการใช้อำนาจของภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ ดังจะพบว่าในโครงสร้างการบริหารการปกครองคณะสงฆ์ ปัจจุบันภิกษุผู้มีตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ย่อมมีอำนาจที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกับการแก้ไขปัญหาดิการณ์ในแต่ละระดับชั้นด้วย เช่น กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล หรือเจ้าอาวาส ล้วนมีการระบุไว้ในกฎหมายว่า ต้องมีหน้าที่ในการวินิจฉัยอธิการณ์ในระดับการพิจารณาที่เหมาะสมกับตำแหน่งของตนเมื่อเป็นเช่นนั้นรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาดิการณ์ โดยกฏนิคกรรมของมหาเถรสมาคมจึงเกิดขึ้นมาเพื่อให้สอดคล้องกับการใช้อำนาจของภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายคณะสงฆ์^{๗๓}

เมื่อนำรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาทั้ง ๒ มาเปรียบเทียบกันก็จะพบว่าวิธีการสมถะวิธีจัดเป็นรูปแบบที่พระพุทธองค์ทรงตั้งขึ้นมาเพื่อใช้เป็นวิธีการแก้ไขปัญหามหาพระธรรมวินัย ให้กับคณะสงฆ์โดยอำนาจของพระธรรมวินัยไม่มีการนำเอาอำนาจของรัฐมาใช้หรือให้อำนาจรัฐเข้ามาใช้ทั้งนี้เพราะพระพุทธองค์ทรงเป็นผู้นำที่ความสามารถในการชำระอธิการณ์ได้ภายใต้วิธีการของพระธรรมวินัยที่ทรงค้นพบ และภายหลังได้ทรงมอบให้สงฆ์เป็นผู้ใช้อำนาจผ่านทางรูปแบบการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งเราสามารถพิจารณาบ่อเกิดของกระบวนการแก้ไขปัญหามหาในสมัยพุทธกาลได้จะเห็นได้ว่า กระบวนการอันเป็นจุดเริ่มต้นของรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหามหาในสมัยพุทธกาลเกิดมาจาก ๑) การค้นพบพระธรรม ๒) การก่อตั้งสังคมาสงฆ์ ๓) การที่สมาชิกในสังคมาละเมิดพระธรรม ๔) ทรงก่อตั้ง/บัญญัติพระวินัยขึ้น และ ๕) ทรงบัญญัติรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหามหา(อธิการณ์สมถะวิธี) โดยที่อธิการณ์สมถะวิธีจะเป็นรูปแบบการแก้ไขปัญหามหาพระธรรมวินัยโดยมุ่งที่จะรักษาความบริสุทธิ์ของพระธรรมวินัย รวมถึงการคุ้มครองภิกษุผู้มีศีลและลงโทษผู้ที่กระทำความผิด ส่วนกฏนิคกรรมของมหาเถรสมาคมมีบ่อเกิดมาจากอำนาจรัฐที่รัฐเข้ามากำหนดรูปแบบการแก้ไขปัญหามหาของคณะสงฆ์ เพราะเห็นว่า พระสงฆ์ไม่สามารถจะแก้ไขปัญหามหาภายในของสงฆ์เองอันเนื่องมาจากข้อจำกัดหลายประการ เช่น รัฐอาจเห็นว่าการสืบสวนไต่สวนตามหลักการยุติธรรมของศาลเป็นเรื่องที่ขัดต่อธรรมเนียมของสงฆ์หรืออาจก่อให้เกิดความยุ่งยาก^{๗๔} ดังนั้น รัฐซึ่งอยู่ในฐานะของผู้ให้การ

^{๗๓} กฏนิคกรรมของมหาเถรสมาคม ข้อ (๕), (๒๕), (๔๙) ตูภาคผนวก ข.,

^{๗๔} เสวก สุบรรณเกตุ, “บทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งเป็นอุปสรรคในการบริหารคณะสงฆ์(พ.ศ. ๒๕๐๕ – ๒๕๓๕)”, หน้า ๑๒๕.

อุปถัมภ์พระศาสนาจึงได้เข้ามากำหนดรูปแบบการแก้ไขปัญหาอิทธิพลให้กับสงฆ์โดยเห็นว่าการมีส่วนในการขจัดปัญหาความประพฤติไม่งามของสงฆ์ซึ่งถือเป็นภาระหน้าที่ของพระมหากษัตริย์หรือรัฐในการให้การคุ้มครองพระศาสนาและเป็นการรักษาพระธรรมวินัย^{๗๕}

จะเห็นว่าในสังคมไทยตั้งแต่อดีตเป็นต้นมารัฐทำหน้าที่เป็นผู้ให้การคุ้มครองพระพุทธศาสนา ดังนั้น จึงได้ออกกฎหมายโดยความยินยอมของสงฆ์ในการให้การคุ้มครองและขจัดปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งผิดกับสมัยพุทธกาลที่บ่อเกิดของอิทธิพลสมณะวิธีนั้นมาการที่พระพุทธองค์ทรงวางรูปแบบการบริหารปกครองให้เป็นไปตามเงื่อนไขของอำนาจสงฆ์ หรืออำนาจพระธรรมวินัย ทรงใช้อำนาจรัฐเพียงแต่ช่วยหรือรัฐจะมีหน้าที่เพียงเป็นผู้ให้คำปรึกษาในบางกรณี^{๗๖} แต่กระบวนการแก้ไขปัญหาลงมาให้สงฆ์เป็นผู้ใช้อำนาจพระธรรมวินัยตามรูปแบบของการบริหารปกครองสงฆ์โดยระบอบสามัคคีธรรมหรือสังฆาธิปไตยส่วนรัฐเป็นแต่เพียงผู้ให้การคุ้มครองภายนอก^{๗๗} แม้ว่ารูปแบบการคุ้มครองของรัฐในสมัยพุทธกาลกับสมัยปัจจุบันจะคล้ายๆ กันกับสมัยปัจจุบันการคุ้มครองแต่รัฐในสมัยพุทธกาลจะทำหน้าที่เป็นเพียงการคุ้มครองในเหตุ นอกเหนือจากอำนาจสงฆ์ไม่ให้มีผู้เข้ามาทำลายพระศาสนา แต่เหตุภายในให้เป็นหน้าที่ของสงฆ์เป็นฝ่ายดำเนินการเองโดยมิได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในของสงฆ์ เมื่อสงฆ์ต้องการให้รัฐอุปถัมภ์และขอรับรองจึงจะสามารถเข้าไปช่วยเหลือได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งในสมัยพุทธกาลรัฐทำหน้าที่เสมือนไวยาวัจกรหรืออุปาสกที่ดีเป็นผู้ที่ทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของพุทธบริษัท สงฆ์ก็มีรูปแบบและวิธีการของสงฆ์มีการดำเนินการปกครองสงฆ์ตามนัยคำสอนเป็นการเฉพาะรัฐก็มีหน้าที่ในการบริหารปกครองรัฐตามวิถีทางของรัฐเมื่อใดก็ตามที่รัฐจะพึงขอความช่วยเหลือจากสงฆ์หรือสงฆ์ต้องการความช่วยเหลือจากรัฐก็สามารถกระทำการช่วยเหลือกันและกันได้ดังนั้นเมื่อพิจารณาในแง่ของบ่อเกิดเราจึงพบว่า ทั้งอิทธิพลสมณะวิธีและกฎนิคหกรรมแบบของมหาเถรสมาคมมีบ่อเกิดที่แตกต่างกัน กล่าวคือ

ก) อิทธิพลสมณะวิธีมีบ่อเกิดมาจาก พระธรรมวินัยในมิติที่สามารถพิจารณาได้ดังนี้

(๑) พิจารณาจากประเด็นบ่อเกิดจากพระพุทธประสงค์ของพระองค์ที่จะใช้วิธีการดังกล่าวเพื่อการแก้ไขปัญหาคารละเมิดพระธรรมวินัยโดยให้สงฆ์เป็นผู้ใช้อำนาจผ่านทางสังฆสภาในการแก้ไขปัญหา

(๒) พิจารณาจากประเด็นเรื่องอำนาจ อิทธิพลสมณะวิธีเกิดจากอำนาจของพระธรรมวินัย

(๓) พิจารณาในประเด็นการแก้ไขปัญหามุ่งหวังที่จะขจัดปัญหาอันเกิดมาจาก

^{๗๕} มาตรา ๑๕ วรรค (๔) กำหนดให้มหาเถรสมาคมทำหน้าที่รักษาพระธรรมวินัย ภาคผนวก ข.

^{๗๖} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล และขุททกนิกายธรรมบท เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ ตอนที่ ๓, หน้า ๒๐๓-๒๐๕.

^{๗๗} วิ.มหา. (บาลี) ๑/๘๔-๘๘/๕๕-๕๙, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๘๔-๘๘/๗๖-๗๙.

การละเมิดพระธรรมวินัยอันเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุนิพพาน ดังนั้นจึง ทรงกำหนดวิธีการแก้ไข ปัญหาขึ้น

ข) กฎนิคหกรรมของมหาเถรสมาคมมีบ่อเกิดมาจากอำนาจรัฐ โดยมีนัยของการ พิจารณาดังนี้

(๑) พิจารณาจากประเด็นบ่อเกิดมาจากวัตถุประสงค์ของกฎหมายคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่ให้อำนาจแก่มหาเถรสมาคมในการตรากฎนิคหกรรมขึ้นมาใช้ เพื่อเป็นวิธีการใน การแก้ไขปัญหาดำเนินการตามตราที่ ๒๔ -๓๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไข เพิ่มเติม (ฉบับที่๒) พ.ศ. ๒๕๓๕

(๒) พิจารณาจากประเด็นเรื่องอำนาจกฎนิคหกรรมเกิดจากอำนาจของกฎหมาย ของรัฐคือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ที่ กำหนดให้มีการแบ่งอำนาจการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็น ๓ ประการคือ อำนาจบริหาร อำนาจ นิติบัญญัติ และอำนาจตุลาการ มหาเถรสมาคมร่างกฎนิคหกรรมเพื่อใช้ปกครองคณะสงฆ์ใน ส่วนของอำนาจตุลาการ

๓.๒.๒ รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาอาบัติตติกรรม

สำหรับวัตถุประสงค์ของรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหานั้นมี ๒ แบบนั้นมี ประเด็นที่น่าสนใจเป็นข้อแตกต่างซึ่งได้มาจากการเปรียบเทียบดังนี้

อิทธิพลสมถวิธีสำหรับรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหานั้นโดยอิทธิพลสมถะนั้นมี วัตถุประสงค์โดยทั่วๆ ไปคือการรักษาและคุ้มครองพระธรรมวินัยอยู่๔ ประการคือ

(๑) ใช้สำหรับการสร้างความยุติธรรมให้เกิดขึ้นกับพระธรรมวินัย คือให้ความคุ้มครองผู้ ประพฤติดีเคารพพระธรรมวินัยและกำจัดคนชั่วให้รู้สำนึกหรือให้ได้รับโทษ

(๒) ใช้สำหรับเป็นกรอบให้การฝึกฝนสมาชิกของสงฆ์ให้เกิดการเรียนรู้ปรับ พฤติกรรมให้สอดคล้องกับวิถีทางของสงฆ์ (นิกหกรรม)

(๓) เพื่อรักษาความบริสุทธิ์ของคณะสงฆ์และพระธรรมวินัย

(๔) เพื่อรักษาอำนาจของสงฆ์ที่ดำเนินการโดยยึดหลักพระธรรมวินัยให้เป็นสิ่งที่ให้ ความเป็นธรรมและทรงไว้ซึ่งอำนาจในการแก้ไขปัญหารวมถึงการบริหารคณะสงฆ์ด้านอื่นๆ เพราะหากไม่มีรูปแบบการแก้ไขปัญหาก็มีความสอดคล้องกับพระธรรมวินัยแล้ว สงฆ์ก็จะมี อำนาจในการบริหารปกครองคณะสงฆ์ได้^{๗๘} นอกจากนั้น อิทธิพลสมถะยังมีวัตถุประสงค์ที่ สำคัญอีกประการหนึ่งคือการใช้เป็นเครื่องมือในการเข้าไประงับอิทธิพล ๒ ประเภทคือ

๑) อิทธิพลที่มีโทษอันเนื่องมาจากการกระทำผิดพระธรรมวินัย ได้แก่ วิวาทาธิกรณ์ อนุวาทาธิกรณ์ อาบัติตติกรรม และกัจจาทิกรณ์ประเภทนิกหกรรม

^{๗๘} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘-๒๙

๒) อธิกรณที่ไม่มีโทษเป็นเพียงระเบียบปฏิบัติหรือพิธีกรรมที่สงฆ์จะพึงทำร่วมกัน

กฎนิคหกรรมของมหาเถรสมาคมเป็นรูปแบบสำหรับรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาโดยกฎนิคหกรรมมีวัตถุประสงค์ที่จะ(๑)ลงโทษผู้กระทำผิดต่อพระธรรมวินัย กรณีพระวินัยคืออาบัติปาราชิกและอาบัติอื่นๆ ในมิติของการละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ (๒) ลงโทษผู้กระทำผิดต่อกฎหมายของบ้านเมืองในกรณีต่างๆ เช่น การตกเป็นผู้ต้องหาในคดีอาชญากรรมหรือในกรณีที่เป็นผู้ถูกศาลพิพากษาว่าเป็นบุคคลล้มละลาย^{๙๙} ซึ่งถือว่าอธิกรณที่จะต้องนำกฎนิคหกรรมมาแก้ไขนั้นจะมีเพียงประเภทเดียวก็คือ เฉพาะอธิกรณที่มีโทษและเป็นปัญหาความวุ่นวาย ซึ่งผลการพิจารณาเมื่อถึงที่สุดก็ต้องมีการลงโทษผู้กระทำผิด จะไม่เกี่ยวข้องกับอธิกรณที่เป็นพิธีกรรมเลย และแม้อธิกรณที่มีโทษนั้นก็จะมีเพียงแค่ ๒ หมวด คืออนุวาทาธิกรณและอาปัตตาธิกรณเท่านั้น

เมื่อนำวัตถุประสงค์ของรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหานั้น ๒ ประเภทมาเปรียบเทียบกับกันก็จะพบว่า (๑) อธิกรณสมถวิธิ มีวัตถุประสงค์ในการเข้าไประงับอธิกรณทั้งส่วนที่มีโทษและไม่มีโทษ ส่วนกฎนิคหกรรมนั้นจะมีวัตถุประสงค์ที่จะเข้าไประงับอธิกรณเฉพาะส่วนที่มีโทษและเป็นเหตุวุ่นวายเท่านั้นซึ่งเมื่อพิจารณาจากประเด็นนี้ก็จะพบว่าอธิกรณสมถะมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างไปจากกฎนิคหกรรมมาก ส่วนความเหมือนกันก็คือทั้ง ๒ รูปแบบมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาพระธรรมวินัยด้วยการขจัดคนไม่ดีออกจากศาสนาและรักษาคนดีให้สามารถดำรงอยู่ในพระศาสนาได้อย่างมีความสุข ซึ่งวัตถุประสงค์ที่แตกต่างของทั้ง ๒ รูปแบบดังกล่าวเราจะพบว่าทั้งอธิกรณสมถะและกฎนิคหกรรมมีความแตกต่างกันในด้านการกำหนดวัตถุประสงค์หลักในการดำเนินการแก้ไขปัญหานั้นเพราะอธิกรณสมถะนั้นมุ่งที่จะใช้ เป็นเครื่องมือเข้าไประงับอธิกรณทุกประเภทที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์ทั้งกรณีที่เป็นปัญหาหรือมีโทษ ส่วนกฎนิคหกรรมกลับมีวัตถุประสงค์ที่จะเข้าไปแก้ไขปัญหเฉพาะอธิกรณที่เป็นปัญหาคือ ๑) การฟ้องร้องด้วยเรื่องอาบัติร้ายแรง และ ๒) การต้อง (ละเมิด) อาบัติหนักคือปาราชิกส่วนเรื่องอื่นๆที่ไม่เกี่ยวข้องด้วยความประพฤติเสียหาย เช่น การประกอบพิธีกรรมต่างๆ หรือส่วนที่เป็น การขัดเกลาพฤติกรรมของสมาชิกด้วยการลงนิคหกรรมประเภทต่างๆ นั้นกลับไม่จัดว่าเป็นเรื่องที่จะใช้กฎนิคหกรรมเข้าไประงับเลยอย่างไรก็ตามทั้งอธิกรณสมถะและกฎนิคหกรรมก็มีความคล้ายคลึงกันคือต่างก็เป็นวิธีการที่คณะสงฆ์จะพึงนำมาใช้เพื่อรักษาคุ้มครองพระธรรมวินัยและ

^{๙๙} มาตรา ๙ เจ้าหนี้จะฟ้องลูกหนี้ให้ล้มละลายได้ก็ต่อเมื่อ ๑) ลูกหนี้มีหนี้สินล้นพ้นตัว ๒) ลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาเป็นเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์คนเดียวหรือหลายคนเป็นจำนวนไม่น้อยกว่าห้าหมื่นบาทหรือลูกหนี้ซึ่งเป็นนิติบุคคลเป็นหนี้เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์คนเดียวหรือหลายคนเป็นจำนวนไม่น้อยกว่า ห้าแสนบาท และ ๓) หนี้้นนี้อาจกำหนดได้แน่นอนไม่ว่าหนี้้นนั้นจะถึงกำหนดชำระโดยพลันหรือในอนาคตก็ตาม ดูรายละเอียดใน รัชช หนูคำ, ร.ต.อ. “ปัญหาการดำเนินคดีอาญา กับพระภิกษุสงฆ์ไทย”. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑). หน้า๖๖.

ขจัดคนไม่ดีออกจากพระศาสนา ซึ่งอริกธรมสมณะจะให้เป็นไปโดยอำนาจของพระธรรมวินัยหรือใช้สำหรับแก้ไขปัญหาพระธรรมวินัยอย่างเดียว^{๕๐} ส่วนกฏนิกคกรรมมุ่งที่จะแก้ไขปัญหาทั้งพระธรรมวินัยและกฏหมายโดยให้เป็นไปด้วยอำนาจของและรูปแบบและกระบวนการของรัฐ^{๕๑} หรืออริกธรมสมณะวิธีมุ่งแก้ไขปัญหาพระธรรมวินัยด้วยการลงโทษและมุ่งให้เกิดการเรียนรู้ของสมาชิกในสังคมสงฆ์ ส่วนกฏนิกคกรรมมุ่งแก้ไขปัญหาโดยการลงโทษด้วยวิธีการให้ผู้กระทำผิดเสียอย่างเดียวไม่มีกรอบการลงโทษเพื่อเปิดโอกาสให้มีการปรับปรุงพฤติกรรม ซึ่งอริกธรมสมณะวิธีไม่ได้มุ่งเฉพาะการกำจัดคนไม่ดีเท่านั้น แต่ยังมีมุ่งที่จะใช้มาตรการบางอย่างในการลงโทษเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดได้ปรับปรุงพฤติกรรมของตนให้มากที่สุด ส่วนกฏนิกคกรรมมุ่งที่จะค้นหาผู้ที่กระทำผิดและลงโทษโดยอย่างเดียว แม้จะมีการกำหนดโทษว่าในกรณีที่ทำผิดไม่มากก็มีโทษไม่ถึงให้สึกแต่ในทางการปฏิบัติเมื่อเกิดอริกธรมขึ้นและมีการดำเนินการแล้วโทษมักจะ เป็นโทษถึงที่สุดก็คือการให้สึกเท่านั้น

๓.๒.๓ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหา

สำหรับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาของรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหามอบอริกธรมสมณะวิธีและกฏนิกคกรรมเราสามารถที่จะพิจารณาในรายละเอียดได้ดังนี้

การก่อกำเนิดของอริกธรมสมณะวิธีถือเป็นเรื่องที่มีพัฒนาการมาภายหลังจากที่มีการบัญญัติพระวินัยแล้ว หากเราไม่พิจารณาโดยถี่ถ้วนเราก็จะเข้าใจว่าพระพุทธองค์ทรงเป็นผู้กำหนดรูปแบบดังกล่าวขึ้นมาด้วยพระองค์เอง แต่ถ้าเราพิจารณาถึงระบบการบริหารและปกครองรัฐในสมัยพุทธกาลหลาย ๆ รัฐก็จะพบว่ามีมีการปกครองรัฐบางรัฐ เช่น การปกครองแบบสามัคคีธรรมมีการจัดรูปแบบ การประชุมสภา หรือไต่สวนคดีความต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในรัฐคล้าย ๆ กับรูปแบบและกระบวนการที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นเช่นมีประธานในที่ประชุมเรียกว่า วินัยธร หมายถึงผู้ทรงความรู้ด้านกฏหมายมีการประกาศหัวข้อของการประชุมเรียกว่า ญัตติ และมีการประกาศรับรองคำหาหรือหรือผลการประชุมในเรื่องนั้นๆ เรียกว่า อนุสาวนา และมีรูปแบบของการประชุมที่วางไว้เป็นกฏเกณฑ์ในตอนท้ายว่า ญัตติใด ๆ ก็ตามที่ได้รับ

^{๕๐} มีแนวคิดของนักวิชาการหลายท่านที่ยืนยันว่าการดำเนินการปกครองโดยกฏหมายหรือการแก้ไขปัญหภายในคณะสงฆ์ภายใต้การบริหารด้วยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่ผ่านมาและปัจจุบันนั้นไม่ใช่รูปแบบดั้งเดิมของพระธรรมวินัยเป็นเพียงรูปแบบที่ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อใช้ในการรักษาหรือสนับสนุนพระธรรมวินัยเท่านั้น ดูรายละเอียดใน พระเมธีธรรมาภรณ์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๖๔.

^{๕๑} ปลื้ม โชติชชยางกูร. (คำบรรยาย) กฏหมายคณะสงฆ์. (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔). หน้า ๑๔๕.

พิจารณาจากสภาแล้วถือว่ายุติห้ามรื้อฟื้น^{๕๒} ถ้ารื้อฟื้นก็จะต้องมีความผิดตามกฎหมาย เมื่อนำรูปแบบดังกล่าว มาเปรียบเทียบกับรูปแบบของการประชุมพิจารณาอธิกรณต่าง ๆ ของสงฆ์แล้วจะพบว่ารูปแบบของการประชุมจะมีองค์ประกอบดังนี้ ๑) ประธานในที่ประชุมเรียกว่าพระวินัยธร ๒) หัวข้อการประชุมเรียกว่าญัตติ และ ๓) การประกาศรับรองการพิจารณาของสงฆ์เรียกว่า อนุสาวนา และผลการพิจารณาอธิกรณของสงฆ์ห้ามรื้อฟื้น ถ้าใครรื้อฟื้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุกกรณี^{๕๓} เมื่อนำรูปแบบของสงฆ์ในสมัยพุทธกาลไปเปรียบเทียบกับรูปแบบของการพิจารณาคดีของรัฐร่วมสมัยจึงจะพบว่ามีคล้ายกันเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากรูปแบบการพิจารณาอธิกรณของสงฆ์ได้เกิดขึ้นมาภายหลัง และพระพุทธรองค์ก็ทรงเป็นเจ้าของชายที่อยู่ในการปกครองแบบสามัคคีธรรมมาก่อน^{๕๔} ดังนั้น จึงเป็นไปได้ที่พระพุทธรองค์จะทรงนำเอาวิธีการพิจารณาอธิกรณในสมัยพุทธกาลของรัฐสามัคคีธรรมมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับพระสาวกของพระองค์หรืออาจจะสรุปได้ว่าอธิกรณสมถวิธีเป็นรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลมาจากรูปแบบของการประชุมสภาหรือการบริหารของรัฐสามัคคีธรรมอย่างแน่นอน

การกำเนิดกฏนิคกรรมของมหาเถรสมาคม จะพบว่าเนื่องจากพุทธศาสนาในสังคมไทยมีพัฒนาการโดยการได้รับการอุปถัมภ์จากรัฐมาโดยตลอดและรัฐได้เข้ามากำหนดรูปแบบของการแก้ไขปัญหามาตั้งแต่ครั้งสมัยสุโขทัยและมาชัดเจนในสมัยอยุธยาเรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นยุครัชกาลที่ ๔ ซึ่งรูปแบบที่ใช้้นั้นนอกจากส่วนหนึ่งจะยึดรูปแบบสมัยพุทธกาลคืออธิกรณสมถวิธีแล้วอีกส่วนหนึ่งก็ได้นำเอารูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาของรัฐมาใช้เช่น ในสมัยอยุธยาเมื่อมีอธิกรณด้วยการละเมิดอาบัติปาราชิกของภิกษุผู้กระทำผิดจะต้องถูกสอบสวนโดยศาลของรัฐและตามกระบวนการของรัฐ ภายใต้กฎหมายคือกฎหมายลักษณะผัวเมีย^{๕๕} และลงโทษอย่างหนักเทียบได้กับการประหารชีวิตโดยรูปแบบดังกล่าวได้นำมาปรับปรุงใช้จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๑ - ๔ แต่ในด้านบทลงโทษอาจมีการปรับเปลี่ยนบ้าง และพอถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ ใน พ.ศ. ๒๔๔๕ (ร.ศ. ๑๒๑) ก็ได้มีการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ขึ้นโดยได้นำกรอบของกฎหมายตะวันตกมาใช้ทำให้รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาของคณะสงฆ์ได้เปลี่ยนมาเป็นรูปแบบการได้สวนตามนัยของการพิจารณาคดีของรัฐอย่างเต็มรูปแบบภายใต้กรอบของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ซึ่งกฎหมายฉบับดังกล่าวได้มีการกำหนดรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาไว้เป็นครั้งแรกไว้ใน

^{๕๒} ปรีชา ช่างขวัญยืน, *ทรรศนะทางการเมืองในพระไตรปิฎก*. (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔), หน้า ๗.

^{๕๓} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๓๑-๒๓๓/๓๔๙-๓๕๒

^{๕๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘๑-๘๕

^{๕๕} ไสว จิตเพียร, "กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ไทย : ศึกษากรณีปัญหาองค์การตุลาการและวิธีพิจารณาความอธิกรณตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕", หน้า ๑๑๖.

มาตราที่ ๔๐-๔๓^{๔๖} ซึ่งเป็นการกำหนดอำนาจการวินิจฉัยอธิกรณ์โดยให้เสนาบดีกระทรวงธรรมการเป็นผู้มีอำนาจในการพิจารณาร่วมกับคณะสงฆ์^{๔๗} และในช่วงประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์นี้ก็ได้มีการออกกฎระเบียบเพิ่มเติมในสมัยที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งมีการออกพระราชบัญญัติปฐมปาราชิก^{๔๘} เพื่อใช้เป็นกรอบในการพิจารณาอธิกรณ์ เป็นต้น

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๘๔ ก็ได้มีการยกเลิกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มาเป็นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔^{๔๙} ขึ้นซึ่งถือว่ามีความเป็นประชาธิปไตยค่อนข้างสูง โดยมีการแบ่งการปกครองออกเป็น ๓ ฝ่าย คือฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ โดยฝ่ายนิติบัญญัติและบริหารเป็นหน้าที่ของสังฆสภาที่มีสังฆมนตรี ๔ รูปคือสังฆมนตรีว่าการปกครอง สังฆมนตรีเผยแผ่ สังฆมนตรีการศึกษาและสังฆมนตรีสาธารณูปการ^{๕๐} ส่วนฝ่ายตุลาการเป็นหน้าที่ของพระวินัยธร ซึ่งมีการออกสัญญาบัตรที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาคณะสงฆ์ภายใต้กรอบของพระราชบัญญัติฉบับนี้ชื่อว่า “ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์” ให้เป็นแบบแผนสำหรับพระวินัยธรที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ไข้ปัญหา โดยรายละเอียดในระเบียบดังกล่าวได้ แบ่งกระบวนการไต่สวนออกเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์ และชั้นฎีกา ซึ่งลักษณะของรูปแบบการแก้ไข้ปัญหาอธิกรณ์นี้ได้ยึดหลักและวิธีการสอบสวนตามวิธีของศาลยุติธรรมของรัฐ

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๐๕ ก็ได้มีการยกเลิกพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ และตราพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ขึ้นมาใช้แทนโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ได้กลับไปใช้รูปแบบของการปกครองสมัยรัชกาลที่ ๕ เช่นเดิม และในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ มหาเถรสมาคมได้ออกกฎนิคหกรรมมาใช้เพื่อเป็นระเบียบและวิธีการในการแก้ไข้ปัญหาคณะสงฆ์ โดยแบ่งกระบวนการไต่สวนออกเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์ และชั้นฎีกาเหมือนกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔

^{๔๖} มาตราที่ ๔๐-๔๓ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑, พระวิสุทธิกัทรชาดา, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม, หน้า ๒๓-๓๐.

^{๔๗} มาตรา ๔๐ เป็นหน้าที่ของเจ้ากระทรวงธรรมการและเจ้าพนักงานผู้ปกครองท้องที่ จะช่วยอุดหนุนเจ้าคณะให้ได้กำลังและอำนาจพอที่จะจัดการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๔-๑๒๖.

^{๔๙} ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๕ ตอน ๒๒ วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๔๘๔, หน้า ๑๓๙๑-๑๔๑๐.

^{๕๐} มาตรา ๒๘ สมเด็จพระสังฆราชทรงตั้งคณะมนตรีขึ้นคณะหนึ่งประกอบด้วยสังฆนายก รูปหนึ่ง และสังฆมนตรีอีกไม่เกินเก้ารูป, เรื่องเดียวกัน.

^{๕๑} แดงการณคณะสงฆ์ เล่ม ๓๑ ภาค ๖-๗ ประจำเดือน กันยายน กับ เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๖, หน้า ๒๓๔ - ๒๓๖.

เมื่อเปรียบเทียบกันในประเด็น สำหรับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหานั้น ๒ แบบมีความเหมือนกันและแตกต่างกันดังนี้

๑. ประเด็นที่เหมือนกันคือทั้ง อธิกรณสมวิธีและกฏนิคหกรรมได้มีกำหนดรูปแบบการแก้ไขปัญหาจากการอาศัย บริบทของการพิจารณาคดีของสังคมโลกมาเป็นกรอบในการพิจารณาแก้ไขปัญหานั้น กล่าวคือ อธิกรณสมวิธีได้ประยุกต์รูปแบบการประชุมของสภาสถนฐาคาของรัฐบาลคดียุติธรรมมาเป็นแบบ ส่วนกฏนิคหกรรมได้ยึดรูปแบบของประมวลกฎหมายพิจารณาความแบ่งอาญาของศาลหรือระเบียบว่าด้วยการดำเนินการทางวินัยของข้าราชการพลเรือนมาใช้เป็นแบบในการกำหนดรูปแบบและกระบวนการในการแก้ไขปัญหานี้^๒

๒. ประเด็นที่แตกต่างกัน คือ (ก) อธิกรณสมวิธีในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์ทรงนำรูปแบบการบริหารบ้านเมืองของรัฐบาลคดียุติธรรมมาใช้เป็นกรอบในการกำหนดรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาก็จริง แต่ในด้านรายละเอียด ประเภท ของรูปแบบการแก้ไขปัญหานั้น ประยุกต์ขึ้นมาใหม่คือทรงจัดกลุ่มปัญหาและได้แบ่งวิธีการแก้ไขปัญหานั้นไว้ถึง ๗ รูปแบบตามความเหมาะสมของปัญหาในหมวดนั้นๆ (ข) ในกรณีของกฏนิคหกรรมจะพบว่ามีการนำรูปแบบของการไต่สวนตามหลักประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา-แพ่ง หรือนำระเบียบคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน ฉบับที่ ๑๘ ว่าด้วยวิธีการดำเนินการทางวินัยมาใช้เพียงวิธีการเดียวด้วยหวังที่จะสามารถแก้ไขปัญหาคติกรณที่เกิดขึ้นภายในคณะสงฆ์ทั้งหมด โดยไม่มีการประยุกต์เพื่อให้เข้ากับสภาพการณ์ความเหมาะสมของพระสงฆ์และพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวกับวิธีการของพระธรรมวินัยอันเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของสงฆ์ก็ทำให้การแก้ไขปัญหาคติกรณในสมัยปัจจุบันมีปัญหามากดั่งมีผู้สรุปลักษณะที่เป็นปัญหาของกฏนิคหกรรมไว้ดังนี้

(๑) กฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม มีลักษณะการกำจัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลภายนอกและหมิ่นเหม่หรือขัดแย้งต่อรัฐธรรมนูญ และประเพณีการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย

(๒) การดำเนินการแก้ไขปัญหาคติกรณโดยกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคมทำให้เกิดการลำเอียงอันเนื่องมาจากความใกล้ชิดระหว่างผู้ตัดสิน (ผู้พิจารณา-คณะผู้พิจารณาซึ่งเป็นครูอาจารย์ของโจทก์หรือจำเลย) กับโจทก์หรือจำเลยได้

(๓) กฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคมไม่สอดคล้องกับรูปแบบของการดำเนินการตามแนวทางของพระธรรมวินัยคือไม่ใช้สงฆ์หรือสังฆสภาในการพิจารณาคติกรณ^๓

^๒ กฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคมมีลักษณะคล้ายกับระเบียบคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนฉบับที่ ๑๘ ว่าด้วยวิธีการดำเนินการทางวินัย ดูรายละเอียดใน ธวัช หนูคำ, ร.ต.อ, “ปัญหาคติกรณคดีอาญากับพระภิกษุสงฆ์ไทย”, หน้า ๑๒๐.

^๓ ไสว จิตเพียร, “กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ไทย : ศึกษากรณีปัญหาองค์กรทางตุลาการและวิธีพิจารณาความคติกรณตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕”, หน้า ๒๕๗-๒๕๙.

(๔) คณะกรรมการผู้ดำเนินการแก้ไขปัญหาโดยกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคมไม่มีความสันทัดเรื่องกฎหมายทั้งในด้านการตีความ การพิจารณาหรือการใช้กฎหมาย

(๕) กฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคมเป็นเพียงระเบียบการดำเนินคดีด้านพระธรรมวินัยภายในคณะสงฆ์เท่านั้นไม่มีพันธะที่เกี่ยวกับบุคคลภายนอก (อำนาจของกฎหมายคณะสงฆ์ไม่อาจลงโทษหรือเอาผิดบุคคลภายนอกได้)

(๖) หลักเกณฑ์ ขั้นตอน วิธีการดำเนินคดีตามพระธรรมวินัยไม่อาจใช้ดำเนินคดีกับพระภิกษุในสังคมไทยได้^{๙๔}

จะเห็นได้ว่าปัญหาต่างๆ เหล่านี้เป็นปัญหาที่มักจะถูกสังคมโต้แย้งหรือตั้งข้อสงสัยอยู่เสมอว่าเป็นวิธีการที่ไม่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย ซึ่งผู้มีอำนาจฝ่ายสงฆ์โดยมากก็ไม่อาจจะตอบข้อโต้แย้งเหล่านี้ได้อย่างชัดเจนมากนัก ดังนั้น เมื่อพิจารณาในประเด็นนี้จึงทำให้เห็นข้อแตกต่างได้อย่างชัดเจน กล่าวคือแม้ว่า อธิกรณสมถวิธีและกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคมจะมีการนำรูปแบบการพิจารณาแก้ไขปัญหาของรัฐมาใช้เหมือนกันแต่วิธีการที่นำมาใช้กลับมีความแตกต่างกันกล่าวคือสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์ก็ทรงปรับปรุงและประยุกต์รูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาของรัฐให้มีความเหมาะสมกับสภาพสังคมและวิถีชีวิตของพระภิกษุสงฆ์ให้มากที่สุดโดยการเพิ่มเนื้อหาและรูปแบบบางประการเข้าไป เช่น การเพิ่มแนวคิดเรื่องสังฆกรรมอันเป็นรูปแบบของการใช้อำนาจของสงฆ์ เพิ่มกรอบแนวความคิดเรื่องบุคคลและคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับการใช้อำนาจที่อาจจะมีผลดีกว่ารูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาของรัฐ เพราะปัญหาบางอย่างอาจจะเป็นปัญหาที่รัฐอาจจะไม่สนใจ เช่น ปัญหาเรื่องอาบัติหรือโทษเล็กน้อยในวิถีของชาวโลกเรื่องดังกล่าวอาจไม่สำคัญแต่ในทางพระธรรมวินัยจะต้องมีการให้ความระมัดระวังเป็นพิเศษ เช่น การเสพเมถุนเป็นต้นหรือการพูดคุยกันโดยความคะนอง เป็นต้น ซึ่งเรื่องเหล่านี้ในทางโลกไม่จำเป็นต้องมีโทษอะไร แต่ในทางพระธรรมวินัยกลับมีการกำหนดโทษปรับเป็นอาบัติ

ดังนั้น การประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพสังคมจึงมีความสำคัญส่วนกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคมการนำรูปแบบของรัฐมาใช้เป็นการนำมาทั้งหมดโดยไม่มี การประยุกต์ให้เกิดความเหมาะสมกับวิถีทางของสงฆ์เพราะเห็นว่าเมื่อสงฆ์มีโครงสร้างการปกครองตามระบบของรัฐแล้วก็ควรที่จะใช้ระบบการแก้ไขปัญหาของรัฐด้วยโดยไม่มีการปรับปรุงหรือประยุกต์ให้สอดคล้องกับรูปแบบที่มีอยู่ในสมัยพุทธกาลเลย ดังเราจะพบว่า ในปัจจุบันรูปแบบการลงนิคหกรรมทั้ง ๙ ประการมีการชู้การถอดยศลดพรรษาการลงพรหมทัณฑ์ การคว่ำบาตรหมายบาตร เป็นต้น แทบจะไม่มีปรากฏในรูปแบบการแก้ไขปัญหาโดยกฏนิคหกรรมเลยแม้ว่าจะมีชื่อแต่ชื่อที่นำมาใช้กลับใช้เฉพาะการลงโทษในกรณีอาบัติร้ายแรงหรือต้องการบังคับให้ผู้กระทำผิดสีกขาดจากความเป็นพระภิกษุเท่านั้น แต่รูปแบบในเชิงการลง

^{๙๔} รัช หนูคำ, ร.ต.อ., “ปัญหาดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุสงฆ์ไทย”, หน้า ๗๒.

นิกหกรรมเพื่อมุ่งให้เกิดการเรียนรู้ดังกล่าวมานั้นกลับเป็นสิ่งที่ไม่ปรากฏเลย ดังนั้น เมื่อพิจารณาในประเด็นนี้กฎนิกหกรรมจึงมีความแตกต่างจากอธิกรณสมถวิธีมาก

๓.๒.๔ เรื่องปัญหา (อธิกรณ)

สำหรับการศึกษาเรื่องปัญหาหรืออธิกรณนั้นถือว่าเป็น โจทย์ที่สำคัญของการกำหนดรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาในแต่ละยุคซึ่งจะพบว่าแต่ละแนวความคิดมีการนิยามความหมายของปัญหาและได้กำหนดรูปแบบของการแก้ไขปัญหาเอาไว้ดังนี้

อธิกรณหมายถึงเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วสงฆ์จะต้องทำหรือต้องดำเนินการให้สำเร็จ^{๔๕}ซึ่งเรื่องที่เกิดขึ้นดังกล่าว พระพุทธองค์ได้จัดแบ่งไว้เป็น ๔ หมวด คือ

- (๑) หมวดการทะเลาะวิวาท เรียกว่าวิวาทาธิกรณ
- (๒) หมวดการใส่ร้ายฟ้องร้องกันด้วยเรื่องที่ไม่มีมูล เรียกว่า อนุวาทาธิกรณ
- (๓) เรื่องการต้องอาบัติเพราะละเมิดพระธรรมวินัยของภิกษุที่สงฆ์จะต้องชำระ เรียกว่า อาบัติตาทิกรณ

(๔) เรื่องที่เป็นกิจธุระต่างๆ ที่สงฆ์พึงกระทำซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ ๑) หมวดพิธีกรรม ได้แก่ การอุปสมบท การกรานกฐินเป็นต้น และ ๒) หมวดการลงโทษเพื่อเป็นการฝึกฝนขัดเกลาภิกษุ เรียกว่า นิกหกรรม โดยแบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ ก. นิกหกรรมประเภทมีเงื่อนไข ข. นิกหกรรมประเภทพิเศษจะเห็นว่ากรอบแนวคิดของอธิกรณสมถวิธี คำว่า อธิกรณมีความหมายอยู่ ๒ นัย คือ

๑) หมายถึง ปัญหาหรือสิ่งที่ก่อให้เกิดความวุ่นวายในสังคมสงฆ์ เช่น วิวาทาธิกรณ และอนุวาทาธิกรณ เป็นต้น

๒) ปัญหาหรืออธิกรณที่เป็นระเบียบพิธีกรรมที่สงฆ์จะต้องทำให้สำเร็จ เช่น การอุปสมบท ในกิจจาธิกรณ เป็นต้น ดังนั้น คำว่า ปัญหาตามความหมายของคำว่าอธิกรณจึงมีได้หมายถึงเฉพาะคดีความต่างๆ อย่างเดียวแต่ยังหมายถึงเรื่องที่ต้องทำให้สำเร็จหรือต้องดำเนินการทุกเรื่องถ้าไม่ทำหรือเพิกเฉยอธิกรณดังกล่าวก็จะมีปัญหาตามมา ดังนั้น คำว่า อธิกรณหรือปัญหาจึงหมายถึงเรื่องหรือกิจที่สงฆ์จะต้องพึงทำซึ่งแบ่งเป็น ๒ ลักษณะคือ เรื่องที่เป็นปัญหาและเรื่องที่ไม่เป็นปัญหาดังกล่าวมาแล้ว ในการแก้ไขปัญหาหรือจัดทำดำเนินการในอธิกรณดังกล่าวให้สำเร็จจะต้องใช้วิธีสำหรับแก้ไขอธิกรณให้ระงับไปเรียกว่าอธิกรณสมถวิธี ซึ่งมีทั้งหมด ๗ ประเภท^{๔๖}

กฎนิกหกรรมของมหาเถรสมาคม นิยามคำว่าปัญหามีการให้คำนิยามตรงกับคำว่า ความผิด ซึ่งหมายถึง ความผิดเพราะการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยตามที่ปรากฏใน พ.ร.บ. คณะ

^{๔๕} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๐๗.

^{๔๖} อธิกรณสมถวิธี ๗ ประการคือ สัมมุขาวินัย สติวินัย อมูพหวินัย ตัสสปายสิกา ปฎิญญาตกรณวินัย ตินณวัตตการวินัย ดูรายละเอียดใน วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๗๕/๓๖๘

สงฆ์พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตราที่ ๒๔^{๙๗} โดยการลวงละเมิดพระธรรมวินัยที่เป็นความผิดนั้นก็คือ ความผิด (ปัญหา) อันเนื่องมาจากการละเมิดพระธรรมวินัย ในปัญหาประเภท อนุวาทาธิกรณ์ และอาบัติตาธิกรณ์^{๙๘} ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอาบัติหนัก ดังนั้น คำว่าปัญหาในกฎนิคหกรรมจึงหมายถึงเฉพาะการกระทำที่เป็นคดีความคือการละเมิดอาบัติหนักเพียงอย่างเดียว ส่วนเรื่องอื่นที่เป็นกิจที่สงฆ์พึงทำหรืออาบัติเล็กน้อยนั้นไม่ถือว่าเป็นปัญหา

จากการกล่าวมาทั้งหมด สรุปได้ว่ารูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาทั้ง ๒ ได้มีการให้คำนิยามคำว่าปัญหาไว้แตกต่างกันคือ อธิกรณสมวิธีเห็นว่าอธิกรณ์หรือปัญหาคือเรื่องที่สงฆ์จะพึงชำระให้สงบทั้งเรื่องที่เป็นปัญหาและส่วนที่เป็นพิธีกรรมได้แก่การอุปสมบทหรือรับกฐิน เป็นต้น ซึ่งในรายละเอียดได้จัดแบ่งปัญหาออกเป็น ๔ ประเภทคือวิวาทาธิกรณ์อนุวาทาธิกรณ์อาบัติตาธิกรณ์และกิจจาธิกรณ์ ส่วนกฎนิคหกรรมได้นิยามคำว่าปัญหาว่าเป็นความผิดเพราะการละเมิดอาบัติหนักดังนั้น ในประเด็นด้านความหมายของคำว่าอธิกรณ์ของทั้ง ๒ แนวคิดจึงมีความแตกต่างกัน

๓.๔ สรุป

จากการศึกษากระบวนการระงับอาบัติตาธิกรณ์ของคณะสงฆ์ไทยสรุปได้ว่าทั้ง ๒ แนวคิดมีโครงสร้างรูปแบบและกระบวนการที่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนดังมีรายละเอียดที่จะพืงนำมากล่าวได้ดังนี้

๑) ความหมาย อธิกรณสมวิธีหมายถึงรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นและสงฆ์จะต้องชำระหรือดำเนินการแก้ไขให้สงบระงับส่วนกฎนิคหกรรมหมายถึงระเบียบปฏิบัติตามระบบกระบวนการยุติธรรมของศาลเพื่อใช้ลงโทษแก่พระภิกษุผู้กระทำผิดละเมิดพระธรรมวินัย ซึ่งทั้ง ๒ รูปแบบนั้นมีความคล้ายกันคือเป็นวิธีการแก้ไขปัญหาอธิกรณ์ของสงฆ์ แต่แตกต่างกันคือเป็นรูปแบบที่แตกต่างกันกล่าวคืออธิกรณสมณะเป็นวิธีการของพระธรรมวินัยแต่กฎนิคหกรรมเป็นวิธีการของกฎหมาย

๒) กำเนิดและพัฒนาการ อธิกรณสมณะเกิดมาจาก (๑) การตรัสรู้หลักธรรมและการก่อตั้งหลักธรรมกำหนดพระวินัยและสังคัมสงฆ์ขึ้นเพื่อสงฆ์มีปัญหาจึงได้บัญญัติพระวินัยเพื่อเป็นกรอบให้สงฆ์ประพฤติสอดคล้องกับพระธรรมและได้สร้างความอุ่นใจในสงฆ์และทรงกำหนดรูปแบบและวิธีแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในสังคัมสงฆ์ ภายใต้กรอบความคิดของระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยของรัฐสามัคคีธรรม ส่วนกฎนิคหกรรมเกิดมาจากรัฐไทยเห็นว่า

^{๙๗} พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตราที่ ๒๗ ภาคผนวก ค. กฎนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ ข้อที่ ๔(๑๐), ภาคผนวก ง.

^{๙๘} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๕/๓๓๓-๓๓๕

ล้าพังอำนาจการดำเนินการของสงฆ์ไม่อาจจะแก้ไขปัญหาอธิกรณ์ภายในสังคมสงฆ์ได้ ดังนั้น จึงมีการตรากฎหมายและวิธีการดำเนินการทางกฎหมายขึ้นมาเพื่อให้พระธรรมวินัยมีอำนาจในการบังคับและลงโทษแก่ผู้กระทำผิด ซึ่งมีพัฒนาการมาตั้งแต่ครั้งสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน และที่มีปรากฏเป็นระเบียบชัดเจนที่สุดคือในสมัยรัชกาลที่ ๘ เรียกว่า ประมวลวิธีพิจารณาอธิกรณ์และเปลี่ยนมาเป็นกฎนิคหกรรมในสมัยปัจจุบันซึ่งถือว่าทั้ง ๒ รูปแบบมีพัฒนาการที่แตกต่างกัน กล่าวคืออธิกรณ์สมณะกำเนิดขึ้นภายใต้อำนาจของพระพุทธองค์ในฐานะทรงเป็นสังฆบิดร ส่วนกฎนิคหกรรมมีกำเนิดและพัฒนาการมาจากอำนาจรัฐ

๓) วัตถุประสงค์ อธิกรณ์สมณวิธี มีวัตถุประสงค์ในการเข้าไประงับอธิกรณ์ทั้งส่วนที่มีโทษและไม่มีโทษ ส่วนกฎนิคหกรรมมีวัตถุประสงค์ที่จะเข้าไประงับอธิกรณ์เฉพาะส่วนที่มีโทษและเป็นเหตุอุบายเท่านั้น เมื่อพิจารณาจากประเด็นนี้ก็จะพบว่าอธิกรณ์สมณะมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างไปจากกฎนิคหกรรมมาก ส่วนความเหมือนกันก็คือทั้ง ๒ รูปแบบมีวัตถุประสงค์ในการแก้ไขปัญหาพระธรรมวินัยด้วยการขจัดคนไม่ดีออกจากศาสนาและรักษาคนดีให้สามารถดำรงอยู่ในพระศาสนาได้อย่างผาสุก

๔) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบการแก้ไขปัญหา อธิกรณ์สมณะคือรูปแบบการพิจารณาคดีตามระบอบการปกครองของรัฐสามัคคีธรรม ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบการแก้ไขปัญหากฎนิคหกรรมของมหาเถรสมาคมก็คือรูปแบบการพิจารณาคดีของรัฐทั้งระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และระบอบประชาธิปไตย ซึ่งทั้ง ๒ แนวคิดก็มีความคล้ายกันคือการยึดเอารูปแบบของรัฐที่อยู่แวดล้อมเป็นกรอบในการดำเนินการ แต่รูปแบบที่กฎนิคหกรรมนำมาใช้จะไม่สอดคล้องกับรูปแบบดั้งเดิมของพระธรรมวินัยพอสมควร

๕) อำนาจในรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหา ในอธิกรณ์สมณวิธีใช้อำนาจที่มาจากสงฆ์ซึ่งถือเป็นอำนาจของพระธรรมวินัยโดยตรงซึ่งถือเป็นอำนาจสิทธิขาดห้ามหรือพินห้ามโต้แย้ง หรือคัดค้าน ส่วนกฎนิคหกรรมใช้อำนาจที่มาจากรัฐตามเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ให้อำนาจกับบุคคลและคณะบุคคลโดยมีมหาเถรสมาคมเป็นผู้ใช้อำนาจสูงสุด ซึ่งทั้ง ๒ รูปแบบมีความแตกต่างกันอย่างคืออธิกรณ์สมณะใช้อำนาจผ่านทางสงฆ์ ส่วนกฎนิคหกรรมใช้อำนาจผ่านทางบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองในฐานะเป็นเจ้าพนักงานของรัฐ ๖) มาตรการในการลงโทษ อธิกรณ์สมณะใช้การลงโทษเป็น ๒ นัย (๑) การลงโทษตามลักษณะของความผิดที่เกิดจากการละเมิดพระธรรมวินัย ซึ่งมีโทษตั้งแต่หนักสุดจนถึงโทษเบา เป็นการลงโทษที่มุ่งให้ผู้ลงโทษได้สำนึกหรือถ้าเป็นโทษร้ายแรงก็ให้พ้นจากความเป็นภิกษุ (๒) การลงโทษโดยใช้มติสงฆ์เป็นการลงโทษที่สังคมมีส่วนร่วมตามมติหรือคำตัดสินของสงฆ์ ส่วนกฎนิคหกรรมมีมาตรการในการลงโทษตามบทบัญญัติของกฎหมาย ๒ ประเภทคือ (๑) โทษถึงให้สึก (๒) โทษไม่ถึงให้สึก ซึ่งไม่มีการเปิดโอกาสให้สังคมมีส่วนร่วมในการลงโทษผู้กระทำผิดเลย ดังนั้น จึงมีความแตกต่างไปจากอธิกรณ์สมณะมาก ๗) เปรียบเทียบกรอบแนวคิดเรื่องปัญหา (อธิกรณ์) สำหรับอธิกรณ์สมณวิธีได้แบ่งลักษณะปัญหาเป็น ๔ หมวด คือ (๑) หมวดการทะเลาะวิวาท (๒)

หมวดการฟ้องร้องกล่าวหากันด้วยเรื่องอาบัติน้อยใหญ่(๓) หมวดการต้องอาบัติ(๔) หมวดที่เป็นกิจที่สงฆ์พึงทำแบ่งได้เป็น ๒ คือ (ก) พิธีกรรม (ข) นิคกรรมซึ่งนิคกรรมก็แบ่งเป็น ๒ คือ นิคกรรมแบบมีเงื่อนไข และแบบพิเศษไม่มีเงื่อนไข ส่วนกฏนิคกรรมแบ่งปัญหาไว้เป็น ๒ หมวด คือ (๑) ปัญหาเกี่ยวกับพระธรรมวินัยได้แก่ ปัญหาหมวดการฟ้องร้องด้วยเรื่องอาบัติกับหมวดการต้องอาบัติ และ (๒) ปัญหาการละเมิดกฎหมายของคณะสงฆ์และรัฐซึ่งสงฆ์จะต้องดำเนินการตามกระบวนการของกฎหมาย

บทที่ ๔

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องกระบวนการระงับอาบัติตาทิกรณของคณะสงฆ์ไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการระงับอติกรณในพระวินัยปิฎก และเพื่อศึกษาวิเคราะห์กระบวนการระงับอาบัติตาทิกรณของคณะสงฆ์ไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เอกสาร ผลการศึกษาสรุปได้ดังต่อไปนี้

๔.๑ สรุปผลการศึกษา

๔.๑.๑ กระบวนการระงับอติกรณในพระวินัยปิฎก

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการระงับอติกรณในพระวินัยปิฎกมีการป้องกันคนทำผิดหรืออสังขีที่ไม่ละอายในการประพฤติไม่เหมาะสมแก่สมณสาธูป พระพุทธองค์จึงทรงวางกฎเกณฑ์หรือหลักตัดสินว่าสิ่งใดเป็นธรรมวินัยพึงรู้ว่าเป็นธรรม เป็นวินัยพระพุทธองค์ทรงชี้หลักการนี้สำหรับป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นที่เรียกว่า อติกรณ ยอมเป็นไปเพื่อความไม่ผาสุกของภิกษุและหมู่สงฆ์ ทำให้สงฆ์แตกแยกเป็นฝักฝ่ายหรือก่อให้เกิดความไม่เลื่อมใสศรัทธาต่อประชาชนทั่วไปที่เป็นผู้ให้การอุปถัมภ์ และเป็นสาเหตุของการเสื่อมของพระพุทธศาสนา ลักษณะกระบวนการระงับอติกรณในพระวินัยปิฎกใช้ในคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล มี ๔ ประเภท คือ

๑) กระบวนการระงับวิวาทาธิกรณ การศึกษาครั้งนี้พบว่าเกี่ยวกับพระธรรมวินัยเป็นหลัก วิวาทาธิกรณแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่ ๑) การวิวาทที่มีความปรารถนาดีเป็นมูล คือ การปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย มีเจตนาดีต่อพระธรรมวินัย มีจิตประกอบด้วยกุศลจิต คือ อโลภะ อโทสะ และอโมหะ และ ๒) การวิวาทที่มีความปรารถนาเลวเป็นมูล คือ การวิวาทที่มีความปรารถนาเลวเป็นมูลประกอบไปด้วยโทษลักษณะ ๖ คู ดังนี้ (๑) เป็นผู้มีกโกรธ เป็นผู้ถือโกรธ (๒) เป็นผู้ลบหลู่ เป็นผู้ตีเสมอทาน (๓) เป็นผู้มีปกติริษยา เป็นผู้ปกติตระหนี่ (๔) เป็นผู้อวดดี เป็นผู้เจ้ามาया (๕) เป็นผู้ถือแต่ความปรารถนาลามก มีความเห็นผิด (๖) เป็นผู้ถือแต่ความเห็นของตน ถืออย่างแนนแน่นปลดไดยาก รวมเขาในภาวะเป็นผู้มีจิตสัมปยุตด้วยโลภะ โทสะ และโมหะ โดยใช้กระบวนการ

๑) สัมมุขาวินัย ใช้วิธีการระงับอติกรณในที่พร้อมหน้า ในที่นี้หมายถึงเอาในที่พร้อมหน้าสงฆ์ พร้อมหน้าบุคคล พร้อมหน้าวัตถุและพร้อมหน้าธรรม โดยมีวิธีการดำเนินการ ๓ ลักษณะ ได้แก่

(ก) การตกลงกันเอง คือ คู่วิวาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งยอมรับวามติของตนผิด ของอีกฝ่ายหนึ่งถูกเป็นการยอมความกันเอง

(ข) การตั้งผู้วินิจฉัย ใช้คู่วิวาททั้งสองฝ่าย พร้อมกันเลือกตั้งพระเถระที่มีคุณสมบัติเหมาะสม เป็นที่เคารพ นับถือ ของที่ประชุมสงฆ์นั้น ๆ เป็นคณะหรือบุคคลก็ได้ ให้เป็นที่ผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นนั้น

(ค) การให้อำนาจสงฆ์ ใช้เมื่อสงฆ์บางพวกปฏิบัติพระธรรมวินัยผิดแผกออกไปจากที่นับถือกันมา ไม่เห็นชอบด้วย มีการแตกแยกเกิดขึ้นแพร่หลาย จนกลายเป็นฝักฝ่าย และมีเคาเงื่อนความรุนแรงเกิดขึ้น ในที่ประชุมสงฆ์มีความไม่สะดวกด้วยเหตุบางอย่าง เช่น ขณะที่สงฆ์ประชุมวินิจฉัยอธิกรณ์อยู่นั้นมีผู้ก่อวาท หรือหากพิจารณาต่อไปอาจมีปัญหาดิจตามมาได้ ให้อ่อนเรื่องนั้นและยกไปพิจารณาในที่อื่น เรียกว่าวิธีนี้ว่า อุพพาหิกวิธี คือ สงฆ์เลือกภิกษุบางรูปในที่ประชุมสงฆ์ ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเป็นที่รับรองของทุกฝ่าย ตั้งเป็นคณะแล้วมอบเรื่องให้นำไปวินิจฉัยอธิกรณ์นั้น ๆ

๒) **แยกย่อยสิกขา** วิธีระงับอธิกรณ์โดยการตัดสินตามเสียงข้างมาก สงฆ์จะใช้วิธีนี้ในกรณีที่บุคคลหลายฝ่ายมีความเห็นไม่ตรงกัน กล่าวคือ เมื่อสงฆ์ไม่สามารถระงับอธิกรณ์นั้นด้วยอุพพาหิกวิธี ภิกษุเหล่านั้นจึงมอบอธิกรณ์แก่สงฆ์ ด้วยการแต่งตั้งภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่ประกอบไปด้วยองค์ ๕ คือ ไม่ลำเอียงเพราะชอบ ไม่ลำเอียงเพราะชัง ไม่ลำเอียงเพราะหลง ไม่ลำเอียงเพราะกลัว และรู้จักสลาภที่จับแล้วและยังไม่จับ ให้เป็นผู้ให้จับฉลาก ซึ่งมีวิธีในการจับฉลากด้วยกัน ๓ วิธี คือ (ก) ปกปิด (ข) กระชิบบอก (ค) เปิดเผย แล้วแต่จะเลือกใช้วิธีการอย่างไรอย่างหนึ่งที่เห็นสมควร เพื่อให้เป็นไปด้วยความถูกต้องไม่ให้เกิดกระบวนการยุติธรรมต่อมูลเท็จจริง

๒) **กระบวนการระงับอุพพาหิกวิธี** การศึกษาครั้งนี้พบว่าวิธีกระบวนการระงับ ๔ อย่าง ได้แก่

๑) **สัมมุขาวินัย** ใช้วิธีการระงับอธิกรณ์ในที่พร้อมหน้า ในที่นี้หมายถึงเอาในที่พร้อมหน้าสงฆ์ พร้อมหน้าบุคคล พร้อมหน้าวัตถุ และพร้อมหน้าธรรม ๒) **สติวินัย** ใช้วิธีระงับอธิกรณ์โดยยกเอาสติขึ้นเป็นหลัก (เป็นพระอรหันต์) ในกรณีที่ผู้โจทพระอรหันต์ด้วยสืบัติ เหมือนในกรณีของท่านพระทัฬหฬลบุตร สงฆ์จะสวดประกาศสมมติให้แกผู้เป็นพระอรหันต์นั้นว่า ท่านผู้นี้มีสติสมบูรณ์ เป็นการบอกให้รู้ว่าใครจะโจทพระอรหันต์ด้วยอาบัติไม่ได้ การให้สติที่ชอบธรรมนั้นมี ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) ภิกษุเป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่ต้องอาบัติ (๒) ผู้อื่นโจทภิกษุนั้น (๓) ภิกษุนั้นขอ (๔) สงฆ์ให้สติวินัยแก่ภิกษุนั้น (๕) สงฆ์พร้อมเพรียงกันโดยธรรมให้ ๓) **อมุพพวินัย** ใช้วิธีระงับอธิกรณ์โดยยกประโยชน์แก่ภิกษุที่หายเป็นบา ในกรณีที่ผู้โจทภิกษุนั้นด้วยอาบัติที่ต้องโทษขณะเป็นบา สงฆ์จะสวดประกาศสมมติเพื่อไม่ให้ใครๆ โจทเขาด้วยอาบัติ ๔) **ตัสสปาปยสิกา** ใช้วิธีระงับอธิกรณ์โดยตัดสินลงโทษแก่ผู้กระทำผิดเมื่อสงฆ์พิจารณาตามหลักฐานพยานแล้วเห็นว่ามีความผิดจริงแม้เขาจะไม่รับสารภาพ

๓) **กระบวนการระงับอาปตตาทิกรณ** การศึกษาครั้งนี้พบว่าอาปตตาทิกรณ คือ เรื่องอาบัติ การปรับอาบัติและการแก้ตัวไพบพจนจากอาบัติลงละเมิดสิกขาบท โดยมี ๗ อย่าง คือ ปาราชิก, สังฆาทิเสส, ฤกษ์จัจฉัย, ปาจิตตีย์, ปาฏิเทสนียะ, ทุกกฏ, ทุพภาสิต, ที่ภิกษุต้องเข้าแล้วจะต้องทำคืนจำจะต้องปลดเปลื้องไพบพจน มีวิธีการในการระงับ ๓ กระบวนการ ได้แก่

(๑) สัมมุขาวินัย ใช้วิธีระงับอิกรณในที่พร้อมหน้า ในที่นี้หมายถึงเอาในที่พร้อมหน้าสงฆ์ พร้อมหน้าบุคคล พร้อมหน้าวัตถุ และพร้อมหน้าธรรม

(๒) ปฏิญญาตกรณะ ใช้วิธีระงับอิกรณโดยปรับอาบัติตามคำรับสารภาพของจำเลย การแสดงอาบัติก็ถือว่าปฏิบัติตกรณะ เช่นเดียวกัน

(๓) ตินวัตถารกะ ใช้วิธีระงับอิกรณโดยการที่ทั้ง ๒ ฝ่ายประนีประนอมกันเปรียบเหมือนเอาหญาทกลบไว้ ไม่ต้องชำระสะสางความ วิธีนี้ใช้ระงับอิกรณที่ยุ่ยาก

๓) **กระบวนการระงับภิกขาธิกรณ** การศึกษาครั้งนี้พบว่าภิกขาธิกรณใช้ความเป็นหน้าที่ หรือความเป็นกรณีกึ่งแห่งสงฆ์ ที่ประกอบไปด้วยอปโลกนกรรม, ญัตติกรรม, ญัตติทุติยกรรม, ญัตติตติยกรรม ได้แก่

๑) สถานที่ประชุม จะต้องเป็นสถานที่ที่กำหนดไว้อย่างเฉพาะ และมีเขตแดนจำกัดเป็นที่แน่นอน เรียกว่า สีมานเขต ทั้งนี้จะต้องเป็นสถานที่ที่ไม่แคบและกว้างเกินไป สามารถทำกิจนั้น ๆ ได้สะดวกตามสมควรแก่กรณีสิ่งที่จะใช้กำหนดเขตสีมาได้แก่ภูเขาศิลาป่าไม้ ต้นไม้จอมปลวก หนทาง แม่น้ำ เป็นต้น

๒) การรับรองการประชุม จะเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าจำนวนผู้ร่วมประชุมมีเท่าใด และมีใครบ้าง ทั้งนี้เพราะในการทำสังฆกรรมแต่ละอย่างพระพุทธเจ้าทรงกำหนดองค์ประชุมไว้เป็นการเฉพาะ ดังนั้น จึงต้องมีกรรมการประชุมเพื่อให้ครบตามกำหนดตามกิจนั้นๆ

๓) สิทธิผู้เข้าร่วมประชุม ผู้เข้าร่วมประชุมในการทำสังฆกรรมแต่ละประเภทจะมีสิทธิเท่าเทียมกัน ในการแสดงความคิดเห็นไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนหรือคัดค้านมติในที่ประชุมก็ได้ตามแต่เห็นสมควร แต่ต้องเป็นไปตามขอบเขตของพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้

๔) การสวดญัตติในที่ประชุม เป็นการขอความร่วมมือทั้งผู้ที่จะทำการแทนสงฆ์และคณะสงฆ์สวนรวม ในการที่จะแต่งตั้งสมมติภิกษุเป็นผู้ทำหน้าที่แทนสงฆ์สวนรวมประกอบกิจ

๕) การรับรองมติของที่ประชุม ในการทำสังฆกรรมโดยทั่วไป มติของที่ประชุมจะตั้งเองเป็นเอกฉันท์ หรือเมื่อมีผู้ไม่เห็นด้วยก็อาจจะทำการจับฉลาก หรือถือเสียงข้างมากเป็นข้อตัดสิน แต่ทั้งนี้ทุกอย่างจะต้องเป็นไปตามหลักการของพระธรรมวินัยเป็นหลัก

๔.๑.๒ กระบวนการระงับอาบัติตาทิกรณของคณะสงฆ์ไทย

จากการศึกษากระบวนการระงับอาบัติตาทิกรณของคณะสงฆ์ไทยสรุปได้ว่าทั้ง ๒ แนวคิดมีโครงสร้างรูปแบบและกระบวนการที่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนดังมีรายละเอียดที่จะพียงนำมากล่าวได้ดังนี้

๑) ความหมาย อธิกรณสมถวิธีหมายถึงรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาอิกรณที่เกิดขึ้นและสงฆ์จะต้องชำระหรือดำเนินการแก้ไขให้สงบระงับส่วนกฏนิคหกรรมหมายถึงระเบียบปฏิบัติตามระบบกระบวนการยุติธรรมของศาลเพื่อใช้ลงโทษแก่พระภิกษุผู้กระทำผิดละเมิดพระธรรมวินัย ซึ่งทั้ง ๒ รูปแบบนั้นมีความคล้ายกันคือเป็นวิธีการแก้ไขปัญหาอิกรณของสงฆ์ แต่แตกต่างกันคือเป็นรูปแบบที่แตกต่างกันกล่าวคืออิกรณสมถะเป็นวิธีการของพระธรรมวินัยแต่กฏนิคหกรรมเป็นวิธีการของกฏหมาย

๒) กำเนิดและพัฒนาการ อธิกรณสมถะเกิดมาจาก (๑) การตรัสรู้หลักธรรมและการก่อตั้งหลักธรรมกำหนดพระวินัยและสังคัมสงฆ์ขึ้นเพื่อสงฆ์มีปัญหาจึงได้บัญญัติพระวินัยเพื่อเป็นกรอบให้สงฆ์ประพฤติสอดคล้องกับพระธรรมและได้สร้างความอุ่นใจในสงฆ์และทรงกำหนดรูปแบบและวิธีแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในสังคัมสงฆ์ ภายใต้กรอบความคิดของระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยของรัฐสามัคคีธรรม ส่วนกฏนิคหกรรมเกิดมาจากรัฐไทยเห็นว่าลำพังอำนาจการดำเนินการของสงฆ์ไม่อาจจะแก้ไขปัญหาอิกรณภายในสังคัมสงฆ์ได้ ดังนั้นจึงมีการตรากฎหมายและวิธีการดำเนินการทางกฎหมายขึ้นมาเพื่อให้พระธรรมวินัยมีอำนาจในการบังคับและลงโทษแก่ผู้กระทำผิด ซึ่งมีพัฒนาการมาตั้งแต่ครั้งสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน และที่มีปรากฏเป็นระเบียบชัดเจนที่สุดคือในสมัยรัชกาลที่ ๘ เรียกว่า ประมวลวิธีพิจารณาอิกรณและเปลี่ยนมาเป็นกฏนิคหกรรมในสมัยปัจจุบันซึ่งถือว่าทั้ง ๒ รูปแบบมีพัฒนาการที่แตกต่างกัน กล่าวคืออิกรณสมถะกำเนิดขึ้นภายใต้อำนาจของพระพุทธองค์ในฐานะทรงเป็นสังฆบิดร ส่วนกฏนิคหกรรมมีกำเนิดและพัฒนาการมาจากอำนาจรัฐ

๓) วัตถุประสงค์ อธิกรณสมถวิธี มีวัตถุประสงค์ในการเข้าไประงับอิกรณทั้งส่วนที่มีโทษและไม่มีโทษ ส่วนกฏนิคหกรรมมีวัตถุประสงค์ที่จะเข้าไปปรับอิกรณเฉพาะส่วนที่มีโทษและเป็นเหตุอุบายเท่านั้น เมื่อพิจารณาจากประเด็นนี้ก็จะพบว่าอิกรณสมถะมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างไปจากกฏนิคหกรรมมาก ส่วนความเหมือนกันก็คือทั้ง ๒ รูปแบบมีวัตถุประสงค์ในการแก้ไขปัญหาพระธรรมวินัยด้วยการขจัดคนไม่ดีออกจากศาสนาและรักษาคนดีให้สามารถดำรงอยู่ในพระศาสนาได้อย่างผาสุก

๔) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบการแก้ไขปัญหา อธิกรณสมถะคือรูปแบบการพิจารณาคดีตามระบอบการปกครองของรัฐสามัคคีธรรม ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบการแก้ไขปัญหากฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคมก็คือรูปแบบการพิจารณาคดีของรัฐทั้งระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และระบอบประชาธิปไตย ซึ่งทั้ง ๒ แนวคิดก็มีความ

คล้ายกันคือการยึดเอารูปแบบของรัฐที่อยู่แวดล้อมเป็นกรอบในการดำเนินการ แต่รูปแบบที่กฎ
 นิคหกรรมนำมาใช้จะไม่สอดคล้องกับรูปแบบดั้งเดิมของพระธรรมวินัยพอสมควร

๕) อำนาจในรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหา ในอธิกธรรมาสนธิวิธีใช้อำนาจที่มา
 จากสงฆ์ซึ่งถือเป็นอำนาจของพระธรรมวินัยโดยตรงซึ่งถือเป็นอำนาจสิทธิขาดห้ามหรือฟ้นห้าม
 โต้แย้ง หรือคัดค้าน ส่วนกฎนิคหกรรมใช้อำนาจที่มาจากรัฐตามเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ให้
 อำนาจกับบุคคลและคณะบุคคลโดยมีมหาเถรสมาคมเป็นผู้ใช้อำนาจสูงสุด ซึ่งทั้ง ๒ รูปแบบมี
 ความแตกต่างกันอย่างคืออธิกธรรมาสนธิวิธีใช้อำนาจผ่านทางสงฆ์ ส่วนกฎนิคหกรรมใช้อำนาจผ่าน
 ทางบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองในฐานะเป็นเจ้าพนักงานของรัฐ ๖) มาตรการในการ
 ลงโทษ อธิกธรรมาสนธิวิธีใช้การลงโทษเป็น ๒ นัย (๑) การลงโทษตามลักษณะของความผิดที่เกิด
 จากการละเมิดพระธรรมวินัย ซึ่งมีโทษตั้งแต่หนักสุดจนถึงโทษเบา เป็นการลงโทษที่มุ่งให้ผู้
 ลงโทษได้สำนึกหรือถ้าเป็นโทษร้ายแรงก็ให้พ้นจากความเป็นภิกษุ (๒) การลงโทษโดยใช้มติ
 สงฆ์เป็นการลงโทษที่ให้สังคัมมีส่วนร่วมตามมติหรือคำตัดสินของสงฆ์ส่วนกฎนิคหกรรมมี
 มาตรการในการลงโทษตามบทบัญญัติของกฎหมาย ๒ ประเภทคือ (๑) โทษถึงให้สึก (๒) โทษ
 ไม่ถึงให้สึก ซึ่งไม่มีการเปิดโอกาสให้สังคัมมีส่วนร่วมในการลงโทษผู้กระทำผิดเลย ดังนั้น จึงมี
 ความแตกต่างไปจากอธิกธรรมาสนธิวิธีมาก ๗) เปรียบเทียบกรอบแนวคิดเรื่องปัญหา (อธิกธรรมา
 สำหรับอธิกธรรมาสนธิวิธีได้แบ่งลักษณะปัญหาเป็น ๔ หมวด คือ (๑) หมวดการทะเลาะวิวาท (๒)
 หมวดการฟ้องร้องกล่าวหากันด้วยเรื่องอาบัติน้อยใหญ่(๓) หมวดการต้องอาบัติ(๔) หมวดที่เป็น
 กิจที่สงฆ์พึงทำแบ่งได้เป็น ๒ คือ (ก) พิธีกรรม (ข) นิคหกรรมซึ่งนิคหกรรมก็แบ่งเป็น ๒ คือ
 นิคหกรรมแบบมีเงื่อนไข และแบบพิเศษไม่มีเงื่อนไข ส่วนกฎนิคหกรรมแบ่งปัญหาไว้เป็น ๒
 หมวด คือ (๑) ปัญหาเกี่ยวกับพระธรรมวินัยได้แก่ ปัญหาหมวดการฟ้องร้องด้วยเรื่องอาบัติกับ
 หมวดการต้องอาบัติ และ (๒) ปัญหาการละเมิดกฎหมายของคณะสงฆ์และรัฐซึ่งสงฆ์จะต้อง
 ดำเนินการตามกระบวนการของกฎหมาย

๔.๒ ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเรื่องวิเคราะห์กระบวนการระงับอาบัติตติการณของคณะสงฆ์ไทยผู้วิจัย
 เห็นว่ามีประเด็นที่น่าสนใจมีอีกอยู่หลายประเด็น ทั้งข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ และเพื่อควรนำไป
 ศึกษาวิจัยต่อไป

ก. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑. ควรสอดส่องและเอาจริงต่อการลงโทษตามพระธรรมวินัยและการบังคับใช้ กฎ
 คำสั่ง ระเบียบ ของมหาเถรสมาคมอย่างเคร่งครัดและจริงจัง หากเหนือกว่าอำนาจหน้าที่ของตน
 ก็ควรส่งเรื่องใหญ่บริหารที่สูงกว่าดูแลหรือวินิจฉัยลงโทษต่อไป

๒. ควรป้องกันหรือขจัดพาลภิกษุให้ออกไปจากศาสนา และเป็นการยกย่องพระภิกษุที่เป็นคนดีให้สามารถบริหารงานคณะสงฆ์สืบต่อไปได้อย่างมั่นคงและเป็นประโยชน์ต่อประชาชน

๓. ควรเอาใจใส่ต่อคำสั่ง ระเบียบ กฎกติกาต่างๆ ที่ควรปฏิบัติ เช่น การส่งเสริมการศึกษาของสงฆ์โดยการให้คำแนะนำแก่พุทธศาสนิกชนในพื้นที่ให้ตระหนักและเห็นความสำคัญของการบรรพชา-อุปสมบท เนื่องจากว่า กุลบุตรที่จะเข้ามาบวชในปัจจุบันเป็นพระภิกษุและสามเณรนั้นต้องรับผิดชอบโดยพระอุปัชฌาย์เป็นหลักสำคัญ

ข. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

๑. ควรทำวิจัยเชิงปฏิบัติการเรื่องประสิทธิผลในการปกครองคณะสงฆ์ด้วยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๕๓๕

๒. ควรทำวิจัยเรื่องศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสังฆาธิการผู้มีอำนาจหน้าที่การลงนิคหกรรมตามการปกครองคณะสงฆ์ด้วยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับปัจจุบัน

๓. ควรทำวิจัยเรื่องมหาเถรสมาคมหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรที่จะส่งเสริมการให้การศึกษาและความรู้ในเรื่องกฎหมายคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคมและอธิกธรรมาสน์อย่างจริงจังเพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจให้กับสังคมชาวพุทธทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา. การประชุมคณะกรรมการศึกษาปัญหาและปรับปรุงปกครองคณะสงฆ์
ครั้งที่ ๒/๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๒.

กรมศิลปากร. กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๔. กรุงเทพมหานคร : ศุภสมาคมราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๐๖.

กรมการศาสนา. กฎหมายเถรสมาคมฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิกหกรรม
พร้อมด้วยคำแนะนำและแบบสำหรับใช้ในการพิจารณาวินิจฉัยการลง
นิกหกรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๒.

กรมการศาสนา. หนังสือคู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎระเบียบและคำสั่ง
ของสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

คณาจารย์โรงพิมพ์เชียงใหม่. วิทยุขเล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เชียงใหม่, ๒๕๓๕.

_____. วิทยุขเล่ม ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เชียงใหม่, ๒๕๓๖.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ), ประชุมพงศาวดารรัชกาลที่ ๔, (กรุงเทพฯ
นคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๘).

ชำระเรื่อง วุฒิจันทร์ ไพโรจน์ กิตติโฆษณ์ และเสวก ทองเดช. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ.
๒๕๐๕. กฎกระทรวงกฎหมายเถรสมาคมพร้อมด้วยระเบียบและคำสั่งมหาเถร
สมาคมเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖.

ประสาน ทองภักดี. กฎหมายมหาชนตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพฯนคร : มหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๓๗.

ปลื้ม โชติขจรญาณกุล. "นิกหกรรมและการสละสมณเพศ". ใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : พุทธศาสตร์
และสังคมศาสตร์, สนิท โชติวงศ์คต(บรรณาธิการ), กรุงเทพฯนคร : มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

ปลื้ม โชติษฐียงกูร. **กฎหมายคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๒๔.

ปรีชา ช่างขวัญยืน. **ทรรศนะทางการเมืองในพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
จุฬาลงกรณ์วิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท
สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๓๙.

_____ . **วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด,
๒๕๓๙.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูรธมมจิตฺโต). **ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๘.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระวิสุทธีภักทธาดา, **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม**, (กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๔๕.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต), **คำวัด**, (กรุงเทพมหานคร : ช่อระกา,
๒๕๔๘), หน้า ๔๐๐.

พัทธา สายหู. **กลไกลของสังคม**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย, **มงคลตถุทีปนี ทูตโย ภาโค**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๕๘ - ๕๙.

มองซิเออร์ เออร์ (ร.แลงการ์ด). **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย (เล่ม ๒)**. กรุงเทพมหานคร : อรุ
สภา ลาดพร้าว, ๒๕๑๕.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**. กรุงเทพมหานคร :
อักษรเจริญทัศน์.

สนิท ศรีสำแดง. **กฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบ : นิติกรสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร : สายสีการ
พิมพ์, ๒๕๔๗.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมพระวชิรญาณวโรรส, **การคณะสงฆ์**, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔.

_____ . **วินัยมุข เล่ม ๓**, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๘

(๒) ราชกิจจานุเบกษา :

ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๒๙ หน้า ๒๑๔ ลงวันที่ ๒๙ มิถุนายน รศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕).

ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๘ หน้า ๑๓๗๑ ลงวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๔.

ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๗๙ หน้า ๑๑๕ ลงวันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๕, มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๖.

ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๐๙ ตอนที่ ๑๖ ลงวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๕. มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๕.

(๒) วิทยานิพนธ์:

ธวัชหนูคำ, ร.ต.อ.. “ปัญหาการดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุสงฆ์ไทย”. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

ธวัชชัย สิงห์คำ. “ศึกษาเปรียบเทียบเจตนาในพระพุทธศาสนากับเจตนาในประมวลกฎหมายอาญา ของประเทศไทย”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระมหาอุดม สารเมธี (สารบรรณ). “การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการยุติธรรมในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีนิคหกรรมในพระวินัยปิฎกกับกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม (๒๕๔๖)”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

เสวก สุบรรณเกตต์. “บทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งเป็นอุปสรรคในการบริหารคณะสงฆ์ (พ.ศ. ๒๕๐๕ – ๒๕๓๕)”. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

อริราช มณีภาค. “การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการยุติธรรมในพระวินัยปิฎกกับกระบวนการยุติธรรม ของกฎหมายไทย”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

อริเทพ ผาธา. “การศึกษารูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีอธิกรณ์สมณะ ๗ และกฏนิคหกรรมของมหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ไสว จิตเพียร. “กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ไทย : ศึกษากรณีปัญหาองค์กรตุลาการและวิธีพิจารณาความอธิกรณ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕”. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓ .

๒.ภาษาอังกฤษ

T.F.. Babor. et al.**Alcohol: No ordinary Commodity**. New York : Oxford University Press., 2003.

ประวัติของผู้วิจัย

- ชื่อ – สกุล : พระมหาวัชชัย ฐมฺมรํสี (สุวรรณผา)
- เกิดวันที่ : ๑๐ สิงหาคม ๒๕๑๑
- สถานที่เกิด : ๕๕ หมู่ ๑ บ้านหนองตาไก่ ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น
- สถานที่อยู่ปัจจุบัน : ๑๒๒ วัดศรีบุญเรือง ตำบลหล่มสักอำเภอหล่มสัก
จังหวัดเพชรบูรณ์ ๖๗๑๑๐
- ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน : หัวหน้าสำนักงาน
- สถานที่ทำงานปัจจุบัน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณะพุทธ
ศาสตร์ ห้องเรียนจังหวัดเพชรบูรณ์ วัดไพโรสณฑ์ศักดาราม
ตำบลหล่มสักอำเภอหล่มสักจังหวัดเพชรบูรณ์
- ประวัติการศึกษา**
- พ.ศ. ๒๕๒๑ : ประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนบ้านหนองตาไก่ตำบลสาวะถี
อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น
- พ.ศ. ๒๕๓๑ : นักธรรมชั้นเอกโรงเรียนปริยัติธรรมวัดศรีภูมิ ตำบลบ้านดิว
อำเภอหล่มสักจังหวัดเพชรบูรณ์
- พ.ศ. ๒๕๓๒ : เปรียญธรรม ๓ ประโยคโรงเรียนปริยัติธรรมวัดศรีภูมิ
ตำบลบ้านดิวอำเภอหล่มสักจังหวัดเพชรบูรณ์
- พ.ศ. ๒๕๓๔ : เปรียญธรรม ๔ ประโยคโรงเรียนปริยัติธรรมวัดศรีภูมิ
ตำบลบ้านดิวอำเภอหล่มสักจังหวัดเพชรบูรณ์
และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ
ศึกษาวัดไพโรสณฑ์ศักดารามตำบลหล่มสัก อำเภอหล่มสัก
จังหวัดเพชรบูรณ์
- พ.ศ. ๒๕๔๒ : พธ.บ. (จริยศาสตร์)มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย
- พ.ศ. ๒๕๔๘ : กศ.ม. (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยนเรศวร
จังหวัดพิษณุโลก
- ปัจจุบัน : เข้าศึกษาหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตมหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๓